

mh

matica hrvatska

Ogranak Matice hrvatske u Grudama

11

11

SUSRETI

ISSN 2303-5072

God. 11, br. 11

MATICA HRVATSKA GRUDE

S U S R E T I

2017.

Broj 11.

Nakladnik

OGRANAK MATICE HRVATSKE GRUDE

Republike Hrvatske bb

88 340 Grude

www.maticahrvatska-grude.org

Glavni urednik

Mario Bušić

Uredništvo

Andrijana Mlinarević-Cvetković

Dominika Andrijanić

fra Ante Marić

Gordana Iličić

Jozo Marić

Ljubo Grizelj

Mario Bušić

Mladen Leko

Natalija Palac

Petar Majić

Srećko Mikulić

Srećko Tomas

Stjepan Glavaš

Tihomir Glavaš

Vinko Čuljak

Željko Andrijanić

Grafička urednica

Andrijana Mlinarević-Cvetković

ISSN 2303-5072

1 1

MATICA HRVATSKA GRUDE

SUSRETI

Grude, 2017.

SADRŽAJ

Uvodnik - MARIO Bušić.....	7
KNJIŽEVNOST	
Kratki hod do zvijezda - Ivo Mijo ANDRIĆ	9
Noli i Spomenar - ZDENKA BILOBRK	14
Molitva za umorenu hrvatsku braću - s. BERNARDINA CRNOGORAC	18
›U se vrijeme godišta‹ Bandulavićeva i Divkovićeva inačica najpopularnije hrvatske božićne pjesme - ZVONKO PANDŽIĆ	20
Pjesme Peje Šimića - PEJO ŠIMIĆ.....	44
Književni almanah „STOPAMA OTACA“	
Hercegovačke franjevačke omladine - PAULA TOMIĆ.....	54
Pjesme Mirjane Mime Vlašić - MIRJANA MIMA VLAŠIĆ.....	68
KULTURA	
Do Kanade i natrag - ZVONIMIR GLAVAŠ.....	77
Biloševica – zaboravljeni počivalište - MILKA TICA	80
Život obitelji na selu u zapadnoj Hercegovini šezdesetih godina 20. stoljeća - NENO TOMIĆ.....	84
POVIJEST	
Obilježena 300. obljetnica oslobođenja Imotske krajine i dijela Hercegovine od Turaka - IVAN DUGANDŽIĆ	97
Fra Silvije (Strahimir) Grubišić - FRA ANTE MARIĆ.....	100
Janjičari - FRANO PANDŽIĆ.....	137
Križarska zastava - LEO PETROVIĆ	148
Lovro Pejić, prof. (Sovići, 1890.- Varaždin, 1966.) mučenik komunističkog totalitarizma - SREĆKO TOMAS	154
25. obljetnica smrti dr. Jerka Šimića (1906.-1992.) - MLAĐEN VUKOVIĆ	170

RELIGIJA

Svećenik kršćanske goričko-sovičke uljudbe
(Prigodom 50. obljetnice misništva fra Vinka Prlića,

24. VII. 2016.) - s. BERNARDINA CRNOGORAC.....183

Marijino vrijeme - MIRELA PRIMORAC 188

UČENIČKI POKUŠAJI

Pjesme Katarine Biško - KATARINA BIŠKO 195

Pjesme Filipa Pešorde - FILIP PEŠORDA 197

Pjesme Ive Zadro - IVA ZADRO 207

KRONIKA

Kronika Matice hrvatske ogranak Grude

(2016. – 2017.) - MARIO BUŠIĆ 213

UVODNIK

Štovani čitatelji!

Na našem hrvatskom prostoru, u općini Grude već jedanaestu godinu zaredom izlazi Godišnjak Matice hrvatske - Ogranak Grude koji od 2. broja nosi naziv SUSRETI. Naši Susreti spadaju u hrvatske godišnjake, koji prije svega promoviraju hrvatsko ozemlje i hrvatsko nacionalno biće ovoga podneblja. Mi smo Hrvati, naš jezik je hrvatski, naš pridjev je hrvatski uvek i svugdje. To je atribut i pridjev koji je bio puno puta kroz povijest proskribiran. Stvari, događaji, ljudi, zemlja, igre, dani, noći, pjesme, priče, susreti ... mogli su nositi attribute koje su god htjeli, samo ne pridjev „hrvatski“. Što god je na „hrvatski“ podsjećalo i sve što bi bilo u tom smjeru bio je fašizam, bilo je mračnjaštvo. Ljudi koji su se rađali smješnim su smatrali protiv toga se i buniti, nisu poznavali ni svoga stijega, ni svoje himne, ni svoje povijesti. Posebno je to na žestok i brutalan način provođeno u našem zavičaju. Toliki su naši ljudi bili po samicama i golim otocima, samo jer su u raspoloženom oduševljenju zapjevali neku pjesmu što bi spominjala Bana, Vilu Velebita, Marjane, Marjane ili atribut „hrvatski“. Sve se to izdržalo.

Bog nam je dao ovu zemlju i ovo nebo najljepše na svijetu. Mi tu živimo, kao Hrvati katolici u velikoj većini kroz duga stoljeća. Naša je najdraža svetkovina Božić, a u duši su nam i Veliki petak i Uskrs, i Velika Gospa i bl. Alojzije Stepinac i mnoge druge naše drage svetkovine i blagdani.

Evo, i pred ovaj Božić 2017. izlazi još jedan naš Godišnjak Matice hrvatske, Susreti 11. Nastavili smo na tragu našeg voljenog pridjeva „hrvatski“. Željeli smo i u ovom Godišnjaku, iznjedreni iz stoljeća svoga hrvatskog naroda i svoje katoličke vjere, napisati nešto i objaviti na znanje i duhovno uzdizanje svima nama zajedno. Ako Bog da nastavit ćemo raditi na uljudbenom polju i u buduće u ime svojih djedova i baka, očeva i majki, svojih prijatelja, u ime svog naroda, u ime naših umrlih i poginulih.

Evo dragi čitatelji i ovaj Godišnjak nudi na čitanje i promišljanje događaje iz naše povijesti, naše književnosti, našega jezika, našega života.

Neka Vam čitanje ovih redaka bude na duhovnu i umnu korist!

Mario Bušić

KNJIŽEVNOST

IVO MIJO ANDRIĆ

Kratki hod do zvijezda 9

ZDENKA BILOBRK

Noli i Spomenar 14

S. BERNARDINA CRNOGORAC

Molitva za umorenu hrvatsku braću 18

ZVONKO PANDŽIĆ

›U se vrijeme godišta‹ Bandulavićeva i Divkovićeva inačica
najpopularnije hrvatske božićne pjesme 20

PEJO ŠIMIĆ

Pjesme Peje Šimića 44

PAULA TOMIĆ

Književni almanah „STOPAMA OTACA“
Hercegovačke franjevačke omladine 54

MIRJANA MIMA VLAŠIĆ

Pjesme Mirjane Mime Vlašić 68

KRATKI HOD DO ZVIJEZDA

MLADEN VUKOVIĆ: ŠIMIĆEVSKA PREOBRAŽENJA

Antun Branko Šimić poznato je pjesničko ime na našim prostorima. Ne toliko po veličini književnog djela, koliko po njegovoj originalnosti i prepoznatljivosti.

Jer, za dvadesetsedam godina koliko je živio, i desetak godina koliko je intenzivno stvarao, nije se moglo napisati obimno i snažno književno djelo kakvo su stvorili njegovi dugovječniji suvremenici i kasnije rođeni pisci. Ali, u 228 pjesama koliko ih je za života napisao, Šimić je zabilježio neke stihove koji su ostavili dubok dojam na čitatelje, a posebno na književne kritičare koji su ih prepoznali kao blistave slike svijeta i vremena u kojem je živio te kao jezično-filozofske i stilske slike koje se brzo i dugo pamte a teško zaboravljaju. Od onih „pjesnici su čuđenje u svijetu“ pa do sugestivnih „umjesto u prah prijeđi sav u zvijezde“.

Ima u Šimićevim pjesmama obilje sličnih lirskih slika i zapisa koji su nadahnjivali i nadahnjuju pjesničke i čitačke naraštaje dvadesetoga i početka dvadesetprvoga stoljeća. Otuda i ne čudi potreba drugih pjesnika inspiriranih njegovim stihovima, da mu posvete jednu ili više pjesama. Ili da njegovo ime ili poneku stihovnu sliku prenesu u svoje poetske zapise.

Kako je svojim ekspresionističkim lirskim djelom i tragikom kratkoga života obilježio jedno vrijeme, ljude i prostor u kojem je stvarao, A. B. Šimić je stekao naknadnu slavu i počasti kakve nisu, a niti će, doživjeti niti zaslužiti mnogi drugi pjesnici većeg i snažnijeg poetskog opusa. Čak ni oni koji su napisali desetostruko više pjesama i primili brojne književne nagrade i priznanja za svoj dugotrajni plodan i uspješan rad na literarnom polju. Ali, takva vam je sudbina onih koji stvaraju i onih, među njima, kojima se, makar posthumno osmjejhnu sretne zvijezde. A, koji za života hode „maleni“ ispod kozmičkih sazviježđa.

Znajući za sve te sudbine i usude i baveći se i sam književnim poslom, splitski pisac i novinar Mladen Vuković osjetio je nasušnu potrebu i ljudsku obavezu da svoj dug prema rano preminulom kolegi, oduži prikupljanjem i objavom svih dostupnih mu posvećenih i drugih pjesama u kojima se spominje ime ili

riječ Antuna Branka Šimića. Tako je nastala knjiga koju je Vuković objavio pod naslovom „Šimićevska preobraženja“. Poticaj za takav naslov dala mu je jedina Šimićeva zbirka pjesama „Preobraženja“ koja je objavljena za njegovog kratkog života 1920. Zbirka je posvećena njegovoj zaručnici Tatjani Marinić, a sadržavala je 48 pjesama koje je autor odabrao kao dar svojoj jedinoj ljubavi.

Blagodareći književnim poslenicima koji će kasnije prepoznati Šimićovo neveliko, a prepoznatljivo pjesničko djelo, u rodnim mu Drinovcima kod Gruda u Hercegovini utemeljena je književna manifestacija „Šimićevi susreti“ na kojoj se od 1978. dodjeljuje književna nagrada najuspješnijim sudionicima natječaja za objavljenu knjigu poezije i proze. Tu je nagradu do danas primilo više desetaka pjesnika i prozaista iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske i ona je postala jednom od najcijenjenijih za književno stvaralaštvo na našim prostorima. Uz bok je onoj koja nosi ime proslavljenog i znatno plodnijeg pjesnika Augustina Tina Ujevića, koja se dodjeljuje u njegovom rođnom Vrgorcu, na sat brzohoda udaljenom od Šimićevih rodnih Drinovaca.

Priredivač knjige i potpisnik sadržajnog predgovora obogaćenog nizom podataka o Šimićevu životu i njegovoj pjesničko ostavštini, Mladen Vuković, upornim radom uspio je prikupiti 111 pjesama od 92 autora našeg jezičnog područja. Pjesnike je posložio po godinama njihovog rođenja, od najstarijeg Danka Angjelinovića (1891.-1963.), do najmlađe Andele Mijić (1995.). Tako je zaokružena zbirka poetskih posveta koja je dvostruko manja od cjelokupnog Šimićevog pjesničkog opusa, a koja svjedoči u prilog njegove prepoznatljivosti i inspirativnosti naraštajima bivših, sadašnjih i budućih pjesnika. Šimić je nekima od njih uzor, a drugima tek simbol pjesnika-patnika, s kojim dijele ljubav prema poeziji kao najstarijoj, a već dugo najmanje priznatoj i cijenjenoj vrsti književnog stvaralaštva.

Knjiga Mladena Vukovića, teško da će bilo što promijeniti u tom nezahvalnom društvenom statusu poezije i njezinih stvaralaca u suvremenom globalnom kapitalističkom svijetu, ali će svakako potaknuti mlade pisce da više cijene svoje literarne uzore i da im se, makar simbolično, odužuju svojim posvetama. Ako nikako drukčije, ono barem kako su to prema Šimiću učinili njegovi suvremenici: Angjelinović, Krklec, Tadijanović, Ivanišević i drugi. Ili kao pjesnici koji su rođeni nakon njegove prerane smrti kakvi su: Josip Pupačić, Vesna Parun, Vlado Gotovac, Petar Gudelj, Boris Maruna, Mile Stojić, Delimir Rešicki, Ružica Soldo i ina, koji crpe inspiraciju na lirskim izvorima svojih manje ili više poznatih prethodnika. Iz njihovih pera i kompjutera, nadam se i unaprijed radujem, i nadalje će teći stihovi kakve je svom drugu posvetio Gustav Krklec u pjesmi *Rastanak s drugom*, koja je daleke 1928. objavljena u knjizi pod naslovom *Izlet u nebo*, a iz koje kao smjerokaz, navodim prvu i posljednju strofu:

*Moj mrtvi druže, čuj me, kaži, gdje je
Putokaz s ove puste raskrsnice?
Jesenje sunce bolesno se smije
U tvoje mrtve oči, mrtvo lice...*

*Kuda sa sobom, dragi, mrtvi druže?
Jesenje sunce nestaje za šumom.
Oblaci, munje, crne ptice kruže
Nad tvojim srcem i nad mojim umom!*

Priredivač Mladen Vuković u slikovitom dijelu knjige objavio je desetak fotografija A. B. Šimića preslikanih sa spomenika, poprsja i umjetničkih slika naših poznatih likovnih umjetnika. Tako je upotpunio poetski mozaik o životu i djelu pjesnika koji je kratko živio, ali je iza sebe ostavio dugovječno djelo i snažne literarne poruke.

Ivo Mijo Andrić

NOLI SPOMENAR

NOLI

Matematiku sam prestao učiti u petom, zbog jedinice.
Već prvoga dana, to mi je bio poklon od nove nastavnice.
Nisam se ustao da ju pozdravim, kad ušla je u učionicu,
jer sam se zanio, gledajući ispred sebe u jednu djevojčicu.
Glava joj je bila puna predivno ispletenih pletenica,
ukrašenih nizom šarenih, bljeskavih perlica.

Upravo mi je dodala svoj spomenar koji tražio očitovanje,
i uz njeg papirić žut, na kojem tri stršala uskličnika i pitanje;
Vita jela, zelen bor, molim brzi odgovor!!! Da ili ne?
a, veliko raspuklo srce, sa druge, nacrtala je strane!
Sve to sa spomenarom, dodatno mi je stvaralo muku,
a nisam ga poštено još, niti uezio u ruku.

Već sa korica bilo je vidno, da ničega tu nema šaljiva,
pače su joj pitanja bila i provokativna i škakljiva.
Kristinin glavni upit je bio, imam li simpatiju,
isto kao da nije znala, da zaljubljen sam do vrhova ušiju.
Priznati takvo što ispred svog ogledala, to, da,
ali, obznaniti to javno, e, takvo što, ne bih učinio nikada!

Bio sam utučen i zabrinut zbog Noli,
I teško mi je padala spoznaja, da nešto ju boli.
Već par dana, na prednju šepala je nogu,
a veterinari iz Sinja, rekoše složno, da pomoć joj ne mogu.
Deset je imala godina i po njima, bila je stara,
mada je i dalje, dobar imala apetit i jednako režala na poštara.

Propisali su joj vitamine i odredili mirovanje,
ali, to opet donijelo nije i neko poboljšanje.
Naše izostale su šetnje kroz Piket i Planicu,
kao i potreba, da svezanu je držimo na lancu.
Teškom bi mukom do svoje došepesala pojilice,
i lijegala u hladovinu, bolno kriveći lice.

Mama također nije prihvaćala da Noli već je stara,
pa je u novinama pronašla još jednog veterinara.

U dvije ure, trebao nam je stići iz Karakašice,
pa sam kraj školskog zvona iščikao kao ozebao sunce.
Ni krvknio nisam, kad mi je nastavnica u imenik zavela jedan,
i sa jednakim žarom upisala i drugu, već idući tjedan.

Te sumorne, kišne jeseni, zauvijek, naša, otišla je Noli,
a ja nastavio odbijati spomen na nju, svesti na tužaljku o boli.
Kad već mogao nisam zatomiti prazninu i to preskočiti razdoblje.
ispod stare murve, maleno, ogradio sam groblje.
Za ptice postavio u blizini, drvenu ptičju kućicu,
da mogu je pohoditi i otpjevati sve, što im ležalo na srcu.

Ptice je obožavala i za njih poseban imala sluh;
ista vezala ih je razigranost i isti neobuzdani, slobodarski duh.
Buđenje proljeća prepoznavala u grgutavom čevrluginom zvuku,
a, u pravilnom gušćjem letu, uzvišenu, utješljivu ruku.
Polegla u travi pokraj Cetine, vlažne zemlje lagodan upijala dah,
i obazrivo ušima strigla, na grličin pripjev plah.

Jedom je po svoju, prva nanjušila vrabčiće,
kada već je otac kanio, proširiti gornji kat kuće.
Vrabci svoje su gnijezdo, svili ispod same rozete,
pa je otac sve radove, morao odgoditi dok ptići ne izlete.
Tko zna što bi sa njima bilo, da nije onoliko lajala,
dok je gledajući prema gor, uporno pod prozorom stajala.

Kad bih se vraćao iz škole, već po mom hodu je znala,
kakav bio je dan i kakova ocjena je pala.
Jesam li dobre ili pak zle volje,
i svojim mi bezazlenim pogledom govorila, da biti će bolje..

Slično kako je gluha Luca Kekina namigivala na baku,
da se ne obazire na djeda, koji Luci mjerio, čašu bas svaku.

Istim ustaljenim ritmom, svijet, svoj je prelazio put,
dok sam ja klipsao za njim, i usamljen i razočaran i ljut.
Škola je svoja provodila pravila, ne obazirući se na naše tuge,
jer knjige koje su nam servirali za lektiru, junake promovirale druge.
Takovi su redom bili mangupi, rađeni po istom, umjetnom kalupu,
i nadasve ljepši za vidjeti od nas, koji magareću branili smo klupu.

Daleko od stvarnosti, nisu zbog banalnih patili stvari,
nit su im se zbog tuge za psom, oko očiju ocrtavali kolumbari.
Od junaka staroga kova, čiji riječnik vrvio izrazima prepunim obzira,
u učionici su se odmicali, prepuni nepoštivanja i prezira.
Iz hrvatske lektire zbačena po policama, gola, drhtala poetika;
u kutu knjžnice tavorila zanemarena, od snova tkana lirika.

Sve lijepo riječi svijeta, ponikle iz korijena narodnog jezika,
koje uz kolijevku zibala moja baka i pratili, šturak i čemerika.
Zvuci crkvenih zvona, vjekovima sažimani u priču o kamenoj vjeri,
zbog kojih zvijezdama bili smo bliži, a dobrota zalog, bivala mjeri.
Rukoveti koje djed pobožno prinosio baki, kada bi predvečerjem stizao sa oranja,
sa očima punim sunca; hranili dušu i njezina blagosivljali ufanja.

SPOMENAR

Ono sve što trebalo je biti, završilo dobro, kako i spada,
jer ljubav je, uvijek po svoju, isti slijedila put.
Okolo murve cvalo je cvijeće i rasla stabalca mlada,
a, ja, u Kristinin spomenar, papirić lijepio žut.
Pod šljivom sjedila sa mnom, slušajuć vedri pjev ptica,
i velike sanjala snove, po mjeri mojega srca.

Zora je novom klizila danu, drhtalo pero u ruci,
rumenim, purpurnim nebom, sneno se valjali zvuci.
Pod nama zelenim poljem, obrisi vremena i slika,
sklanjali stihove nove, na spomen našega jezika.
Posveta pisana s čežnjom, pamtila riječi tečne,
uz smiješak Dinarskih vila, u ime ljubavi vječne.

Svilaja u svome krasu, plela rukovet sveza,
protkane nitima svile, s bakinog zlatoveza.
Na njemu istkana priča, od tuđih snova i slika,
blažila sanjive oči, ispod djedova lika.
Kljućić od spomenara, zakopali smo u zemlju, pod cvijeće,
gdje nitko ga sem nas, nikada pronaći ne će.

Zdenka Bilobrk

MOLITVA ZA UMORENU HRVATSKU BRAĆU

Ô, Böže!

Kako te moliti za našu usmrćenu i otetu braću
a ne pomisliti na ubojice,
koji su mržnjom uništili njihove životne zđore,
proljeća, htijenja i nadu njihovu?

Ô, Böže! Ô, Böže; Böže!

Kako te moliti za naše očeve, majke, sinove,
našu braću, a razdire me jauk njihov,
dok gledam kako im se u očima trnū posljednji životni glédi?

Kako ču ti se moliti, a tamo, negdje,
zemlja se, nad njihovim kostima, pomiče, viče, zove?:
- Dođite! Čekamo vas, mnogo godina: četrdeset, pedeset, sedamdeset! – .
Kako ču moliti, jer me njihov jauk, iz strahotnih jāmā, zove?

Kako ču se za te moliti, brâte Stjepane,
dok, sa sn̄imakā, slušam kako te Udbini zločinci muče, udaraju, žêđu mòrē?!
Ugrušci tvoje mûkē i moje su râne.

Udbaški ubojice još i danas gmižu, zemljinim zaliscima,
viseći o svojim zlodjelima, puni umorene krvi, k'o boce zatorne kuge.
Kako više mõgū, o svojim ramenima, vucarati svoje krvave zločinačke ruke?!

Böže!

Stojim pred tobom, osnažena Duhom tvojim.
Sklapam ruke i molim te: usliši molitvu moju,

koju mi tvoj Duh, iznad svih jama i neznanih grobova pronosi,
u kojima braća naša, jaucima svojim, imena nam svoja ostavlju.

Böže!

Molim te za njih i za sve povorke njihove nijeme,
čije tragove, bez zjénā, i sada gledam,
obljijēvāne majčinim mljekom i vrškom nějāči,
koji nas boli, žeže i peče, k'o žerava vrela.

Molitva ova neka im dúši svijêtlī,
neka ih ona, vječnom milinom, grije!
Ti ih, Böže, čudom svoje ljubavi,
ovjenčaj slikama slobodne Hrvatske nam drage,
u kojoj se neutrnjivi stijeg vije i sa svima nama,
za sve njih, zauvijek se plàmti!
Braću našu, usmrćenu i otetu,
Böže, ti obveseli životom i veseljem svojim vječnim!

Makarska, 21. listopada 2015.

s. Bernardina Crnogorac

›U SE VRIJEME GODIŠTA‹ BANDULAVIĆEVA I DIVKOVIĆEVA INAČICA NAJPOPULARNIJE HRVATSKE BOŽIĆNE Pjesme

1. Uvod

Latinski himan *In hoc anni circulo* (*U se vrijeme godišta*) nastao je još u 12. stoljeću, recitirao se i pjevalo na latinskom ili u prijevodima na pučki jezik za Božić i za smjenu godine skoro posvuda u Europi, tj. ne samo u Njemačkoj i Švicarskoj gdje je vjerojatno nastao (usp. Nürnberg 2016), nego u kontinuitetu od srednjega vijeka do danas i u svim hrvatskim krajevima. Najstariji sačuvani i datirani hrvatski rukopisi toga himna su glagoljski u *Beramskom brevijaru* (početak 15. st.) i *Petrisovu zborniku* (1468), te latinični u *Picićevoj pjesmarici* (1471), *Korčulanskom latiničnom zborniku* (15. st.) i u *Osorsko-hvarskoj pjesmarici* (oko 1530). Sadržajno i metrički himan uglavnom slijedi latinski izvornik, ali hrvatske inačice imaju različit broj strofa (od 6 do 21) s po 4 sedmerca, koje ponekad nemaju odgovarajuće latinske uzore. I dok prva tri stiha čuvaju rimu, posljednji se ponavlja poput pripjeva.

Kao pučka i liturgijska pjesma doživjela je posvuda u Europi manje ili veće, metričke i tekstualne izmjene, navlastito u prepjevima na njemački, češki, francuski, talijanski, finski itd., pa tako i u brojnim inačicama na hrvatskom jeziku. Himan se od davnina zvao i *Verbum caro factum est* (*Riječ je tijelom postala * I rič put učinjena jest; Iv 1, 14*), što je pogrešno prevedeno u naslovu te pjesme iz *Petrisova zbornika* (NSK Zagreb, R 4001, 235^v–236^r). Iz te glagoljske inačice ovdje donosimo prva tri katrena kao primjer iz jednoga od najstarijih sačuvanih hrvatskih zapisa, i to glagoljskom minuskulom i u latiničnoj transliteraciji:

Имот је и бићијући ствар ћеброји го
Сопствену мињом Матија.

Ко је и бићија једијући
Анђел је Сопствену љубавијући,
Богородица ћејија миљијући
Да Сопствену мињом Матија.

Иса Јеванђелјија миљијућа
Свјета јеванђелја збогија
Првијом да ћејија миљија
Иса јесеја миљија [Матија]

Мињом јејија Јеванђелја
Миљијија јејија Јеванђелја,
И јејија јејија јејија
Свјетијија [Матија] ...

Rič e draga stvorêna ot
svêtê d[ê]vi M[a]rie.

U se vrime godiâa
mir se svitu naviâa,
skroz' roenie dêtiâa
ot svetê d[ê]vi M[a]rie.

Ot prećistê dêvice
t[e]r nebeske kralice,
Vzide zvezda dan'ica
Ot s[ve]te dê[vi] Marie].

D[ê]va sina porodi
dêvlu silu podlomi,
a krst'ene slobodi
s[ve]ta d[ê]va [Mariê] ...

Prevoditelj je *caro* (nominativ *caro*, gen. *carnis*, f. – *tijelo*) očito pogrešno razumio kao ablativ pridjeva *carus* (*drag*). Inače, broj i premještanje strofa i stihova, kao i metrička odstupanja bila su kod ovog himna česta pojava zbog žive usmene predaje, kojom se ta poezija stoljećima prenosila od pokoljenja na sljedeće. Rukopisni zapisi himna na hrvatskome razlikuju se ponekad, kao što je već navedeno, po metrički pojedinim strofama i(lj) stihovima (odstupanja od sedmerca su relativno česta), po broju strofa i pripadajućih stihova, pa samim time dijelom i po sadržaju. Suvremeni pak oblik te pjesme, koja se na Božić pjeva u svim katoličkim crkvama hrvatskoga jezičnog područja, utvrđen je – uz kasnije tek sitnije metričke i jezične korekture – u obliku koji su objavili i tiskom proširili bosanski franjevci Ivan Bandulavić (1613) iz Uskoplja i Mate(j) Divković¹ (1616) iz Jelašaka kod Olova.

¹ Fra Matije (tj. Matej, Mate, Mato) Divković (1563–1631) svoje ime zahvaljuje evanđelistu Mateju (nom. Matije, gen. Matija, dat. Matiju, akuz. Matiju), a ne »trinaestom apostolu« Matiji (nom. Matija, gen. Matije, dat. Matiji, akuz. Matiju), po kojem je Divković u 19. st. nazvan. Ime evanđelista Mateja (gr. Ματθαῖος, lat. Matthaeus) pisalo se u starijoj pismenosti u Bosni i Hercegovini, primjerice u Hvalovu zborniku (1404), kao **Матија** (Matija), pa i sam Divković tako piše svoje ime (**Матија**). Matija (u novije vrijeme Mateja) je opet žensko vlastito ime, i ono se izvodi od evanđelista Mateja. Danas uobičajeni oblik Divkovićeva imena glasi Mate(j).

2. Podrijetlo Divkovićeve *Pjesni na Božić*

Da je pjesma i na hrvatskome već u srednjem vijeku bila proširena neće biti sumnje, brojne su verzije sačuvane i na glagoljici i na latinici. Nije sigurno je li starija latinična ili glagolska inačica budući se radi o prijevodu s latinskoga, a ne o crkvenoslavenskoj tekstualnoj tradiciji u užem smislu. Ipak izgleda da je glagolska čakavska verzija bila prva, a to se može pretpostavljati i po staroslavenskoj pokaznoj zamjenici *se* (*to*) u prvom stihu (»*u se vrijeme godišta*«), koju imaju sve inačice, dakle ne samo Bandulavićeva i Divkovićeva, nego uglavnom i sve današnje. Ta zamjenica je i vrlo dobra indicija o izravnoj međuovisnosti i prožimanju svih starijih čakavskih i štokavskih, latiničnih, glagoljskih i ciriličnih verzija ove pjesme.

Međutim, nije bilo jasno odakle potječe prva tiskana *cirilična* verzija, koju iz *Nauka krstjanskoga* Mateja Divkovića (1616: 182–185) preuzimaju brojni kasniji cirilicom i latinicom tiskani katekizmi i molitvenici sve do dana današnjega. Kapetanović (2014: 67) je nedavno ustvrdio da

»Divkovićevu inačicu pjesme *U se vrime godišća* [...] nije moguće čvršće povezati s nekom starijom inačicom iz druge tekstovne predaje te pjesme jer se njegova inačica ne podudara u potpunosti ni s jednom zapisanom prije Divkovića.«

To ipak nije točno. Divkovićeva cirilična inačica potječe bez ikakve sumnje iz latiničnog lekcionara Ivana Bandulavića (1997 [1613])² u kojem je *Pisanca na Božić* otisnuta (str. 11 i 12) u cijelosti (21 strofa) kao dio ponoćne liturgije. Pjevala se iza poslanice (Tit 2, 11–15) a prije božićnog evanđelja (Lk 2, 1–14). I dan danas se ta pjesma pjeva kroz božićno vrijeme upravo na tom liturgijski istaknutom mjestu, koje joj je 1613. kao prvi tiskom u službenom crkvenom lekcionaru dodijelio Bandulavić. Kapetanoviću očito nije bilo poznato prvo

Mato, dočim je žensko ime Matija, Mateja. Muško pak vlastito ime Matija (gr. Ματθίας, lat. Matthias), iako potječe od istoga hebrejskog korijena kao i Matej, imalo je očito različitu helenizaciju pa je stoga i kasnija slavizacija kod ta dva slična ali ipak različita grčka imena iz Novoga zavjeta također bila dvostruka. Matija je bio tzv. »trinaesti apostol«, izabran izvlačenjem, tj. kockom (κλῆρος, sors) nakon smrti Jude Iskariota (Dj 1, 23–26). Upravo taj oblik Matija(š) je u sjevernoj Hrvatskoj često vlastito ime, ali ne i u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji, i to zbog hrvatsko-ugarskog kralja (1608–1619) i cara Svetoga rimskog carstva (1612–1619) Matije II.

² Prvo, za Divkovića relevantno izdanje tog lekcionara, ne poznaje začudo ni velika luksuzno ilustrirana *Povijest hrvatskoga jezika*, 3. knjiga (ur. Bičanić et al. 2013). Na str. 100 i 101 preslikane su u boji dvije stranice, ali iz jednoga od brojnih kasnijih izdanja, ne iz onoga koje je ispod slike navedeno (slog je različit kod prvoga izdanja): »Ivan Bandulavić, *Novo istomačenje pištola i evandelja priko svega godišta*, Venecija, 1613«. Na str. 538 objavljena je još jednom ista fotografija s krivom atribucijom. U Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini nije sačuvan niti jedan cijeloviti primjerak Bandulavićeva lekcionara iz 1613. Ni najbolje očuvani, onaj iz Franjevačkog samostana na Košljunu, nema naslovne stranice. Kako urednici očito nisu htjeli preslikati ni usporediti *crno-bijelu* naslovnicu i tekst izdanja iz Kôlna (Bandulavić 1997 [1613]) pobrkalii su izdanja i godine. Ona donosi grbove i zaštitnike Dalmacije, Bosne, Dubrovnika i Slavonije, što upućuje na svrhu i jezičnu prostornost lekcionara. Potraga za jedinim meni dotada poznatim sačuvanim primjerkom prvoga izdanja ovoga lekcionara trajala je dugo.

izdanje toga štokavskog lekcionara, no mogao je i po brojnim kasnijim izdanjima istoga zaključiti da se Divkovićeva *Pjesan na Božić* skoro potpunoma slaže s *Pisanca na Božić*. Zbog vremenski višestoljetne i prostorne raširenosti Bandulavićeva lekcionara, zadnje od preko 20 izdanja i prerada tiskano je pod njegovim imenom 1830. u Rijeci, ova se božićna pjesma proširila po svim hrvatskim krajevima. Prvotisak Bandulavićeva lekcionara (1613) je inače potpomogao splitski nadbiskup Markantonio de Dominis (1560–1624), koji je tri godine kasnije, napustivši službu nadbiskupa, u Veneciji 1616. pratio i tisak Divkovićevih *Besjeda* i »maloga« *Nauka*, o čemu će, između ostalog, biti riječi na drugome mjestu.³

Mate(j) Divković je, kao uostalom i ogromna većina katoličkih svećenika uključujući tu i glagoljaše (»ščavet«), od Istre do Bugarske, gdje su također u to vrijeme djelovali franjevci Bosne Srebrenе, svakodnevno na oltaru pri ruci imao Bandulavićev latinični i prvi štokavski tiskani lekcionar uopće. Divković je Bandulavićevu latiničnu štokavsko-ikavsku verziju tiskao zapadnom cirilicom (bosančicom) nakon što ju je uglavnom dosljedno i jekavizirao, osim što je kao tradicionalni naslov zadržao *Diva* umjesto *Djeva Marija*. Time je njegovo izdanje iz 1616. ne samo sadržajno nego i jezično odredilo i danas uobičajenu liturgijsku verziju. Za ilustraciju ove teze donosim obje inačice usporedno, Bandulavićevu današnjim slovopisom, a potom i suvremenim tekst iste pjesme prema 22. izdanju *Molitvenika fra Andjela Nuića* (Mostar 1997: 392–394).

³ Usp. Zvonko Pandžić, »Čirilični slovopis i hrvatski fonopis u *Besjedama* (1616) Mate Divkovića.« *Zbornik u čast fra Baziliju Pandžiću povodom 100. obljetnice života*, Grude/Mostar 2017a. (u tisku)

Ivan Bandulavić (1613)

Pisanca na Božić

U se⁴ vrime godišta

Mir se svitu navišta,

Porođenje ditića

Od svete Dive Marije.

Od pričiste divice

I nebeske kraljice,

Andělske⁵ cesarice

Svete Dive Marije.

Diva sina porodi

Đavlu silu svu slomi,

A krstjane osloboди

Sveta Diva Marija.

U jasle ga stavljaje

Majka mu se klanjaše,

Ter ga slatko celivaše⁶

Sveta Diva Marija.

Andeli mu služahu

Novu pisan pivahu,

U njega milost prošahu

S' svetom Divom Marijom.

U ponoć se Bog rodí

Nebo i zemlju prosvitli,

Mate(j) Divković (1616)

Пиесан на Ђојевић

Ђ сне прнєме гоенција

Мијер⁷ се спнетј непнечија,

Порољене љитиљнија⁸

О спете љипе Марне.

Ѡ прнјинстє љипије

Н љешеске краљије,

Ћиљеоске џесарније

Спете љипе Марне.

Дијпа сиња пороћија

Дијаплј сиљј спљ сломи,

Ф крстнјије ослојије

Спете љипе Марне.

Ѡ насле га стапљавије

Мијка мј се клајнијаше,

Тер га слјтко ћлајпљавије

Спете љипе Марне.

Ћиљеји мј слјејахј

Нопљ пиесан пондехј,

Ѡ љијега мијост прошахј

Спетом љипом Марном.

Ѡ поноћ се Ђог роћија

Непто и земљија проспнетији,

⁴ Staroslavenska zamjenica u značenju *to*. Donosi je i Divković desno u hiperijekaviziranom obliku *сне* (*sije*).

⁵ Čakavска fleksija na *-l* umjesto štokavske na *-o* koju desno i naniže ima Divković (Ћиљеоске)

⁶ Stariji čakavski oblik i refleks jata, dočim Divković već ima danas uobičajeno ћлајпљавије.

⁷ Мијер (*mijer*) je hiperijekavizacija umjesto *mir*.

⁸ Iakovski oblik љитиљнија kao i љипа donosi Divković usprkos inače dosljednoj ijekavizaciji, to očito zbog raširenosti i okoštalosti toga izraza u Bosni njegova vremena.

Kako u podne svitlo bi
S' svetom Divom Marijom.
Zvizda izajde danica
Od pričiste Dvice
Nebeske kraljice,
Andělske cesarice
Svete Dive Marije.

Svako svita stvorenenje
Sada ima veselje,
Cić⁹ Isusa rođenja
Od svete Dive Marije.
Oci iz limba veseleći se zapivaše¹⁰

Željne glase kad slišaše,
Da sin Božji rođen bi
Od svete Dive Marije.

Slava Bogu višnjemu
Gospodinu našemu,
I čoviku smirnomu
S' svetom divom Marijom.

U tamnosti koji stahu
A svitlosti ne imahu,
Sina Božjega čekahu
Od svete Dive Marije.

Како је поене спијетло шинх¹¹
Спетом енпом Марном.

Зпијезеа нзадеа ениција
Ое пријнисте енпиче
Неписке краљије,
Филеоске цесариче
Спете енпе Марне.

Спако спијета стпорене
Сааа нма песелне,
Унада Нсјеса рођијена
Ое спете енпе Марне.

Оци нз анимација песелене се
западише
Желне гласе као слушаше,
Да сија Шојен рођијен шијаше
Ое спете енпе Марне.

Слапа шога пишћанема
Госпоене нашема,
И уопиеку смрнома
Спетом енпом Марном.

Х тјмноста кон стаха
Н спијетоста не имаха,
Сија Шојијега веќаха
Ое Спете енпе Марне.

⁹ Cića (zbog, radi) je čakavski prijedlog, Divković ga i jekavizira iako se ne radi o jatovskom *i* (чнећ). I po ovome vidimo da je Bandulavić imao predložak iz Dalmacije, iako pjesmu ne poznaće *Lekcionar Bernandina Splićanina* (1495). Nemaju je ni dva kasnija izdanja toga lekcionara iz 1543. i 1586. (usp. *Lekcionarij* 1895 [1495]).

¹⁰ Zbog proširenja iskvarena je rima.

¹¹ Očito Divkovićev lapsus шинх sa suvišnim x jer Bandulavić ima *bi* (treće, ne prvo lice aorista).

Jer jim to obeća Bog dati

Sina svoga na svit poslati,
Iz tamnosti jih izvesti
S' svetom Divom Marijom.

To čudo veoma željahu imati¹²

Sina Božjega viditi,
Da bi u raj šnjim pošli
S' svetom Divom Marijom.

Andeo pride nebeski

Ter pastirom navisti,
Privelike radosti
Od svete Dive Marije.

O pastiri tecite

Stada vaša pustite,
Sina Božjega vidite
S' svetom Divom Marijom.

Tad pastiri pojdoše

Sina Božjega najdoše,
Ter mu hvalu uzdaše
S' svetom Divom Marijom.

Slava Bogu višenjemu

Gospodinu našemu,
I čoviku smirnomu,
S' svetom Divom Marijom.

Slavu nebesku vidiše

I veoma se čudiše,

-----¹³

S' svetom Divom Marijom.

¹² Prekobrojni slogovi kvare rimu.

¹³ Nedostaje stih kao i u Divkovića.

Нер нм то опећија Шог фати

Синја спога ня спињет послајти,
Нз тајностих изпести
Спетом фнпом Марном.

То уздео пеома је ћлнијах нмачти

Синја Шојенега пнфнєти,
Да си и г рви шљним пошлан
Спетом фнпом Марном.

Фнђео прије нпјески

Тер пастиром нпнисти,
Припелнке рфести
Ое спете фнпе Марне.

О пастирн течнте

Ствеја паша пјестите,
Синја Шојенега пнјанте¹⁴
Спетом фнпом Марном.

Таје пастирн пољноше

Синја Шојенега најноше,
Тер мја хпвлја гзеваше
Спетом фнпом Марном.

Слапа Шог пншињемј

Госпојиња нпшемј,
Н вонекја смнєрномј
Спетом фнпом Марном.

Слапа нпјескја пнфнеше

Н пеома се уздиши,

Спетом фнпом Марном.

¹⁴ Pogrešna palatalizacija iz Divkovićeva lokalnog govora, Bandulavić ima ispravno *видите*.

Veliko čudo kralja velika

Ubogom svitom zavita,

-----¹⁵

S' svetom Divom Marijom.

Kralj u jasleh ležaše

A odiće na sebi ne imaše,

Zašto ubožtvo ljubljaše¹⁶

S' svetom Divom Marijom.

Tebe Isuse hvalimo

Sveto Trojstvo slavimo,

Majku tvoju štujemo

Svetu Divu Mariju.

ПЕЛНКО УДО КРАЈЛНЯ ПЕЛНКА,

ЗПЛОГOM СПНТОМ ПОПНТЯ

Спетом ФНПОМ Марнсом.

Крајл ȝ насле лејаше

Ф оғнелнс на сенпн не нмаше,

Зајро զпоլпю Խլցոլаше

Спетом ФНПОМ Марном.

Тепе Нсչсє хпчлнмо

Спето тронстпо слғнмо,

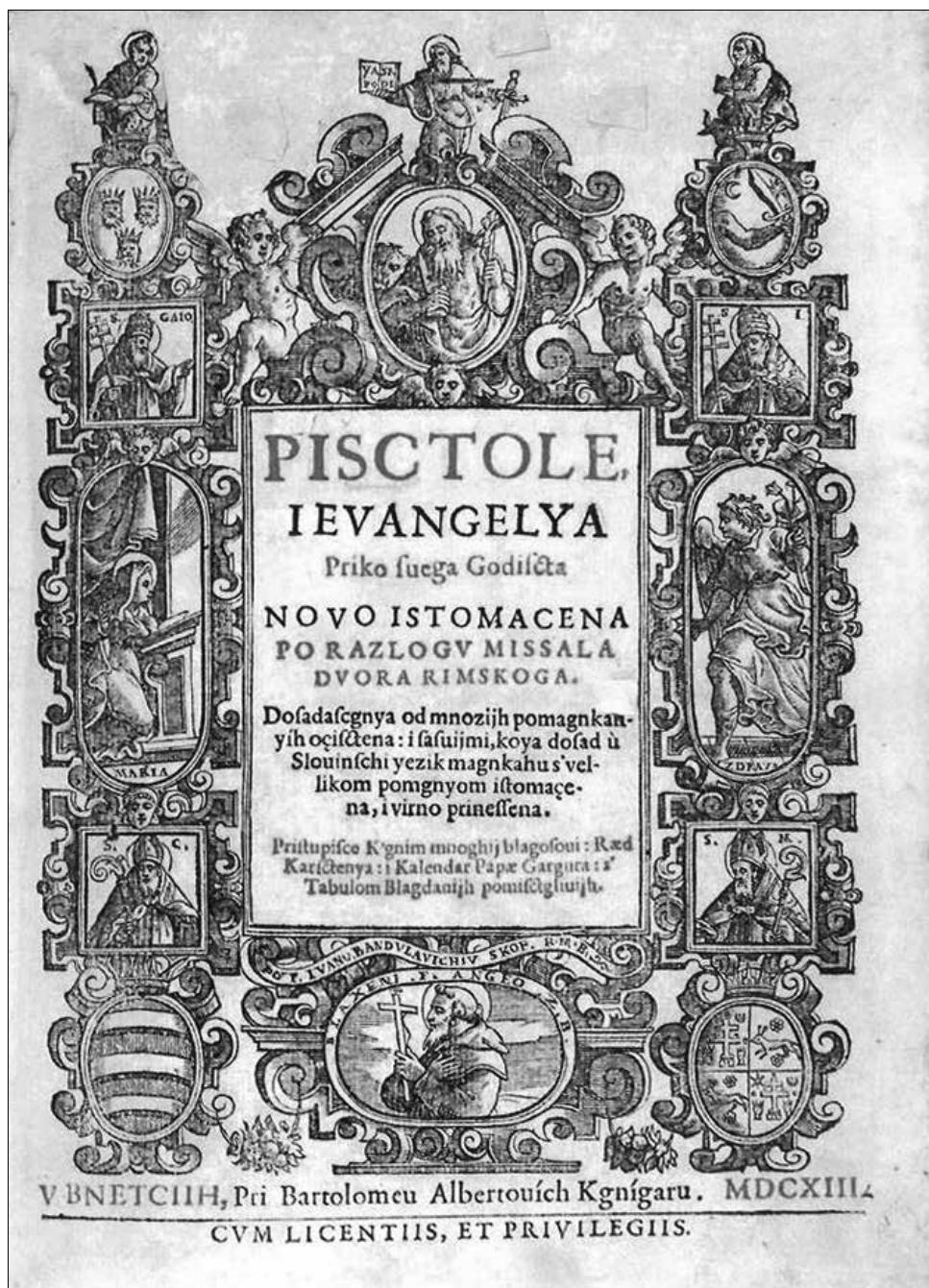
Манкչ тпонչ ւչнмо

Спетջ ՓНПՋ Марնջ.

Amen. Aleluj.

¹⁵ Nedostaje stih, isto tako i u Divkovića.

¹⁶ Ovdje kao i kod Divkovića stoji *ljubljaše*, iako je u 4. strofi imao *celivaše*.

Naslovnica prvog izdanja Bandulavićeva lekcionara (1613)

ПНЕСЯН

ИЗ ПОЖИЈА.

Сне преме гођица
И крс сињето мајица,

Породење љитића
Оћепете икоје Јаре.

Бринисте фињце
И кеске краљице,
Дијкоске, цесарице,
Састе фије Јаре.

Дица сина по рођи,
Дишаљ сиљ спљ сломи,
Дикастиче ослобођи:
Света фија Јаре.

Знаслеђа стапљаше,
Манкамље кајниаше,
Тергаслатко људушлаше,
Систа икоје Јаре.
Дијелим ље саљаках

Нон

›U se vrijeme godišta‹
(iz Molitvenika fra Andela Nuića, 22. izdanje)

U se vrijeme godišta
Mir se svijetu naviješta,
Porođenje djetića
Od djevice Marije.

Od prečiste Djevice
I nebeske kraljice,
Andeoske cesarice
Svete djeve Marije.

Djeva sina porodi
Davlu silu svu slomi,
A kršćane oslobođi
Sveta djeva Marija.

U jasle ga stavljaše
Majka mu se klanjaše,
Ter ga slatko ljubljaše
Sveta djeva Marija.

Andeli mu služahu
Novu pjesmu pjevahu,
Od njeg milost prošahu
Svetom djevom Marijom.

U ponoć se Bog rodi
Nebo zemlju prosvijetli,
Kak' u podne svjetlo bi
Svetom djevom Marijom.

Zrak izade zornice
Od prečiste Djevice,
Andeoske cesarice
Svete djeve Marije.

Svako svijeta stvorenje
Sada ima veselje,
Božje štujuć rođenje
Od djevice Marije.

Oci u Limbu pjevaše,
Kad te glase slušaše,
Da Bog rođen bijaše
Od djevice Marije.

Slava Bogu višnjemu
Gospodinu našemu,
I čovjeku smjernomu
Svetom djevom Marijom.

Koj' u tminah stajahu
I bez svjetla bijahu,
Sina Božjeg čekahu
Od djevice Marije.

Kog obeća Bog dati
I na svijet im poslati,
Ter j' iz tmina pustiti
Svetom djevom Marijom.

To željahu vidjeti
I s veseljem primiti,
Pa s njim nav'jek živjeti
Svetom djevom Marijom.

Andeo priđe nebeski
Ter pastirom navijesti
Prevelike radosti
Od djevice Marije.

O pastiri, tecite
Stada vaša pustite,
Sina Božjeg vidite
Svetom djevom Marijom.

Tad pastiri podoše
Sina Božjeg nađoše,
Ter mu hvale dadoše
Svetom djevom Marijom.

Slava Bogu višnjemu
Gospodinu našemu,
I čovjeku smjernomu
Svetom djevom Marijom.

Slavu vječnu vidješe
Ter se vele čudiše,
Bogu poklon činiše
Svetom djevom Marijom.

I to čudo procvjeta
Nad tim kraljem od svijeta,
Kog uboga čestita
Povi Majka Marija.

Kralj u jaslam ležaše
A odjeće nemaše,
Jer uboštvo ljubljaše
Svetom djevom Marijom.

Teb' Isuse hvalimo
Sveto Trostvo slavimo,
Majku Tvoju častimo
Svetu djevu Mariju.

Suvremeno izdanje je, kao i brojna ranija, na nekoliko mjesta poradi rime izvršilo ispravke, prije svega u stihovima s viškom slogova, pri čemu je bilo nužno izmijeniti i pokoju riječ, dodati nekoliko stihova. Kada su točno te sitne izmjene u odnosu na prvo izdanje izvršene moglo bi se utvrditi usporedbom svih starijih izdanja, ali to za našu svrhu ovdje nije potrebno. U svakom slučaju, međutim, ispravke su u tisku učinjene zbog toga jer je živim pjevanjem u crkvi zasmetalo pogrešno rimovanje. Upravo su na takvim mjestima ispušteni slogovi i riječi, odnosno izmijenjeni ili dodani novi stihovi.

3. Neke druge utjecajne pjesme i zbirke

Prije nego se samo ukratko osvrnem na jezični i ini značaj ovoga himna u hrvatskoj pučkoj i visokoj kulturi valja spomenuti barem neke od brojnih drugih višestoljetnih napjeva koji su također izvršili velik utjecaj na govor i pismenost običnog puka.

Kapetanović (2014: 62) nabraja svih deset Divkovićevih pjesama iz maloga *Nauka* (1616: 3–236), pa tako i *Pjesan na dan mrtvih*, odnosno *Sudac gnjivan hoće prići* (186–188). Riječ je o vrlo utjecajnom srednjovjekovnom himnu *Dies*

iae koji se pripisuje Tomi iz Celana, kroničaru i životopiscu sv. Franje Asiškoga (*Vita prima S. Francisci*). Poznati su hrvatski prijevodi i prijepisi već od 15. st., a himan se prema službenom misalu recitirao na svim mrtvačkim misama od Tridentinskog sabora (1545–1563) do 1970., tj. do novog *Rimskog misala* nakon II. Vatikanskog sabora.

Kapetanović (2014: 70) tvrdi »da je Divković uzeo i samostalno štokavizirao tekst iz Bernardinova lekcionara [1495].« To ipak neće biti točno, jer ga je Divković preuzeo u štokaviziranom obliku iz Bandulavićeva (1997 [1613]: 322–323), a ne iz Bernardinova lekcionara, gdje se inače u čakavskom obliku također nalazi u sva tri izdanja (1495, 1543, 1586). Radi se zapravo o drugoj inačici hrvatskoga prijevoda jedne te iste latinske pjesme (*Dies irae*) koju *Rimski misal* donosi dva puta. Divković ima samo drugu hrvatsku prijevodnu varijantu koja se kod Bandulavića recitira »kada se godište navrši od smrti« (*in anniversario defunctorum*). Stoga ju naziva *Naslidovanje isto, govorenje po drugi način*, dočim se njegova prva verzija (*Naslidovanje aliti Pisanca mrtvačka*, str. 319–320) kao i u *Missale romanum* recitira na dan »svih virnih mrtvih, dan mrtvih.«

Divković u malom *Nauku* (1616) ne donosi naravno obred Velikog petka, ali je zato kod Bandulavića (129–130) ostisnuta, i kasnije bezbroj puta pretiskana i do danas živa, sadržajno neizmijenjena pasionska pjesma klanjanja križu (*Evo drvo križa s pripjevom Puče moj*). U Divkovićevu *Nauku* (1616: 3–28) nalazimo međutim još dvije paraliturgijske, neizmjerno utjecajne pučke pjesme: *Plać blažene Gospe Dvice Marije*, danas obično zvan *Gospin plać*, te prijevod pjesme *Stabat mater* pod sličnim naslovom: *Plać blažene Gospe* (234–236). *Gospin plać* se u hrvatskoj pasionskoj tradiciji vrlo brzo raširo po svim krajevima, a zbog usmenog karaktera prezentacije dobio je ponegdje i nove stihove i nove strofe. Divkovićeva se verzija danas pjeva u Hercegovini i jednom dijelu Dalmacije, dočim je u Bosni i većem dijelu Dalmacije češće u uporabi proširena inačica fra Petra Kneževića, koja međutim također potječe od Divkovićeve.

Bandulavićev lekcionar i Divkovićev mali *Nauk* (1616), uključujući i rečene pjesme i zbirku njegovih propovijedi *Besjede* (1616a) dominiraju i jezično usmjeravaju i hrvatsku usmenost i pismenost 17. st. na najširim područjima Bosne, Hercegovine, Dalmacije i Slavonije, a vrlo često ga na glagoljicu prepisuju i glagoljaši ne samo u Dalmaciji i na srednjodalmatinskim otocima, nego i na Kvarneru i u Istri (usp. Nazor 1982).

Bandulavićev lekcionar je opet doživio više od dvadeset izdanja i prerada do 1880., posebnu povijest je imao i kao »ščavet« kod glagoljaša, dočim su brojne nove zbirke propovijedi, katekizama, molitvenika i navlastito napjeva (plačeva), koje su u 18. st. dijelom zamjenile Divkovićeva izdanja kako u Bosni, Hercegovini i Slavoniji tako i u Dalmaciji, ostale uglavnom jezično i

sadržajno pod velikim utjecajem Divkovićevih prvtisaka (1611, 1611a, 1616, 1616a).

Osim Divkovića i Bandulavića ovdje valja barem spomenuti novu zbirku propovijedi u tri sveska fra Jerolima Filipovića iz Rame, *Pripovidanje nauka krstjanskoga*, 1–3, Mletci 1750, 1759, 1765, posljednje izdanje je tiskano 1898. u Sarajevu; poeziju fra Petra Kneževića, *Muka Gospodina našega Isukrsta i plač majke njegove* (1753) s barem stotinu izdanja do 1970.; zbirke Tome Babića, *Cvit razlika mirisa duhovnoga*, u narodu popularno nazvana *Babuša* (duhovne pučke pjesme, razgovori, pouke), Mletci 1726, 1736, 1759, 1802, 1829, Dubrovnik 1851, Zadar 1898, te *Pisme duhovne*, 1736; Filipa Grabovca, *Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti arvackoga*, 1747; naponslijetu, navlastito, od fra Andrije Kačića–Miošića, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, 1756 (57 izdanja do 1999.) i *Korabljica Pisma svetoga*, 1760 (14 izdanja do 1997.). Svi ovi autori koji djeluju u Dalmaciji izvorno pripadaju Bosni Srebrenoj, odnosno franjevačkoj Redodržavi Dalmaciji sv. Kaja, kasnije nazvanoj Presvetog Otkupitelja, koja se odijelila od Bosne Srebrenе (Redodržave Sv. Križa) 1735., pa stoje u tradiciji Divkovićevih izdanja iako pišu i tiskaju latinicom. Kao i on oslanjaju se u velikoj mjeri na usmenu književnost puka u vidu (re)prezentacije znanja, pri čemu jedna vrst *sekundarne usmenosti* (o tome naniže), stvara potrebu za novim izdanjima. Franjevci koji su ostali u Bosni pod turskom upravom slikedeći Divkovića pišu i tiskaju uglavnom bosančicom (Pavao Posilović, Pavao Papić, Stjepan Matijević), dočim Ivan Bandulavić, Ivan Ančić i Filip Lastrić svoja djela tiskaju latinicom. Uska veza između usmene štokavske i visoke crkvene pismenosti bitno učvršćuje jezični osjećaj i postojani ustroj jezika svih govornika hrvatskoga jezika, pismenih je onda bilo malo, uključujući tu ne samo čakavce nego postupno i one na kajkavskom sjeveru.

4. Između tehnologije (re)prezentacije znanja i znanstvene tipologije

Pitanje koje ovdje postavljam tiče se znanstvene metodologije: *zašto i kako* danas uopće treba analizirati Divkovićeve i Bandulavićeve tekstove, navlastito (para)liturgijske pučke napjeve? Pri tome ne mislim na liturgijski značaj i sadržaj, jer je taj po sebi od srednjega vijeka do danas posve jasan, nego na tzv. izvanske, znanstvene prosudbe. Odgovori na oba pitanja divergiraju jer se pristupi razlikuju, ali usprkos razlikama u detalju, svi suvremeni istraživači polaze uglavnom od tipologijske metode, bilo da se ta bavi književno-teorijskom periodizacijom u kontekstu književnih epoha (Beljan 2014), tipologijom različitih grafijskih sustava (Žagar 2014, usp. također Bunčić 2016), vrlo često i povjesnom književno-lingvističkom atribucijom (tzv. franjevačka, folklorna,

dopreporodna *koine*, itd.), ili pak da se njegova djela analiziraju i tipiziraju na lingvističko-pozitivistički način (usp. Horvat/ Perić Gavrančić 2014), i to po već ustaljenoj matrici (grafija, ortografija, fonetika, morfologija, sintaksa, leksika), po kojoj se u hrvatskoj lingvistici u pravilu propituju i modeliraju i povijesni i suvremeni tekstovi.

Sve te tipizacije imaju svaka sa svoga gledišta i svoj smisao, ali ni jedna od njih i ne pokušava primjerice problematizirati, i to upravo zbog izabranog metodološkog pristupa, stvarni *uzrok i način nastanka, višestoljetnog pjevanja* i do danas velike popularnosti Divkovićeve i Bandulavićeve inačice pjesme *U se vrijeme godišta*. Razlog tomu je što su se tzv. pozitivističke metode analize tekstova, u lingvistici prije svih mladogramatičarska i strukturalistička, razvile tek u 19. i 20. st., pa se realni intrizični i povijesno ukotvljeni nastanak i njegovanje određenih tipova tekstova uopće ne problematizira, nego se uglavnom propituje grafijska *pojavnost*, fonologiska *vrijednost* i sintaktička *kongruetnost* Divkovićevih tiskanih slova, riječi i rečenica. S druge pak strane, povijesna (re)kontekstualizacija franjevačke i nacionalne povijesti Divkovićeva prostora i vremena je već uvelike uznapredovala (usp. npr. Pandžić, B.: 1965, Džaja 1982, Zirdum 2014), ali se ni ona ne bavi aspektima nastanka i širenja tekstova pučke i visoke kulture.

Kao poseban problem za točniju povijesnu (socio)lingvističku raščlambu očituje se, primarno iako ne i isključivo, recentni pristup povijesti i sadašnjosti jezika u hrvatskoj lingvistici, po kojemu se uglavnom forsira – strukturalistički i statički definirani – tzv. hrvatski *standardni* (meta)jezik.¹⁷ Taj se jednostavno kao jedini relevantni (meta)jezični oblik apsolutizira, a zanemaruje povijesni, tj. »klizajući« razvoj hrvatskoga jezika kroz stoljeća, iako smo na svakoj povijesnoj razini u prošlosti imali i svoj »standardni«, bolje reći visoki (književni) jezik. Inače, taj izraz »standardni jezik« stvorio je svojedobno Dalibor Brozović (1927–2009) po ugledu na prašku strukturalističku školu 60-ih godina 20. st. kako bi mogao ustvrditi da taj politički željeni,¹⁸ genetski navodno jedinstveni ali realno ipak samo apstraktni (*srpskohrvatski*) jezik (*de facto* međutim *metajezik*) nigdje u stvarnosti nije bio realiziran, nego da se isti konkretno – tj. izvan apstrakcije jezikoslovaca – realizira isključivo u dvije standardne *varijante*, hrvatskoj i srpskoj.

¹⁷ I najnovija višetomna (objavljena su četiri od pet svezaka) i bogato opremljena *Povijest hrvatskoga jezika* (ur. Bičanić et al.: 2009–2017) je u biti iste metodologiske provenijencije.

¹⁸ Pitanje *standardnog* jezika javlja se u okviru tzv. planiranja jezika koje su brojne države nakon II. svjetskog rata pod utjecajem razvoja radija i televizije, alfabetizacije i uvođenja obvezatne škole nastojale provesti. I u povijesti se jezik planirao (akademije, crkva, škola) ali su tada bila vrlo ograničene mogućnosti masovne komunikacije. Međutim, to ne znači da i tada nije bilo planiranja općevažećeg, »najljepšeg jezika« na određenom području. Zapravo, u 16. st. i počinje pod snažnim utjecajem tipografije opće planiranje brojnih književnih jezika, pa tako i hrvatskoga. Ovdje samo spominjem ideju »općega jezika« (*lingua generalis, jezik najopćeniji*) koju su slijedili Bartul Kašić i Jakov Mikalja (usp. Pandžić 2017: 101–112; isti, 2018), ne manje Divković i Bandulavić.

Kako se tu radi o statičkom i apstraktnom modelu jezika, zapravo metajezika, povijesni i dinamični razvoj normiranja hrvatskoga jezika i nije mogao biti tema diskusije unutar rasprava o standardnom jeziku,¹⁹ nego je preostalo jedino relevantno pitanje: kada je hrvatski jezik postao standardni? Uglavnom su tzv. standardolozi zaključivali da se to dogodilo neutvrđenog datuma u 20. st., dočim je tek Gajevo uvođenje novog hrvatskog slovopisa 30-ih godina 19. st. navodno izvršilo konačni proboj k standardizaciji hrvatskoga jzika.

U tako postavljenoj matrici sva starija hrvatska književnost (tzv. »dopreporodna«, »predstandardna«, »franjevačka«, »isusovačka« itd.), poglavito ona štokavska i crkvena, u teorijskom smislu nije ni mogla biti relevantna za hrvatski »standardni« jezik, jer je uvijek u pokojoj inaćici (npr. grafija i ortografija, tzv. staroštakavski nastavci u množini imenica, itd.) odstupala od novoformulirang »standarda«, koji se onda jednostavno projicirao u prošlost. Kako u tekstuallnim primjerima iz prošlosti nije bilo preklapanja jedan za jedan s tim novodefiniranim standardom, sva povijesna hrvatska književnost do Gaja jednostavno je *degradirana* kao zavičajna, dopreporodna, vjerska i sl., tj. za standardni jezik praktički irelevantna, pa taman ona bila i danas posvema razumljiva i općenito u uporabi kao npr. štokavsko-ijekavska literatura Mate Divkovića.

Otežavajuće za recepciju starije hrvatske književnosti bila je i okolnost da je u romantizmu 19. stoljeća književnost definirana kao »lijepa«, ta je trebala biti i jedini nositelj književnog jezika, dočim je Divkovićeva i skoro svaka druga književnost prije 19. st., iako je stoljećima bila skoro jedina relevantna za jezičnu izobrazbu puka, definirana kao nižerangirana »vjerska«, »folklorna« i sl., ili kako se ona već nazivala u vrijeme Jugoslavije pa sve do danas.

¹⁹ Bilo je nekoliko pokušaja definiranja standardnog jezika koje su trebale vrijediti za sve jezike podjednako. Riječ je dakle o znanstvenom metajeziku, izvanjskoj znanstvenoj tipizaciji jezikâ, tj. pitanju na koji se način (po kojim parametrima, kriterijima) može utvrditi što je to standardni jezik, a ne o jeziku kao takvom. Međutim, i ti metajezični pokušaji su ostali na razini pokušaja jer niti jedan od tih različitih modela nije mogao biti primijenjen na više jezika, a pogotovo ne u dijakronoj perspektivi. Razlog tomu je *sa stanovišta filozofije jezika i teorije znanosti* jasan. Jezik je ne samo sustav znakova nego i povijesna i socijalna pojava (usp. sljedeću bilješku) koja se stalno razvija, odnosno mijenja, već prema okolnostima u kojima su se govornici nalazili ili nalaze. Kako su te društvene okolnosti uglavnom bile različite, govoreni dijalekti također, nije moguće statički definirati (nači uvijek isti zajednički nazivnik), odnosno iznaći zajednički *tipologiski model* za dinamične jezične procese kod različitih naroda u njihovim različitim povijesnim situacijama. Brojni kriteriji za utvrđivanje standardnog jezika bili su u osnovi uvijek *arbitrarni*, a to će reći i izmjenjivti, dočim je svaki prepostavljeni »standardni jezik«, ako i zanemarimo činjenicu da je nemoguće statički definirati dinamične jezične procese, bio na različit način povijesno i socijalno »standardiziran«, bolje reći njegov razvoj je na različite način usmjeravan i potican od odlučujućih socijalnih struktura. Iz sličnih razloga propao je i pokušaj Uriela Weinreicha (1926–1967) iz 50-ih godina 20. st. ustrojiti jednu općevažeću strukturalističku dijalektologiju. Slijedom toga ni hrvatski jezik nikada neće postati »standardnik« niti mu taj pridjev ikada može postati *differentia specifica* definicije, ne samo stoga što je pridjevak »standardni« arbitran i statički, odnosno jedan od brojnih *atributa* hrvatskoga jezika pa to nije sam hrvatski jezik kao takav, nego i zbog toga jer se hrvatski (visoki, književni) jezik već stoljećima nalazi u permanentnom stanju »standardizacije«, bolje reći kontinuirane izgradnje uvijek iznova prema boljim literalnim i oralnim uzorima jezične zajednice. Tu povijesnu i današnju izgradnju pojama »hrvatski standardni jezik« ne može »zamrznuti« ili suspendirati.

Kada se o hrvatskome jeziku govori s povjesne točke gledišta, pa se pita *kada, kako i zašto* se uopće došlo do normiranja hrvatskog jezika na štokavsko-ijekavskoj osnovi, onda su djela Mate Divkovića i Ivana Bandulavića, uz brojne druge autore iz Dubrovnika, Dalmacije, Bosne, Hercegovine i Slavonije od. 15. do 19. st. (usp. Pandžić 2004, 2008, 2017, 2017a, 2018), zapravo nezaobilazna. Ta su postala prestižna, tj. općenito prihvaćena ne samo u pučko-jezičnoj nego i upravo u visokoj, tipografski raširenoj crkvenoj jezičnoj kulturi²⁰ na skoro cijelom hrvatskom jezičnom prostoru, čime se sve do novijih vremena nije mogla pohvaliti tzv. lijepa književnost.²¹

U znanstvenom smislu odlučujuće je pitanje dakle *zašto i kako* su Divkovićeva tiskana djela, s izvornom nakanom zadovoljiti potrebe usmene i pučke pobožnosti, u to doba uglavnom propovjedničke i katekizamske literature, postala tako prestižna i utjecajna i u visokoj crkvenoj i općoj jezičnoj kulturi hrvatskoga naroda? Ima li to konačno neke veze i sa činjenicom da se je štokavsko-ijekavski idiom Divkovićevih tiskanih i u narodu proširenih djela uskoro, usprkos svim dijalektnim razlikama, postao i općeprihvaćena norma hrvatskoga jezika?

Jedan od nekoliko razloga, iako ne i jedini, brzog širenja Divkovićevih tekstova leži svakako i u činjenici da on djeluje na razmeđu *usmenosti i pismenosti* (usp. Ehlich 1999), dakle u vrijeme još nestabilne jezične norme, pa je uvođenjem *tipografske pismenosti*, tj. posve nove tehnologije (re)prezentacije znanja, stvorio ujednačene i održive jezične i metričke poveznice na najširem prostoru i u tada najprestižnijoj uporabi, što *oralna* (usmena) i *kirografija* (rukopisna) *književnost* same po svojoj naravi (*vremenitosti*) nisu mogle postići (usp. Ong 2013 [1982]). Kako je *usmena književnost* kod običnog puka i nadalje bila dominantni oblik prezentacije znanja, Divkovićeva je *tipografska pismenost*, zahvaljujući prestižnoj uporabi u crkvi i olakšanom širenju, tj. prije svega svojoj *prostornosti i prodornosti*, u bitnome normirala, bolje reći dominantno usmjeravala i tzv. *sekundarnu usmenost* (usp. McLuhan 1962) svih

²⁰ U smislu povjesne sociolinguistike to je stoljećima bila *jedina institucija* koja je preko svih granica i carstava ujedinjavala katoličke Hrvate na svim njihovim prostorima, pa je jezik koji se tu prakticirao bio za sve regije i dijalekte prestižan; usp. Romaine (2005: 1696): »A basic premise of historical sociolinguistics is that language is both historical and social product, and must therefore be explained with reference to the historical and social forces which have shaped its use.«

²¹ Gundulićev ep *Osman*, koji je na neki način vrijedio kao okidač preporodnog duha nakon Bečkog kongresa 1815., tiskan je prvi put u Dubrovniku tek 1826., dočim mu je vrlo uspjeli prepjev sedam pokorničkih psalama *Pjesni pokorne kralja Davida* objavljen još za života, tj. dva stoljeća ranije u Rimu 1621. u tiskari Zanetti (u Dubrovniku tada nije bilo tiskare), gdje su inače Bartul Kašić i isusovci općenito tiskali svoja djela. I drugo više puta tiskano djelo bilo mu je religiozne naravi (*Suze sina razmetnoga*, Venecija 1622). Ta tri Gundulićeva djela (1621, 1622, 1826) kao i neka ponovljena izdanja tiskana su praktički istom grafijom, sva tri su čak i na istoj razini »standardizacije«. Samo ta činjenica pokazuje kako je apsurdno razlučivati hrvatsku »dopreporodnu« i »preporodnu« jezičnu i književnu povijest slijedom izmijenjenog slovopisa.

slojeva naroda na najširem području,²² prevladavajući tako izvornu *vremenitost usmenosti*.

Onaj tko je znao čitati, uglavnom svećenik, pjevao je prvi, dočim su djeca slušala i ponavljala te to ubrzo naučila napamet, pjesmu svakako daleko brže od drugih dijelova katekizma, koji je također valjalo naučiti napamet. Tako su uskoro svi znali pjevati pjesme, ali i napamet moliti sve molitve koje se moralo znati da bi se moglo primiti sakramente. Učilo se dakle *slušanjem „od usta do usta“*, ne individualnim čitanjem (*gledanjem*), što je tek omogućila tipografska tehnologija, ali tek postupno, odnosno stoljeća kasnije kada su svi naučili čitati, vrlo često upravo uz pomoć katekizma ili pjesmarice ujednačenog jezika i sadržaja.

Na sličan su način i iz sličnih razloga od druge polovice 18. st. tiskane štokavske narodne pjesme fra Andrije Kačića–Miošića ne samo potakle naglo širenje istih, nego su njegove zbirke postale i pravi zamašnjak nove, *sekundarne usmene književnosti* na najširem prostoru hrvatskoga jezika, i to ne samo do preporoda u 19. nego sve do 70-ih godina 20. stoljeća. I tu je npr. jedan guslar pjevao pjesme iz *Kačića*, ili je pak netko pjevao *Gospin plać* iz Divkovićeva *Nauka*, drugi su slušali i napamet učili te ponavljali, često kao i homeroški rapsodi zadržavajući metar, deseterac, osmerac ili pak, kao u našoj pjesmi ovdje, sedmerac. Ponekad su nadareniji, poglavito guslari, spontano dodavali nove stihove i strofe pri samom činu pjevanja.

Usmena pjesma (književnost) cijelog puka, prestiž liturgijske jezične prakse i recitacija rapsoda su tako generirali jednu vrst živog jezičnog laboratorija. To je zapravo bila *tehnologija (re)prezentacije učenja i znanja* koju je na neki način uvijek iznova poticala i širila jedna druga tehnologija prezentacije, ona tipografska. Važno je naglasiti da učenje napamet i *ad hoc* prezentacija, odnosno spontana improvizacija (*performance*) podrazumijeva i apsolutnu razumljivost kako narodne tako i (para)liturgijske poezije, tuđica u tim pjesmama jedva da ima, što je kroz stoljeća osiguravalo razumljivost preko svih dijalektnih granica, poticalo stvaranje novih općerazumljivih riječi i izraza, a te su bile uglavnom štokavske dijalektne osnove.

²² Tek u 20. stoljeću pojavljuju se i jačaju ponovo – uz »preostalu usmenost „Rest-Mündlichkeit“ – usmeni mediji komunikacije telefon, radio i televizija, pa se i njih naziva sekundarnom usmenošću. Veliki utjecaj tih medija na govor običnih ljudi nitko danas u Hrvatskoj neće osporiti, pogotovo kada npr. svakodnevno sluša iskrivljivanje jezičnog naglaska u televizijskim emisijama (radio je tu ipak daleko bolji). Djeca i odrasli to jednostavno i bez velikog razmišljanja slušajući preuzimaju, iako su doma često izvorno govorili korektnijim naglaskom.

5. Sažetak

Ako dakle Divkovićevu i Bandulavićevu pjesmu *U se vrijeme godišta*, to je tek jedna od brojnih utjecajnih pjesama, promatramo u kontekstu usmenosti i pismenosti, razlučujući pri tomu tehnologiju prezentacije znanja pismenim putem dodatno na *kiroografsku i tipografsku* (usp. Ong 2013 [1982]), te ako potom uzmem u obzir i *sekundarnu usmenost* koja se na ujednačenim jezičnim modelima snažno razvijala širenjem tipografske pismenosti (usp. McLuhan 1962), onda daleko lakše možemo razabrati zašto se Divkovićeva i Badulavićeva rimovana inačica gornje pjesme proširila po svim hrvatskim krajevima, kako u vremenskoj tako i u prostornoj protežnici kroz stoljeća. Možda ćemo usput lakše razumjeti i razlog zašto je štokavski jezični idiom ubrzo postao i dominantni oblik hrvatskoga jezika, odnosno pismenosti visoke kulture.²³

Jezikoslovci bi zbog ove povijesne činjenice i navlastito zbog himna *U se vrijeme godišta* (jedan je od brojnih), mogli formulirati zanimljiva istraživačka pitanja, među ostalim: na koji se način od srednjega vijeka do najnovijih vremena prelamaju i prožimaju slovopisni, glasovni i pravopisni sustavi hrvatskoga jezika (glagoljica, latinica, cirilica) kroz sve dijalekte i krajeve na primjeru jedne jedine pjesme? Zanimljivo je pri tom pitanje je li naša pjesma imala ikakva utjecaja na činjenicu da izvorni kajkavci, koji uglavnom nisu poznavali aorist i imperfekt, ta glagolska vremena postupno, možda upravo preko liturgijske službe, preuzimaju i u svojim tiskovinama, kako u leksikografiji tako i u liturgijskim djelima. Slično je zanimljivo pitanje kada su se narodni nazivi mjeseci koje glagoljaši i kajkavske crkvene knjige izvorno nisu poznavali, iz tiskanih djela Ivana Bandulavića, Mate Divkovića i Bartula Kašića proširili na čitavom području današnjeg hrvatskog jezika. Posebno je pak pitanje suodnos umjetničke poezije od Ivana Gundulića do Ivana Mažuranića i pučke usmene poezije kroz stoljeća, uključujući i onu (para)liturgijsku. Naposlijetu se valja upitati zašto je za prestižnu uporabu u crkvi izabran čisti štokavski pučki jezik bez tuđica.

Sve se to ipak nije dogodilo slučajno, jer je taj jezik nepismenog katoličkog puka ali žive usmene poezije, zahvaljujući dobrim dijelom franjevcima Mati Divkoviću i Ivanu Bandulaviću, isusovcima Bartulu Kašiću i Jakovu Mikalji,

²³ Pri tome se, s druge strane, ne smije zaboraviti činjenica da je i sama upitna zamjenica *što*, po kojoj je nazvan *štakavski* dijalekt, u hrvatskom jeziku zapravo, slično čakavskoj zamjenici *ča*, istoga glagoljaško-staroslavenskog podrijetla. Ona na neki način u književnom jeziku simbolički ujedinjuje sve hrvatske jezične i liturgijske idiome od srednjega vijeka do danas. Prema glagoljaškom i staroslavenskom *čto* (что, чъто) u liturgiji hrvatski su govori i u pučki i u književni jezik preuzeli zamjenicu *što* (стога *štakavski*), pa tako već Divković i Bandulavić. Sličnost po staroslavenskom obliku samoglasnika s današnjim ruskim i bugarskim jezikom je očita za razliku od *šta* s otvorenim samoglasnikom u srpskom, bošnjačkom i crnogorskom jeziku. Te književne jezike mogli bismo nazvati, ako se već želi koristiti ta i onako arbitarna tipizacija, *štakavskim* jezicima.

kao i tipografskoj tehnologiji, već početkom 17. st. bio uzdignut u rang visoke jezične kulture. To se dakle nije u dogodilo samo zbog odluka u Rimu, te su bile tek posljedica empirijskog istraživanja na terenu, nego prije svega stoga jer su upravo taj štokavski idiom i u čakavskim i u kajkavskim krajevima svi mogli dobro razumjeti, dočim obratno to nije bio slučaj. Time je budući smjer razvoja hrvatskog književnog (visokog) jezika koji danas svakodnevno njegujemo već bio (pred)određen – i to *intrizično njim samim*, odnosno kontinuiranom živom uporabom svima razumljivog jezika u prestižnoj, visokoj kulturi u crkvi, te istodobno u svakodnevnoj usmenoj praksi pjevanja pučkih i (para)liturgijskih pjesama na skoro svim područjima i carstvima gdje su katolički Hrvati živjeli, od Olova do Vrbnika i Pazina (za šire analize usp. Pandžić 2017, 2017a, 2018). Sve se to događalo bez prekida stoljećima, daleko prije nastanka predmijevanog hrvatskog »standardnog« (meta)jezika.

LITERATURA

Bandulavić, Ivan. 1997 [1613]. *Pisctole i evangelya. Das Perikopenbuch des Ivan Banulavić von 1613.* Köln: Böhlau. (=Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte, 7a i 7b).

Beljan, Iva. 2014. »Periodizacija književnosti franjevaca Bosne Srebrenе. Matija Divković kao paradigma.« *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa Matija Divković i kultura pisane riječi.* Sarajevo: Franjevačka teologija. 19–59.

Bičanić, A. et al. ed. 2009–2017. *Povijest hrvatskoga jezika*, I–IV. Zagreb: Croatica.

Bunčić, Daniel. 2016. *Biscriptality. A sociolinguistic typology.* Heidelberg: Winter.

Divković, Matije. 1611. *Nauk krstjanski za narod slovinski*, Mletci 1611, in 8°, 16 + 308 ff. Puni naslov na bosančici (i u latiničnoj transkripciji) glasi:

Најак крстњански за народ слопниски. Ови Најаки низ
жичукога незинка исписа, приведе и сложи је незинки слопниски
штогодлаштини штогослопачи П. о. Фра Матије Днпкотија низ
Нелашака низ пропинције Ђосне Јархентине. Је помој се најаку
здајије многе ствари веле корисне и спасене колико за револупните
толико за спнетопажне ћлаје како се онито пижи чатежнем
опе кћиниге. Је Мнетције на илјаду и шесат и нећиноначест. По
Петру Марини Ђердану. Кон цркве која се зове Света Марија
Формоџа.

Nauk krstjanski za narod slovinski. Ovi Nauk iz dijačkoga jezika
ispisa, privede i složi u jezik slovinski bogoljubni bogoslovac p. o. fra Matije
Divković iz Jelašak iz provincije Bosne Arđentine. U vromu se nauku zdrže
mnoge stvari vele korisne i spasene koliko za redovnike toliko za svjetovnje
ljude kako se očito vidi čtećijem ove knjige. U Mnetcije na iljadu i šesat i
iedinonaest. Po Petru Mariji Bertanu. Kon crkve koja se zove Sveta Marija
Formoža.

Divković, Matije. 1611 a. *Sto čudesa aliti zlamenja blažene i slavne Bogorodice
Divice Marije*, Mletci 1611., in 8°, 71 + V ff. (uvezano zajedno s Naukom)

Сто вјајса алти зламенна плажене и злапне Шогородице
Днпнције Марине. Ова вјајса и зламенна исписа и приведе низ
жичукога незинка је незинки слопниски штогодлаштини штогослопачи
понтопанији ѡтаџији фра Матије Днпкотија низ Нелашака, низ
пропинције Ђосанске примјенком Јархентине. Поне се цвјпчати

вјетпарти ծап месецу сарпна. Ծ Мнетци на илнаду и шесати и небиониест гођише по порођену Иисусопу. По Петру Марини Шерганију кон царкве кона се зове Света Марина Форможа.

Sto čudesa aliti zlamenja blažene i slavne Bogorodice Divice Marije. Ova čudesa i zlamenja ispisa i privede iz dijačkoga iezika u jezik slovinski bogoljubni bogoslovac počtovani otac fra Matije Divković iz Jelašak, iz provincije bosanske primenkom Arđentine. Poče se štampati četvrti dan mjeseca srpnja. U Mnetcie na iljadu i šesat i iedinonaest godište po porođenju Isusovu. Po Petru Marii Bertanu kon crkve koja se zove Sveti Marija Formža.

Divković, Matije. 1616. *Nauk krstjanski s mnozijemi stvari duhovnijemi*, Mletci 1616, in 16°, 32 + 414 + 2 pp.

Најак крстњански с мноznеми ствари ծвхопннеми и пеле тогодљвопннеми кон најак ծ ледзмопа и Шеларминопа Најак 8 небно стисну и сложи тогодљвопнн тогослопац фра Матије Дивковић из Нелашака, реда спетога Францешка, и шампа 8 Мнетцих на ахиг. По Петру Марини Шерганију, з ծопвшенем ствари спете мајке царкве.

Nauk krstjanski s mnozijemi stvari duhovnijemi i vele bogoljubnijemi, koji nauk od Ledzmove i Belarminova Nauka u jedno stisnu i složi bogoljubni bogoslovac fra Matije Divković iz Jelašaka, reda svetoga Franješka, i štampa u Mnetcieh na 1616. Po Petru Mariji Bertanu, s dopuštenjem starijeh svete majke crkve.

Divković, Matije. 1616 a. *Besjede Divkovića svrhu evandželja nedjeljnijeh priko svega godišta*, Mletci 1616, in 8°, 16 + 893 + 3 pp.:

Шеснадеље Дивковића спарху спасиљна небнечланих прико спета гођица; кое Шеснадеље из разликих ծнавких кћнигја припеке, исписа и сложи тогодљвопнн тогослопац фра Матије Дивковић из Нелашака, Реда спетога Францешка из пропинције применком Шосне Јрђентине. Ծ конесе Шеснадељах здјарже многе ствари пеле прикнене и корисне колико за ревнинке толико за спасиљопажне ծлље, како се онто пнди вратећи опе кћнигје. Ծ Мнетцих ахиг. 1616. по порођену Иисусопу. По Петру Марини Шерганију. Кон царкве Свете Марине Форможе. З ծопвшенем стварићињех.

Besjede Divkovića svrhu evandželja nedjeljnijeh priko svega godišta; koje Besjede iz razlikijeh dijačkijeh knjiga privede, ispisa i složi bogoljubni

bogoslovac fra Matije Divković iz Jelašak, Reda svetoga Frančeska iz provicije primenkom Bosne Arđentine. U koje se Besjedah zdrže mnoge stvari vele vrijedne i korisne koliko za redovnike toliko za svjetovnje ljudi, kakose očito vidi čtećijem ove knjige. U Mnetcie, 1616. po porođenju Isusovu. Po Petru Mariji Bertauu. Kon crkve Sveti Marije Formože. Z dopuštenjem starijih.

Džaja, Srećko M. 1982. »Duhovni, politički i društveni kontekst pisca Matije Divkovića (1563–1631)«. *Zbornik radova o Matiji Divkoviću*, Sarajevo: Institut za jezik i književnost. 273–283.

Ehlich, Konrad. 1999. »Der Katechismus – eine Textart an der Schnittstelle von Mündlichkeit und Schriftlichkeit«. *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 29: 9–33.

Horvat, Marijana i Sanja Perić Gavrančić. 2014. »O stilu i jeziku Divkovićeva djela *Sto čudes*«. *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa Matija Divković i kultura pisane riječi*. Sarajevo: Franjevačka teologija. 185–202.

Kapetanović, Amir. 2014. »Hrvatska srednjovjekovna književno-jezična tradicija i Divkovićevi stihovi«. *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa Matija Divković i kultura pisane riječi*. Sarajevo: Franjevačka teologija. 61–77.

Lekcionarij Bernardina Spljećanina. 1885 [1495]. T. Maretić, ed. Zagreb: JAZU.

McLuhan, Marshall. 1962. *The Gutenberg Galaxy. The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.

Nazor, Anica. 1982. »Divkovićeva djela u glagoljskim rukopisima 17. i 18. stoljeća«. *Zbornik radova o Matiji Divkoviću*. Sarajevo: Institut za jezik i književnost. 163–173.

Nürnberg, Ute. 2016. *Der Jahreswechsel im Kirchenlied. Zur Geschichte, Motivik und Theologie deutscher und schweizerischer Lieder*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Ong, Walter J. 2013 [1982]. *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. With additional chapters by John Hartley. London & New York: Routledge.

Pandžić, Basilius. 1965. »Relatio de Provincia Bosnae Argentinae O.F.M. an. 1623 S. Congregationi de Propaganda fide exhibita«. *Mandićev zbornik*. Rim: Hrvatski povjesni institut. 211–234.

Pandžić, Zvonko. 2004. »Tense, Mood and Aspect in the First Grammar of Croatian (Kašić 1604)«. *Historiographia Linguistica* (Amsterdam–Philadelphia) 31. 7–32.

Pandžić, Zvonko. 2008. »Misal rimski i Sveta pisma. O sudbini dva velika jezična projekta Bartula Kašića«. *Filologija* (HAZU) 50. 145–196.

Pandžić, Zvonko. 2017. »Von Coimbra nach Tobol'sk. Grammatik und Mission in der Slavia«. *Historiographia Linguistica* (Amsterdam–Philadelphia) 44. 72–133.

Pandžić, Zvonko 2017a. »Ćirilični slovopis i hrvatski fonopis u *Besjedama* (1616) Mate Divkovića«. *Zbornik u čast fra Baziliju Pandžiću povodom 100. obljetnice života*, Grude/Mostar. (u tisku)

Pandžić, Zvonko. 2018. »Mlinica, žito, brašno i mekinje. *Accademia della Crusca* i povijesna arhitektura hrvatskoga jezika«. *Zbornik u čast Stjepanu Krasiću povodom 80. rođendana*, Split. (u tisku)

Romaine, Suzanne. 2005. »Historical sociolinguistics«. Ammon, Ulrich et al. eds. *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*. 2nd edition. Vol. II. Berlin & New York: Walter de Gruyter. pp. 1696–1703.

Zirdum, Andrija. 2014. »Pisani i tiskani izvori o Bosni Srebrenoj u vrijeme Matije Divkovića« *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa Matija Divković i kultura pisane riječi*. Sarajevo: Franjevačka teologija. 461–480.

Žagar, Mateo. 2014. »Bosančica Divkovićevih izdanja između ustava, minuskule i brzopisa«. *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa Matija Divković i kultura pisane riječi*. Sarajevo: Franjevačka teologija. 147–171.

Zvonko Pandžić (Würzburg)

PJESME PEJE ŠIMIĆA

ŽIVOTOPIS

Pejo Šimić rođen je 15. srpnja 1952. godine u selu Foči kraj Dervente. Pučku školu pohađao u rodnoj Foči i susjednom Johovcu, a gimnaziju završio u Rijeci.

Budući da mu je šira obitelj dala nekoliko časnih sestara i plehanskog gvardijana fra Domagoja Šimića koji je nekoliko godina robijao u Zenici kao politički zatvorenik, njegov kulturni rad iritirao je tadašnju komunističku vrhušku pa mu je bilo "preporučeno" da u miru napusti Foču, što je zbog vlastite sigurnosti i učinio. No, duša zauvijek ostade u Posavini.

Objavljuje u brojnim časopisima. Neke pjesme su mu uglazbljene. Kontinuirano počeo objavljivati početkom Domovinskog rata i do sada objavio 11 knjiga. Prva zbirka *ZOV HRVATA BOSANSKOG POSAVLJA* (Zagreb, 1992. i 1993.) u sedam je mjeseci doživjela četiri izdanja. Zatim slijede knjige:

ZEMLJO MOJA (Zagreb, 1993.),

SUZA NA ZGARIŠTU (Rijeka, 1995.),

UVRTLOGU SNA (Zagreb, 1994.),

ČEŽNJA (Zagreb, 1996.),

DAH SUDBINE (Zagreb, 1997.),

VAPAJI (Zagreb, 1999.),

LICEM U LICE (Zagreb, 2001.),

IZMEĐU SVJETLA I TAME (Imotski – Posušje, 2009.),

OLUJNA VREMENA (Rijeka, 2011.) i

DUŠA MI GORI (Split, 2013.).

PISMO POKOJNO M OCU

Dragi oče.

Pisao sam ti na Dan mrtvih 1992.

One tmurne i paklene ratne noći

Da mi oprostiš što ti ni te godine

Nisam mogao na grob doći.

Moje su rane još uvijek duboke i otvorene.

Još više zapeku kad mi misli pobjegnu

I odlutaju u krvavi košmar tog nesretnog rata,

A onda mi navru suze i jecaj kad se sjetim

Gdje čame kosti mog pokojnog oca i brata.

Koliko sam puta zavapio Bogu:

Zašto sam tako malo uživao roditeljsku toplinu?

Zašto me je zaobišla ljubav?

Zašto i ja nisam imao oca i mater?

Umjesto toga imam dvije bremenite žrtve.

Mati umire zarobljena u kandžama rata

A ti si nas prerano napustio i otiašao među mrtve.

Život je dobrano zasjeo na moja pleća.

Ja sam već sjedi starac. Vrijeme je učinilo svoje.

Nažalost tvoj lik mi se iz dana u dan pomalo gubi.

Ali još uvijek kuca srce koje se za te moli

I neizmjerno te ljubi.

Ne znam je li bih te prepoznao

Da te danas sretнем na ulici?

Ali duša te ne da oteti zaboravu, dragi oče,

Ni tebe, ni pokojnog brata,

Ni spaljeno djetinjstvo drage mi Foče.

Nažalost,

Zlikovci mi ni tvoju sliku nisu ostavili na zidu.

Uspomene i albume progutali su ognjeni jezici.

Bojim se kad jednoga dana sklopim oči

Tko će se uopće više sjetiti?

Moji potomci samo iz domovnice znaju za te,

Da sam imao oca – i zvao se Mate.

Mater nas je u izbjegličkoj sobici
Često puta znala okupiti i zaklinjati,
Kada je jednoga dana Bog pozove k sebi
Da njene kosti prenesemo preko Save
Da bar pod crnom zemljom bude bliže tebi.

Dragi oče.

Molim te oprosti joj, ona te više ne spominje,
Ni zavičaj, ni rodnu nam Posavinu.
Ne pita ni za mene, ni sestru ni brata.
Njena je bol duboko u crnom labirintu
Na spaljenom ognjištu u vihoru rata.

Zbogom oče.

Ostalo nas je još samo troje.
Sve troje smo u poodmaklim godinama.
Kad jednoga dana i mi sklopimo oči
Ne žalosti se ako ti nitko više ne zapali svijeću
Na zapuštenom grobu u rodnoj nam Foči.

(iz zbirke SPOZNAJA)

HRVATSKIM BRANITELJIMA

Vi niste gospoda bijelih ovratnika,
Ni stranački momci crvene i crne boje.

Nego brižni čuvari svetih granica,
I vječnog oltara Domovine svoje.

Vaše su čizme blatnjave i mokre,
Košulje još uvijek odišu po barutu znoju.
Srca vatrena ne sanjahu tulume
Nego slobodnu Hrvatsku rođenu u boju.

Htjedoše nam otet žitna polja,
Sinje more i Velebit goru,
Htjedoše nam ubit svetog Duju.
Al' niz tvrde survaše se hridi.
Zapamtit će Hrvatsku Oluju!

Bol što peče iz dubokih rana
I suze što teku uz škrugut zubi
Na rodnoj grudi ostaviše zapis,
Još kuca srce koje te ljubi.

Tragovi vaši ostat će vječno
Na plodnoj ravnici, jezeru i stijeni!
Moru i rijekama zemlja će pričat'
Kakvi su bili sinovi njeni.

(iz zbirke OLUJNA VREMENA)

RETARDIRANA PRAVDA

Otkad su u Haagu sahranili pravdu
Volio bih da ništa ne čujem.
Da oslijepim, da ništa ne vidim.
Iako sam čovjek po rođenju,
Ja se danas ljudskog roda stidim.

Tek kada je pravda pokopana,
„Domoljublje“ svuda procvjetalo,
Guje, lignje pa i dikobrazi,
A znano je da nikada bez njih,
Ne bi prošli čudni igrokazi.

Pustili su u arhivske dvore
Bjelosvjetske ljute pse s lajne.
Strgali su sve pečate
I odnijeli naše svete tajne.

Pitam se ima li toga igdje? Naravno, ne!
Jer samo nama „Pravednici“ režiraju drame.
I biraju „provjerene“ glumce
Da igraju uvijek glavne role,
Jedni Jude – drugi dvorske lude.

Zemljo moja, Croatio!
Istinu ćeš gorku saznat
Kad ti povijest pisali budu
I Hrvati imali su
Svog Pilata i svog Judu.

Neka zazvone zvona Svetoga Marka
I obznane prije mrkle noći:
Kad ti drugi pravdu kroji
Ona nikad neće doći!

(iz zbirke SPOZNAJA)

CVIJET LJUBAVI

Kada su kiše ispirale
Posljednje tragove ljeta,
Na ovome mjestu samo je nebo znalo
Da ćemo jedno drugome priznati,
Kako je od stare ljubavi ostalo tako malo.

Ovdje, gdje s nebeskih vrleti sveti Jure
Danonoćno s Biokova škilji
Na more i gromache.
Istina je hrabro izrečena.
Ali je ostalo nešto lebdjeti u zraku.
Crta još uvijek nije bila podvučena.

Ali ne zadugo.
Na vjetrometini, gdje klisure uranjaju
Nebu u plava njedra izniknuo je cvijet ljubavi.
Prži ga sunce, tuku ga bure,
Munjje, snjegovi i kiše,
Ali on je još uvijek tu u ljutom kamenu.
Ne da se, prkosno raste, cvijeta i miriše.

Kad god idem, Dubrovniče
Tebi pod zidine stare.
Ili se Metropoli u zagrljaj vraćam.
Svaki put kod cvijeta zastanem
I suzom iz oka uspomenu plaćam.

Cvijete moj, neka tuku nebeski gromovi,
Neka se smjenjuju ognjena ljeta i ledene zime,
Bijeli dani i čarobne noći.
Sve će svladati Scile i Haribde.
Ali ču ti u pohode doći.

Ti se ne daj iz kamena ljutog.
Uzdigni se prkos i rasti.
A ja ču te svaki put kad dođem,
Njegovati, mirisat i krasti.

(iz zbirke SPOZNAJA)

BATINA

Neki pedagozi kada iscrpe sve adute
I nađu se pred zidom znali bi reći:
„Još mi samo preostaje pokušati s batinom,
Ona je ionako izašla iz raja“.
Pri tome zaboravljuju
Da svaka batina ima dva kraja.

Kad bi zaista u obrazovanju uveli batinu
Kao ključni čimbenik pedagoškog alata,
Na livadi bi paslo stotine magaraca
S prestižnom titulom doktorata.

(iz zbirke SPOZNAJA)

GOSPI SINJSKOJ

Gospe Sinjska,
Evo me opet pred oltarom tvojim.
I poput davljenika
Što za slamku se hvata,
Kraljice mira, za pomoć te molim.

Rane su naše krvave i bolne,
Pod teškim bremenom Hrvatska stenje,
Daj joj snage da ne klone pod križem,
Dok se izmučena, na Kalvariju penje.

Pomogni nam donijeti križ do kraja,
Pošalji nam Veroniku i Šimuna Cirenca.
Da nam isperu rane, krv i suze,
Vodom ljubavi iz Kristova zdenca.

Usliši nas, Kraljice Hrvata,
Ne daj da nas kao tvoga sina,
Raspnu, krune i u srce bodu.
Tisućljeće čamimo u tami,
Za križ časni i svetu slobodu.

Sve patnje naroda moga,
Gospe Sinjska, neka dođu na me.
Kad bih imao tisuću života,
Dao bih za Hrvatsku da izade iz tame!

(iz zbirke SUZA NA ZGARIŠTU)

KAD BIH IMALA STATUS PSA

Kad bih u obitelji imala status psa,
Imala bih krasno organiziranu zdravstvenu zaštitu.
U sat bi se znalo kad se moram cijepiti,
Ojačati imunitet i tijelo okrijepiti.

Kad bih imala status psa,
Ne bih se iz čoška u čošak
Morala seljakati tako često.
Imala bih u stanu
Svoje stalno i omiljeno mjesto.

Kad bih u obitelji imala status psa,
Svi bi me tetošili i mazili
I nikome ne bih smetala.
A svaki bih dan sa sinom i snahom,
Dva tri puta parkom ponosno prošetala.

Kad bih imala status psa,
Ili kako to u nekim krajevima Lijepe Naše kažu:
„Kučke ili kučka.“
Svaki bi se dan znalo mjesto i vrijeme
Moje večere, doručka i ručka.

Netko će se vjerojatno upitati,
Čemu tolika patetika?
Pa odvajkada je pas bio čovjekov priatelj.
Zajedno su lovili, jedan drugog kužili
I rado se družili.

Slažem se . Ali kad se upitamo što je čovjeku čovjek?
Nastane grobna tišina i ledeni muk.
Naravno. Jer i dan danas,
Čovjek je čovjeku vuk.

Oh, koliko sam se puta u besanim noćima upitala
Bože moj, zašto mi je pasiji status nedostižan?
No, kad bolje razmislim,
Ja sam u obitelji samo svekrva i majka
A psećje privilegije, ostat će mi samo pusti snovi
I neispričana bajka.

Split, 24. siječnja 2011.

(iz zbirke OLUJNA VREMENA)

LAVICA

Volio sam je, iz dna duše svoje,
A ona je k'o lavica bila.
Ljubila me, zanosno i strasno,
Ljubila me, al' mi prkosila.

Volio sam je, k'o zjenicu oka,
Milov'o je nježnim pogledima,
Mekom rukom k'o jutarnjom rosom,
A ona mi krevet prostirala,
Bijelim grudima i čarobnom kosom.

Molio sam joj cijelu noć Oče naš,
Ona hladna kao lički kamen.
Tek u zoru planula bi žarom
Uzdahnula i šapnula - Amen.

(iz zbirke ČEŽNJA)

Pejo Šimić

KNJIŽEVNI ALMANAH „STOPAMA OTACA“ HERCEGOVAČKE FRANJEVAČKE OMLADINE

„Naša srca su poput kamena i samo patnja može od njih načiniti dovoljno veliku posudu da njome možemo zagrabitи radost.“

Michael D. O'Brien¹

Hercegovina se i danas nalazi u sličnoj situaciji s početka 20. st. „Ugurana“ je u državu koja je cijedi, bez prava na treći (hrvatski) entitet. Osuđena na globalizaciju koja se bori da iz nje izbriše ono nacionalno (hrvatsko) i tradicionalno (katoličko), možda još okrutnije i lukavije nego prije, jer su metode i sredstva tehnološki napredniji. Povijesna situacija Hercegovine nije se puno promijenila. Dapače, možda je još i teža jer hrvatski hercegovački narod polako nestaje. Obitelji se raspadaju, djeca se ne rađaju, mlađi se iseljavaju... Oni malobrojni ostaju na vjetrometini između istoka i zapada, kršćanstva i sve bližeg islama.

U ovoj današnjoj situaciji čini se da su ona stara vremena imala i malu prednost. U njima je još bilo ideala i žara, poletne mladosti koja se željela boriti za „katolicizam, narodnu svijest, socijalno obnavljanje, franjevačke ideale i franjevačku tradiciju“ kako pišu osnivači „Bakule“ i uredništvo našeg Almanaha. Danas kao da nam je teže tako izgarati i boriti se za obitelj, vjeru, narod i tradiciju. Protivnik nam se, zahvaljujući većoj i osmišljenijoj propagandi preko medija, školstva, politike i preko različitih utjecaja kroz gospodarstvo i ekonomiju, čini veći, jači i nepobjediviji.

Prelistavanje Književnog Almanaha „Stopama Otaca“ otkriva ono veliko u čovjekovu duhu, u svijesti svakog čovjeka koji teži za slobodom, pozitivnim i zdravim idealima ljudskog života skrojenog po Božjim mjerama iz Božje ljubavi, što znači za beskraj i vječnost. Otkriva toplinu srca koju nosi svaki čovjek kad misli na Boga, svoju obitelj, stare običaje, dom, zemlju... Posebno, otkriva veličinu, tvrdoću i mekoću hercegovačke duše. Ponos na ono što jesi.

¹ Michael D. O'Brien: *Dnevnik nevolje*, VERBUM Split, 2006., str. 17.

Siromašan, proganjan, gažen, ali uspravan jer ne stojiš sam za sebe, nego kao branič svega onoga što je pošteno, zdravo i sveto.

Danas nam ponovno treba ovih braniča. Ovih stupova katoličke vjere i čistog domoljublja.

Neka nas ovaj članak podsjeti na ono što smo bili i na što nas Bog ponovno poziva biti!

BOGOSLOVNI ZBOR „BAKULA“

Književni almanah „STOPAMA OTACA“ izdavala je hercegovačka franjevačka sveučilišna omladina predvođena bogoslovnim Zborom franjevačke hercegovačke omladine pod imenom „BAKULA“. Njegovo osnivanje i djelovanje svakako je potrebno promatrati u sklopu novih strujanja i akcija u Katoličkoj Crkvi i svijetu. Jedna od njih je HRVATSKI KATOLIČKI POKRET.

HRVATSKI KATOLIČKI POKRET (1903. – 1945.)

Hrvatski katolički pokret (HKP) je organizirano laičko društvo čiji se nastanak povezuje s inicijativama Pape Lava XIII. (1878. – 1903.) i Pija X. (1903. – 1914.) da se u „najširim slojevima katoličkih vjernika, posebno među intelektualcima, oblikuje svijest o njihovo ulozi u životu Katoličke crkve. Enciklika *Rerum novarum* (1891) pape Lava XIII. daje poticaj katolicima da se zainteresiraju za radničko pitanje i organiziraju kršćanske sindikate, socijalne pokrete, zadrugarstva, omladinske saveze i sl.

HKP je pokrenut na inicijativu krčkog biskupa Antuna Mahnića (1896. – 1920.) kao katolički odgovor na postupnu dekristijanizaciju hrvatskog društva iz kojeg liberalizam i materijalizam nastoje istisnuti religiozne vrednote. Cilj pokreta je uprisutnjene kršćanskih idea u vremenu kad se hrvatsko društvo upoznaje s novim idejama i strujanjima koje pristižu sa Zapada.²

„Pojava HKP-a nije bila osamljen slučaj u povijesti Katoličke crkve. Naime, katolički je pokret, kao oblik organiziranja vjernika, nastao u njemačkim zemljama potkraj prve polovice 19. st. (Katholischer Verein), a zatim se širio dalje: *Ligue catholique* (Francuska), *Catholic Union* (Engleska), *Associazione cattolica per la libertà della Chiesa* (Italija) itd. Njegova je osnovna zadaća bila obraniti Katoličku crkvu od progona tadašnjih državnih vlasti i napadaja liberalnoga novinstva. Katolički se pokret proširio i na zemlje Austro-Ugarske Monarhije (Austrija, Slovenija, Slovačka, Hrvatska...). Iako je svim tim pokretima bila zajednička obrana prava Katoličke crkve i širenje kršćanskog svjetonazora na

² Usp. Franjo Šanjek: „Kršćanstvo na Hrvatskom prostoru“, KS, Zagreb, 1996. str. 433.

sva područja javnog života, oni nisu imali jedinstvenu organizacijsku formu, tj. svaki je od njih razvijao one ustrojbene oblike koji su najbolje odgovarali sredini u kojoj su djelovali.

Karakteristično je za katoličke pokrete da su nastajali »odozdo«, tj. od vjernika (svećenika i svjetovnjaka), a nisu bili poticani od crkvene hijerarhije, tj. »odozgo«.³

„BAKULA“

Bogoslovno društvo franjevačke hercegovačke omladine pod imenom „BAKULA“ nastalo je u Mostaru, u Hercegovini 1908. godine. Tokom svog djelovanja glavni program mu je bio zaštititi hercegovačku povjesnu baštinu, odnosno katolicizam i hrvatstvo. Iako se priključio Hrvatskom Katoličkom Pokretu kao njegov organ i preuzeo njegov program, ipak je Zbor „BAKULA“ imao svoje posebnosti. Budući da su osnivači „Bakule“ bili franjevački bogoslovi, a područje djelovanja Hercegovina, njegov poseban program bio je u bliskim odnosima s poviješću franjevačke Hercegovine i zahtjevima tadašnjeg vremena. Rad Zbora nasilno je prekinut 1945. godine.

Specifičan poziv

Povijest hercegovačkog naroda najtješnje je povezana s Franjevačkim redom, jer su franjevci kao manja braća postali njegovi zaštitnici i prijatelji. Posebno za vrijeme Turske vladavine ostali su fratri s hercegovačkim pukom kao njegovi ujaci – mučenici te su u duši naroda čuvali i uzdizali vjersku i nacionalnu misao.

Hercegovačka franjevačka omladina nije zaboravila te svijetle primjere svojih otaca. To pokazuje sama nutarna struktura „Bakule“ i njegov specifičan poziv koji se ne može svesti samo na literarnu aktivnost, nego se može reći da je glavna i pokretna njegova misija bila oživotvoriti u tadašnjim generacijama franjevačke hercegovačke omladine suvremenii tip ujaka-mučenika.

OSTALI ZADACI

Godina 1908. bila je veoma burna. Na političkom, socijalnom i kulturnom polju pojavili su se znakovi novoga vremena. Hercegovačka franjevačka omladina osjećala je težinu svoje zadaće u novonastalom povjesnom trenutku.

Prvi zadatak: Politička situacija se zakomplicirala pripajanjem BiH Austro-Ugarskoj monarhiji. Neprosvjećeni narod kao i njegova inteligencija, u prvom redu kler, jedva se pravilno snalazio u novonastalim zamršenim političkim i ekonomskim pitanjima. Budući da se hrvatski katolički element oslanjao na

³ www.matica.hr/HRRevija/revija303.nsf/AllWebDocs/matićević

svoje svećenstvo, posebno na svoje franjevce koji su ga i do tada kroz povijest vodili, franjevačka omladina morala se spremiti za ovaj zadatak.

Drugi zadatak: Potreba za podizanjem i školovanjem poštene i nesebične domaće hrvatske inteligencije, budući da je tuđinska uprava u BiH imala svoje ciljeve i poglede koji se nisu uvijek podudarali s interesima domaćeg puka. Svećenički pomladak uočio je opasnost i od nove školovane hrvatske inteligencije. Budući da se ona školovala tada isključivo u Zagrebu, često je sa sobom donosila importirane liberalne ideje, nove filozofije te ireligiozne nazore na svijet i život. Zato je pred franjevačkom omladinom stajao prije svega zadatak obrane vjerskih i kulturnih interesa hrvat. naroda, odnosno zaštita katoličke tradicije i običaja hrvat. pučanstva.

Treći zadatak: Javljuju se i novi pastoralni zahtjevi za koje se trebao spremiti franjevački pomladak. To je prije svega obračun sa novim socijalnim idejama: ekonomski liberalizam i kapitalizam s jedne strane, borbeni i beskompromisni marksizam sa socijalizmom s druge strane, koje seljaci i radnici povratnici iz Amerike i drugih zemalja unose u svoja rodna sela.

OSNIVANJE DRUŠTAVA, ZBOROVA

Po raznim bogoslovskim sjemeništima osnovana su ili su se osnivala društva, zborovi. Ta društva su bila pretežno literarna sa svojim stručnim sekcijama. Ali po načinu njihova rada, bila su neka vrsta sjemenišnih vježbanja, sa širokim slobodnim izborom tema koji je pružao mogućnost samoradnje članovima i slobodnog biranja struke za koju pojedinac osjeća sklonost i sposobnost. Na zajedničkim sjednicama vršena kritika i samokritika trebala je sačuvati članove od površnosti te ih priučiti i pripremiti za ozbiljan trud i rad. Ova društva su dala vrlo dobre rezultate, jer u kasnijem životu vidimo da su najmarljiviji i najagilniji članovi zborova bili i najtrudoljubiviji u svom svećeničkom zvanju i radu za narod.

U to vrijeme osniva se i zbor hercegovačke franjevačke bogoslovne mladeži „BAKULA“ čiji je osnutak za tadašnje hercegovačke prilike značio jedan poticaj i jedan koristan korak naprijed.

NASTANAK ZBORA „BAKULA“

Zbor „BAKULA“ osnovan je pod utjecajem Katoličkog pokreta. „Na nas je djelovao i primjer zborova koji su postojali ili su se osnivali po drugim bogoslovnim sjemeništima od kojih smo s nekim i pismene veze imali. Čitali

smo Hrvatsku stražu i Luč kao i druga glasila Katoličkog pokreta, što je sve bilo od utjecaja na nas.”⁴

Početak je kao i svugdje bio obilježen poteškoćama, bilo sa strane nekih indiferentnih ili protivnih bogoslova, bilo od strane profesora na franjevačkoj bogosloviji u Mostaru koji su zamišljali djelovanje zbora u drugom smjeru. Sami bogoslovi zahtijevali su da to bude slobodno udruženje po uzoru društva u Katoličkom pokretu, čiji će rad uvijek biti otvoren savjetu i kontroli pretpostavljenih.

Inicijativa je dakle došla odozdo – od samih bogoslova, što je jedan od razloga trajnosti djelovanja Zbora. Ipak glavni pokretači i oni kojima Zbor ima najviše zahvaliti svoj osnutak i smjer su: dr. Petar Rogulja, fra Dane Zubac, fra Mate Čuturić i fra Dominik Mandić.

Prvi pismeni poziv iznesen je pred bogoslove 22. 10. 1908. iako je 23. 10. zapravo osnutak Zbora, kada je većina bogoslova pristupila u društvo, dok su ostali pridošli nakon kratkog vremena.

Društvo se naziva literarno iako je njegova misija zasnovana na široj bazi, kao što smo već prije vidjeli. Prvi javni nastup dogodio se 8. 11. 1908., upravo na dan 600-godišnjice smrti bl. Ivana Duns Skota – velikog učitelja i zaštitnika franjevačke škole – kojega i Zbor uzima za svoga zaštitnika.

„Zbor je uzo ime jednog od najistaknutijih boraca i književnika među hercegovačkim franjevcima o. fra Petra Bakule⁵. Za ovaj naziv bila je absolutna većina članova.“⁶.

⁴ Iz pisma dr. fra Dane Zubca, od 18. 07. 1930.

⁵ **FRA PETAR BAKULA** (1816.–1873.). Od starijih hercegovačkih pisaca svakako je najistaknutiji bio fra Petar Bakula. Po naravi sposoban, više je nauke završio u Italiji, gdje je obnašao dužnost profesora filozofije i bogoslovije. Sklon pisanju, rano je počeo pisano iznositi svoje misli, uvjerenja i potrebe. Kada se je vratio u Hercegovinu, bio je prisiljen prosaćiti po svijetu da bi od tude pomoći franjevcima mogli živjeti i razvijati se. A da bi to mogao uspješnije obavljati smatrao je uputnim opisati povijest, prilike i mjesata gdje hercegovački franjevcii rade i zbog čega su prisiljeni moliti tudu pomoći. To ga je posebno poticalo na pisanje, a obavljajući taj posao dao je neka djela neprolazne vrijednosti. Bakula se već u Italiji bavio franjevačkom prošlošću u Bosni i Hercegovini. Ondje mu je objavljeno djelo *Cennio storico sulla provincia di Bosnia, Lucca 1846*. Kada je stranim dobročiniteljima trebao predstavljati sebe i hercegovačku franjevačku zajednicu napisao je *Breve compendio sacro-storico sulle vicende della regolare missionaria custodia e vicariato apostolico di Erzegovina, dirette ai benefattori delle cattoliche missioni, Ragusa 1853*. Drugo djelo slične naravi objavio je fra Petar Bakula 1862., dok je bio u Rimu na generalnom kapitulu Reda. Tisk je platio milodarima. Naslov djela je *I martirii nella missione francescana osservante in Erzegovina, Roma 1862*. To je djelo fra Petru služilo prigodom njegova skupljanja novčane pomoći za Hercegovinu. Mogao ga je ponuditi dobročiniteljima da upoznaju za koga je tražio pomoći. Djelo fra Petra Bakule trajne vrijednosti je *Schematismus topographico-historicus custodie provincialis et Vicariatus apostolici in Hercegovina sub regimine spirituali Fratrum Min. Observ. Sancti Francisci pro anno Damini 1867, Spalati 1867.*, u kojemu je obradio Hercegovinu s arheološkoga, povjesnoga, zemljopisnoga i vjerskoga stajališta. Sličan je šematizam fra Petar pripravljao i za god. 1873., ali ga nije dovršio, jer ga je pretekla smrt. Tiskan je u novoj tiskari u Mostaru. Fra Petar Bakula pisao je i na hrvatskomu jeziku. Ti njegovi sastavi pretežno su u stihu, po uzoru na hrvatsku epsku književnost i hrvatsko narodno pjesništvo. Kao da se bojao pisati u prozi. Njegova djela pisana hrvatskim jezikom ne dosiju vrijednost djela na talijanskому i latinskomu jeziku. Njegov hrvatski jezik nije bio toliko razvijen da bi njim mogao nesmetano izražavati sve svoje misli. Posebno je zanimljivo da je fra Petar Bakula u stihu izlagao filozofska i bogoslovna pitanja. U tomu se smislu ističu dva njegova djela: *Pravo mudrovanje, Split 1867.; drugo izdanje 1869.; Politika za svakog čovika, Split 1869. www.franjevcii.info*

⁶ Cfr. Ljetopis Zbora, str.11.

ZADAĆA I DJELOVANJE ZBORA

„Zadaća je Zbora da formira bogoslove tako da budu dorasli vremenu i svome svećeničkom pozivu. Društvena pravila pobliže označuju da je svrha Zbora što viša samoizobrazba pojedinaca u svim kulturnim, socijalnim i pastoralnim pitanjima, njegovanje svih vrsta katoličke književnosti a osobito njezine bogoslovsko-znanstvene strane i širenje katoličke štampe.“⁷ Zbor također ima zadaću povezivati bivše članove (seniore) sa aktivnim članovima društva.

Na sastancima Zbora proučavali su znanstvena i društvena pitanja koja su zanimala tadašnju katoličku javnost.

Tokom svog postojanja, rad zbora obilježen je usponima i padovima. Uglavnom se mogu opaziti četiri etape razvoja:

1. period: 1908./9. – 1913./14.

Godine formiranja Zbora i nagli uspon njegova rada koji su mu dali osnivači i prvi članovi.

2. period: 1914./15. -1923./24.

Obilježava ga opadanje Zborova rada: zastoj u Domovini radi 1. svj. rata i nastavak u inozemstvu.

3. period: 1924./25. – 1934./35.

U znaku je obnavljanja i življeg gibanja. Rad napreduje ne toliko kvantitativno, koliko kvalitativno. 1927. godine osniva se tamburaška sekcija, a 1933. godine pjevačka sekcija.

4. period: 1934./35. – 1945.

To je najjača faza zborskog djelovanja. Posebno ju obilježava pokretanje Almanaha „Stopama Otaca“ oko kojeg se okuplja cijela učeća hercegovačka franjevačka mladež i izlaže javnosti svoja literarna djela. Ova vanjska djelatnost Zbora ima jačeg odjeka među hrvatskom javnošću koja je tako u mogućnosti pobliže pratiti rad Zbora.

Svaka od ovih faza nosi obilježje povijesnog zbivanja, ali i osoba koje su tada djelovale, ostavljajući u Zboru jasne tragove vanjskih prilika i njegove okoline.

Samo djelovanje Zbora dijeli se na **NUTARNJI RAD:**

- redovita zborska sijela,
- svećana sijela i akademije,
- briga oko osnutka zborske knjižnice

i **VANJSKI RAD** Zbora:

- korespondencija i odnos s drugim društvima

⁷ Fra Častimir Majić: Osrvt na historijat i rad zbora „Bakula“, Stopama Otaca, br. 5., str. 20.

- omladinska sekcija s tečajevima opismenjavanja i antialkoholni tečajevi
- književni almanah „STOPAMA OTACA“

Fra Petar Bakula

KNJIŽEVNI ALMANAH „STOPAMA OTACA“

Počeci Almanaha

Članovi Zbora su od samog početka surađivali u raznim organima Katoličkog Pokreta i u drugim hrv. časopisima. Još u početku Zbor je pomicao uz pomoć svih franjevačkih bogoslovnih zborova izdati neku vrstu Almanaha, a 1911. god. članovi su radili na izdavanju jedne brošure koja je bila namijenjena kulturnom i gospodarskom uzdizanju hrvatskog naroda. Zbog nadošlih poteškoća ni jedan ni drugi pokušaj nije ostvaren.

Godine 1934. sazrela je misao među tadašnjim članovima zbara „BAKULA“ da se pokrene kakav almanah u kome bi se našli na okupu svi oni koji imaju literarnog talenta i ambicije; u prvom redu aktivni članovi Zbora, a onda ostala studentska hercegovačka franjevačka omladina. Zamisao je, zahvaljujući talentiranim bogoslovima i razumijevanju Starještinstva, urodila dobrim plodom tj. namisao je provedena u djelo i almanah je počeo izlaziti pod imenom „Stopama Otaca“.

Iako je izdavanje Almanaha bilo izraziti plod težnji i želja same franjevačke hercegovačke omladine, ipak je obilježavanje nekih prigoda pripomoglo da se taj plan ostvari i prije nego se mislilo. To su u prvom redu:

- 40-godišnjica osnutka teološko-filosofskog provincijalnog sjemeništa u Mostaru (1895.-1935.)
- 25-godišnjica djelovanja franjevačkog sjemeništa na Širokom Brijegu (1909./10. – 1934./35.)

- 25-godišnjica rada Zbora franjevačke bogoslov. Mladeži „Bakula“ u Mostaru (1908./09. – 1933./34.)
- bliska 100-godišnjica konačnog nastanjenja franjevaca u Hercegovini i početaka franjevačke Provincije (1846. – 1946.).

Almanah je bio pokušaj da se mislima i htijenjima franjevačkih bogoslova poda umjetničko-literarni izražaj. Oko njega se okupljao čitav hercegovački franjevački pomladak (bilo gimnazijalni bilo akademski) u domovini i u inozemstvu, budući da mu je primarna svrha bila njihovo okupljanje i povezivanje u duhovnu cjelinu te pripremanje za književni i znanstveni rad.

Podrobnije objašnjenje nalazimo u uvodniku prvog broja „Almanaha: „*I kako svaka nova pojava u kulturnom životu mora obrazložiti svoje opstojanje i ocrtati svoju svrhu, to će reći nekoliko riječi o tome. – Nepobitna je istina da se prava veličina nalazi u jedinstvenoj povezanosti prošlosti preko sadašnjosti s budućnosti. Nerazborito rade svi oni koji zabacuju rad prošlosti, te hoće da svemu dadnu novu osnovu – jer se vjekovno ljudsko stvaranje razvija u znaku kontinuiteta. Natražnjački rade i svi oni koji usvajaju samo prošlost sa njezinim dobrim i lošim stranama, a nemaju smisla ni osjećaja za uvijek novo gibanje i obnavljanje u ljudskoj sredini – jer je narav ljudskog stvaranja progresivna. Svrha je dakle našeg Almanaha da čednim, polakim i promišljenim radom poveže herojske napore i velike uspjehe pređa sa sadašnjosti i budućnosti, da orije dobre strane prošlosti te ih stavi pred oči sadašnjega i budućeg vremena – da tako budu podloga na koju će se nadovezati sve lijepi i plemenite težnje suvremene dobi. Katolicizam, narodna svijest, socijalno obnavljanje, franjevački ideali i franjevačke tradicije – baza su našega pripremnog rada za apostolat siromašne Hercegovine.“⁸*

Smjernice i svrhu Almanaha označuje i samo ime: STOPAMA OTACA koje govori da mu je težnja povezati sve one herojske napore franjevačke hercegovačke povijesti sa sadašnjim i budućim naraštajima franjevačke mladeži. „*Možda će kome to ime izgledati konzervativno i nazadno, jer je današnje vrijeme u jakoj mjeri označeno utrkom za novostima, iznenadenjima, napuhanim parolama... Ali čovjek koji zrelo promatra suvremenu stvarnost i koji zna prosuditi što je od novih pojava vrijedno da ostane, a što nije – neće ništa prigovoriti, nego će naprotiv odobriti.⁹*

Književni list izdavala je hercegovačka franjevačka sveučilišna omladina predvođena Zborom franjevačke bogoslovne mladeži »Bakula«.

Almanah izlazi s odobrenjem crkvene i redovničke vlasti.

⁸ Fra Kruno Pandžić, Mostar „Mjesto uvida“, Almanah „Stopama Otaca“, godište 1934./35., str. 8.

⁹ Ibidem

Prvi broj izšao je školske godine 1934./35. Ukupno je tiskano pet svezaka. 1938./39. godine izašao je posljednji, jubilarni broj posebno posvećen tridesetoj obljetnici postojanja Zbora „Bakule“.

Osim književnih sastava mlađeži u njemu su surađivali i neki profesori (fra Leon Petrović, fra Dominik Mandić, fra Svetozar Petrić, fra Arhanđeo Nujić), koji su sa svojim sastavima almanahu davali veliku vrijednost.

Naslovnicu je izradio fra Mirko Čosić.¹⁰

Tiskao se u Franjevačkoj tiskari¹¹ u Mostaru koja je osnovana 1872. godine. Osnivanje same tiskare je bio presudan događaj za kulturni i prosvjetni preporod Mostara i Hercegovine uopće. To je u isto vrijeme značilo i početak izdavaštva u Hercegovini, pokretanje novinstva, udžbeničke literature... odnosno, došlo je do utemeljenja kulturno-prosvjetnog rada.

Stopama otaca, Almanah hercegovačke franjevačke omladine, 1934./35.

¹⁰ **ČOSIĆ, Mirko**, profesor, slikar, uznik (Buhovo, 1903. – Š. Brijeg, 1967.). Osnovnu školu pohađao u Rasnu, gimnaziju na Š. Brijegu. Tri godine bogoslovije završio u Mostaru, a četvrtu u Strasbourg. Za svećenika zaređen 1929. Slikarstvo je studirao na Umjetničkoj akademiji u Zagrebu, gdje je 1935. postigao naslov akademskog slikara. Od tada do 1945. bio je profesor umjetnosti na širokobriješkoj gimnaziji. Vojni sud u Mostaru osudio ga 1946. na deset godina zatvora s prisilnim radom i pet godina lišenja građanskih prava. Izdržao je šest godina zatvora u Mostaru i Zenici. Vraća se u Mostar, zatim odlazi na Humac i u Čapljinu, a u 1956. ponovno je na Š. Brijegu. Fra Mirko je slikao krajobjaze, mrtvu prirodu, portrete. Danas su izloženi na Š. Brijegu, Humcu, u Slanom i Mostaru. www.franjevcii.info

¹¹ Oko god. 1871. biskup fra Andeo Kraljević namjeravao je otvoriti tiskaru u Mostaru. Glavni pristaša te njegove zamisli bio je **fra Franjo Miličević**. Ponudio se biskupu Kraljeviću da će naučiti tiskati i voditi tiskaru. Biskup je dao mjesto tiskari u školi, koja je bila podignuta uz biskupski stan. Tiskara je proradila 1873. godine. Fra Franjo je marljivo radio, imao je i pomoćnike i počeo tiskati. Biskup se Kraljević ponadao da će u toj tiskari moći tiskati sve potrebno za narod i svećenstvo u Hercegovini. Ali se ubrzo uvjerio da se tiskara ne može uzdržavati svojim radom, a on je nije mogao uzdržavati. Fra Franjo nije tako mislio pa je 1876. prenio tiskaru na drugo mjesto. Nekoliko se vremena nadoao da će se nekako nagoditi s franjevačkom upravom i sačuvati tiskaru. Bio je franjevac i imao je podršku od franjevaca pojedinaca. Međutim franjevačka uprava nije smatrala razboritim upuštati se u taj posao. Fra Franjo je odlučio napustiti Franjevački red i svojim radom osigurati opstojnost tiskare. God. 1878. otisao je u Šibensku biskupiju, gdje je bio primljen kao svjetovni svećenik. Tada se tiskara prozvala tiskarom Don Franje Miličevića, koja je odigrala veliku kulturnu ulogu u Mostaru i Hercegovini, a god. 1896. Franjo Miličević je izgubio svoju tiskaru. Dvije godine kasnije nekoliko rodoljuba iz Mostara, među kojima je bio i franjevački provincijal, kupi sve vrijednije stvari bivše tiskare Franje Miličevića i osnuje *Hrvatsku dioničku tiskaru*. Ta je tiskara god. 1914. došla pod stečaj, pa su dioničari odlučili raspustiti to poduzeće. Hercegovačka franjevačka provincija na dražbi kupi glavne dijelove te tiskare i god. 1917. osnuje novu tiskaru pod nazivom *Hrvatska tiskara Franjevačke Provincije*.

PRIKAZ SADRŽAJA PO GODIŠTIMA

Prvi broj Almanaha, godište 1934./35.

Na prvoj stranici nalazi se posveta „Svojim Začasnim Članovima i Seniorima posvećuje Zbor „Bakula“.“

U članku „Mjesto uvoda“ fra Kruno Pandić razjašnjava želju i razloge za pokretanjem Almanaha.

Broj sadrži 14 radnji, 15 pjesama i 4 pripovijetke na 168 stranica.

Radnje:

1. Fra Dominik Mandić: Osnutak franjevačkog samostana i bogoslovije u Mostaru

2. Fra V.T.: Treći red je moja socijalna obnova

3. Fra Vencel Kosir: Đački konvikt na Širokom Brijegu

4. Fra Kruno Pandžić: Franjevci i naše doba

5. Fra Gracijan Raspudić: Toma More

6. Fra Strahimir Grubišić: Refleksije o dolasku franjevaca u Hercegovinu

7. Fra Branko Manjić: Povijesni i glazbeni temelji gregorijanskog pjevanja

8. Fra Ljubo Čuvalo: Katolički književnici u Engleskoj iza Schakespearea

9. Fra Strahimir Grubišić: Stariji književni rad hercegovačkih franjevaca

10. Fra K. Ravlić: Hrvatski iseljenici i hercegovački franjevci u U.S.A.

11. Fra Vendelin Vasilj: Bezbožni pokret u historiji i sadašnjosti

12. ??? Fra Luka Begić - životopis

13. Fra Vlado: Fra Rafo Barišić – životopis

14. Fra V.: Kratki pogled u organizacije herc. franj. Omladine

Drugi broj Almanaha, godište 1935./36.

Broj sadrži 11 radnji, 9 pjesama i 3 pripovijetke na 127 stranica.

Radnje:

1. Uredništvo: Prijateljima istine (izvještaj sa I. skotističkog kongresa u Zagrebu)

2. Fra Tugomir Soldo: Osvrt na franjevačke misije u Kini

3. Fra Oton Knezović: Dr. Ante Starčević, otac hrvatstva

4. Fra Kruno Pandžić: Skotove misli o teologiji

5. Fra J. Tomišić: Skot i bezgrješno začeće u očima teologa izvan franjevačkog reda

6. Fra Strahimir Grubišić: Prvi biograf sv. Franje

7. Fra Anselmo Čulina: Brat Leon, ovčica Božja
8. Fra Arhanđeo Nuić: Franjevačke odgojne konferencije u Americi
9. Fra Jenko Vasilj.: Hrvatstvo i katolicizam naše omladine
10. R. Buerov: Silom luđak (prigodom 80-godišnjice smrti P. Čaadaeva)
11. Fra Eduard K.: Nekoliko misli o katoličkoj književnosti

Treći broj Almanaha, godište 1936./37.

Broj sadrži 9 radnji, 18 pjesama i 12 pripovijedaka na 158 stranica.

Radnje:

1. Fra Dionizije Lasić: Sv. Bono ideal studenata sv. Franje
2. Fra Bogomir Zlopaša: Skot i kulminacija njegove nauke
3. Fra Bogomir Zlopaša: Skotova nauka o Utjelovljenoj Riječi
4. Dr. Fra Vendelin Vasilj: Predigra boljevičkom bezboštvo u Rusiji
5. O. Dominik Mandić: Iz uspomena blagpk. Luke Begića
6. A. R. Buerov: Književni rad franjevaca u Hercegovini
7. Fra Kruno Pandžić: Suvremeni uzor karitativnog djelovanja
8. Fra Jenko Vasilj: Svatovski narodni običaji u Hercegovini
9. Uredništvo: In memoriam (fra Urban Barišić)

Četvrti broj Almanaha, godište 1937./38.

Broj sadrži 7 radnji, 16 pjesama i 11 pripovijetki na 143 stranice.

Radnje:

1. Fra Dionizije Lasić: Krist u našim dušama
2. A.R. Buerov: Socijalna ili klasna književnost
3. Fra Bogomir Zlopaša: Problem ljubavi
4. Dr. Fra Rufin Šilić: Euharistija i Crkva
5. Fra A.B.: Pjesnik hercegovačke franjevačke prošlosti (o seljaku-pjesniku Nikoli Kordiću)
6. Fra P. Fidelis: Jedan život u borbi za reformu Crkve
7. Fra Venacije Pehar: Charitas fraternitatis maneat in vobis

Peti broj Almanaha, godište 1938./39.

Jubilarno godište posvećeno 30.-godišnjici rada Zbora „Bakule“.

Na početku je ponovno posveta „Svojim vrijednim osnivačima, seniorima i dobrotvorima prigodom svoga jubileja posvećuje Zbor „Bakula“.

Broj sadrži 15 radnji, 17 pjesama i 8 pripovijesti koje su u ovom broju prvi puta razdijeljene po temama. Sastoji se od 248 stranica.

Započinje člankom Uredništva:

1. „Kroz tri decenija (O 30-godišnjici Zbora „Bakula“)

I: BAKULA U PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI (3 radnje)

2. Dr. fra Dane Zubac: Unazad trideset godina

3. Fra Častimir Majić: „Osvrt na historijati i rad zbora „Bakule“

4. Dr. fra Leo Petrović: Život i rad fra Petra Bakule

II. HERCEGOVINA I HERCEGOVCI

Naši franjevci (3 radnje):

5. Dr. fra Dominik Mandić: Franjevačke škole u Hercegovini

6. Dr. fra Svetozar Petrić: S fra Didakom Buntićem od Mostara do Lila

7. Dr. fra Arhanđeo Nuić: Patriotsko i religiozno obilježje Sitovićeve latinske gramatike

Naš narod (2 radnje):

8. Fra R. Vidović: Zajednička obiteljska molitva – baština naših otaca franjevaca

9. Fra A. Vrdić: Podrijetlo naših gusala

Naše selo (7 pjesama)

Naš život (6 pripovijedaka)

III. FRANJEVAČKI DUH I ŽIVOT (3 radnje, 10 pjesama i 2 propovijetke)

10. Fra Nenad Pehar: Vocatio nostra – santificatio

11. Fra Zoran Ostojić: Pojam Križa u franjevačkoj duhovnosti

12. Fra Bazilije Pandžić: Ferarsko – Firentinski koncil i sudjelovanje franjevaca na njemu

IV. DOMOVINI I KULTURI (3 radnje)

13. Fra Predrag Kordić: U čemu je najveća snaga hrvatskog naroda

14. A.R. Buerov: Hrvatstvo starih pisaca dalmatinske Hrvatske

15. Fra Krunic Pandžić: U duhu potpunosti

ZAKLJUČAK

Za razliku od prvih hrvatskih novina na tlu BiH što ih je pokrenuo i uređivao Fra Franjo Milićević sa svojim suradnicima (Hercegovački bosiljak (1883.), Novi hercegovački bosiljak (1884.), Glas Hercegovca (1885.)) koja su prenosila pravašku orientaciju (niz članaka političke naravi, jezična rješenja i druge značajke), Književni Almanah „Stopama Otaca“ nije imao političku orientaciju.

Glavna mu je zadaća bila literarno izraziti i prenijeti širem čitateljstvu one ideje koje su vodile njegovo Uredništvo, odnosno Zbor „Bakula“ a to su „stvaranje duhovne atmosfere među franjevačkom, hercegovačkom omladinom u kojoj bi imao zavladati duh Bakule, Buconjića¹², Buntića¹³ i dr. i omogućiti da ti veliki duhovi franjevačke prošlosti preko svoga duhovnog potomstva i u tadašnjim vremenima dodu do izražaja.“¹⁴

Iz njegova sadržaja prepoznaje se raznolikost tema kojima su se autori bavili: tekstovi iz franjevačke duhovnosti i života, kulture i povijesti Hercegovine, ekleziologije i književnosti.

Pjesme su najčešće intimni duhovni doživljaji Božje ljubavi, Isusa ili Gospe, ili su s druge strane inspirirane hercegovačkim pejzažom i toplim uspomenama iz djetinjstva.

Pripovijetke su nekad poezija napisana u proznom obliku, nekad zgode iz ruralnog hercegovačkog života, a nekad poučne pripovijesti ili zgode iz života više ili manje poznatih osoba.

Unatoč poteškoći s kojom su se susretali a koja je bila „nedovoljno shvaćanje misije Almanaha i nerazumijevanje njegove ideje koja ga je pokrenula i koja ga još uvijek snagom svoga žara naprijed nosi“¹⁵ i radi koje su nerijetko kasnili s izdavanjem, ipak možemo ustvrditi da se uredništvo Almanaha zajedno sa svojim suradnicima uistinu trudilo ispuniti svoju misiju apostola siromašne Hercegovine, a barem nakratko je ispunilo težnju svojih članova da hode s „heroizmom ljubavi posvećenim putovima – stopama svojih otaca franjevaca.“¹⁶

¹² **BUCONJIĆ, Paškalj** (1843.-1910.). Nakon osnovne škole na Širokomu Brijegu nastavio je višu školu u Italiji. Dosegao je tada najviši mogući stupanj i postao god. 1860. profesor na središnjemu franjevačkom učilištu u Rimu. Za vrijeme svoje službe u Rimu morao je pisati predavanja koja je držao svojim slušateljima, ali to je sve ostalo u rukopisu i nije se sačuvalo. Dok je bio u Rimu, fra Paškal je držao 5. srpnja 1863. u crkvi Sv. Jeronima, Hrvatima koji su boravili u Rimu, govor u čast svetih Cirila i Metoda. Na zahtjev biskupa Josipa Jurja Strossmayera taj je govor zasebno objelodanjen, pod naslovom *Govor prigodom tisućoljetnog slavovanja SS. Slavjanskih apostola Cirila i Metoda...* Rim 1863. Kad se za hercegovačkog ustanka, u kolovozu 1875., u Mostaru sastalo međunarodno povjerenstvo razmotriti kako bi se moglo doći do mira, dobilo je tiskani spis na talijanskom jeziku, koji je iznoss razloge ustanka. U spisu nije označen pisac a nosio je talijanski naslov *Un cenno semplice sui gravami causa principale dell' insurrezione delle popolazioni cristiane, Mostar 1875.* Smatra se da je to djelo napisao fra Paškal Buconjić. Vršeći svoje dužnosti, posebno kao mostarsko-duvanjski biskup, fra Paškal Buconjić morao je mnogo pisati. Katkada su njegova pisma i okružnice objavljivane u tisku. Ti su spisi izražavali njegove misli i naredbe o pojedinim pitanjima vjerskoga života. Usp. www.franjevci.info

¹³ **BUNTIĆ, Didak**, provincijal, prosvojitelj, kulturni i socijalni radnik (Paoča, 1871. – Čitluk, 1922.). Pohađao nastavu u Gradnićima, a sjemenište na Š. Brijegu i na Humcu. U Innsbrucku (isusovački zavod Cannissianum) studira filozofiju i teologiju. U Franjevački red primljen 1888., a za svećenika zareden 1894. Đacima Širokobriješke gimnazije predavao je grčki, latinski i hrvatski jezik te vjeronomu. Ravnatelj Franjevačke gimnazije (1911. – 1919.), a onda izabran za provincijala (1919.). Osobno poučava seljake kalemlijenju plemenitih sorti voća, nabavlja sadnice i dijeli ih seljacima po Hercegovini. Promiče unaprijeđenje stočarstva, navodnjavanje polja, izgradnju otkupne duhanske stanice u Lištici. Izgradnju monumentalne crkve na Š. Brijegu započinje 1905. te osniva klesarsku školu za mladiće iz okoline. God. 1910. proveo je u Hercegovini program sa svrhom iskorjenjivanja nepismenosti. Sam je vodio škole za opismenjavanje u okolini Š. Brijega, a po njegovoj metodi su brojni franjevci i učitelji opismenjavali narod po župama. Uz pomoć dobročinitelja 1919. u Zagrebu osniva Konvikt hercegovačkih srednjoškolaca u želji da ondje učenici nastave školovanje na sveučilištu. Za vrijeme I. svjetskog rata organizira u Hrvatskoj sabiranje pomoći za gladne u Hercegovini, a djecu odvodi u sjevernu Hrvatsku i Slavoniju te ih razmješta kod dobročinitelja. Tako je od gladi spasio oko 17.000 osoba. Prigodno se javlja u revijama Hrvatstvo, Hrvatska narodna zajednica, Kršćanska obitelj, Narodna sloboda. Usp. www.franjevci.info

¹⁴ Usp. Uredništvo, Stopama Otaca br. 5, str. 9.

¹⁵ Usp.. Iz Uredništva, Stopama Otaca br. 4, str.142.

¹⁶ Usp. Uredništvo, Stopama Otaca br. 5, str. 10.

LITERATURA

1. Književni almanah „STOPAMA OTACA“ Hercegovačke franjevačke omladine, brojevi 1-5.

2. Prof. dr.sc. Andrija Nikić: „Stoljeće visokog školstva u Hercegovini“ u 30 godina Sveučilišta u Mostaru, Mostar: Sveučilište, 2007., str 75-361.

Paula Tomić

PJESME MIRJANE MIME VLAŠIĆ

BOŽJA PRISUTNOST

Ptice su jutros
Odletjele na cvjetna polja

Reci mi, jesli gledao njihov let

Vjetar je donio mirise ruža
Rosa je maglu poškropila suncem
Nebo se po šumi bacilo

Jesi li prepoznao rukopis prostranstva
Jesi li osjetio nečiju prisutnost
Jesi li shvatio

Čudo je s tobom rođeno

LJUBIČASTO OBEĆANJE

Jedno kišno poslijepodne
Neke rane jeseni
Tihom si govorio o ljubavi

Rekao si
Srest ćemo se mi
Kad opet zamirišu ljubičasti cvjetovi

Zvonile su jeseni
I kiše brale ljubičaste cvjetove

U mirisu svakog ljubičastog cvijeta
U svakoj kišnoj kapi rane jeseni
Jedno nježno poslijepodne
Sreli smo se opet mi

Drhtaji su pričali

REBUS

Redak navika, redak moranja, redak trebanja
Stupac strahova
Nekoliko junačkih poglavlja
Previše znakova, slika, slova, brojeva

A kad padne noć
I sve utihne
Najednom
U samo jednom trenutku, u jednoj sekundi
Shvatiš
Svejedno je

Kišobran, očuvan, crni
U šetnju zovne te
Zavoliš jesen
Vjetar
I čekanje

STIPANDAN

Još tinjaju sva ta ljeta
U sutonu blagom
Iz čežnje proviruju
Ljudi, kuće, priče
Pa se vraćam
Ulicama starim
Majci, ocu
Nebu
Brdu iznad kuća
Pa mi usne drhće
Pa mi srce sijeva
Dok kradu me note samoće i tuge
Prisjećam se dana ljubavi i meda
U kretnjama vrućeg kolovoškog zraka
U jarkome svodu iluzija ljeta
U mirisu čudesnog narančastog daha
U toj vatri
Plamenu
Na tom svetom kamenu
Iznova se rađam

TREPTAVI KORACI

Bilo je to davno
Jednom, ne sjećam se točno kada
 Jedne zore
 Jednom, u sutor
Ne, ne znam kad se to zabilo
 Ne, oprostite
Ne znam kad je to bilo

Odlučila sam
Zaboraviti sve
Spoticanja, umore
Krađe, sjene, godine
 Laži, tuge
Misli bolesne

I stoga
Ne sjećam vas se

Ponesite
Daleko odnesite
Raznobojne medalje
I biljke što ne stare
Sve svilene prozore
Jame kameleonske
 Eto vam igrače
Lutke i skrivače

Treptavim bosim korakom
Ne želim više plesati...
Jer moje prekrasne oči
Prestale su žmiriti

ZAHVALNOST

Kroz okus badema
Puteljcima kamenim razbacan
Pomalo bolno
Vrca samoća

Uspavani vinogradi
Lijeno domahuju
Rasutom poljskom cvijeću

Javlja mi se raskoš mirisa

Ravnodušni oblaci
Miluju čarobne zidine
I žubor ptica
Oko Sunca se okreće

Utopi me osjećaj
Kojeg sam
Kao dijete imala

Na par sekundi
Dokučih život

Mirjana Mima Vlašić

KULTURA

ZVONIMIR GLAVAŠ

Do Kanade i natrag 77

MILKA TICA

Biloševica – zaboravljenog počivalište 80

NENO TOMIĆ

Život obitelji na selu u zapadnoj Hercegovini
šezdesetih godina 20. stoljeća 84

DO KANADE I NATRAG

Druga polovica kolovoza bila je rezervirana za Kanadu. Davna se želja ostvarila - napokon: Amerika. Iako ne ona "Amerika", ona baš prava, tj. SAD, ali isto Sjeverna Amerika. Autom do Zagreba, pa let do Zuricha, pa onda preko Atlantika u velikoj aluminijom obloženoj zvijeri do Vancouvera. Roditelji i ja nađosmo se tako za svega 13 sati od polaska iz Zagreba, u zemlji Kanadi, u gradu Vancouveru. Dakako, nismo otišli bezveze, nego obići svoju rodbinu. Ostvarili smo tako opetovane pozive naših da dođemo do njih, a povod je bila rođakova ženidba.

Dva tjedna u Kanadi, u Vancouveru, u Burnabyu točnije - kratko brate, kratko. Kratko za donijeti kakav objektivan i realan sud o ovoj zemlji, ali ipak dovoljno da se osjeti njezin duh i mentalitet. Bez velikih predumišljaja i predrasuda došao sam u zemlju gdje su davno kročili Europljani, i sa sobom donijeli i svoju civilizaciju, civilizaciju utemeljenu na judeo-kršćanskim i grčko-rimskim temeljima, civilizaciju koja se od humanizma i renesanse, preko prosvjetiljeskoga razdoblja pa sve do naših dana odmiče od svega transcedentnog, da bi dosegla razinu velike nakaradnosti, civilizaciju kakva je i kod nas, uostalom. Ne smatram ovo predrasudom o Kanadi, a ako je uopće predrasuda, onda je predrasuda o zapadnoj civilizaciji općenito.

Rodbina nas je lijepo dočekala i smjestila, kako to i priliči za goste bliske srcu a izdaleka, a i trudili su se da nam ova dva tjedna prođu sadržajno, ugodno i nezaboravno. U tome su i uspjeli, barem što se mene tiče, a stekao sam dojam da je mojim roditeljima bilo isto. Putovanje do planine Whislera, vožnja kajacima u Pacifiku, vožnja roaler coasterom u lunaparku, obilasci centra grada - samo su neke od aktivnosti u kojima smo uživali. Vozeci se žičarom na planini Whistleru, 120 kilometara od Vancouvera, vidjeli smo dio kanadske divlje prirode i njezine očaravajuće ljepote. Zbilja Kanada ima prelijepu prirodu, punu čistih plavih jezera i šuma punih svakojake zvjeradi. Raj za lovce, u čemu moji rođaci posebno uživaju. Pacific, odnosno njegov rukavac u kojem smo se vozili kajacima, nazvan Indijančeva ruka, nije naročito ni čist ni naročito topao. A grad Vancouver- božanski velik, kako se ono veli za Ninivu u Knjizi

o Joni. I ima se što vidjeti: grad prelijep, uređen, pun raznih rasa i nacija, koje žive manje-više u skladu i miru. A ako bih ja, dijete sa sela, stoga ucijepljeno u nj i ljepote njegove prirode, i mogao cijeniti nešto urbano i umjetno, onda bih izdvojio "Fly over Canada": desetominutnu virtualnu projekciju, gdje smo "letjeli" Kanadom a da se nismo makli s mjesta. Naime, u jednoj ovećoj prostoriji turistima se pruža nevjerljivo iskustvo za svega dvadesetak kanadskih dolara, da na zaobljenom projektoru osjete širinu, dužinu i dubinu Kanade uz dodatak zvukova i mirisa prirode, simulaciju leta od zapadne do istočne obale: gradovi, brda, planine, rijeke, slapovi, miris prirode i vlažnost voda - sve se vidi i osjeti. Zbilja nevjerljivo! Jedino mi je bilo žao što je tako brzo završilo.

Kakvi su Kanadani? Ima ih svakavih ne misleći pritom samo na karakter nego, i doslovno, i na rasu i vjersku pripadnost. Toliko je Indijaca, Talijana, Indijanaca, Kineza da ni ne znam što su pravi Kanađani. No, općenito, primjetna je veća otvorenost ljudi nego kod nas, lakše izražavaju osjećaje, lakše i brže pomažu. Barem oni na koje sam ja "naletio", no, ponavljam, bio sam kratko za neke objektivnije prosudbe.

Posla u Vancouveru, a kažu mi rođaci, i u cijeloj Kanadi, ima za svakoga tko hoće raditi. I plaće su veće nego kod nas za nekoliko puta. No ima ta priča i svoje naličje- i cijene su svega skuplje nego kod nas, možda ne toliko koliko su plaće veće, no opet znatno. A nekretnine su u Vancouveru, basnoslovno skupe. Kuće iako su drvene i u odnosu na naše, barem meni, prilično jadne, ne možeš naći pojedinu ispod milijun i koju stotinu tisuća dolara, što je i za kanadske plaće ogromna cifra. Nije svugdje tako u Kanadi, ali u Vancouveru jest. Porezi su veliki, što me nije ni začudilo jer sam otprije znao da je Kanada u dobroj mjeri socijalna zemlja. Tim više me nemalo iznenadilo vidjeti dio Vancouvera, gdje žive prljavi i odrpani beskućnici i narkomani, uz dopuštenje gradskih otaca. Država spomenutima čak daje 800 dolara mjesečno jedne srijede, od čega onda mnogi kupuju droge, pa redovito nakon te "darežljive srijede" dođe "četvrtak smrti" jer mnogi umru predozirani sa srijede na četvrtak. Nisam se mogao čudu načuditi: 1. da u jednoj tako socijalnoj državi, pa pogotovo u Vancouveru koji slovi za jedan od najlješih gradova na svijetu, imate jedan takav kvart gdje su teški ovisnici ostavljeni na nemilost vlastitoj ovisnosti, 2. da im država daje 800 dolara (zamislite da nam kod nas netko dadne 1000 KM mjesečno!) koje oni mogu slobodno potrošiti na što najviše žele (a što će ovisnik više željeti od objekta svoje ovisnosti). Da nisam video ne bih vjerovao. No dobro, ne bih htio da čitatelj ovome da preveliku važnost jer je to samo jedan mali segment njihova društva.

Ženidba u Kanadi! E, to je nešto, za razliku od prethodne priče, puno humanije i civilizanije nego kod nas. Ako se odmaknem, ili barem pokušam, od svega subjektivnoga što me veže za mladoženju, moga prvoga iliti rođenoga

rođaka, i činjenicu da na rođakovu vjenčanju teško može biti loše, moram reći da je kod njih ženiba i svadba puno više po mjeri čovjeka. Moj rođak, dakle, i po ocu i majci Hrvat, oženio je isto "našu" Zadranku, oboje dakle Hrvati, rođeni i odgojeni u Vancouveru. Vjenčanje je bilo u 12:30 h u hrvatskoj crkvi i župi koju pastoriziraju franjevci Provincije presvetoga Otkupitelja, dakle, dalmatinski fratri. A nakon svete mise, prigodnog slikanja pa onda i pjesme uz hrvatske tamburaše i hrvatske pjesme, pazite dobro: svi kući do 17:30 h! Tek u 17:30 h okupljanje u svadbenoj dvorani, koja je po želji mlađenaca bila u Hrvatskome kulturnom centru, velikom kompleksu izgrađenom za druženje Hrvata i njihova raznorazna okupljanja. Za razliku od naših običaja ovdje u Hercegovini, a bome i šire, gdje se raja skupi u salu, pa se onda prepusti manje-više neumjerenom hranjenju, ispijanju alkohola i raspojasanom ponašanju pri čemu ih vjerojatno tek pogled na mlađence podsjeti zašto su došli, na ovom je vjenčanju hrvatskih mlađenaca bilo puno drugačije. Ima i ovdje i pjesme i hrane i pića, ne doduše kao kod nas obilno (što mi se i nije baš svidjelo), ali ima i još nešto: usmjerenost na mlađence. Oni su u središtu svega, jer to je ipak i smisao okupljanja. Na koji način? Govori kuma, kume, roditelja, i power-point prezentacija projicirana na zidove dvorane sa slikama mladožnje i mlađe od najranijih dana, do tadašnjeg trenutka, s kratkim video snimkama prijatelja i rodbine s raznih djelova svijeta koji im čestitaju, itd. Dojmilo me se, ne krijem. U tome su definitivno bolji od nas.

Kad sam bio u Kanadi mnogi su me tamo pitali bih li ostao živjeti u Kanadi, a kad sam se vratio kući mnogi su me pitali ali, poznavajući me, ipak malo opreznije i stoga koristeći kondicional: "bi li mogao živjeti u Kanadi"? I odgovor na ovo pitanje je naravno u sferi subjektivnoga. "Naravno da bih mogao", odgovarao sam, "ali ne bih htio bez velike potrebe". Lijepa je Kanada, i vjerujem da bih mogao izgraditi lijep život ondje, no znam u srcu da mi ne bi bilo lijepo kao kod kuće. Tko je rođen na selu, odgojen u njemu i istinski ukorijenjen u nj ne želi iz njega, osim ako ga ljuta potreba ne natjera, kao što je mnoge naše pretke tjerala. Vjerojatno bi se većina mlađih ljudi koji su rođeni i odrasli primjerice u Zagrebu, ili kojem drugom našem većem gradu, lako mogla prilagoditi životu primjerice u Vancouveru, no nama sa sela je teže. Gledam na tu prilagodbu, dakle, više kao pitanje razlike prethodnog življenja u ruralnoj ili urbanoj sredini, a ne toliko na razliku između Bosne i Hercegovine ili Hrvatske u odnosu na Kanadu. Nestalna je doduše ljudska sudbina, kao i ljudsko razmišljanje, ljudi su krhki kao i njihovi stavovi, pa bih možda i ja mogao nekad početi drugačije razmišljati, no sada mislim ovako, a nekako mi se čini da će teško ikada biti drugačije.

Zvonimir Glavaš

BILOŠEVICA – ZABORAVLJENO POČIVALIŠTE

Ivan Dugandžić, Marinka Šimić

Hrvatsko društvo čuvara baštine, Široki Brijeg 2017.

Ovog je ljeta u izdanju Hrvatskoga društva čuvara baštine u Širokom Brijegu objavljena monografija o jednom od naših starih grobalja, Biloševici kod Rasna. Knjiga obasiže 60 stranica i opremljena je brojnim slikovnim prilozima. Uz *Uvod* (5), *Kazalo imena* (47–51), *Literaturu* (53–56) i *Bilješku o autorima* (59–60) sadrži sljedeća poglavlja: *Tragovi života u Biloševici* (7–21), *Stećci (Bilizi)* (22–35), *Hrvatska cirilica, humčica, bosančica, bosanica* (36–40), *Zaključak* (41–46).

Biloševica – zaboravljeni počivalište knjiga je Marinke Šimić, vrsne jezikoslovke, znanstvene savjetnice za znanstveno područje humanističkih znanosti, polje jezikoslovlja, iz Staroslavenskoga instituta u Zagrebu i Ivana Dugandžića, inženjera strojarstva i diplomiranoga novinara, brižna čuvara i promicatelja kulturno-povijesne baštine rodne župe Rasno.

Znanstveni rad Marinke Šimić potvrđuje se u stalnom istraživanju jezične i kulturne baštine bilo da se odnosi na hrvatskoglagolske liturgijske i neliturgijske tekstove bilo pak na grafiju srednjovjekovnih natpisa pisanih hrvatskom cirilicom. Stalnost promicanja svijesti o kulturno-povijesnom naslijedu krasiti pisca i priređivača zavičajnih publikacija, oživotvoritelja projekata spomeničke baštine Ivana Dugandžića pa stoga i ne čudi činjenica da je svoja nova saznanja o značajnim lokalitetima širokobriješke baštine, uz znanstvena objašnjenja Marinke Šimić, objelodanio u ovoj knjizi.

Ideja o zajedničkoj knjizi *Biloševica – zaboravljeni počivalište* izrasla je iz prepoznate povezanosti ljubavi prema neprolaznim ljepotama i vrednotama rodnoga kraja. I Šimić i Dugandžić svoje su znanje i brižnost stopili u zanimljivo djelo o ostacima materijalne i nematerijalne baštine iz prapovijesti, ilirskih i rimskih vremena, srednjega vijeka, iz bliže nam povijesti te suvremenoga doba. Svjedoče oni o tragovima života u zapadnoj Hercegovini s posebnim naglaskom na mjesto i groblje Biloševice ispod brda zanimljiva, gotovo mistična, imena

Magovnik. S tog su brda, iz prve kamene štalice, krenuli prvi fratri, kao tri maga mudraca Baltazar, Gašpar i Melkior, tražiti Krista i širiti Njegovu radosnu vijest dijelom humske zemlje ili zapadne Hercegovine.

U srce gradiva autori ulaze lociranjem mjesta Biloševica te evociranjem uspomene na fra Ivana Kvesića i mještane koji su 2002. godine Badnjače, staro groblje kamenih spomenika, stećaka i križeva, obnovili i oteli zaboravu. Uz detaljan opis lokaliteta, i jezično objašnjenje toponima Biloševica – Biloševice, Badnjača i Turak, naveden je i spomen, pretpostavka o životu i djelovanju plemićke obitelj Bilošević (Biloxevichi) čiji je grb očuvan i objavljen u Fojničkom grbovniku iz 1340. godine. Komparativnim pristupom protumačena su neka hrvatska prezimena izvedena od izvornoga Bilošević kao i sudbina te plemićke obitelji koja je, prema nekim izvorima, iz Huma (Hercegovine) pobegla pred Turcima i nastanila se u Hrvatskoj, a prema drugima ostala u župi Rasno i promijenila prezime u Brkić. Zanimljivo je tumačenje prezimena Brkić. Autori navode narodnu predaju koja svjedoči životnu muku hrvatskoga naroda, ali i stalnu vjeru u Boga i Božju pomoć. Svakako je važno spomenuti kako se često legende i predaje potvrde kao istinite, a to je posvjedočeno i ovdje. Naime, prema očuvanoj legendi kad su Turci prodrli na ovo područje ubili su sve članove obitelji Bilošević, osim jednog djeteta s majkom koje je preživjelo i dobilo nadimak Brko. Prema turskom defteru, tj. *Popis sela i zemlje Sandžaka Krka, Klis i Hercegovina, oslobođenih od Mletačke Republike iz 1701. godine* u selu Gornje i Donje Hrasno među ukupno 6 kuća spominje se Brko koji je vlasnik jedne kuće. Od njegova su potomstva kasnije nastali Brkići koji se spominju i u prvom popisu Hrvata katolika iz 1743. godine.

Prolazili su prostorima Biloševice, ispod brda Magovnika, Iliri, Rimljani i rimske ceste sve do Narone i Salone. Narod bilježio legende i podizao groblja. Stoljeća su, iza Rimljana pa sve do Turaka, zapamtila humska groblja sa stećima – kamenim bilizima. Te znamenite kuće vikovične ukrašene su različitim svevremenskim motivima. Pokojnicima u čast srednjovjekovni klesari – kovači isklesali sunce, mjesec, rozete, vitice i križeve, a ponegdje i pismena. Ubilježili sjećanja na svoja vremena, ostavili trag na svoj život. Na jedan su stećak hrvatskom cirilicom (humčicom, bosančicom) usjekli, a Marinka Šimić pročitala, prezime *Sukno*. Istražila je Marinka Šimić i u znanost upisala kako Biloševica ima jedan jako vrijedan kameni križ koji se dići svojom latinicom, natpisom *IHS – Isuhrst ili Isus hranitelj svijeta*. Snaga je samo te jedne kratice sačuvala i Biloševicu i humski, hercegovački – hrvatski narod od utrnuća, od zaborava.

Uz pitomu Biloševicu, legende o plemićkoj obitelji Bilošević, prezimenu Sukno, latiničnom natpisu *IHS*, prema zapisima Marinke Šimić i Ivana Dugandžića, skriveno u svojem spokoju postoji i maleno svatovsko groblje. U

kamen usječeni križevi pričaju legendu o nesretnim svatovima koje su presreli i do zadnjega poubijali Turci. Ima Biloševica, svjedoče autori knjige *Biloševica – zaboravljen počivalište*, i još jednu žalosnu legendu o krvavoj gomili koja raste nebu. Kamen do kama, kamen na kamen do Boga odlagali humski mladići kao znak svojega nepokolebljiva otpora tuđincu i kao potvrdu odlučne sinovske borbe za svoju baštinu.

Knjiga *Biloševica – zaboravljen počivalište obogaćena je brojnim fotografijama*. Taj značajan vizualni dodatak daje knjizi osobit šarm, dinamiku, zanimljivost i potpun doživljaj Biloševice, odnosno župe Rasno. Ovom knjigom Marinka Šimić i Ivan Dugandžić postavljaju temelj za istraživanje kako Biloševice, tako i drugih vrijednih spomenika nacionalne baštine Zapadnohercegovačke županije.

Posebna vrijednost knjige *Biloševica – zaboravljen počivalište* potvrđena je i vještinom pisanja i stručnim objašnjenjem jezičnih primjera. Bogatstvu knjige pridonosi i raznovrsnost tema koje sežu od znanstvenih istraživanja, rasprava, tumačenja do narodnih kazivanja i predaja naslonjenih na povjesna događanja. Uzimajući na vrijednost lokaliteta, autori rasvjetljavaju stoljetne jezične mijene, odnosno uporabu čiriličnog i latiničnog pisma. Najjača dionica knjige svakako je opis samoga groblja Biloševica, njegovih stećaka i križeva od najstarijih vremena do suvremenoga doba.

Osim u obnavljanju i stjecanju novoga znanja, vrijednost ove knjige potvrđuje se i u pružanju dobra primjera mladim naraštajima. Ova je knjiga smjerokaz kako treba voljeti i vrednovati zavičaj. Ona je i moguća inspiracija školarcima za životno opredjeljenje i stjecanje statusa čuvara zavičajne, a time i nacionalne baštine. Jednako tako, knjiga *Biloševica – zaboravljen počivalište*, može biti poticaj anonimnim ljubiteljima starina da objelodane svoje znanje o baštini i ukažu na vrijednost kulturno-povijesnog naslijeđa. Valja se ponadati da će ovi redci o Biloševici biti pokretač oživljavanja i drugih devastiranih starih groblja i stećaka, kamenih knjiga naše povijesti. Treba znati, kao i upamtiti, grobovi naših pređa temelj su naše postojanosti kao i jedan od važnih zaloga za opstojnost na dragim prostorima. Takve knjige ukazuju da je Hercegovina neistražen muzej na otvorenom, zemlja zasijana vrijednim i zanimljivim baštinskim spomenicima kulture. Grobovi i groblja, makar devastirani i zapušteni, nijemi su gradovi pokojnika, jasno vidljiva prisutnost stoljetne kršćanske kulture i tradicije, potvrda stoljetnoga kršćanskog života na širokobriješkoj baštini.

Sadržaj knjige *Biloševica – zaboravljen počivalište* krasi živ i bogat jezik. Iz rečenice u rečenicu osjeća se bliskost autora i teksta, topla i brižna isprepletenost različitih saznanja o promatranom prostoru. Vrijednosti knjige pridonosi i opsežan popis važnih izvora za proučavanje i razumijevanje baštinske građe.

Jednako tako zanimljivo je i kazalo imena iz kojega se razabire bogatstvo i raširenost jednakih ili sličnih toponima diljem hrvatskih prostora.

Zahvaljujući marnu radu Marinke Šimić i Ivana Dugandžića, širokobriješka općina dobila je knjigu koja prepoznaje važnost spomenika kulturne baštine. Osobito je važno napomenuti da su autori baštinskih knjiga vrijedni ambasadori rodnih prostora. Knjiga *Biloševica – zaboravljeno počivalište* može poslužiti i kao dobra promidžba župe Rasno, a time i širokobriješkoga kraja. Značenje lokaliteta Biloševica, kao i knjige o njoj, potvrđuje se i u svjedočenju o pismenosti i uporabi čiriličnog i latiničnog pisma na prostoru župe Rasno, a time i cijelog Huma, odnosno Hercegovine. Istraživači autori Šimić i Dugandžić, izvukli su iz Biloševice ono najbolje. Iako malo mjesto, Biloševica je biser prošlosti širokobriješkoga kraja. Integrirana u kulturnu povijest hrvatskoga naroda postaje dijelom europske, a time i svjetske baštine.

Knjiga *Biloševica – zaboravljeno počivalište* zасlužuje sva priznanja, ona je radost znatiželjnoj duši.

dr. sc. Milka Tica, knjižnična savjetnica

ŽIVOT OBITELJI NA SELU U ZAPADNOJ HERCEGOVINI ŠEZDESETIH GODINA 20. STOLJEĆA

UVOD

U ovom analitičkom tekstu htio sam se prisjetiti nekih prošlih vremena te dati jedan presjek života na hercegovačkom selu u vremenima od prije 50-tak godina. Isto tako htio sam otrgnuti od zaborava sjećanja o tome kako se tada živjelo u obitelji koja je bila temeljna ekonomski i socijalna zajednica svakog pojedinca. Današnja vremena su svakako drugačija, ali postoje i neke sličnosti. Ovaj vremenski odmak od 50-tak godina, činio mi se dovoljan da pokušam napraviti neku usporedbu između ova dva razdoblja. U tekstu je opisan život jedne prosječne hrvatske obitelji koja živi na selu, u zapadnoj i istočnoj Hercegovini. Sličnim ili skoro potpuno istim načinom života živi se i u dijelu Dalmacije i Dalmatinskoj zagori. Svako selo ima neke svoje osobitosti koje utječu na životne navike, kako sociološke, tako i ekonomski i kulturne. Pokušao sam im dati neki zajednički nazivnik, ne ulazeći u detalje pojedinih lokalnih obilježja.

ŽIVOT NA SELU U 60-TIM GODINAMA 20. ST.

U godinama kada je počeo blagi razvoj ovog ekonomski zaostalog kraja u industrijskom i tehnološkom pogledu, a to je otprilike počelo krajem '50 i početkom '60, došlo je do postupnih infrastrukturnih pomaka na elektrifikaciji i komunikaciji (uglavnom putevi). Skoro svu infrastrukturu na selu izgradila su obiteljska gospodarstva. Ona su plaćala asfaltiranje cesta do sela (od 2.000-3.000 DEM), Uvodjenje vodovoda (od 3.000 do 4.000 DEM), uvođenje telefonije (od 2.000 do 3.000 DEM). Nerijeko je dodatno bio potreban i rad na trasi.

U to doba ekonomija kod većine obitelji bila je sastavljena od dijelom tržišnog, a dijelom socijalističkog modela. Tržišni model se odnosio na proizvodnju i prodaju hrane, majstorske i zanatske struke na način da su ljudi izmjenjivali dobra i usluge u dijelom tržišnoj utakmici. Tko je bio bolji u svom poslu i zanatu bio je tražen i plaćen od privatnih naručitelja. Isto tako je bilo sa proizvodima za prehranu. Mlijeko, meso, žito i ostali prehrambeni proizvodi bili su predmet razmjene bez posredstva države i trgovaca. Socijalistički model se ogledavao u dogovorenom modelu proizvodnje i organiziranog otkupa od strane društvenih (državnih poduzeća), kao što je bio slučaj sa duhanom, grožđem i još nekim proizvodima koji su se mogli proizvoditi u Hercegovini. Znalo se koja je cijena otkupa pojedine sirovine i otkup je bio zajamčen kao i isplata novca. U to vrijeme jedan značajan dio obiteljske proizvodnje odnosio se na proizvodnju povrća u niskoj Hercegovini i prodaja na tržnicama širom države. Odlaskom prvih „gastarabajera“ u inostranstvo lagano se uvlači tržišno-kapitalistički model razmišljanja. Proizvodi iz tih zemalja su bili dosta kvalitetniji i dostupniji dok je u tadašnjoj socijalističkoj Jugoslaviji proizvoda bilo vrlo malo, te je vladao model unaprijed plaćanja nekih roba, „traženje veza“ da bi se nešto kupilo itd. Država je nametima i carinama na uvozne robe pokušavala puniti proračun. Primjerice za novi televizor koji je u SR Njemačkoj koštao 2.000 DEM država je tražila negdje ukupno oko 60 % nameta od osnovice, pa je takav televizor koštao oko 3.200 DEM u socijalističkoj Jugoslaviji. Zbog toga su se razvile tzv. švercerske linije nabavke stranih roba.

Od početka '60 pa sve do početka '80 prosječna hercegovačka obitelj na selu živjela je od proizvodnje za vlastite potrebe (mljekو, sir, meso, povrće, voće i dr.) te proizvodnje za otkup (duhan, grožđe i dr.), a u nekim područjima i od već opisanog modela proizvodnje povrća i prodaje na tržnicama. Kupovalo se samo najnužnije, odjeća, obuća, sol, šećer, te je jedini trošak industrijskog napretka koji se plaćao bila struja. Prosječan mjesecni račun za struju u jednom kućanstvu iznosio je oko 20 DEM. Vode nije bilo u većini slučajeva jer se

Svatovi u Donjim Mamićima 1962.

živjelo od kišnice sakupljene u čatrnce(gustirne), osim onih naselja koja su bila uz rijeke i jezera.Zbog toga u dijelovima gdje nije bilo vodovoda nisu se proizvodile veće količine povrća i krompira. Grijalo se na drva u „šporetima“ i pećima, a grijala se samo dnevna prostorija koja je ujedno bila i kuhinja i blagovaonica. Kupatila skoro nijedno domaćinstvo nije imalo, dok se krajem '60 polako počinje uvoditi kupatilo kao dio kućnog mjesta za higijenu. Skoro svako domaćinstvo se sastojalo od predstavnika 3 generacije, koje su zajednički radile i stanovaile, skupa dijeleći sve ekonomski potrebe. Upravitelj ili „glava“ kuće je određivala raspored rada i trošenja novca i dobara. U to vrijeme obitelji na selu su imali od troje do petoro djece na nerijetko i više.

Branje duvana, Pogana Vlaka, oko 1980-te.

Nizanje duvana, Pogana Vlaka, oko 1980-te.

Duhan ili duvan kako mi u Hercegovini kažemo, uzgajalo je skoro 90% obitelji u Zapadnoj Hercegovini. Ovaj model se zasnivao na maksimalnoj autonomiji i lišenosti svake zavisnosti od ekonomskih institucija (banke, zadruge i slično). Duhan („duvan“) se otkupljivao u „Duvanjskim stanicama“ u procesu zvanom „Vaga“ na kraju godine u 12 mjesecu, dok se grožđe otkupljivalo u Vinarijama. Od novca dobivenog za predati proizvod trebalo je kupovati najnužnije proizvode i ulagati u stambenu infrastrukturu. Ako je preostalo nešto novaca štedjelo bi se da se kupi neki stroj kao traktor ili motokultivator-freza. Moram napomenuti da je takav život bio izuzetno skroman u pogledu želja i potrošnje pojedinca u obitelji. Jelo bi se „sezonski“, što se nađe ili što je

došlo na rod. Svatko zna šta je „pura-lučnica“, raštika, izlivača, kuke, itd., jer su takova jela mogla biti brzo pripremljena, što je svakako bio jedini model da kuharica bude ujedno i radnica na njivi. Takovi način života bio je moguć jedino ako ste imali dosta djece koja su bila radno sposobna. Odjeća i obuća bi se dijelila sa starijih na mlađe pa bi se na taj način štedjelo. Većina posla na polju i njivama bila bi ljeti kada su djeca na ljetnom raspustu pa bi obavljala teške fizičke radeve što je uključivalo ustajanje od 4 pa najkasnije do 5 ujutro. Rad na njivi do nekih 9 sati, zatim dolazak kući doručak i rad na nizanju do nekih 13 sati. Zatim slijedio bi ručak i podnevni odmor od 2 sata. U 16 sati bi se spremalo za daljni rad sve do 20 sati navečer. Navečer se obitelj skupljala oko zajedničkog objeda i krunice. Rad oko stoke počinjao bi rano ujutro, zatim bi stoka ostavljana u ogradama i njivama na ispaši, te bi se predvečer stoka vraćala u štalu i onda bi se vršila dohrana i mužnja. Zbog ovakve organizacije posla oko stoke nastali su u davna vremena suhozidi kao način ogradijanja vlastitog posjeda i kao način čuvanja stoke.

Ako bi tko imao sreće ili kakvu dobru vezu ili „partijsku podobnost“ mogao se zaposliti u državnom poduzeću gdje je bila osigurana kakva takva plaća. Ostali ukućani bi i dalje radili kao i dosada, s tim da su mnogi od zaposlenih prije i poslije „državnog posla“ radili zajedno sa ukućanima na imanju.

Ljudi su pomalo počeli uviđati da ovakav ekonomski model nedaje previše izgleda za budućnost u pogledu školovanja djece i njihovog osamostaljivanja, te su mnogi otišli „trbuhom za kruhom“ u inostranstvo od Njemačke, Austrije, Švicarske, Amerike, Australije i mnogih drugih zemalja svijeta.

Jedan čest model bio je da bi odlazio otac dok je majka sa djecom ostajala u Hercegovini i nastavljala raditi poslove na imanju kao da otac tu. Otac bi u inozemstvu živio vrlo skromno i štedljivo te je svu ušteđevinu slao u domovinu. Ta ušteđevina nije služila za svakodnevne potrebe nego se ona ulagala u stambene objekte, većinom obiteljske kuće, što je vidljivo i danas.

U sociološkom smislu ovaj model obiteljskog života na selu imao je brojne prednosti kao što su:

- Bolja povezanost članova obitelji
- Naučenost na rad i teške poslove od malih nogu
- Bolji pogled na stvarni život
- Naučenost na štednju
- Društveni život je bio opušteniji

Važnu ulogu u društvenom životu ovoga vremena imala je katolička vjera i Crkva. Iz katoličkog nauka su se crpile vrijednosti socijalnog i društvenog života koje su često bile u suprotnosti od doktrine komunizma. Iako je komunizam pokušao indoktrinirati sve pore društvenoga života to nije uspijevalo na selu,

u obitelji i Crkvi. Zbog ovisnijeg položaja ljudi to je jednim manjim dijelom uspijeva u gradovima.

Krizma na Ledincu 1977.

PRELAZAK NA TRŽIŠNI NAČIN POSLOVANJA

Padom komunizma i komunističkog modela poslovanja u kojem nije bilo tržišnog natjecanja, dolazi novi uvjetno rečeno „kapitalistički“ model, gdje je vlasništvo sada u rukama pojedinaca ili skupine pojedinaca. Naravno taj prelazak iz jednog modela tj. kako ga mnogi nazivaju „tranzicija“, nije niti brz niti lagan. U početku se činilo da će to dosta brzo ići no kasnije je došlo do većeg pada i sporijeg odvijanja tranzicije. Svakako glavni „krivac“ za takvo stanje je država Bosna i Hercegovina koja je rascijepljena po stotinu nekakvih ključeva, te su političari svedeni na sitne i krupne menadžere koji umjesto da osiguravaju što bolje uvjete privatnom sektoru, osiguravaju što bolje pozicije u drušvenom tj. državnom vlasništvu. Naravno razlozi su jednostavni, u državnim poduzećima i službama ne postoje skoro nikakvi kriteriji uspješnosti poslovanja, odgovornost za poslovanje je skoro ravna nuli. Plaće su na prvi pogled kod većine osrednje, no kad se uzmu u obzir plaćeni doprinosi, 4 tjedna godišnjeg odmora, plaćen topli obrok, laks posao, i još mnogo toga. Jedan manji razlog leži u činjenici da je kod nekih državnih poslova radno

vrijeme do 15 sati poslijepodne, pa mnogi mogu raditi na dodatnim polovima bilo kod kuće ili u „fušu“. Jedan dio snalažljivih i promućurnih radilo je poslove u državnom poduzeću, a paralelno je imalo udjele u privatnim poduzećima koja su izvodila radeve ili nabavljala opremu za upravo to državno poduzeće. Naravno ovo je siva ekonomija i izravno šteti privatnom sektoru koji ima samo jednu mogućnost biti bolji i jeftiniji od konkurenata. U tom pogledu privatna poduzeća postaju sve ranjivija, jer imaju nelojalnu konkureniju. Također pojavljuje se manjak radne snage jer većina potencijalnih radnika pokušava dobiti posao u državnom poduzeću. Kada se zna da napredne kapitalističke zemlje poput Njemačke, Francuske, Japana pokušavaju što više privatizirati sektora i poslova onda nije ni čudo što je ovakvo stanje kod nas. Neki će reći „prije je bilo bolje“ misleći na socijalistički model ekonomije navodeći pritom da su ekonomski bili sigurniji i da su kao svi imali posla, nije se plaćalo zdravstvo, ni škola, itd. Socijalistički ekonomski model je doživio krah u svim svjetskim ekonomijama i tu nema nikakve rasprave. Sjećam se početka '80 i siromašnog izbora roba i usluga u ovim krajevima. Primjerice čak i toaletni papir su naši „gastarabajteri“ donosili iz Njemačke ili drugih zapadnih zemalja. Niti jedno poduzeće socijalističkog modela nemože održivo konkurirati poduzećima u privatnom vlasništvu. U 70 i 80 prividan ekonomski razvoj države i stasanje srednje klase dogodio se kao posljedica zaduživanja Jugoslavije na stranim tržištima koji je iznosio preko 20 milijardi USD u svega 10 godina. Svakako dok je taj novac bio u opticaju ljudi su imali privid dobre ekonomije i života u tadašnjoj državi. Podatak da su „gastarabajteri“ iz zapadnih zemalja svojim obiteljima slali preko 2 milijarde US dolara doznaka godišnje, je znak koliko se sustav održavao i od tog izvora. Onoga trenutka kada Jugoslavija nije mogla plaćati visoke kamate i vraćati glavnici kreditiranje je prestalo i došlo je do nestasice roba. Kada je bilo tako onda je posve jasno zašto je propao taj model kod nas i zašto smo se našli otvoreni prema kapitalističkoj ekonomiji Zapada, potpuno nespremni za tržišnu utakmicu. Nismo imali radnike koji razmišljaju tržišno, a niti poduzeća koja su godinama razvijala tržišni model.

Poduzeća iz naših krajeva krenula su u početku žustro koristeći kapital, veze, znanja i vještine koji su naši ljudi zaradili u zapadnim zemljama. U početku '90 tržište je bilo gladno „roba“, jer je nedostajalo svačega. Tako da se naprije otvaraju trgovačka društva „xx trade“ i slična, koja su se bavila uvozom robeširoke potrošnje iz zapadnih zemalja. Kasnije je taj uvoz pratilo globalna kretanja pa se dosta toga uvozi iz Kine. Naravno puno lošije kvalitete, no na tržištima gdje kupac nije sazrio kao potrošač prvo se traži najniža cijena. Neka poduzeća su uspješno opstala i 20-tak godina, prilagođavajući se stalnim promjenama oko sebe.

Dosta poduzeća je propalo jer nije imalo šanse u srazu sa konkurencijom koja je došla izvana.

Neka su poduzeća koristeći informacije iz vlastitog poslovanja krenula u proizvodnju raznih proizvoda, shvaćajući da jeproizvodnja jedino dugoročno opstajuća grana u kojoj se stvara dodatna vrijednost.

MODEL OBITELJSKOG ŽIVOTA NA SELU U 2017.

Uviđajući sve ove činjenice ljudi koji sada žive na selu moraju se brzo prilagoditi novonastalim okolnostima.

Oko 50% radno sposobnih ljudi u zapadnoj Hercegovini, koji žive na selu, radi u nekim poduzećima ili ustanovama. Prosječna plaća iznosi oko 900 KM ili 460 EUR

Sada je rijedak model da skupa stanuju 3 generacije (Djed/ baka, otac/ majka ,djeca), većinom druga generacija ili pravi kuću u blizini ili stanuje u odvojenim stanovima u istom objektu. Skoro sva domaćinstva imaju barem jedno kupatilo , preko 50% ima i centralno grijanje.

Trend je smanjivanje broja ljudi na selu kao i potpuno nestajanje nekih sela. Današnja sela imaju svu infrastrukturu kao što su vodovod, telefonija, internet, javnu rasvjetu, školski prijevoz djece. Današnje obitelji imaju dvoje ili troje djece, rijetko koja obitelj ima više.

Život na selu u sadašnje vrijeme sigurno se po mnogočemu razlikuje ali je i sličan u nekim crtama.

Sličnost je proizvodnja za vlastite potrebe. Uglavnom se svodi na prozvodnju krompira, luka,povrća, vina, nešto voća.Uzgajaju se svinje za vlastitu potrošnju i proizvode se suhomesnati proizvodi u vlastitom aranžmanu. Vrlo rijeko koja obitelj drži kravu. Danas ima sela u kojima nema niti jedna krava ili ovca.

Razlike u odnosu na ranije vrijeme :

1. ne postoji model organiziranog otkupa duhana niti određenih cijena pa ljudi i ne proizvode veće količine.

2. Krenuo je plantažni uzgoj smilja i drugih ljekovitih kultura, sa upitnoodrživim modelom.

3. Vinarije su u privatnom vlasništvu pa se suradnja dogovara pojedinačno. Ogroman uvoz grožđa sa svih strana svijeta, po niskim cijenama i upitne kvalitete. Sada imate slučaj da obiteljska gospodarstva ne uzgajaju vinovu lozu (vinogradarstvo) već grožđe kupuju od trgovaca i onda prave vino za vlastite potrebe (podrumarstvo).

4. Hrana je postala dostupna i jeftina pa često je isplativije kupiti u trgovini nego ulagati u proizvodnju vlastite.Iako kvalitativno hrana koja je u prometu

nije ni blizu domaće proizvodnje.Također ne postoji ozbiljna kontrola kvalitete uvezene hrane, pa je čest slučaj otkrivanja zaraženog mesa i loše osnove.

5. Vrlo mali broj kućanstava drži stoku za vlastite potrebe jer je to velika obaveza i posao, a također traži velike resurse (štala , sjenik, traktor, priključci itd.)

6. Većina kućanstava danas ima vodovod što omogućuje laki uzgoj povrća i voća za vlastitu potrošnju.

7. Većina kućanstava ima izdatke za javnu rasvijetu, odvoz smeća, telefon, Internet, mobitel struju i vodu.

8. Oko 50% kućanstava ima 2 automobila dok 38% ima barem jedno automobil.

Prosječna obitelj na selu stanuje na imanju u vlastitoj kući koju su podizale 2 ili 3 generacije. Ukupni mjesecni troškovi života za 5-eročlanu obitelj,(majka otac i 3 djece) iznose oko 1610 KM ili 820 EUR-a. U ovu sumu spada analitički približno:

- Hrana cca 550 KM,
- Struja voda, odvoz smeća, javna rasvjeta- cca 200KM,
- Trošak automobila, (gorivo, osiguranje, održavanje)- cca 300KM,
- Odjeća i obuća cca-150KM,
- Prijevoz djece cca-110KM,
- Telefon Internet i mobiteli cca 100KM,
- Grijanje cca 100 KM,
- Higijena i ostali troškovi – cca 100KM

U ove troškove nisam ubrajao troškove svatova, krizmi i sprovoda jer smatram da je to nekakav vid štednje koji ima kružnu ulogu. Isto tako analitički sam došao do zaključka da jedna obitelj proizvede hrane u vrijednosti od oko 150 KM mjesечно. Tako da ukoliko se obitelj nebi bavila dodatnim poslom oko proizvodnje hrane za vlastite potrebe tada bi trošak života mjesечно iznosio oko 1.810 KM. Također u ovoj analizi nisam uzimao u obzir trošak objekta (kuće) u kojoj obitelj živi. Po nekim modelima taj trošak iznosi cca oko 300 KM mjesечно što iznosi 3.600 KM godišnje, ili preneseno na rok otpisa objekta na 40 godina iznosi cca 144.000KM.

Danas na selu žive i ljudi koji se bave poduzetništvom ili oni čiji radni dan traje više od 9 sati, te se oni zbog prirode posla nemogu baviti dodatnim poslom na imanju. Tako da se ljudi iz te skupine ne bave uopće uzgojem ili se bave uzgojem jedne grane proizvodnje kao što su bašta, vinova loza ili neko drugo područje. U današnje vrijeme obitelji koji uzgajaju povrće za vlastite potrebe, proizvode količinski daleko više nego prije 50-tak godina. Od 1.srpnja 2013. godine kada je Hrvatska ušla u Europsku uniju i kada je Njemačka

ponovno odobrila ulaz stranim radnicima prisutno je iseljavanje mlađih ljudi iz Hercegovine. Danas se iseljavaju kompletne obitelji a vrlo rijedak je slučaj odlazak samog oca dok bi ostatak obitelji ostao u Hercegovini.

MODERNE TEHNOLOGIJE U ULOZI ŽIVOTA NA SELU

Danas kada imamo dostupne sve medijske sadržaje putem interneta, koristeći tzv pametne telefone, televizore i računala, jednim dijelom dolazi do blagog otuđenja djece od roditelja. Iako, uvjetno rečeno, bez tehnologije svoga vremena nemožemo i vrijeme će pokazati u kojem smijeru obiteljski život na selu ide. Korisnost modernih tehnologija je da djeca koja danas žive na selu imaju u informacijskom pogledu jednake prilike kao i ona u urbanim sredinama. Sigurno je da su migracije češće i raznovrsnije u pogledu poslova, mjesta i država nego prije. Otvorenost granica prema zapadu je skoro neograničena pa ako nađete posao u bilo kojoj državi Europske unije možete i otići. Komunikacija na daljinu se odvija preko servisa kao što su Viber, Skype, Whats'up, što je dobro da ljudi koji odu daleko ipak budu na neki način povezani sa obitelji u Hercegovini.

ZAKLJUČAK

Danas imanje nije dovoljno, kao nekada, da bi obitelj zadovoljila sve mjesecne troškove. U Hercegovini su površine premale da bi se veliki dio ljudi na selu bavio proizvodnjom na veliko. Osim toga nedorečenost države Bosne i Hercegovine stvara kaos u gospodarskom pogledu. Danas skoro bilo koje poduzeće može uvesti bilo koju vrstu robe upitne kvalitete i na taj način konkurirati domaćoj proizvodnji.

Osobno smatram da su članovi obitelji na selu još uvijek socijalno povezani i ekonomski nezavisniji. Život na selu u Hercegovini nikada nije bio lak niti će to biti, no uvijek je bio zanimljiv. Obitelj je i dalje glavno mjesto za okupljanje i život, kao i suživot sa prirodnim okruženjem.

Grude, 20.09.2017.

Ing. Neno Tomić

POVIJEST

IVAN DUGANĐIĆ

Obilježena 300. obljetnica oslobođenja Imotske krajine i
dijela Hercegovine od Turaka 97

FRA ANTE MARIĆ

Fra Silvije (Strahimir) Grubišić 100

FRANO PANDŽIĆ

Janjičari 137

LEO PETROVIĆ

Križarska zastava 148

SREĆKO TOMAS

Lovro Pejić, prof. (Sovići, 1890.- Varaždin, 1966.)
mučenik komunističkog totalitarizma 154

MLADEN VUKOVIĆ

25. obljetnica smrti dr. Jerka Šimića (1906. - 1992.) 170

OBILJEŽENA 300. OBLJETNICA OSLOBOĐENJA IMOTSKE KRAJINE I DIJELA HERCEGOVINE OD TURAKA

U Grudama je, u znamenu Gospe od Andela, održan prvi Blagdan slobode, u srijedu, 2. kolovoza 2017., na dan kada je, prije tristo godina, u mletačko-turskom ratu, bio oslobođen od Turaka Imotski, cijela Imotska krajina i dio Hercegovine – te otkrivena križarska pobjednička zastava iz godine 1717.

Do toga su nadnevka nerazdruživim dijelom Imotske krajine bile ne samo današnje općine Grude i Posušje, nego i šire područje u Hercegovini, koje se protezalo od Roškoga polja do Klobuka. U svečanome je ozračju i zajedničarskome duhu priređen prigodan kulturni program, započet s AVE MARIA i završen s TEBE BOGA HVALIMO, koje je otpjevala mlada sopranistica Lucija Zovko.

Predavanje o slobodi i otetoj slobodi održao je hrvatski književnik Mile Pešorda, inicijator susreta, a dr. fra Josip Sopta govorio je o historijatu zastave, koja je tom prigodom bila izvješena na jarbol i prvi put uopće bila predstavljena javnosti.

U programu su također sudjelovali mladi glazbenici i recitatori Filip Miloš, Marko Bošnjak, Bruno Mikulić, Martina Grubišić, Jure Miloš i dvoje članova HKUD „Hercegovac“. Nazočnima se, uime pokrovitelja, pozdravnim govorom obratio ministar Mladen Begić.

Blagdan slobode održao se u znamenu Riječi iz Evandželja: Istina će vas osloboditi. U tome svjetlu razvidnjom postaje katastrofalna činjenica političke trgovine, izdaje i korupcije iz godine 1717., kada je znatan dio junački netom oslobođenoga hrvatskoga narodnoga područja u Hercegovini vraćen pod tursku vlast i stavljen pod etiketu „Donja Bekija“ i „Gornja Bekija“, a Imotsko polje kao jedna zemljopisna i gospodarska cjelina bilo prepolovljeno.

Povijesna je zastava pod kojom su se Imoćani i Hercegovci, duhovno predvođeni hercegovačkim franjevcima, fra Stjepanom Vrljićem i fra Lovrom Šitovićem, borili protiv Turaka postala simbolom ne samo narodne slobode, nego i tragedije: izgorjela je (spali li je partuzani), po svemu sudeći, godine 1947., zajedno s etnografskom zbirkom Franjevačke gimnazije na Širokome Brijegu. Sretna je okolnost što je u Franjevačkoj knjižnici u Mostaru pronađena fotografija i podroban opis zastave. Zahvaljujući tomu, na Blagdanu slobode prvi put uopće predstavljena je javnosti, ali tek kao replika izvornika.

Zastavu je tamo pohranio dr. fra fra Leo Petrović, koji nam je ostavio podroban opis zastave, u svome članku objavljenom u Glasniku sv. Ante godine 1938. Zahvaljujući tomu, na grudskom je Blagdanu slobode ova zastava prvi put uopće bila predstavljena narodu i javnosti, ali tek kao replika izvornika, izrađena za ovu prigodu. Dogodilo se to u Parku hrvatskih velikana, u nazočnosti stotinjak posjetitelja, ispred Spomenika palim braniteljima, pred velebnom kamenitom zgradom bivše Duhanske stanice.

Zamisao je inicijatora i pokretača da ovaj susret preraste u trajnu kulturnu manifestaciju posvećenu stvaralačkoj dimenziji slobode naroda i čovjeka, njegovanju nacionalnoga identiteta i kulturnom dijalogu. Organizator je prvoga Blagdana slobode Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata Županije Zapadnohercegovačke a pokrovitelj Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskoga rata Zapadnohercegovačke županije.

Udruga dragovoljaca i veterana Domovinskog rata HVO-a Županije Zapadnohercegovačke, izradila je repliku ove zastave i za muzejske postavke i trajno čuvanje Franjevačkim samostanima Imotski, Široki Brijeg i Mostar.

Ivan Dugandžić

FRA SILVIJE (STRAHIMIR) GRUBIŠIĆ

Sovići, 8. travnja 1910. - West Allis, 12. svibnja 1985.¹

U Bobanovoj Dragi, zaseoku sela Sovići župe Gorica, odijeljen od svoje braće, a bilo ih je pet, živi sa svojom obitelji Franjo Grubišić i njegova žena Anda r. Jukić. Njihovo je prvo dijete kći Dragica (1908.), da bi se poslije rodili Silvestar (1910.), Kata Bazina r. Grubišić (1912.), Blago (1914.), Jerko (1917.) i Jozo (1920.).

Dragica se nije udavala. Nju je uzeo u svoju obitelj i na nju pazio, osobito nakon što je oslijepila, njezin brat Blago. Kata Bazina umrla je 1969. Dragica je umrla 1996. godine. Blago (umro 2007.) je sa svojom ženom Matijom r. Boban (umrla 1995.) imao četrnaestero djece. Od njih je četrnaestero živih šest kćeriju i pet sinova. Njegov je sin Jozo (1949.) hercegovački franjevac u Kustodiji sv. Obitelji u Americi. Franjin je se sin Jerko s kolonom vratio u Mostar iz Bleiburga gdje je strijeljan 1945. Najmladi sin Jozo s tolikim je drugim muževima i mladićima svoje Bobanove Drage poginuo na Bleiburu u svibnju 1945. godine.²

Franjin i Andjin sin Silvestar, njihovo drugo dijete, rodio je se 8. travnja 1910. godine. Dan poslije, 9. travnja u Gorici ga je u staroj crkvi sv. Stjepana Prvomučenika krstio ondašnji župnik fra Silvestar Vasilj – Šelo. Kum mu je na krštenju bio Ante Grubišić.³ Obitelj je Franjina čestita i izričito pobožna. Večernje su i jutarnje molitve bile duge i molile se naizust, a u njima je sudjelovala cijela obitelj. Tako su te molitve, roditeljska pobožnost i poštenje već od malena ušle u krv i dušu maloga Silvestra. Njegovo ime nije uobičajeno za Bobanovu Dragu, te možemo samo pretpostaviti da su ga roditelji tako nazvali iz poštovanja i ljubavi prema župniku fra Silvestru – Šeli Vasilju.⁴

¹ Životopis fra Silvije Grubišića napisao sam za knjigu *Fra Silvije Grubišić, PRIPOVIJEST O BIBLIJI s puta po biblijskim zemljama*, Recipe 19, Mostar, 2017.

² Župa Gorica, Stanje duša II., str. 237.

³ Župa Gorica, Matica krštenih 1908. – 1926., str. 14, br. 18.

⁴ Župnik u Gorici 1906. – 1911., Šematizam Hercegovačke franjevačke provincije 2012. godine, priredio Robert Jolić, Mostar, 2012., str. 124.

PUČKA ŠKOLA

Silvestar je u desetoj godini života školske godine 1920./21. upisan u I. razred Narodne osnovne škole u Sovićima. U *Razrednici* je njegovo ime na 34. stranici pod rednim brojem 48 i pod brojem 304 *Glavnog imenika*. Stoji da je rođen 9. travnja 1910. godine što se ne slaže s *Maticom krštenih*, gdje stoji da je rođen 8. travnja, a kršten 9. travnja 1910. godine. Ta je se pogreška potkrala i u razrednicama sljedećih razreda. Stoji da je rimokatolik iz Sovića, kućni broj 78, a da mu je otac Franjo po zanimanju težak.⁵ Tijekom godine izostao je 24 sata (10 sati „zlo vrijeme“ – zv., 14 sati „opravdano“ – o.). Ocjene po predmetima su u *Razrednici* na 35. stranici sljedeće: Polazak škole, vrlo marljiv (vm.)⁶, Vladanje vdb. 1, Nauka o vjeri vdb. 1, Početna stvarna nastava vdb. 1, Srpski ili Hrvatski jezik vdb. 1, Račun vdb. 1, Pjevanje vdb. 1, Gimnastika vdb. 1. Ukupni mu je uspjeh na kraju I. razreda vrlodobar (vdb.) 1.

U II. je razredu šk. godine 1921./23. u *Razrednici* na str. 80. upisan pod rednim brojem 18. Tijekom je godine opravdano izostao 32 sata. Ocjene su mu po predmetima na 81. stranici *Razrednice* sljedeće: Polazak škole vrlo marljiv (vm.), Vladanje vdb. 1, Nauka o vjeri vdb. 1, Početna stvarna nastava vdb. 1, Srpski ili Hrvatski jezik db. 2, Račun vdb. 1, Krasnopisje db. 2, Pjevanje vdb. 1, Gimnastika vdb. 1. Ukupni mu je uspjeh na kraju II. razreda vrlodobar (vdb.) 1.

Silvestar Grubišić III. razred pučke škole pohađa šk. god. 1922./23. Upisan je u *Razrednici* pod rednim brojem 23. Opravdano je u toj godini u prvom polugodištu izostao 14 sati. Tijekom godine prešao je u IV. razred, što u *Razrednici* na polugodištu pod rubrikom *Napomena* bilježi učiteljica Kornelija Beekey. Na sljedećim je stranicama *Razrednice* upisan u IV. razred pod rednim brojem 27. U III. je razredu do polugodišta ocijenjen u već spomenutim predmetima vrlodobrim. I tim polovicom godine 1923. prestaje trag o Silvestrovu imenu u razrednicama Narodne osnovne škole u Sovićima. Možemo samo predmijevati da je u školskoj godini 1922./23. završio III. i IV. razred u Narodnoj osnovnoj školi u Sovićima.

⁵ Razrednica Pučke škole u Sovićima za šk. god. 1920./21., Arhiv Županije Zapadnohercegovačke na Širokom Brijegu.

⁶ Razrednica navodi Ljestvicu ocjena: 1. Za vladanje: vrlo dobro = vdb.; dobro = db.; prilično = prl.; loše = l. 2. Za polazak: vrlo marljivo = vm.; marljivo = m.; prekidno = prk.; nemarno = nm. 3. Za uspjeh u pojedinim predmetima i ukupni uspjeh: vrlo dobro = vdb.; dobro = db.; dovoljno = dv.; nedovoljno = ndv. Brojkama: 1 (vrlodobro = vdb.), 2 (dobro = db.), 3 (dovoljno = dv.), 4 (nedovoljno = ndv.)

GIMNAZIJA NA ŠIROKOM BRIJEGU

U veljači i ožujku 1923. godine bila su dva razorna potresa na području goričke župe. Župnik fra Blaž Jerković bio je sav okupljen obnavljanjem dobro oštećene crkve i župnoga dvora. Tijekom tih radova od Provincijalata hercegovačkih franjevaca 15. lipnja 1923. godine pod urudžbenim brojem 296. stiže cirkularni dopis *Velečasnom župskom uredu Gorica*⁷ da će se 10. srpnja 1923. godine u Širokom Brijegu u 8 sati prijepodne održati prijamni ispit za primanje novih internista. „Ako ima u vašoj župi koji sposoban mladić za svećenički stalež, opremite ga taj dan na Š. Brijeg sa potrebitim svjedodžbama (krštenje, krizma, svršene osnovne škole, zdravlja, vladanja roditelja). Odijelo, pralo, ljekove i knjige plaćaju roditelji, koji doprinose također za uzdržavanje za prve dvije godine po D 1500, a kašnje po D 1000.“⁸

Mali je Silvestar, sa svim navedenim svjedodžbama, toga dana u pratnji svoga oca i župnika fra Blaža u 8 sati bio s drugom djecom iz Hercegovine i drugih krajeva u Širokom Brijegu. Vjerljivo su morali doći i dan prije. Zasigurno je Silvestar bio impresioniran svime što je vidio. Velebnom crkvom s nezavršenim kamenim zvonicima, sjemenišnom zgradom koja je stršila iz ogromnoga kvadratnog zdanja samostana prema rubu brijega u šumu. Na ispitu je Silvestar briljirao i, začudo, koliko je god djelovao povučen i kao prestrašen, njegovi su odgovori bili smireni, zreli i točni.

Nakon održanoga ispita dostavljen je Provincijalatu *broj i imenik primljenih danas đaka u naš mjesni franjevački internat:*

1. Andrijanić Jozo Lovrin Grude
2. Carić Slavko Franin Grljevići
3. Granić Grgo Ilijin Veljaci
4. Grepo Mirko Ivanov Humac

5. Grubišić Silvestar Franin Gorica

6. Lučić Frano Tomin Humac
7. Musa Ivan Šimunov Čerin
8. Nuić Petar Stipanov Drinovci
9. Raspudić Grgo Jozin Grljevići
10. Rupčić Ivan Marijanov Humac
11. Skoko Vlatko Matin Veljaci
12. Soldo Jakov Tomin Čerin
13. Vasilj Ivan Matin Međugorje

⁷ Okružno pismo na sve samostane, rezidencije i župne uredi u Provinciji.

⁸ Arhiv župnoga ureda u Gorici za godinu 1923. U potpisu je aktualni provincijal fra Lujo Bubalo.

14. Kraljević Stanko Jozin Široki Brijeg

15. Zlopaša Mate Markov Posušje⁹

Iz popisa je, dakle, očito da je Silvestar primljen u sjemenište. Nalazi se pod rednim brojem 5. O dalnjem njegovu školovanju u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji na Širokom Brijegu nemamo nikakvih dokumenata jer su oni spaljeni 1947. godine, kad je komunistička vlast dala uništiti sve knjige i sve arhive i matice u Franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu. Prvi je razred završio 1923./24. godine, drugi 1924./25., treći 1925./26., četvrti 1926./27. Te je godine položio i malu maturu. Silvestar je solidno učio.

Arhiv Provincije čuva i pamti njegovo ime u 5. razredu Gimnazije. Iza Silvestra je već mala matura koju je, očito, s uspjehom položio. Sjednički katalog na kraju prvoga tromjesečja za školsku godinu 1927./28.¹⁰ pamti Silvestra u 5. razredu. Razrednik mu je fra Marijan dr. Zubac, a Silvestar po predmetima ima sljedeće ocjene: Vladanje 4, Vjeronauk 4, Hrvatski 3, Latinski 2, Grčki 3, Francuski 2, Zemljopis 3, Povijest 2, Matematika 2 i Prirodopis 3. U tom je tromjesečju izostao 6 sati, a jedan je (1) izostanak neopravдан.

Školovanje je se u Franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu plaćalo. Vidjelo je se to i iz onoga okružnog provincijskog pisma za prijamne ispite. Mnogi su roditelji bili siromašni, te su teškom mukom izmirivali svoje dugove. Tako je bilo i sa Silvestrovim roditeljima Franjom i Androm. Župnik iz Gorice fra Silvestar Vasilj¹¹ 6. siječnja 1928. godine osobno se obraća franjevačkom starješinstvu u Mostaru kojemu šalje *Uvjerenje* o đaku Silvestru Grubišiću:

„Silvestar sin Franje Grubešića iz Sovića (Bobanova – Draga) jest učenik V. gimnazijalnoga razreda na Širokom – brijegu – isti je Internista te uči za franjevca – Silvestar je od dobri i pobožni kršćanskih roditeljah – te su priličito stali dok su u zajednici živjeli – nu pošto su se podielili 1922. na petero, budućih pet braće – stoga njegov otac Frano, koji ima još kod kuće petero djece koja buduć nejaka nemogu raditi jest osiromašio, te mu nije moguće pod punu taxu za sina Silvestra isplaćivati, stoga najponiznije moli da mu godišnju taxu po mogućnosti smanjite; a on obećaje taxu cielu povratiti, ako njegov sin ode u drugo zvanje. U nadi da će njegova molba biti uslišana, ostaje s najdubljim počitanjem. Frano Grubišić (r. v. m. o.).“¹²

Od aktivnosti koje su se u gimnaziji odvijale tijekom školske 1927./28. godine, Arhiv Provincije čuva dopis ravnatelja fra Mate Čuturića od 1. lipnja 1928. (ur. br. 45.) koji je uputio Provincijalatu moleći dopuštenje boravka

⁹ SP SV 62, folija 62., Franjevačka velika gimnazija, Široki Brijeg, broj 113., 13. VII. 1923., ravnatelj u. z. o. fra Pavo Dragičević.

¹⁰ SP SV 72, folije 387. – 420.

¹¹ Po drugi put župnik u Gorici od 1927. do 1933., Šematizam Hercegovačke franjevačke provincije 2012. godine, priredio Robert Jolić, Mostar, 2012., str. 124.

¹² SP SV 74, folija 33. Supotpisan je župnik fra Silvestar Vasilj koji je molbu i pisao.

izvan Provincije dvojice đaka V. razreda, Grubišića i Nuića, koji su izabrani kao izaslanici Lige koju će predstavljati na sastanku na Korčuli u Badiji.¹³ Provincijalat odgovara 3. lipnja 1928. godine (ur. br. 295.) da nemaju ništa protiv „da dva naša gimnazijalca uz pratnju jednoga od OO. profesora odu na Ligin sastanak na Korčuli.“¹⁴

NOVICIJAT NA HUMCU

Nakon što je završio šesti razred školske godine 1928./29. Silvestar je se sa svojim kolegama sjemeništarcima spremao za oblačenje na Humcu. Ljetopis Franjevačke klasične gimnazije na Širokom Brijegu za kraj te školske godine spominje Silvestra u prigodi oproštaja od direktora Gimanzije fra Mate Čuturića.

„13. VI. (1929. god., m. o.) došli svi internisti i dio eksternih đaka pred gimnaziju, da se oproste s direktorom fra Matom Čuturićem. Pozdravio ga i zahvalio mu na dugogodišnjim žrtvama novoimenovani direktor o. Krešimir Pandžić. Zatim je odgovorio dr. fra Mato i onda su ga pozdravili u ime internista šestoškolac Silvije Grubišić, za eksterniste petoškolac Mile Puharić.“¹⁵

Arhiv Provincije u svezi sa Silvestrovim oblačenjem čuva dokumente o novčanim obvezama koje nisu ispunjene. Najprije je 6. siječnja molbu Starješinstvu poslao Silvestrov otac Franjo, navodeći da je siromašan, da trenutačno nije u mogućnosti ispuniti obveze, te da mu se umanje ili da ga sačekaju, ali ako njegov sin ne postane fratar da će on sve obveze isplatiti u punom iznosu.¹⁶ Pred samo se oblačenje 5. lipnja 1929. godine Starješinstvu obraća i sam župnik fra Silvestar Vasilj.¹⁷ Na to župniku pismom 14. lipnja 1929. godine uzvraća Provincijal objašnjavajući mu uvjete za oblačenje.¹⁸ Meštar fra Viktor 9. srpnja 1929. godine piše tajniku fra Urbanu Barišiću kojim đacima ne bi trebalo krojiti habit jer nije sigurno da će se obući, a među njima je i Silvestar.¹⁹ No, na koncu su ipak sve prepreke za Silvestrovo oblačenje bile otklonjene.

Dana 3. kolovoza 1929. godine provincijal fra Dominik Mandić na Humcu oblači i u Franjevački red prima Silvestra i njegove kolege. Silvestar Grubišić, sin Frane i Ande r. Jukić, uzima redovničko ime fra Strahimir (fra Silvije).²⁰ Ubrzo

¹³ SP SV 74, folija 387.

¹⁴ SP SV 74, folija 400.

¹⁵ Ljetopis Gimnazije za šk. god. 1928./29.

¹⁶ SP SV 74, folija 33.

¹⁷ SP SV 79, folija 179.

¹⁸ SP SV 79, folija 182.

¹⁹ SP SV 79, folija 293.

²⁰ Robert Jolić, Novicijat hercegovačkih franjevaca, Recipe 3, Mostar, 2009., str. 152.

je opet vratio svoje krsno ime Silvestar – Silvije. Toga je se dana u franjevački habit obuklo njih šest, a meštar im je fra Eugen Tomić st. Nakon godinu dana Novicijata fra Silvije polaže svoje prve jednostavne zavjete istom provincijalu fra Dominiku Mandiću 4. kolovoza 1930. godine. Nakon toga se kao klerik sa svojim kolegama vraća u Široki Brijeg završiti Gimnaziju.

NASTAVAK ŠKOLOVANJA U ŠIROKOM BRIJEGU I VELIKA Matura

Školske godine 1930./31. fra Silvije pohađa VII. razred, a razredni mu je starješina fra Oton dr. Knezović, profesor. Na kraju je školske godine fra Silvije na popravnom iz matematike.

„Školska godina (1931./32., m. o.) započela je 1. rujna i to sjednicom profesorskoga zbora. Na toj su sjednici odabrani udžbenici, nastavnima podijeljeni predmeti i određeni odbori za prijamni ispit kao i za sve popravne ispite. Redoviti su popravni ispiti održani 4. i 5., prijamni ispiti 5. i 6., a popravni tečajni ispiti od 2. do 6. rujna.“²¹ Fra Silvije je na popravnom ispitu 4. i 5. rujna 1931. godine položio matematiku i prešao u osmi razred. U VIII. mu je razredu razredni starješina fra Rade dr. Vukšić, profesor. Fra Silvije je s uspjehom završio VIII. razred i spremao je se za veliku maturu.

„Ispit (velika matura, m. o.) je trajao od 10. do 15. lipnja 1932. Ispitnim je odborom predsjedao izaslanik ministra prosvjete dr. Stanko Bevk, dok je potpredsjednik bio direktor gimnazije fra Krešimir dr. Pandžić.“²² Fra Silvije je maturirao s vrlo dobrom uspjehom. Na njegovo je svjedodžbi, kao i kod ostalih maturanata, stajalo da je stvorio uvjete za visoke škole. Slijedio je studij bogoslovije u Franjevačkom samostanu sv. Petra i Pavla u Mostaru.

STUDIJ BOGOSLOVIJE

„Studije teologije 1932./33. započeli su bogoslovi: Srećko Granić, **Strahimir Grubišić**, Ratimir Kordić, Tihomir Lučić, Tugomir Soldo, Humil (Vlado) Vlašić, Zdenko Zubac, Rolando Zlopša i Mutimir Čorić.“²³ Te je akademske godine u Franjevačkom samostanu sv. Petra i Pavla skoro pedeset bogoslova. Po svršetku je zimskoga semestra fra Strahimir položio sljedeće predmete: *Apologetica* (8^{1/4}), *Historia ecclesiae* (7), *Philosophia speculativa* (8), *Lingua*

²¹ Fra Ante Marić, Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu, sv. 2., Recipe 8, Mostar, 2011., str. 525.

²² Isto, str. 526.

²³ Pavao Knezović, Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860. – 1945., Recipe 11, Mostar 2012., str. 339.

Hebraea (8).²⁴ Na kraju je drugoga semestra, dakle prve godine studija, 1933. godine fra Strahimir imao ocjene iz predmeta: *Apologetica* (9), *Historia ecclesiae* (8), *Philosophia spelucativa* ($7^{1/4}$) i *Lingua Herbraea* (8). Rektor je Teologije fra Lujo Bubalo i, ujedno, profesor fundamentalne teologije i dogmatike. Zatim su profesori fra Jerko Boras pastoralna teologija i kanonsko pravo, fra Ante Jelavić egzegeza Sv. pisma i hebrejski jezik, fra Ignacije Jurković moralika i crkvena povijest, fra Dominik Mandić povijest Reda i uvod u znanstveni rad i fra Jerko Mihaljević filozofija.²⁵

Fra Strahimir je 1933./34. godine na drugoj godini Teologije. U zimskom je semestru polagao sljedeće predmete: *Scriptura sacra* ($8^{1/4}$), *Theologia dogmatica* ($8^{1/4}$), *Theologia moralis* (8), *Ius Canonicum* (8) *Historia ecclesiae* ($7^{1/2}$) i *Philosophia moralis* (*Ethica*) ($8^{1/4}$). Na kraju je te iste godine uspjeh bio sljedeći: *Scriptura sacra* ($8^{1/2}$), *Theologia dogmatica* ($8^{1/2}$), *Theologia moralis* (7), *Ius Canonicum* (81/4) *Historia ecclesiae* (8) i *Philosophia speculativa* (71/2). Ta je akademska godina započela 17. rujna 1933. godine i završila 21. lipnja 1934. godine.²⁶

Svoju treću godinu Teologije fra Silvije pohađa 1934./35. godine. U zimskom semestru upisuje i na kraju polaže osam predmeta: *Scriptura sacra* (81/2), *Theologia dogmatica* (81/2), *Theologia moralis* (8), *Ius Canonicum* (81/2) *Historia ecclesiae* (9) *Theologia pastoralis* (81/4) *Philosophia speculativa* (8) *Historia philosophiae* (8). Prefekt fra Jerko Mihaljević 20. veljače 1935. godine donosi tabelarno izvješće o svim bogoslovima. Fra Silvije je po tom tabelarnom izvješću imao sljedeće ocjene: Dogmatika (4)²⁷, Pravo (4), Moralka (4), Ascetika (4), Povijest (4), Filozofija (4), Introdukcija (4), Pastoralka (4).

„Prema katalogu Teologije i akademske 1935./36. godine osamnaest hercegovačkih klerika studiralo je bogosloviju na nekom europskom sveučilištu, te trideset i jedan u Mostaru.“²⁸ Među bogoslovima, koji su te godine pošli na nastavak studija u inozemstvo, je i fra Strahimir Silvije Grubišić. Da bi mogao nastaviti studij u inozemstvu, morao je kao vojni obveznik za to moliti nadležnu vojnu oblast. Fra Strahimir 29. srpnja 1935. godine od Vojne komande u Mostaru traži da mu dopuste dvije godine studija u inozemstvu.²⁹

Za fra Silvestra i njegov studij u Italiji Provincija 11. kolovoza 1935. godine šalje obavijest gvardijanu u Sargiano da kod njega dolaze radi studija fra Vlado Vlašić i fra Silvije Grubišić.³⁰ Taj je njegov studij naknadno i registriran u

²⁴ Usp. Isto, str. 341.

²⁵ Usp. Isto, str. 342.

²⁶ Usp. Isto, str. 344. – 348.

²⁷ Ocjene su sljedeće: *eminens* = 5, *laudabilis* = 4, *bonus* = 3.

²⁸ Usp. Isto, 365.

²⁹ SP SV 109, folija 184.

³⁰ SP SV 109, f. 323. - 324.

katalog Teologije. „Arhiv Prov. 1171/37. Mostar, 17. IX. 1941. fra Rufin Šilić, za fra Strahimira Grubišića: “Sem. VII. i VIII. završio na Franjevačkoj teologiji u Sergiano (Italija). Ovaj mu je Rektorat semestre priznao i nostrarificirao. Mostar 17. IX. 1941. Fra Rufin Šilić. Diplomski i jurisdikcijski ispit položio 7. X. 1937. s uspjehom dobar (3). Arhiv Prov. br. 1021/36 Mostar, 17. IX. 1941. fra Rufin Šilić.”³¹

VJEĆNI ZAVJETI, ĐAKONAT I SVEĆENIČKO REĐENJE

Svršetkom prve godine studija teologije u Mostaru akademske godine 1932./33. fra Silvije se sa svojim kolegama bogoslovima pripravlja za vječne zavjete. Nakon duhovnih vježbi i razmišljanja o njima votirala su sva braća u samostanu.³² O tom je u Arhivu Provincije sačuvano *Izvješće Samostankoga starjeinstva o votiranju klerika pred svećane zavjete od 6. rujna 1933.* godine.³³ Prema tome *Izvješću* svi su „favorabilis“ – dakle ispunjavaju uvjete za svećane zavjete. Arhiv također čuva i *Izjavu* fra Strahimira (Silvija) Grubišića ispisano 7. rujna 1933. godine pred svećane zavjete na latinskom jeziku i vlastoručno potpisano.³⁴ Dana 8. rujna 1933. godine u crkvi sv. Petra i Pavla u Mostaru fra Strahimir sa svojom subraćom bogoslovima polaže svećane zavjete u ruke provincijala fra Dominika Mandića.

Nakon treće godine studija fra Strahimir se pripravlja za đakonat i svećeničko ređenje. Dana 11. lipnja 1935. godine Provincijal šalje molbu Biskupijskom ordinarijatu za đakonsko i svećeničko ređenje fra Srećku Graniću, fra Silviju Grubišiću, fra Ratimiru Kordiću, fra Vladi Vlašiću, fra Rolandu Zlopaši i fra Zdenku Zubcu.³⁵ Potom su 14. lipnja 1935. godine Ordinarijatu poslane demisorije i svjedodžbe za položene ispite za ređenike.³⁶ Dana 15. lipnja 1935. godine fra Strahimira je biskup Alojzije Mišić u crkvi sv. Petra i Pavla u Mostaru redio za đakona, a sutradan 16. lipnja 1935. godine za svećenika.

³¹ Pavao Knezović. Studij ..., str. 367.

³² Još se starinski veli „grašovali“. Dakle davali svoj savjetodavni glas pripuštanja vječnim zavjetima odgojitelji, profesori i fratri u samostanu. Za prolaz je bijeli, a negativno je bio crni grašak. Glasovanje – votiranje je tajno.

³³ SP SV 101, f. 29.

³⁴ SP SV 101, f. 87.

³⁵ SP SV 108, f. 247.

³⁶ SP SV 108, f. 270 i f. 271.- 272.

FRA SILVIJE NA NJIVI GOSPODNOJOJ HERCEGOVAČKE FRANJEVAČKE PROVINCIIJE

Svršivši studij, fra Silvije u Sargianu 17. svibnja 1936. godine dobiva obedijenciju za povratak u Provinciju.³⁷ Nakon povratka u Provinciju Starješinstvo mu određuje boravak u samostanu na Širokom Brijegu, te ga o tome obavještava 30. lipnja 1936. godine.³⁸ Istoga dana o tome Starješinstvo obavještava i širokobriješkoga gvardijana fra Fabijana Paponju.³⁹ Fra Silvije je određen za prefekta klerika 7. srpnja 1936. godine umjesto fra Marijana Zubca⁴⁰, a fra Marijanu istoga dana dopuštaju da ide na odmor.⁴¹ „Na Široki Brijeg dolaze novi profesori i odgojitelji, a mnogi se predavači, prema naputku Provincijalata, oslobađaju dužnosti kako bi se što uspješnije pripravili za polaganje diplomskih i profesorskih ispita te nostrificirali svoje diplome stečene u inozemstvu.“⁴² To je se moralno uraditi jer je postojala opasnost da Ministarstvo prosvjete u Beogradu reducira tu već ustrojenu i vrijednu konfesionalnu školu koja je bila pravi melem na ranu nepismenosti kršne i ispaćene Hercegovine. U vrijeme ljetnoga raspusta Provincijalat određuje fra Tugomira Soldu prefektom klerika umjesto fra Marijana Zubca da bi se mogao pripremati za profesorski ispit i nostrifikaciju diplome stečene u inozemstvu⁴³, a fra Silvija Grubišića u Konvikt umjesto fra Marka Dragičevića, te o tome obavještava i gvardijana fra Fabijana Paponju.⁴⁴ Isti je dan obaviještena i uprava Konvikta da je za drugoga prefekta imenovan fra Silvije Grubišić.⁴⁵ No, ta služba fra Silviju nije dugo trajala. Morao je na odsluženje vojnoga roka. Iz toga razloga Provincijal 26. ožujka 1937. godine imenuje fra Milu Leku privremenom zamjenom u konviku za fra Silvija Grubišića koji mora u vojsku.⁴⁶

ODSLUŽENJE VOJNOGA ROKA

Fra Silvije je vojni rok služio u Nišu tijekom 1937. godine. Tamo je stigao 31. ožujka 1937. godine. Razvidno je to iz njegova pisma upućenoga na Provincijalat iz Niša 1. travnja 1937. godine: „Stigao sam sinoć u Niš. (...)

³⁷ SP SV 115, f. 84.

³⁸ SP SV 115, f. 272.

³⁹ SP SV 115, f. 271.

⁴⁰ SP SV 115, f. 312.

⁴¹ SP SV 115, f. 311.

⁴² Fra Ante Marić, Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu, sv. 3, Recipe 8, Mostar, 2011., str. 50.

⁴³ SP SV 116, f. 156.

⁴⁴ SDP SV 116, f. 157.

⁴⁵ SP SV 116, f. 159.

⁴⁶ SP SV 118, f. 381.

Kažem Vam iskreno da sam se osjećao mnogo dalje od kuće nego li kad sam lani putovao središnjom Italijom. Sve tugje i samo tugje. . U Nišu sam odsio kod župnika pošt. o. Dra Srećka Perića. Jutros sam se prijavio na komandi. (...) Da Vam odmah kažem kako će mi biti: hraniti se moram na kaznu (vjerojatno kazanu, m. o.), spavati s drugim vojnicima u jednoj velikoj sali. To neće biti tako tragično, ako imadnem sam krevet, ali do koji dan stiže 250 vojnika regruta i onda će nas biti po dva na jednom krevetu. Što mogu nego strpljivo podnositi. 15 dana bit ću presvučen u vojničko odijelo, a kasnije ću moći nositi habit.^{“47}

Fra Silvije detaljno opisuje svoj put. Morao je od Mostara do Niša tri puta promijeniti vlak, u Čačku je na vlak čekao osam sati. Očita je nostalgija za Provincijom, a vojska nešto što ne smatra potrebnim, ali je u državnom zakonu i za svećenike redovnike. Njegova je adresa u Nišu u Jugbogdanovoј ulici 1. Nada se svom dušom da bi mogao stanovati kod župnika i tu se hraniti, a da ga župnik rado prima.

Sljedeće pismo iz vojske fra Silvije piše 10. travnja 1937. godine. Već je presvučen u vojničko odijelo, za dan dva započinju vježbe – zanimanje. Hrani se kao i ostali vojnici. Fra Silvije se nada da će vrijeme brzo proći i da će opet skoro biti u Provinciji. Ne može govoriti sv. Misu nikako: „... a kasnije držim, da ću moći isposlovati preko nekih prijatelja.“^{“48} Prema pismu kojega piše 20. kolovoza 1937. godine očito je da je već u međuvremenu bio u Hercegovini jer na početku pisma veli: „Stigao sam i drugi put u Niš bez velikih poteškoća.“^{“49} O sebi i životu u vojsci veli: „Sada opet radim u bolnici u kancelariji za prijem bolesnika. Ima nešto posla i gnjavaže, ali se snosi lako, jer znam, da neće dugo trajati. Imam nade da ću biti tamo već polovicom idućeg mjeseca. Tako mi je barem rekao jedan uvaženi časnik. – Bog neka ga čuje!“^{“50}

Fra Silvije je već sa Starješinstvom uredio da nakon vojske ide u Ameriku u Hrvatsku franjevačku kustodiju Sv. Obitelji. Zato u tom pismu i nastavlja: „Kako vidite moja je vojska pri kraju, pa stoga gledajte, da sve za moj put bude gotovo, kada tamo dođem. (...) Ja se već pomalo pripravljam u engleskom jeziku ponavljajući ono što sam već nekoć učio.“^{“51}

⁴⁷ SP SV 118, f. 415.

⁴⁸ SP SV 118, f. 508.

⁴⁹ SP SV 120, f. 199.

⁵⁰ SP SV 120, f. 199.

⁵¹ SP SV 120, f. 199.

FRA SILVIJEVA PRIPREMA ZA ODLAZAK U AMERIKU U HRVATSKU FRANJEVAČKU KUSTODIJU SV. OBITELJ

Provincijal fra Mate Čuturić 16. listopada 1937. godine piše pismo fra Špiri Andrijaniću u Chicago u kojem ga obavještava da će skoro tamo na službu poslati fra Silvija Grubišića, a nešto kasnije i fra Krstu i Korneliju Ravlića.⁵² Nakon svršetka vojske fra Silvije je određen za Humac. Odatle je se uputio u Veliku Kopanicu, te 5. prosinca 1937. godine piše Provincijalu pismo i moli ga da bi tu ostao i župniku pomogao za Božić kad je već jasno da te godine ne može više poći u Ameriku.⁵³ Provincijal mu to dopušta uz prigovor da je otišao u Slavoniju, a napustio Humac bez njegova dopuštenja, pa toga Božića neće imati tko reći sv. misu puku u Poljima.⁵⁴

Konkretne priprave za fra Silvijev odlazak u Ameriku u Arhivu Provincije potvrđuje molba Provincijalata upućena Američkom konzulatu u Zagrebu 9. travnja 1938. godine da fra Silviju Grubišiću i fra Korneliju Ravliću dadnu ulaznu vizu.⁵⁵ Dana 26. travnja 1938. godine Provincijalat Kaznenom referentu u Mostaru šalje potvrdu o uzornom vladanju fra Silvija i fra Krste Ravlića.⁵⁶ K tomu Provincijalat izdaje fra Silviju potvrdu o ređenju i da je član Provincije.⁵⁷ Od Generala Reda Provincijalat traži 27. svibnja 1938. godine obedijenciju za Ameriku za fra Silvija Grubišića.⁵⁸ General je Reda traženu obedijenciju za Ameriku za fra Silvija Grubišića odobrio 1. lipnja 1938. godine.⁵⁹

Time su stvoreni svi uvjeti te je u drugoj polovici 1938. godine fra Silvije Grubišić otišao u Ameriku. To je bio njegov konačan rastanak s njegovom Domovinom i Hercegovinom.

PASTORALNO DJELOVANJE U HRVATSKOJ FRANJEVAČKOJ KUSTODIJI SV. OBITELJI U AMERICI I KANADI

Samo nešto preko desetljeća prije fra Silvijevoga dolaska u Ameriku osnovana je Hrvatska franjevačka kustodija Sv. Obitelji u Americi i Kanadi. „Hrvatski su se franjevci osamostalili 1926. godine: kanonski je njihova zajednica – pod imenom Komesarijat Svetе Obitelji – potvrđen 9. veljače 1926. Tu je odluku

⁵² Usp. SP SV 121, f. 166.

⁵³ Usp. SP SV 122, f. 20.

⁵⁴ Usp. SP SV 122, f. 21. Ipak će kasnije iz Veliike Kopanice stići na Provincijalat pismo zahvale župnika don Pave Matijevića za pomoć koju je dobio preko fra Silvija Grubišića. Župnik u znak zahvale iskazuje spremnost da će dvadeset obitelji njegove župe primiti siromašnu djecu iz Hercegovine. Pismo je naslovljeno 27. 12. 1937. (SP SV 123, f. 284.)

⁵⁵ Usp. SP SV 123, f. 321.

⁵⁶ Usp. SP SV 123, f. 429430.

⁵⁷ Usp. SP SV 124, f. 8.

⁵⁸ Usp. SP SV 124, f. 101.

⁵⁹ Usp. SP SV 124, f. 118.- 119.

donijela vatikanska Kongregacija za redovnike.⁶⁰ O toj su se Kustodiji trebale brinuti sve hrvatske franjevačke provincije u Domovini. „Prema dogovoru franjevačkih provincijala ... a najviše zalaganjem hercegovačkog provincijala fra Dominika Mandića – skrb za američke Hrvate povjerena je Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji u Mostaru, pa je Komesariat od 1931. godine potpao pod jurisdikciju iste provincije.“⁶¹

Upravo ta pastoralna skrb Provincije za Kustodiju dovodi fra Silvija u Ameriku. Nakon dolaska u Kustodiju fra Silvije određen je za župnoga pomoćnika u župu sv. Marije u Steeltonu, Pennsylvania, župniku fra Ambri Mišetiću. Na toj svojoj prvoj službi u Kustodiji djeluje od 1938. do 1940. godine. Toj će se župi fra Silvije vraćati još u dvama navratima i to kao župnik 1957. – 1961. i 1975. – 1979. godine. Mnogobrojni su iseljeni Hrvati u tom mjestu već od kraja 19. stoljeća. Glavni je sadržaj franjevačkoga poslanja apostolsko djelovanje, pastoral, biti u toj djelatnosti svom puku na raspolaganju. U tom su od svoga početka jako odani hercegovački franjevci. Svoj su puk pastorizirali ne samo u Hercegovini, već svugdje drugdje kamo bi ih odveo život u potrazi za kruhom i opstankom.

Fra Silvije je potom vrlo kratko duhovni pomoćnik u New Yorku i West Allisu 1940. – 1941. Nakon toga je određen za duhovnoga pomoćnika u župi Presvetoga Srca Isusova u Chicagu župniku fra Špiri Andrijaniću. Tu je djelovao 1942. – 1944. „U župi je od 1913. do 1995. kršteno 5363 djece; 2633 osobe su preminule, vjenčano je 1899 parova, krizmane 3072 osobe, dok ih je 2560 primilo prvu pričest. Mise se slave i na hrvatskom i na engleskom jeziku.“⁶²

Prvi put postaje župnik u Milwaukeeu u župi Presvetoga Srca Isusova. Na dužnosti je od 1949. do 1950. godine i u tom je razdoblju sagradio crkvu, „koja je bila dovršena 1949., a svečano blagoslovljena 1950. godine.“⁶³ U Ambridgeu je bio župnik u dvama navratima. Prvi put netom nakon izgradnje crkve od 1952. do 1955., a drugi put od 1971. do 1973. godine. Godine 1964. dolazi za župnika u New York u župu sv. Ćirila i Metoda. Tu su mu duhovni pomoćnici fra Častimir Majić i fra Vitomir Naletilić. Sljedeća mu je župnička služba u Kanadi od 1969. do 1970. godine u župi BDM Zaštitnice putnika u Sault Ste Marie, Ontario. Nakon toga je predsjednik rezidencije u Gulf Breezeu 1970. – 1971. godine. Potom je određen za župnika u Sharonu od 1981. do 1982. godine. Godine 1982. određen je za duhovnoga pomoćnika u West Allisu gdje ostaje do svoje smrti 12. svibnja 1985. godine. „Njegovi posmrtni ostaci, nakon pogrebnog bogoslužja u crkvi sv. Jeronima u Chicagu, preneseni

⁶⁰ Fra Robert Jolić – fra Jozo Grbeš, Stoljeće vjernosti, Chicago, Illinois, 2000., str. 21.

⁶¹ Isto, str. 22.

⁶² Isto, str. 49.

⁶³ Isto, str. 52.

su u franjevačku grobnicu u groblju ‘Holy Sepulchre’, u srijedu 15. svibnja, uz pratnju njegove redovničke subraće, brata Blage i druge bližnje rodbine.“⁶⁴

REDOVNIČKE SLUŽBE U HRVATSKOJ FRANJEVAČKOJ KUSTODIJI SV. OBITELJI U AMERICI I KANADI

U dva je navrata gvardijan u samostanu sv. Ante u Chicagu: 1960. – 1964. i 1973. – 1976. godine. Savjetnik je Uprave Kustodije za kustoda fra Ferdinanda Skoku 1955. – 1958. godine. U dva je navrata i predsjednik rezidencije u Gulf Breezu (1968. – 1969. i 1970. – 1971.). Upravo je fra Silvija komisar fra Ferdinand Skoko kao svoga vijećnika zadužio pronaći pogodno mjesto u toplijim krajevima u kojem bi se braća mogla odmarati. Na Floridi je na obali Meksičkoga zaljeva to mjesto i pronašao. “Kako je Komisariat imao samo jedan samostan, osjećala se potreba osnutka još jednoga samostana ili rezidencije. Tražilo se mjesto s toplijim podnebljem, kako bi u toj kući franjevci imali svoje mjesto za odmor.“⁶⁵

FRA SILVIJEVA UREDNIČKA I SPISATELJSKA DJELATNOST

Fra Silvije je, uza svoj redovnički i svećenički poziv i angažiranost u pastoralu, iskazivao i sklonost pisanju i objavlјivanju napisanoga. Stoga je bio urednik *Hrvatskoga katoličkog glasnika* od 1942. do 1949. godine i *Hrvatskoga kalendara* od 1944. do 1949. godine, potom od 1955. do 1958. i od 1979 do 1982. godine. Osim toga, fra Silvije u samom početku aktivno sudjeluje u osnutku toga mjesecačnika, *Hrvatskoga katoličkog glasnika*, na hrvatskom jeziku. Smatra ga nasušnom potrebom našem puku u Americi, a s vremenom bi ga trebalo tiskati i na engleskom jeziku da bi ga mogli čitati i Hrvati druge generacije koji engleski tečnije i bolje govore i razumiju od hrvatskoga. O rečenom svjedoči njegovo pismo upućeno iz Chicaga fra Dominiku Mandiću u Rim 21. rujna 1941. godine gdje između ostaloga veli: „Na 11. rujna sastala nas se je većina ovdje kod O. fra Špire na jedan zajednički sastanak. Razgovarali bratski o svemu i tražili način za što uspješniji rad. Zaključili smo, da s novom Godinom počnemo s jednim mjesecišnikom za naš svijet.“⁶⁶ Nekoliko godina poslije, 14. ožujka 1946. godine fra Silvije iz Chicaga ponovno piše fra Dominiku moleći ga da kod sv. oca Pape ishodi blagoslov za franjevačka glasila „koje bismo mi

⁶⁴ „† Fra Silvije (Silvester) Grubišić, * Sovići, 8. travnja 1910 - † West Allis, 12. svibnja 1985“, fra Dionizije Lasić, *Hrvatski katolički glasnik*, god. 44. – 1985./6., str. 206. – 207.

⁶⁵ Isto, str. 38. „Kuća je kupljena 1956. godine i iste godine proglašena rezidencijom ... Kuća je zatvorena 1977. godine, jer je prestala temeljna svrha rezidencije: franjevci je, naime, nisu dovoljno koristili kao mjesto za odmor.“

⁶⁶ Fra Dominikova ostavština, kutija 1, mapa 3, podmapa 1, 1941., folija 202.

kliširali i otisnuli u Glasniku i u Kalendaru za slijedeću godinu. To sam vidio u mnogim listovima, koji su imali kakovu prigodnu godovinu. A to pobožni puk, na koji mi pretendiramo, uvelike cijeni i voli. (...) Prigoda bi mogla poslužiti 5-godišnjica Glasnikova izlaženja. Trebalо bi naglasiti pet godina djelovanja (naravno, mršavo je), ali se nadamo, da će biti bolje odsada. Trebalо bi također spomenuti i Kalendar (točno ime – Hrvatski kalendar). Nadam se, da ćete me razumjeti i stvar urediti te nam poslati čim prije, a mi ćemo onda nastojati to staviti na veliko zvono.⁶⁷ Pretražujući *Hrvatski katolički glasnik* ne nalazimo ništa od spomenutoga, te je očito da ta plemenita fra Silvijeva namjera nije realizirana.

Hrvatski katolički glasnik divan je projekt i to je glasilo za sve Hrvate u Americi i Kanadi. Fra Silvije je u njegovim temeljima i u onim porodajnim bolima jer je u njegovom impresumu od prvoga broja od siječnja 1942. godine do njegovoga šestog broja (osmo godište!) lipnja 1949. godine. Taj je se list, pa od 1944. godine, i *Hrvatski kalendar*, tiskao u tiskari udaljenoj oko 250 milja od Chicaga. To je uređivanju i izdavanju lista, a na osobit način fra Silviju, stvaralo poteškoće, naročito tijekom zimskih mjeseci kad je zbog snijega promet za teretni kamion kojim je transportiran bio često onemogućen. Poslije su našli neku tiskaru u Chicagu. No, taj list, kalendar i konačno *Danica* natjerali su hercegovačke franjevce da u veljači 1947. godine u šestom godištu izlaženja *Hrvatskoga katoličkog glasnika* osnuju tiskaru uz samostan.⁶⁸ O velikom značenju toga lista i tiskane riječi očito nam govori zahvala članova novoga uredništva fra Vendelina Vasilja izdavača (*Editor*) i fra Karla Pleše nakladnika (*Menager*) fra Davidu Zrni bivšem nakladniku i fra Silviju Grubišiću bivšem uredniku lista. Tako u zahvali na rastanku s fra Davidom Zrnom između ostalog pišu:

„Početkom zadnjeg Svjetskog rata, kada su bile onemogućene sve kulturne i saobraćajne veze između američkih Hrvata i njihove stare Domovine, pokrenuo je (fra David, m. o.) *Hrvatski katolički glasnik*, koji je poput svjetla u tami svijetlio hrvatskim iseljenicima u Americi u vrijeme ratne propagande i zbrke pojmove. Odmah nakon par godina pokrenut je i *Hrvatski Almanak*, koji je nadoknađivao prazninu štiva na hrvatskom jeziku, koja se je tako mnogo osjećala nakon početka rata.

Nakon dolaska komunista na vlast u Hrvatskoj 1945. godine, kad su tisuće Hrvata ostavile domovinu i razbjježale se po raznim krajevima Europe – kad je u Hrvatskoj zabranjena sva vjerska i narodna štampa – (...) pokrenuo je novinu *Danicu* uz velike žrtve i poteškoće, da bude truba hrvatskog iseljenika, hrvatskih prava i osjećaja. (...) Da omoguće lakše poslovanje Danice, Hrv. Kat. Glasnika i Hrv. Almanaka – o. D. Zrno osnovao je modernu tiskaru u kojoj se

⁶⁷ Isto, 1949., kutija 3, mapa 1, folija 90.

⁶⁸ *Hrvatski katolički glasnik*, god. 6., br. 2, veljača 1947., Riječ urednika

tiskaju ova glasila.⁶⁹ Zgrada je nove tiskare uz samostan sv. Ante u Chicagu, a u istom broju pod naslovom „Hvala Ti, fra Silvije“ između ostalog stoji:

„Fra Silvije je počeo i uređivao H. K. Glasnik kroz 7 i pol godina, a Kalendar kroz 6 godina. Kad uzmemo sva ta izdanja i prelistamo ih, tek onda opažamo, kako je fra Silvije obavio veliki posao. Glasnik i Kalendar, osobito prvih godina, jesu mala narodna enciklopedija, u kojoj se može naći svega, što zanima Hrvate katolike. (...) Dosjetljiv i radljiv kao crv, fra Silvije je izmišljaо uvijek nove načine rada i ostvarivao ih neumorno na dobrobit hrvatske sirotinje.“ Budući da se *Hrvatski katolički glasnik* i *Hrvatski kalendar* i danas listaju, dojam rečenoga u gornjoj citiranoj tvrdnji i zahvali nije nimalo izbjlijedio.

Fra Slavko Soldo, dugogodišnji pastoralni djelatnik i kustos u Kustodiji, veli da je o. fra Silvije Grubišić bio jako radišan, pobožan i svet redovnik i svećenik, da je mnoge stvari u Kustodiji baš on započeo i uvijek imao zanimljive prijedloge za poboljšanje života i rada braće u Kustodiji da bi povjerenom stadu bili od što veće koristi.

FRA SILVIJEV BIBLIJSKI RAD I PRIJEVOD BIBLIE NA HRVATSKI JEZIK - HRVATSKA BIBLIJA

Među prvim pisanim tragovima o fra Silvijevom prijevodu Biblije na hrvatski jezik nalazimo u *Hrvatskom katoličkom glasniku*: „Obavijest za vas - Hrvatska Biblija u novom prijevodu“⁷⁰ Sam fra Silvije tu piše: „Biblica je knjiga Božja, namijenjena ljudima za čitanje da lakše postignu svoju svrhu. Prošlo je više od tri tisuće godina, otkako su bile napisane prve stranice Biblije. Trebalo je čitavu tisuću godina, dok je cijela knjiga bila napisana.“

Kad ljudi napišu knjigu, objave je, neko se vrijeme čita, a kad se knjige dovoljno načita, turi se u stranu, a prihvati se čitanja druge. Ova iskustvena istina svih ljudskih knjiga ne pokazuje se na Bibliji. Ima više od dvije tisuće godina narodi je stalno prevode na svoje jezike; prevode, prepisuju, tiskaju i uvijek čitaju. Jest, po njoj žive.

Potpisani je došao na misao da priredi Bibliju za Hrvate u novom ruhu. Uviđa on napor i zamašitost pothvata, ali, isto tako, predviđa radost i korisnost, ako Bog da, dovršenog posla. Ovim upravlja poziv svima, koji to žele, da uzmu učešća već sada u tome poslu i, naravno, poslije u radosti. (...) U staroj domovini Hrvatskoj izdana je Biblija prije četiri godine. Morala je biti dogotovljena na brzu ruku. Ipak je onim izdanjem učinjena velika usluga Hrvatskome Narodu. Svetlo je Pismo, Knjiga Božja, dospjelo u ruke mnogih. A jedan je poznati

⁶⁹ Isto, god. 8., br. 7., srpanj 1949., str. 199.

⁷⁰ Hrvatski katolički glasnik, god. 31., studeni 1972., str. 327.

Hrvat izjavio: Hrvatska se je jezična riznica izdanjem Biblije silno obogatila. Skromno držimo, da ćemo novim prijevodom pridonijeti našem narodnom dobru u oba pravca. Osobito danas, kad su Hrvati u Staroj domovini ometani u svojim kulturnim nastojanjima. (...) Ravnih je trideset godina, otkako je pokrenut Hrvatski katolički glasnik. Glasnik je uvijek vršio svoju plemenitu zadaću: služio dobru svih čitatelja; okupljao Hrvate-vjernike oko dvoga, što nam je najdraže: Vjere i Hrvatstva. Izdanje Hrvatske Biblije usredotočuje u sebi obje misli u punoj mjeri i u ovom vremenu će osobito koristiti tim idejama-vodiljama. Zato se s pouzdanjem uzdamo u vas, hrvatsku iseljeničku elitu, pri ovome pothvatu. Toliko do daljnje obavijesti. Fra Silvije Grubišić, 415 Melrose Avenue, Ambridge, Pa., U.S.A.⁷¹

Fra Silvije je i prije ove obavijesti krajem 1972. godine, bio već duboko zaorao na polju prijevoda te Biblije. Prijevod njegova Petoknjižja uvršten je legendarnu *Zagrebačku Bibliju* iz 1968. godine. To je četvrti cjeloviti prijevod Biblije na hrvatski jezik, a prvi tiskan u Hrvatskoj i to u Zagrebu. Društveni je i državni izdavač Stvarnost u tadašnjem komunističkom sustavu objelodanio hrvatski prijevod Biblije načinjen iz originala, prema uzoru na Jeruzalemsku Bibliju (*La Bible de Jérusalem*). Iza fra Silvija je već i njegovo hodočašće u Svetu Zemlju i objelodanjena knjiga „pro manuscripto“ *Pripovijest o Bibliji s puta po biblijskim zemljama*.

Hrvatski katolički glasnik, kojega je fra Silvije utemeljitelj i prvi i dugogodišnji urednik, prati njegovu djelatnost, naime prijevod Svetoga Pisma na hrvatski. Tako čitamo: „Bibliju stalno prevode na narodne jezike, da svakome bude pristupačna. Kod nas Hrvata bilo je biblijskih prijevoda i u starini. Ima ih i danas.

Ako se ne varamo, ovo je prvo prevađanje Biblije u Iseljeničkoj Hrvatskoj. Nadamo se, da će biti primljeno s puno srca i razumijevanja.

Prvih pet knjiga, prvi svezak novoga prijevoda, gotov je za razašiljanje. Ovaj prijevod priređuje i izdaje suradnik *Glasnika* Silvije Grubišić.

Da je ovo zamašan pokušaj, lako je svakome dočarati. Prevoditelj obećaje, ako ga Bog poživi, obaviti svoj dio posla: Bibliju prevesti na hrvatski jezik i prirediti za objelodanjivanje.

Danas se na Vas obraća s molbom: da pomognete izdavanje Hrvatske biblije u novom prijevodu.⁷²

O kojoj se mjeri poduhvata na prijevodu Biblije na hrvatski jezik radi, govori i istup starještine hrvatskih hercegovačkih franjevaca u kustodiji u Americi i Kanadi fra Častimira Majića u *Hrvatskom katoličkom glasniku*. „I

⁷¹ Isto, str. 327.

⁷² HKG, god. 33., travanj 1974., br. 4., str. 106.

Bog progovori ... Dobar prijevod Biblije na materinski jezik zapravo je novo stvaranje, koje traži intenzivan studij, naporan rad i dobro poznavanje kako izvornog tako i vlastitog jezika. Fra Silvije nam pruža novi prijevod Mojsijeva Petoknjižja prema hebrejskom izvorniku. Ovdje se jasno očituje ugovor između Boga i njegova naroda, što ga je sklopio preko Mojsija, najmarkantnije figure Staroga Zavjeta.

(...) Ovaj prijevod odjeven je u posve novo ruho jedrinom hrvatskog jezika, kakav može pružiti samo radnik sa čistog jezičnog područja. (...) U svijetu toga teksta nadahnjivat će se i mnogi Hrvati, koji trebaju ovakav prijevod kakav im pruža fra Silvije.⁷³

Hrvatski katolički glasnik je svih tih godina pratio vjerno *Hrvatsku Bibliju* i fra Silvije prevodilački rad. Navodio je i najmanje pojedinosti, na osobit način u svezi s onima koji su dali potporu tom nadasve vrijednom i, kako sam fra Silvije veli, pozamašnom poduhvatu. I kad se fra Silvijevo život i djelovanje promatra ovako s jedne distance, mirne se duše može reći da je njegovo životno djelo njegov prijevod Biblije na hrvatski jezik i njegova, kako ju je on sam nazvao, *Hrvatska Biblia*.

Fra Silvijeve su ljubavi bile Sv. pismo i njegov narod i Domovina. Prigodom njegove smrti piše fra Dionizije Lasić u *Hrvatskom katoličkom glasniku*: „Pri svemu tome neprestano je proučavao Sv. Pismo te je 1963. izdao tipkopisom prve sveske Petoknjižja Staroga zavjeta, a potom je slijedio prijevod drugih knjiga dok nije izdao sve knjige Staroga zavjeta. Od Novoga zavjeta za tisak je pripremio Evandelja i Djela apostolska, što je već složeno u tisku. Na prijevodu Poslanice Rimljanim zatekla ga je smrt.“⁷⁴

Konačnu satisfakciju za svoj biblijski rad i prijevod Biblije fra Silvije je posthumno dobio u prigodi 800 obljetnice osnutka Franjevačkoga reda 1209. - 2009. godine. Tada je izdana *Franjevačka Biblia*.⁷⁵ Evo što o tome, kao i o fra Silvijem biblijskom trudu i radu veli fra Ivan Dugandžić priređivač spomenute Biblije:

„Riječ priređivača

Zamisao ovoga izdanja Biblije rođena je na Simpoziju hrvatskih bibličara, održanom 4. svibnja 2001. u Zagrebu u organizaciji Hrvatskog biblijskog društva (HBD-a). Simpozij se bavio pitanjem prevođenja Biblije na hrvatski jezik, a na njemu je predavanje održao i poznati hrvatski jezikoslovac, akademik

⁷³ HKG, god. 33., svibanj, 1974., br. 5., str. 148.

⁷⁴ HKG, god. 44., 1985./6., str. 206.

⁷⁵ Franjevačka biblia, Stari zavjet preveo i popratio razjašnjenjima Silvije Grubišić, franjevac; Novi Zavjet preveo i popratio razjašnjenjima Gracijan Raspudić, franjevac. Biblioftsko izdanie. Priredio fra Ivan Dugandžić. Izdavači: Naša Ognjišta, Tomislavgrad, Trg fra Mije Čujića 1; Kršćanska sadašnjost d.o.o. Zagreb, Mažuranićev trg 14; Hrvatsko biblijsko društvo, Zagreb, Ratkajev prolaz 2. Tomislavgrad – Zagreb, 2010. Biblioftsko izdanie priređeno prema: Stari Zavjet, Hrvatska Biblia (I. – VIII.), West Allis – Chicago, 1982. – 1984.; Novi Zavjet, Kršćanska sadašnjost, Zagreb; Teološka biblioteka, Sarajevo; Provincijalat hercegovačkih franjevaca, Mostar, 1987.

Stjepan Babić. Na kraju svoga predavanja predložio je ‘da se izdaju prijevodi Biblije koji su ostali u rukopisu, ne onako luksuzno kao Kašićeva Biblija, već primjereno prilikama, jer bi tako bila obogaćena naša bibličistika’ (S. Babić, *O današnjim problemima prevodenja Biblije*, Jezik, 49, 43-55, str. 55).

Za *Hrvatsku Bibliju* hercegovačkoga franjevca Silvija Grubišića, kako je on sam zove, ne može se, doduše, reći da je ostala u rukopisu, ali jest u neprimjerenom izdanju. On je, naime, svoj prijevod Staroga zavjeta tiskao u osam svazaka, onako kako je prevodio pojedine dijelove. Ti su se svesci pojavljivali u vremenskom razdoblju od 1973. do 1983. godine, s tim da je prvi svezak, Mojsijevo *Petoknjižje*, već prije ušao u domovinsko izdanje *Zagrebačke Biblije* 1968. u predgovoru iseljeničkom izdanju *Petoknjižja* u svibnju 1973. godine Grubišić žali zbog loše opremesvojih svezaka i priželjkuje da se to promijeni: ‘*Iovo naše iseljeničko izdanje Biblije je rutavo vanjskom opremom. Hoće li se ikad zaodjenuti pravom privlačnom vanjskom opremom, dostojnom Svetе knjige?*’ Sretni smo što ovim izdanjem njegova žarka želja postaje stvarnost. Treba također reći kako u tom istom predgovoru Grubišić napominje da je njegov prijevod Petoknjižja u *Zagrebačkoj Bibliji* jezično dotjeran, što je zadržano i u spomenutome iseljeničkom izdanju.

Grubišićevu sedmom svesku priložen je letak datiran rujna 1983. godine. On sadrži zanimljiv podatak s obzirom na prevoditeljeve daljnje planove: ‘Dostavljam Vam dva sveska Hrvatske Biblije, II. u drugom izdanju i TISKAN te VII. svezak. Kako vidite na crtežu, još nam ostaje prevesti Novi zavjet, svega tri sveska, dok je cijeli Stari zavjet, njegovih osam svezaka već prevedeno, a VIII. svezak bit će objavljen slijedeće 1984. godine.’ Grubišićeva opaska ‘tiskan’ s obzirom na drugo izdanje II. sveska najvjerojatnije znači da je prvo izdanje bilo šapirografirano.

Planirani prijevod Novoga zavjeta fra Silvije Grubišić nije uspio dovršiti, jer ga je zatekla prerana smrt. Tako je njegova *Hrvatska Biblija* ostala nedovršena. No već je prije njega Novi zavjet prevodio također hercegovački franjevac i član Kustodije u Sjedinjenim Američkim Državama fra Gracijan Raspudić. Njegov je prijevod doživio doduše, domovinsko izdanje 1987. godine, ali na vrlo lošem papiru. Zato se nekako sam po sebi nametnula ideja da se s Grubišićevim prijevodom Staroga zavjeta izda Raspudićev Novi zavjet, kako bismo imali cjelovitu Bibliju nastalu u hrvatskoj dijaspori.

I dok je Grubišićev naziv *Hrvatska Biblija* u uvjetima njezina nastanka u dijaspori imao jasnu domoljubnu poruku, ovome domovinskom izdanju bolje pristaje naziv *Franjevačka biblija*. To bibliofilsko izdanje, iako s priličnim zakašnjenjem, neka bude priznanje za veliku ljubav te dvojice vrijednih franjevaca prema riječi Božjoj i zahvala za njihovu pastoralnu skrb za stotine

tisuća Hrvata katolika u dijaspori, ponajprije u Americi, gdje su obojica pastoralno djelovala.

Budući da je riječ o bibliofilskom izdanju, u njegovoj pripravi nisu poduzimani nikakvi zahvati na samom tekstu prijevoda. On nije prilagođivan današnjem standardnom hrvatskom jeziku. Samo su ispravljene uočene gramatičke grješke koje su promakle prijašnjoj lekturi te ujednačene sitnije razlike u pisanju nekih biblijskih imena u različitim svescima. Grubišćev hrvatski jezik je osebujan, što se prepoznaje već u nazivima pojedinih starozavjetnih spisa: Brojba u pustari (*Knjiga brojeva*), Tumačenje nauka (*Ponovljeni zakon*), Životne upute (*Mudre izreke*), Velepjesan (*Pjesma nad pjesmama*), Predsjedavatelj (*Propovjednik*). Hebrejski je oblik imena nekih malih proroka drukčije transkribiran nego u Zagrebačkoj Bibliji: Mika (Mihej), Zekarija (Zaharija), Malaki (Malahija). Sve je to ostavljeno nepromijenjeno kao svjedočanstvo raznolikosti i bogatstva hrvatskoga prevodenja Biblije kroz povijest.

Tekst Novoga zavjeta u prijevodu fra Gracijana Raspudića preuzet je, također bez ikakvih preinaka, iz prvoga izdanja, koje su 1987. godine zajednički priredili Kršćanska sadašnjost (Zagreb), Teološka biblioteka (Sarajevo) i Provincijalat hercegovačkih franjevaca (Mostar). Iz predgovora tom izdanju prenosimo riječ zahvale iz koje se raztsabire tko je napravio jezičnu i teološku lekturu: ‘Prevoditelj i Izdavač zahvaljuju Tomislavu Ladanu na jezičnoj i dr. Mati Zovkiću na teološkoj lekturi prijevoda.’ A priređivači ovoga bibliofilskog izdanja ‘Franjevačke Biblije? Zahvaljuju svima koji su na bilo koji način pomogli da do njega dođe, uvjereni da će time biti ‘obogaćena naša bibliistika’ (S. Babić).

Pred Uskrs 2010. Dr. fra Ivan Dugandžić.⁷⁶

...

Preuzet je cijeli tekst priređivača jer fra Ivan Dugandžić i najbolje može vrednovati fra Silvijev biblijski rad i njegov prijevod Biblije.

A sam fra Silvije o svojoj *Hrvatskoj Bibliji* svjedoči u *Predgovoru iseljeničkom izdanju*:

„Seljenja ljudi iz jednog kraja u drugi, iseljavanja u nove zemlje, često su rađala dobrom plodom po pojedincu i skupine, a kojiput i po cijelo čovječanstvo. Naši preci dolaskom u svoje današnje zemlje, pružili su mogućnost budućim naraštajima da se razviju u slavni hrvatski narod. Doseljenici s drugih kontinenata u Amerike – da navedemo najzornije primjere – izrastavši u posebne narodne zajednice, donijeli su goleme plodove cijelom ljudskom rodu.

Doseljenje, međutim, jednog muža u negdanji Kanaan, našu Svetu zemlju, u drevnoj starini – gotovo četiri tisuće godina prije – rodilo je jedinstvenim

⁷⁶ Franjevačka Biblija, Tomislavgrad – Zagreb, 2010., V. - VI.

plodom i tako bogatim da su se bezbrojni milijuni ljudi hranili njim u vjekovima poslije njega, kako se hrane njim zaista i danas. Tome je mužu ime Abraham. Blagodat kojom je Abraham obogatio ljudstvo jest vjera u jednoga Boga.

(...)

U penjanju ljudi prema Bogu – svome Vrhuncu – Biblija mu pruža najsigurnije stube. Očito ljudi prihvataju njezinu ponudu. Da mogu živjeti po biblijskim načelima, stalno bibliju prevode na svoje jezike i izdaju u novim izdanjima. Računa se da je Biblija prevedena na više od tisuću različitih jezika, dok se neprestana biblijska izdanja gomilaju u prava brda. Prevodenja Biblije na hrvatski jezik, barem djelomično, morala su biti vršena u najstarijim vremenima, jer je to zahtjevalo kršćansko bogoslužje, koje se kod Hrvata od davnine obavljalo na narodnome jeziku. Prije pet godina cijela je Biblija izdana u Zagrebu u stotisućnoj nakladi. Domovinska javnost to je izdanje toplo prihvatile i veselo pozdravila. Kritika je ipak zapazila u prijevodu stanovitu neujednačenost.

To je jedan razlog da smo mi nastavili s prevođenjem. Ima i drugih. Nova značenja, postizavana suvremenim otkrićima na biblijskome polju, valja nastojati unositi i u Hrvatsku Bibliju.

Stoga, ovo je prvi svezak našeg najnovijeg prijevoda. Svih pet knjiga u ovome svesku tiskano je u zagrebačkom izdanju, 1968., nakon što su urednički odbori i jezikoslovci moj prijevod jezično *dotjerali*. Njihova jezična dotjeranost – za što smo vrlo zahvalni – i ovdje je zadržana. Ipak, drugih promjena u ovom izdanju ima izobilja.

Tako, ovo je naše zajedničko izdanje Biblije. Njim kušamo oživjeti biblijsku stvarnost kod hrvatskih iseljenika širom svijeta. Iako je ovaj pothvat među nama novost, u ostalom svijetu ipak nije. Uz biblijsko doseljeničko začetništvo, veliki dio posla, onog ljudskog dijela: pisanja, prevođenja, izdavanja i čuvanja Biblije u starini su obavljali baš doseljenici. Židovski su doseljenici u Egiptu prvi preveli Hebrejsku Bibliju na grčki jezik i tim zadužili ne samo svoj narod nego i cijelo čovječanstvo.

Izabrani se narod nalazio u pustari, na putu u Obećanu zemlju. Trebalо je sagraditi *Svetište*, oko njega će se narod moći okupljati. Mojsije se obrati na darovatelje dobrog srca za novčane doprinose. Narod rado prihvati njegov poziv, i Svetište se podigne bez ikakve smetnje. Istina ono *pustarsko* Svetište nije bilo ni slika krasnoga budućeg Hrama u Jeruzalemu – bio je ono obični šator od zavjesa i dasaka – ali ipak sveto mjesto, u kojem je Bog s Mojsijem razgovarao *licem u lice*; u njem su se čuvale najveće narodne svetinje.

Dopuštate li primjenu toga primjera našemu pothvatu? Nadamo se, dopuštate. Zato evo: I ovo je iseljeničko izdanje Biblije prilično rutavo vanjskom opremom. Hoće li se ikad zaodjenuti pravom, privlačnom vanjskom opremom,

dostojnom *Svete knjige*? Kakva će mu biti sudbina? Pokazat će vrijeme. Ali se i sad može reći: Stajat će do samih hrvatskih iseljenika i njihova primanja ovoga izdanja. No, i ovako kakvo jest, naša je dvostruka svetinja: iz nje nam govori Bog; ona je čuvarica našeg materinjeg, hrvatskog jezika.

U želji da Biblija tim postane hrvatskim iseljenicima, a osobito njihovoј djeci, ovo im izdanje Biblije nudi

Silvije Grubišić, prevoditelj, doseljenik iz Hrvatske. Ambridge, Pennsylvania, U.S.A. U svibnju 1973.⁷⁷

Fra Silvije je do kraja života prevodio Bibliju. Kustodija, vjerujem, čuva rukopise njegovih prijevoda, posebno onih Novoga zavjeta koji još nisu vidjeli svjetlo dana. Bilo bi uistinu dostoјno i pravedno te prijevode uz sav znanstveni biblijski pristup vrednovati i objaviti.

FRA SILVIJEVO DOMOLJUBNO I POLITIČKO DJELOVANJE

„Fra Silvije je radio mnogo na narodnom polju. Organizacija Ujedinjenih Hrvata zapravo je njegovo djelo. Njegovim nastojanjem mnoge stranice američkih novina posvećene su hrvatskom pitanju. On je redovno i uspješno obavješćavao odlučujuće faktore o težnjama i pravima hrvatskog naroda. Kroz to vrijeme stekao je mnoge veze s uplivnim ličnostima, koje će u zgodno vrijeme zagovarati prava hrvatskog naroda.“⁷⁸

Gdje god je djelovao, fra Silvije je svom narodu na dušu stavljao njegovu narodnost, vjeru, materinski jezik i staru Domovinu. Učio ih je da budu i čestiti američki i kanadski građani. U svim je župama, gdje je djelovao, uz pastoralni rad protežirao i onaj kulturni koji je čuval identitet i narodno ime kroz folklorne grupe i druge djelatnosti. Ta je njegova djelatnost bila naročito izražena u vrijeme, a osobito nakon, Drugoga svjetskog rata. Sudjeluje u osnutku „Ujedinjeni Hrvati U.S.A. i Kanade“ 17. ožujka 1946. godine u Clevelandu. „Izvršni tajnik Ujedinjenih Hrvata U.S.A. i Kanade bio je fra Silvije Grubišić. Možda je najveći uspjeh udruženja bio Hrvatski sabor održan u Chicagu 2. rujna 1946. na kojem je bilo oko 1500 delegata, predstavnika svih hrvatskih kulturnih, potpornih, odgojnih, vjerskih i političkih društava Amerike i Kanade. Na saboru je bio prisutan i govorio je Vladko Maček, predsjednik HSS, i sam izbjeglica iz Hrvatske, kao i čikaški kardinal A. S. Strich. Sa sabora je upućen memorandum američkom predsjedniku Harry S. Trumanu i Ujedinjenim narodima.“⁷⁹

⁷⁷ Isto, VII. – VIII.

⁷⁸ HKG, god. 8., br. 7., srpanj 1949., str. 200.

⁷⁹ Bazilije Pandžić, Fra Silvije Grubišić (1910. – 1985.) franjevac, pisac i rodoljub, prevoditelj Svetoga pisma, Znameniti američki i kanadski Hrvati, Dio 2., Hrvatski kalendar 2001., godina 58., str. 88.

Uz sav svoj pastoralni, urednički i spisateljski rad, fra Silvije ne sustaje ni na političkom polju jer to smatra iznimno potrebnim, spasonosnim. Hrvati su u matičnoj Domovini progonjeni i ne mogu o tome dati glasa svijetu. Fra Silvije smatra da svi koji žive na slobodi moraju učiniti sve da svijet o tim progonima sazna. „God. 1954. fra Silvije je u delegaciji Saveza hrvatskih svećenika u Washingtonu, gdje su predsjedniku Eisenhoweru predali Memorandum u kojem 143 hrvatska svećenika iz Amerike i drugih dijelova svijeta traže da se u Jugoslaviji zaustavi progon intelektualaca i vjernika i teroriziranje hrvatskog i drugih naroda.“⁸⁰

I već kao stariji čovjek, u sedmom desetljeću svoga života, godine 1976. kad su Hrvati u New Yorku 10. rujna 1976. godine izvršili otmicu zrakoplova da bi digli glas za slobodu Hrvatske, fra Silviju je se vratila stara snaga i živost. „Iako je smatrao da je takav način borbe za pravo pogrješan, uvjeren je bio da je motiv koji je na to naveo mlade ljude bio plemenit i pravedan, pa je svim silama nastojao olakšati im položaj.“⁸¹ Okolo je fra Silvije govorio da se uistinu radi o posudbi, a ne o otmici zrakoplova, te je trčkarao neumorno od ureda do ureda i mjerodavnih da i njima to objasni.

S pomišlju je na svoj zarobljeni narod u Domovini, na svoju Hercegovinu, svoje Soviće i Bobanovu Dragu lijegao i ustajao u sve dane života svoga.

FRA SILVIJEV SVEOPĆI RAD I DJELOVANJE PO GODINAMA

1936. – 1937. – pomoćnik prefekta u konviktu, Široki Brijeg

1938. – 1940. – Steelton, Pa - kapelan

1940. – 1941. – New York, West Allis – kapelan

1942. – 1944. – Chicago – urednik *Hrvatskoga katoličkog glasnika* i kapelan

1944. – 1949. – Chicago, St. Anthony – urednik

1949. – 1950. – Millwaukee – župnik

1950. – 1956. – Ambridge – župnik

1956. – 1957. – Chicago, St. Anthony – upravitelj *Zadruge*, urednik

1957. – 1960. – Steellton – župnik

1960. – 1964. – Chicago, St. Anthony – gvardijan

1964. – 1969. – New York, Sv. Ćiril i Metod – župnik

1968. – 1969. – Gulf Breeze – predsjednik rezidencije

1969. – 1970. – Sault Ste. Marie Kanada – župnik

1970. – 1971. – Gulf Breeze – predsjednik rezidencije

1971. – 1973. – Ambridge – župnik

⁸⁰ Isto, str. 88.

⁸¹ Isto, str. 90.

1973. – 1976. – Chicago St. Anthony – gvardijan
 1976. – 1979. – Steelton – župnik
 1979. – 1982. – Chicago – *Hrvatski kalendar*
 1982. – 12. 5. 1985. – West Allis – kapelan i umire

„Fra Silvije je u svojim svećeničkim i rodoljubnim osjećajima bio idealist: čovjek koji s pouzdanjem gleda naprijed i u budućnost; a po svom djelovanju bio je realist: uvjeren da od čovjeka ovdje na zemlji ostaje samo ono što dobro učini. Može se bez pretjeravanja reći da mu je Gospodin iz ruke oteo pero. Takav smisao i volju za rad, posebno za duhovno-bogoslovni rad rijetkost je i među svećenicima. Čovjek društven, ali iznadprosječan radnik, svećenik bogoljuban, rodoljub duboko iskren.“⁸²

Možda najbolje te riječi ispisane za nekrolog rišu značenje i karakter toga jedinstvenog i neponovljivog hercegovačkog franjevca fra Silvija Grubišića.

FRA SILVIJE GRUBIŠIĆ UREDNIK

Uredništvo *Hrvatskoga katoličkog glasnika*

1942. – 1943.	Editor – Izdavač: fra Silvije Grubišić
1944. –	Editor – Izdavač: fra Silvije Grubišić
1949. god 8. br. 6	<i>Menager</i> – Upravitelj: fra David Zrno
1949. god 8. br. 7 –	Editor – Izdavač: fra Vendelin Vasilj
1949. god 9. br. 11	<i>Menager</i> : Upravitelj: fra Karlo Pleša
1949. god 9. br. 12 –	Editor – Izdavač: fra Vendelin Vasilj
1952. god 11. br. 5	<i>Menager</i> – Upravitelj: fra Teodor (Boško) Benković
1952. god 11. br. 6 –	Editor – Urednik: fra Zoran Ostojić
1952. god 11. br. 8	<i>Menager</i> – Upravitelj: fra Teodor (Boško) Benković
1952. god 11. br. 9 –	Editor – Urednik: fra Kruno Pandžić
1955. god 14. br. 12	<i>Menager</i> – Upravitelj: fra Tugomir Soldo
1956. god 15. br. 1 –	Editor – Urednik: fra Zoran Ostojić
1958. god. 17. br. 2	<i>Menager</i> – Upravitelj: fra Kvirin Vasilj
1958. god. 17. br. 3 –	Urednik: fra Ljubo Čujvalo
1960. god 19. br. ?	Upravitelj: fra Serafin Vištica
1960. god. 19. br. ? –	Urednik: fra Ljubo Čujvalo
1961. god. 20. br. 4	Upravitelj: fra Ivo Sivrić
1961. god. 20. br. 5 –	Urednik: fra Vendelin Vasilj
1963. god. 22. br. 10	Upravitelj: fra Ivo Sivrić

⁸² „† Fra Silvije (Silvestar) Grubišić, * Sovići, 8. travnja 1910. - † West Allis, 12. svibnja 1985.“, fra Dionizije Lasić, *Hrvatski katolički glasnik*, God. 44. – 1985./6., str. 206. – 207.

1963. god. 22. br. 11 –	Urednik: fra Vendelin Vasilj
1964. god. 23. br. 10	Upravitelj: fra Kvririn Vasilj
1964. god. 23. br. 11 –	Urednik: fra Vendelin Vasilj
1966. god. 25. br. 3	Upravitelj: fra Dominik Čorić
1966. god. 25. br. 4 –	Urednik: fra Vendelin Vasilj
1967. god. 26. br. 6	Upravitelj: fra Vitomir Naletilić
1967. god. 26. br. 7 –	Urednik: fra Gracijan Raspudić
1975. god. 34. br. 11	Upravitelj: fra Trpimir Musa
1975. god. 34. br. 12 –	Urednik: fra Gracijan Raspudić
1977. god. 36. br. 7	Upravitelj: fra Dionizije Lasić
1977. god. 36. br. 8 –	Urednik: Gracijan Raspudić
1978. god. 37. br. 9	Upravitelj: Božidar Benković
1978. god. 37. br. 10 –	Urednik: Gracijan Raspudić
1979. god. 38. br. 8	Upravitelj: Celestin Raguž
1979. god. 38. br. 9 –	Pogreškom stavljen već pokojni
1979. god. 38. br. 12	Celestin Raguž za Upravitelja (samo za broj 38/12. 1979.)
1980. god. 39. br. 1 –	Urednik: Gracijan Raspudić
1981. god. 40. br. 11	Upravitelj: Serafin Vištica
1981. god. 40. br. 12 –	Urednik: Gracijan Raspudić
1984. god. 43. br. 12	Upravitelj: Zoran Ostojić
1985. god. 44. –	Urednik: Dionizije Lasić
br. 1 – br. 12	Upravitelj: Zoran Ostojić
1986. god 45. br. 1 –	Urednik: Hrvoslav Ban
1990. god. 49. br. 10	Upravitelj: Zoran Ostojić
1990. god. 49. br. 11 – pa dalje	Urednik: Hrvoslav Ban
1994. 53. Godište	Uređuje odbor

Uredništvo Hrvatskoga kalendara

God. 1. – 1944. Uredio: fra Silvije Grubišić
 God. 2. – 1945. Uredio: fra Silvije Grubišić
 God. 3. – 1946. Uredio: fra Silvije Grubišić
 God. 4. – 1947. Uredili: fra Silvije Grubišić i fra Vendelin Vasilj
 God. 5. – 1948. Uredio: fra Silvije Grubišić
 God. 6. – 1949. Uredili: fra Silvije Grubišić i fra Kornelije Ravlić
 God. 7. – 1950. Uredio: fra Vendelin Vasilj
 God. 8. – 1951. Uredio: fra Vendelin Vasilj
 God. 9. – 1952. Uredio: fra Vendelin Vasilj

God. 10. – 1953. Uredio: fra Dominik Mandić
God. 11. – 1954. Uredio: fra Dominik Mandić
God. 12. – 1955. Uredio: fra Dominik Mandić
God. 13. – 1956. Uredili: fra Silvije Grubišić i fra Kvirin Vasilj
God. 14. – 1957. Uredili: fra Silvije Grubišić i fra Kvirin Vasilj
God. 15. – 1958. Uredili: fra Silvije Grubišić i fra Kvirin Vasilj
God. 16. – 1959. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 17. – 1960. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 18. – 1961. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 19. – 1962. Uredio: fra Vendelin Vasilj
God. 20. – 1963. Uredio: fra Vendelin Vasilj
God. 21. – 1964. Uredio: fra Vendelin Vasilj
God. 22. – 1965. Uredio: fra Vendelin Vasilj
God. 23. – 1966. Uredio: fra Vendelin Vasilj
God. 24. – 1967. Uredio: fra Vendelin Vasilj
God. 25. – 1968. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 26. – 1969. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 27. – 1970. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 28. – 1971. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 29. – 1972. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 30. – 1973. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 31. – 1974. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 32. – 1975. Uredio: fra Ljubo Čuvalo
God. 33. – 1976. Uredio: fra Hrvoslav Ban
God. 34. – 1977. Uredio: fra V. Dionizije Lasić
God. 35. – 1978. Uredio: fra V. Dionizije Lasić
God. 36. (stoji 26!) – 1979. Uredili: fra Silvije Grubišić i fra Celestin Raguž
God. 37. (stoji 27!) – 1980. Uredili: fra Gracijan Raspudić, fra Silvije Grubišić, fra Ivo Sivrić
God. 38. (stoji 28!) – 1981. Uredili: fra Ivo Sivrić, fra Silvije Grubišić, fra Gracijan Raspudić
God. 39. (stoji 39. Ispravili!) – 1982. Uredili: fra Gracijan Raspudić, fra Silvije Grubišić, fra Ivo Sivrić
God. 40. – 1983. Uredio: fra Gracijan Raspudić
God. 41. – 1984. Uredio: fra Gracijan Raspudić
God. 42. – 1985. Uredio: fra Gracijan Raspudić
God. 43. – 1986. Uredio: fra V. Dionizije Lasić
God. 44. – 1987. Uredio: fra Hrvoslav Ban
God. 45. – 1988. Uredio: fra Hrvoslav Ban

God. 46. – 1989. Uredio: fra Hrvoslav Ban
God. 47. – 1990. Uredio: fra Hrvoslav Ban
God. 48. – 1991. Uredio: fra Hrvoslav Ban
God. 49. – 1992. Uredio: fra Hrvoslav Ban
God. 50. – 1993. Naklada uprave izdanja Hrvatskih franjevaca
God. 51. – 1994. Adrese upotpunio i kalendar uredio: fra Častimir Majić
God. 52. – 1995. Uredio: fra Častimir Majić
God. 53. – 1996. Uredio: fra Častimir Majić
God. 54. – 1997. Uredio: fra Ljubo Krasić
God. 55. – 1998. Uredio: fra Ljubo Krasić
God. 56. – 1999. Uredio: fra Ljubo Krasić
God. 57. – 2000. Uredio: fra Ljubo Krasić
God. 58. – 2001. Uredio: fra Ljubo Krasić
God. 59. – 2002. Uredio: fra Ljubo Krasić

FRA SILVIJEVA BIBLIOGRAFIJA U SJEMENIŠNOM LISTU *RUŽA*, IZDAJE ORGANIZACIJA *CVIJET*, ŠIROKI BRIJEG

Ruža, izdaje Org. Cvijet, Široki Brijeg, VI., 1928./29., Kronika (Iz našeg sjemeništa, Molitveni dan, Domagoj, Euharistička sekcije, Duhovne vježbe, Đački dan, Velika zabava), Silvije Grubišić, str. 31. – 32. (pisano rukom)

Ruža, izdaje Org. Cvijet, Široki Brijeg, VIII., 1931., Iz dnevnika Infeliksa – Feliksa, Silvije Grubišić, str. 27. – 32. (pisano rukom)

Ruža, izdaje Org. Cvijet, Široki Brijeg, XI., 1934., Problem međunarodnog jezika, Silvije Grubišić (pseudonim , - Jest -), str. 5. – 8. (tiskano)

Fra Silvijeva bibliografija u Almanahu Hercegovačke franjevačke omladine, Stopama otaca

Stopama otaca, 1934./35., Refleksije o dolasku franjevaca u Hercegovinu, fra Strahimir Grubišić, Mostar, 1934./35., str. 84. – 88.

Stopama otaca, god. II., 1935./36., Prvi biograf sv. Franje, Mostar, 1935/36., str. 74. – 81.

Fra Silvijeva bibliografija u Hrvatskom katoličkom glasniku

Zasigurno je fra Silvije, kao utemeljitelj, urednik i upravitelj lista *Hrvatski katolički glasnik* ispisao mnoge stranice, a da ih nije potpisao. Ovdje će biti navedeni samo njegovi potpisani članci.

KOLUMNA

U borbi za Boga i hrvatski obraz

Fra Silvije Grubišić, član Hrvatske bratske zajednice, HKG, god. 5. br. 5, svibanj 1946., str. 144. – 145. (Dalje navodimo samo naslov članka i mjesto gdje se nalazi!)

Navan s komunistima, HKG, god. 6., br. 4, travanj 1947., str. 103. – 104.

Učinimo i mi svoje kao Amerikanci, HKG, god. 6., br. 5, svibanj 1947., str. 134. – 135.

Svi na posao, HKG, god. 6., br. 6, lipanj 1947., str. 176. – 177.

Uz Konvenciju Hrvatske bratske zajednice, HKG, god. 6. br. 9, rujan 1947., str. 257. – 258.

Članci:

Hrvatski kalendar za 1948., HKG, god. 6., br. 11, studeni 1947., str. 321.

Naslovna stranica Glasnika, Urednik S. Grubišić, HKG, god. 8., br. 2, veljača 1949., str. 33. – 34.

U znaku naše stogodišnjice, HKG, god. 8., br. 2, veljača 1949., str. 48. – 49.

Predanje u volju Božju, HKG, god. 14., br. 2, veljača 1955., str. 45. – 47.

Kršćanska obitelj i život s Crkvom, HKG, god. 14., br. 3, ožujak 1955., str. 95. – 96.

Sveta pričest – izvor snage u životu, HKG, god. 14., br. 4, travanj 1955., str. 141. – 142.

O govoru i razgovoru, HKG, god. 14., br. 5, svibanj 1955., str. 171. – 173.

Najgora mana razgovora, HKG, god. 14., br. 10, listopad 1955., str. 373. – 374.

Put do sreće u zemaljskom životu, HKG, god. 15., br. 4, travanj 1956., str. 114. – 115.

Krunica – staro kršćansko naslijede, HKG, god. 15., br. 7, srpanj 1956., str. 210. – 212.

Zlatno pravilo života, HKG, god 15., br. 11, studeni 1956., str. 389. – 340.

Naš dragulj u trostruku krunu, HKG, god. 16., br. 3, ožujak 1957., str. 75. – 76.

KOLUMNA

Crkva u Hrvatskoj

Prije dolaska Hrvata, HKG, god. 20., br. 5, svibanj 1961., str. 134. – 135.

Dolazak i pokrštenje naših predja, HKG, god. 20., br. 6, lipanj 1961., str. 170. – 172.

Hrvati zadaju vjeru sv. Petru, HKG, god. 20., br. 7, srpanj 1961., str. 199. – 200.

Bogata baština iz drevne starine, HKG, god. 20., br. 8, kolovoz 1961., str. 234. – 236.

Posebno u Bosni u srednjem vijeku, HKG, god. 20., br. 9, rujan 1961., str. 261. – 264.

Franjevci dolaze i ostaju, HKG, god. 20., br. 10, listopad 1961., str. 294. – 296.

Drugi redovi i udružbe, HKG, god. 20., br. 11, studeni 1961., str. 324. – 325.

Prije pet – sto godina, HKG, god. 20., br. 12, prosinac 1961., str. 359. – 361.

Svjetli likovi u narodnoj tami, HKG, god. 21., br. 1, siječanj 1962., str. 10. – 12.

Pripovijest o postanku Zagreba, HKG, god. 21., br. 2, veljača 1962., str. 44. – 45.

Na braniku narodnih prava, HKG, god. 21., br. 3, ožujak 1962., str. 72. – 73.

U izgradnji slavne Republike, HKG, god. 21., br. 4, travanj 1962., str. 112. – 113.

Nadgrobni spomenici, HKG, god. 21., br. 5, svibanj 1962., str. 138. – 139.

Na ulasku u novi vijek, HKG, god. 21., br. 6, lipanj 1962., str. 165. – 167.

Za velikih vjerskih previranja, HKG, god. 21., br. 7, srpanj 1962., str. 201. – 202.

Pri stvaranju narodne književnosti, HKG, god. 21., br. 8, kolovoz 1962., str. 232. – 233.

Svećenici od imena, HKG, god. 21., br. 9, rujan 1962., str. 261. – 262.

Svećenici od imena II, HKG, god. 21., br. 10, listopad 1962., str. 293. – 295.

Za stoljetnih stradanja u Istri, HKG, god. 21., br. 11, studeni 1962., str. 331. – 332.

Za nevolja prošloga vijeka, HKG, god. 21., br. 12, prosinac 1962., str. 359. – 361.

Zagrebačka nadbiskupija, HKG, god. 22., br. 4, travanj 1963., str. 99. – 100.

Bosansko – Srijemska biskupija, HKG, god. 22., br. 5, svibanj 1963., str. 131. – 132.

Križevačka biskupija, HKG, god. 22., br. 6, lipanj 1963., str. 164. – 165.

Biskupije u hrvatskom Primorju i njegovu zaleđu, HKG, god. 22., br. 7, srpanj 1963., str. 205. – 206.

Vrhbosanska nadbiskupija, HKG, god. 22., br. 8, kolovoz 1063., str. 228. – 229.

Banjalučka biskupija, HKG, god. 22., br. 9, rujan 1963., str. 259.

Mostarska biskupija, HKG, god. 22., br. 10, listopad 1963., str. 290. – 291.

Hercegovački glagoljaši, HKG, god. 22., br. 11, studeni 1963., str. 324. – 326.

Splitska biskupija, HKG, god. 22., br. 12, prosinac 1963., str. 363. – 364.
Dubrovačka biskupija, HKG, god. 23., br. 1, siječanj 1964., str. 3.
Hvarska biskupija, HKG, god. 23., br. 2, veljača 1964., str. 36.
Kotorska biskupija, HKG, god. 23., br. 3, ožujak 1964., str. 73. – 74.
Krčka nadbiskupija, HKG, god. 23., br. 4, travanj 1964., str. 98. – 99.
Šibenska biskupija, HKG, god. 23., br. 5, svibanj 1964., str. 132. – 133.
Zadarska biskupija, HKG, god. 23., br. 6, lipanj 1964., str. 166. – 167.
Bazilijanci, HKG, god. 23., br. 7, srpanj 1964., str. 162 (ponovljene stranice
kao u br. 6)

Dominikanci, HKG, god. 23., br. 8, kolovoz 1964. str. 197.

KOLUMNA

Iz neobjavljene knjige – U zemljama sv. pisma
Na putu u Jeruzalem, HKG, god. 26., br. 11, studeni 1967., str. 373. – 375.
U gradu Patrijarha, HKG, god. 27., br. 1, siječanj 1968., str. 9. – 12.
Na Mrtvo More, HKG, god. 27., br. 2, veljača 1968., str. 47. – 50.
Jeziva priповijest Masade, HKG, god. 27., br. 3, ožujak 1968., str. 78. – 80.
Sudbina Sodome i Gomore, HKG, god. 27., br. 4, travanj 1968., str. 109.
– 111.

Svježi grob Hrvata na drevnom Mojsijevu brdu, HKG, god. 27., br. 5,
svibanj 1968., str. 140. – 142.

Kad je sunce stalo ..., HKG, god. 27., br. 6, lipanj 1968., str. 173. – 175.

O Pradomovini Filištejaca, HKG, god. 27., br. 7, srpanj 1968., str. 207. –
209.

Život i nestanak Filištejaca iz sv. Zemlje, HKG, god. 27., br. 8, kolovoz
1968., str. 240. – 242.

Doba pisanja Staroga Zavjeta, HKG, god. 27., br. 9, rujan 1968., str. 275.
– 277.

Kod Samaritanaca, HKG, god. 27., br. 10, listopad 1968., str. 305. – 306.

Priča i zbilja o Zvijezdi Mudraca, HKG, god. 27., br. 12, prosinac 1968.,
str. 361. – 364.

Bijeg iz Betlehema – Noć u Hebronu, HKG, god. 28., br. 1, siječanj 1969.,
str. 10. – 12.

U Nazaretu – Hrvat u Nazaretu za Isusova boravka u gradu, HKG, god. 28.,
br. 2, veljača 1969., str. 40. – 42.

Uskrsnuće – Kršćanska istina, praznina groba dokaz uskrsnuća, HKG, god.
28., br. 4, travanj 1968., str. 102. – 104.

Crkva počinje. Tregom prvih osnivača Crkve. Neka se svatko od vas krsti,
HKG, god. 28., br. 5, svibanj 1969., str. 141 – 143.

Pavao počinje propovijedati. Prvi crkvani sabor u Jeruzalemu, HKG, god.
28., br. 6, lipanj 1969., str. 172. – 174.

- U zemlji faraona, HKG, god. 28., br. 7, srpanj 1969., str. 204. – 206.
- Dogadjaj iz Knjige Izlaska. Kanal koji kontinente spaja, HKG, god. 28., br. 8, kolovoz 1969., str. 233. – 235.
- Jedno od sedam čудesa, HKG, god. 28., br. 9, rujan 1969., str. 263. – 267.
- KOLUMNA
- Ovoga mjeseca iz Biblike za život
- U svetu ..., HKG, god. 31., br. 4, travanj 1972., str. 104. – 105.
- Alleluja!, HKG, god. 31., br. 5, svibanj 1972., str. 134. – 135.
- Božja nazočnost među ljudima, HKG, god. 31., br. 6, lipanj 1973., str. 174. – 175.
- Zaboravljeni slijepac sv. Marka, HKG, god. 31., br. 7, srpanj 1972., str. 199. – 201.
- Amen!, HKG, god. 31., br. 8, kolovoz 1972., str. 233. – 235.
- Praštanje, HKG, god. 31., br. 9, rujan 1972., str. 265. – 266.
- Prvo čitanje četvrte nedjelje u listopadu, HKG, god. 31., br. 10, listopad 1972., str. 295. – 296.
- Povjereni talenti, HKG, god. 31., br. 11, studeni 1972., str. 332. – 333.
- Bogorodica Marija, HKG, god. 31., br. 12, prosinac 1972., str. 359. – 360.
- Bogojavljenje, HKG, god. 32., br. 1, siječanj 1973., str. 5. – 6.
- O patnjama, HKG, god. 32., br. 2, veljača 1973., str. 51. – 52.
- Sad je pravo vrijeme, HKG, god. 32., br. 3, ožujak 1973., str. 67. – 68.
- Glavna svetkovina u Novom Zavjetu, HKG, god. 32., br. 4, travanj 1973., str. 101.
- Sumnjivi Toma, HKG, god. 32., br. 5, svibanj 1973., str. 133. – 134.
- Duhovi, HKG, god. 32., br. 6, lipanj 1973., str. 162. – 163.
- Vlastita upornost, često osobni gubitak, HKG, god. 32., br. 7, srpanj 1973., str. 198. – 199.
- Kruh života, HKG, god. 32., br. 8, kolovoz 1973., str. 233. – 234.
- Budite izvršitelji Riječi, HKG, god. 32., br. 9, rujan 1973., str. 258. – 259.
- Od dvoje jedno, HKG, god. 32., br. 10, listopad 1973., str. 301. – 302.
- Udovičin novčić, HKG, god. 32., br. 11, studeni 1973., str. 325.
- Prolazna i vječna vlast, HKG, god. 32., br. 12, prosinac 1973., str. 360. – 361.
- U pravom razumijevanju nema spoticanja, HKG, god. 33., br. 1, siječanj 1974., str. 5. – 6.
- Saglasno pismima, HKG, god. 33., br. 2, veljače 1974., str. 40. – 41.
- Dirljiva priповijest, HKG, god. 33., br. 3, ožujak 1974., str. 69. – 70.
- Isusov uskrsni dar, HKG, god. 33., br. 4, travanj 1974., str. 101. – 102.
- Molitva sv. Stjepana i jedan gledalac, HKG, god. 33., br. 5., svibanj 1974., str. 133. – 134.

- Duh istine, HKG, god. 33., br. 6, lipanj 1974., str. 165. – 166.
- Ponavljanje povijesti, HKG, god. 33., br. 7, srpanj 1974., str. 197. – 198.
- Zaključak starog mudraca, HKG, god. 33., br. 8, kolovoz 1974., str. 233. – 234.
- Kad Bog knjigu čuva ..., HKG, god. 33., br. 9, rujan 1974., str. 264. – 265.
- Hvala Ti, Božel!, HKG, god. 33., br. 10, listopad 1974., str. 295. – 296.
- Dan Gospodnji, HKG, god. 33., br. 11, studeni 1974., str. 329. – 330.
- Ovo pred Božić, HKG, god. 33., br. 12, prosinac 1974., str. 360. – 361.
- Isusovo i naše Krštenje, HKG, god. 34., br. 1, siječanj 1975., str. 7. – 8.
- Ljudska sreća na zemljji, HKG, god. 34., br. 2, veljača 1975., str. 43. – 44.
- Lazarovo uskrsnuće, HKG, god. 34., br. 3, ožujak 1975., str. 67. – 68.
- Veselost na putovanju u vječnu domovinu, HKG, god. 34., br. 4, travanj 1975., str. 101. – 102.
- Gospodine, Bože moj, zaista si velik, HKG, god. 34., br. 5, svibanj 1975., str. 133. – 134.
- Ljubav na djelu, HKG, god. 34., br. 6, lipanj 1975., str. 167. – 168.
- Veselost u bogoštovlju, HKG, god. 34., br. 7, srpanj 1975., str. 196. – 197.
- Sveti Petar u Crkvi, HKG, god. 34., br. 8, kolovoz 1975., str. 233. – 234.
- Velikodušnost oprštanja, HKG, god. 34., br. 9, rujan 1975., str. 262. – 263.
- Opet o najvećim zapovijedima, HKG, god. 34., br. 10, listopad 1975., str. 297. – 298.
- Sto – trideset i prvi psalam, HKG, god. 34., br. 11, studeni 1975., str. 330. – 331.
- Prvi glas o Božiću, HKG, god. 34., br. 12, prosinac 1975., str. 357. – 358.

Kolumna *Ovog mjeseca iz Biblije za život* nastavlja se i u ovom godištu HKG-a

- Sveta obitelj, HKG, god. 35., br. 1, siječanj 1976., str. 5. – 6.
- Strahote odbačenosti, HKG, god. 35., br. 2, veljača 1976., str. 37. – 38.
- Duga: poziv na nadanje, HKG, god. 35., br. 3, ožujak 1976., str. 78. – 79.
- Kristova molitva na križu, HKG, god. 35., br. 4, travanj 1976., str. 103. – 104.
- Kad bismo Ga upoznali, HKG, god. 35., br. 5, svibanj 1976., str. 132. – 133.
- Životno putovanje, HKG, god. 35., br. 9, rujan 1976., str. 270. – 271.
- S Bogom početi i s Bogom ostati, HKG, god. 35., br. 10, listopad 1976., str. 293. – 294.
- Usklađenost s jezikom Božjeg Srca, HKG, god. 35., br. 11, studeni 1976., str. 332. – 333.

Življenje u nadi, HKG, god. 35., br. 12, prosinac 1976., str. 364. – 365.

Kolumna *Ovog mjeseca iz Biblije za život* nastavlja se i u ovom godištu HKG-a

Marija u Bibliji, HKG, god. 36., br. 1, siječanj 1977., str. 8. – 9.

Na ulasku u Korizmu, HKG, god. 36., br. 2, veljača 1977., str. 36. – 37.

Na izlasku iz Korizme, HKG, god. 36., br. 3, ožujak 1977., str. 70. – 71.

Bogočovjekova uskrsna poruka, HKG, god. 36., br. 4, travanj 1977., str. 98. – 99.

Početak i konac dviju knjiga, HKG, god. 36., br. 5, svibanj 1977., str. 148. – 149.

Kazna za grijeh, HKG, god. 36., br. 6, lipanj 1977., str. 176. – 177.

Opet o ljubavi, HKG, god. 36., br. 7, lipanj 1977., str. 197. – 198.

Oganj na zemlji, HKG, god. 36., br. 8, kolovoz 1977., str. 230. – 231.

Čudna, ali poučna usporedba, HKG, god. 36., br. 9, rujan 1977., str. 261. – 262.

Ustrajnost u moljenju, HKG, god. 36., br. 10, listopad 1977., str. 300. – 301.

Primjer junaštva, HKG, god. 36., br. 11, studeni 1977., str. 333. – 334.

Napisano za pouku, HKG, god. 36., br. 12, prosinac 1977., str. 360. – 361.

Kolumna *Ovog mjeseca iz Biblije za život* nastavlja se i u ovom godištu HKG-a

Iz Egipta u Nazaret, HKG, god. 37., br. 1, siječanj 1978., str. 8. – 9.

Priznajmo svoje grijehе, HKG, god. 37., br. 2, veljača 1978., str. 43. – 44.

Uskrsnuće – temelj kršćanskog vjerovanja, HKG, god. 37., br. 3, ožujak 1978., str. 70. – 71.

Zajedništvo, HKG, god. 37., br. 4, travanj 1978., str. 106. – 107.

Apostolski zbor uči i danas, god. 37., br. 5, svibanj 1978., str. 136. – 138.

U susret 2500. Hrvatskoj obljetnici pretresanjem činjenica, fra Silvije Grubišić, HKG, god. 37., br. 5, svibanj 1978., str. 145. – 148.

Kristov poziv, HKG, god. 37., br. 6, lipanj 1978., str. 170. – 171.

U susret 2500. Hrvatskoj obljetnici sa zemljovidom pred očima, fra Silvije Grubišić, HKG, god. 37., br. 6, lipanj 1978., str. 176. – 178.

Bibliju propovijeda pripovijedajući, HKG, god. 37., br. 7, srpanj 1978., str. 196. – 197.

Salomonova molitva, HKG, god. 37., br. 8, kolovoz 1978., str. 241. – 242.

Čudan prorok, HKG, god. 37., br. 9, rujan 1978., str. 298. – 299.

Kršćansko misionarenje, HKG, god. 37., br. 10, listopad 1978., str. 354. – 355.

Poruka za doba malodušja, HKG, god. 37., br. 11, studeni 1978., str. 399. – 400.

Pojavila se ljubav Božja, HKG, god. 37., br. 12, prosinac 1978., str. 429. – 430.

Kolumna *Ovog mjeseca iz Biblije za život* nastavlja se i u ovom godištu HKG-a

Pravi lik Kristov, HKG, god. 38., br. 3, ožujak 1979., str. 94. – 95.

Kako predočiti Krista po Uskrsnuću?, HKG, god. 38., br. 4, travanj 1979., str. 130. – 132.

Krist i mi, HKG, god. 38., br. 5, svibanj 1979., str. 175. – 176.

Mislima na prve Duhove, HKG, god. 38., br. 6, lipanj 1979., str. 209. – 211.

Veliko Isusovo Srce, HKG, god. 38., br. 7, srpanj 1979., str. 250. – 251.

Poučna zgoda iz života sv. Ilije Proroka, HKG, god. 38., br. 8, kolovoz 1979., str. 289. – 290.

Staro obećanje Kršćaninu radovanje, HKG, god. 38., br. 9, rujan 1979., str. 331. – 332.

Korisnost ovisnosti o Bogu, HKG, god. 38., br. 10, listopad 1979., str. 371. – 372.

Temeljna biblijska istina, HKG, god. 38., br. 11, studeni 1979., str. 417. – 418.

Ulaskom u 2500. hrvatsku obljetnicu, HKG, god. 38., br. 12, prosinac 1979., str. 456. – 458.

Kolumna *Ovog mjeseca iz Biblije za život* nastavlja se i u ovom godištu HKG-a

Čudesan ribolov, HKG, god. 39., br. 2, veljača 1980., str. 42. – 43.

Poziv na pokoru, HKG, god. 39., br. 3, ožujak 1980., str. 74. – 75.

Stari način propovijedanja na Uskrs – Vazam, HKG, god. 39., br. 4, travanj 1980., str. 100. – 101.

Naše kršćansko naslijede, HKG, god. 39., br. 5, svibanj 1980., str. 146. – 147.

Ljubav opričta grijeha, HKG, god. 39., br. 6, lipanj 1980., str. 175. – 176.

Dvije sestre Novoga Zavjeta u primjeni, HKG, god. 39., br. 7, srpanj 1980., str. 202. – 203.

Prorok vrijedan nasljedovanja, HKG, god. 39., br. 8, kolovoz 1980., str. 235. – 236.

Bogataš i Lazar, HKG, god. 39., br. 9, rujan 1980., str. 269. – 270.

Prorok, učitelj u ustrajnosti, HKG, god. 39., br. 10, listopad 1980., str. 307. – 309.

Kao u Noine dane, HKG, god. 39., br. 12, prosinac 1980., str. 369. – 370.

Kolumna *Ovog mjeseca iz Biblije za život* nastavlja se i u ovom godištu HKG-a

Očima i umom na Božić, HKG, god. 40., br. 1, siječanj 1981., str. 13. – 14.

Ustav Božjeg Kraljevstva na zemlji, HKG, god. 40., br. 2, veljača 1981., str. 38. – 39.

Naš duhovni pionir, HKG, god. 40., br. 3, ožujak 1981., str. 82. – 83.

Krist: Naše uskrsnuće, HKG, god. 40., br. 4, travanj 1981., str. 106. – 107.

Nismo sami, HKG, god. 40., br. 5, svibanj 1981., str. 141. – 142.

Glavni Kristov dar, HKG, god. 40., br. 6, lipanj 1981., str. 166. – 167.

Sijač Riječi, HKG, god. 40., br. 7, srpanj 1981., str. 207. – 208.

Ne bojmo se!, HKG, god. 40., br. 8, kolovoz 1981., str. 232. – 233.

Potreba opominjanja, HKG, god. 40., br. 9, rujan 1981., str. 275. – 276.

150. obljetnica pjesme ‘Još Hrvatska nij’ propala’, Silvije Grubišić, HKG, god. 43., br. 3, ožujak 1984., str. 78.

Fra Silvije bibliografija u *Hrvatskom kalendaru*

Vinograd desnice Gospodnje, S. G., HK 1945., god 2., str. 57. – 67.

Povijest katoličke štampe u Udrženim Državama, Strahimir, HK 1945., god., 2., str. 139. – 145.

Kolumbo Istoka, Strahimir, HK 1946., god. 3., str. 386. – 388.

Cvjetak s doseljeničke lađe, S. G., HK 1947., god. 4., str. 50. – 52.

Betlehemske jaslice, S. G., HK 1949., god. 6., str. 152. – 154.

Spomenik hrvatskoj stogodišnjici u Americi, fr. Silvije Grubišić, HK 1950., god. 7., str. 91. – 93.

Ujedinjeni američki Hrvati, S. Grubišić, HK 1951., god. 8., str. 157.

Hrvati u Pittsburghu i okolicu, fra Silvije Grubišić, HK 1953., god. 10., str. 151. – 158.

Amerika – zemlja nemogućih mogućnosti – izbjeglica postao multi – milioner, o. S. Grubišić, HK 1953., god. 10., str. 230. – 232.

Svemirski posjetioci – šta li?, S. G., HK 1953., god. 10., str. 238. – 239.

Štovanje Majke Božje među američkim Hrvatima, fra Silvije Grubišić, HK 1954., god. 11., str. 56. – 59.

O životu drugdje u svemiru, fra Silvije Grubišić, HK 1956., god. 13., str. 35. – 39.

Europejci na američkom kopnu prije Kolumba, S. Grubišić, HK 1956., god. 13., str. 67. – 71.

Naš Chicago u budućnosti, S. G., HK 1957., god. 14., str. 66. – 68.

U potrazi za drevnim pokoljenjima, Silvije Grubišić, HK 1957., god. 14., str. 84. – 90.

Novo doba i doprinos jednog čovjeka njegovu nastanku, S. Grubišić, HK 1957., god. 14., str. 99. – 101.

Posmrtna slika Kristova, Silvije Grubišić, HK 1958., god. 15., str. 39. – 44.

Dva apostola slobode iz američke epopeje, S. Grubišić, HK 1959., god. 16., str. 121. – 122.

Etruščani ne odaju još tajne, Silvije Grubišić, HK 1961., god. 18., str. 192. – 197.

Bosanski kršćani u srednjem vijeku, Silvije Grubišić, HK 1962., god. 19., str. 117. – 121.

Sveto pismo u stoljećima i prijevodima, Silvije Grubišić, HK 1963., god. 20., str. 49. – 56.

Čudo od Staroga Zavjeta, Silvije Grubišić, HK 1964., god. 21., str. 92. – 96.

Naša najglavnija baština (četvrto poglavlje iz Knjige ‘U zemljama sv. Pisma’ koja se sprema), HK 1968., god. 25., str. 81. – 87.

U Getsemanskom vrtu, Silvije Grubišić, HK 1969., god. 26., str. 114. – 117.

Mjesec dosada i ubuduće, Silvije Grubišić, HK 1970., god. 27., str. 96. – 100.

Neki semitski nazivi i riječi u mom rodnom kraju, Silvije Grubišić, HK 1971., god. 28., str. 92. – 95.

Stećci – jedinstveni spomenici hrvatske prošlosti, Silvije Grubišić, HK 1972., god. 29., str. 84. – 92.

U Perziji u pre4davna doba, Silvije Grubišić, HK 1973., god. 30., str. 47. – 53.

Bogoštovni pozdrav i ozdrav, Silvije Grubišić, HK 1974., god. 31., str. 111. – 113.

Božićna poruka ‘74. Prema drami od pet Knjiga objavljenih u II. svesku Hrvatske Biblije u novom prijevodu, Silvije Grubišić, HK 1975., god. 32., str. 105. – 111.

Odgometavanju hrvatske zagonetke, Silvije Grubišić, HK 1976., god. 33., str. 80. – 85.

Odakle naše hrvatsko ime, Silvije Grubišić, HK 1979., god. 36. (stoji 26. pogrešno!), str. 33. – 41.

Dvije hrvatske obljetnice na iranskom tlu 520. godina prije Krista, Silvije Grubišić, HK 1980., god. 37. (piše 27.), str. 52. – 60.

Uz četrdesetu obljetnicu proglašenja Nezavisne Države Hrvatske (jedno gledanje iz Amerike, prema knjizi: Od Pradomovine do Domovine), Silvije Grubišić, HK 1981., god. 38. (piše 28.), str. 64. – 68.

Odakle naziv Krakov?, Silvije Grubišić, HK 1982., god. 39. (ovdje su tek shvatili pogrešku u tiskanju broja godišta Kalendara!), str. 152. – 155.

FRA SILVIJEVE TISKANE KNJIGE

Spomen knjižica četrdesete godišnjice 1898.–1938. Hrvatske rimokatoličke župe „Uznešenja B. Dj. Marije“, priredio fra Silvije Grubišić, Steelton, 1938.

Silvije Grubišić, Pripovijest o Bibliji, s puta po biblijskim zemljama, Pro manuscripto, New York, 1968.

Silvije Grubišić, Pripovijest o Bibliji, s puta po biblijskim zemljama, Drugo izdanje, Chicago 1979.

Silvije Grubišić, franjevac, Hrvatska biblija, Stari zavjet, Preveo i popratio razjašnjenjima,

Svezak I.

Hrvatska biblija, Stari Zavjet, Mojsijevo petoknjižje, Osmo izdanje, Chicago – West Allis, 1982., Pročelnu stranicu izradio: Jaki.

Dosadašnja izdanja Prvoga sveska:

Prvo: Zagreb, 1968.

Drugo: Zagreb, 1969.

Treće: Chicago, 1973.

Četvrto: Zagreb, 1974.

Peto: Zagreb, 1976.

Šesto: Švedska, 1976.

Sedmo: Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980.

Osmo: West Allis – Chicago, 1982.

Svezak II.

Hrvatska biblija, Stari Zavjet, Ruta, Job, Životne upute, Velepjesan, Predsjedatelj, Drugo izdanje, Chicago – West Allis, 1983. Pročelnu stranicu izradio: Jaki.

Dosadašnja izdanja Drugoga sveska:

Prvo izdanje: Chicago, 1974.

Svezak III.

Hrvatska biblija, Stari zavjet, Psalmi, Chicago – New York, 1975., Nakladom Newyorškoga Tjednika, NTI, urednik Josip Remenar, Naslovna strana i grafička oprema Ratimir Štigler.

Svezak IV.

Hrvatska biblija, Stari zavjet, Prvi proroci: Jošua, Suci, Šamuel – obje knjige, Kraljevi – obje knjige, New York – Steelton, 1976., Nakladom Newyorškog Tjednika, NTI, urednik Josip Remenar, Naslovna strana i grafička oprema Ratimir Štigler.

Svezak V.

Hrvatska biblija, Stari zavjet, Poruka povratnika, Ljetopis I, Ljetopis II, Ester, Ezra, Nehemija, New York – Steelton, 1978., Nakladom Newyorškog Tjednika, NTI, urednik Josip Remenar, Naslovna strana i grafička oprema Ratimir Štigler.

Svezak VI.

Hrvatska biblija, Stari zavjet, Veliki proroci, Izaija, Jeremija, Ezekiel, Daniel, Chicago – Beaver Falla, 1981., Pročelnu stranicu izradio: Jaki.

Svezak VII.

Hrvatska biblija, Stari zavjet, Dvanaest proroka i Tužaljke, Hošeaq, Joel, Amos, Obadija, Jona, Mika, Nahum, Habakuk, Sefanija, Hagaj, Zekarija, Malaki i Tužaljke, Chicago – West Allis, 1983. Prvo izdanje. Pročelnu stranicu izradio: Jaki.

Svezak VIII.

Hrvatska biblija, Stari zavjet, Posljednje starozavjetne knjige, Baruk, Tobit, Judita, Prva Makabejska, Druga Makabejska, Sirak, Mudrost, Chicago – West Allis, 1984., Prvo izdanje. Pročelnu stranicu izradio: Jaki.

Silvije Grubišić, franjevac, Od pradomovine do domovine, Hrvatska priповijest od 520 godine prije Krista do 1976. poslije Krista, Tisak, GrafikColor, Slavonski Brod, 2000.

Fra Ante Marić

JANJIČARI

UVOD

U ovom seminarskom radu obradio sam janjičare, tursku stajaću pješadiju, koja je ispočetka bila sastavljena od ratnih zarobljenika. Međutim, kako ćemo vidjeti u ovom seminarskom radu, Turci su od muške kršćanske, većinom katoličke djece između 8-12 godina, koji su otimani od svojih roditelja, stvarali janjičare.

Seminarski rad koncipirao sam u tri poglavlja. U prvom poglavlju ukratko sam opisao osnutak i razvoj Osmanlijskog Carstva, koje je osnovano počekom 14. st., a njegov osnivač je Osman. Tu ćemo vidjeti da je prvi sultan, odnosno car bio Murat I. (1362.-1389.). Najveće zasluge za širenje Osmanlijskog Carstva pripadaju sultanima Mehmedu II. Osvajaču i Sulejmanu Zakonodavcu ili Veličanstvenom. Također sam u ovom poglavlju, pod posebnim podnaslovom, obradio i tursko osvajanje Bosne i Hercegovine. Nadalje, u drugom poglavlju pisao sam općenito o vojnoj organizaciji Osmanlijskog Carstva, posebno o sastavu kopnene vojske jer je ona za tursku državu imala veće značenje u osvajačkim ratovima od mornarice. Treće poglavlje posvetio sam samoj temi ovoga seminarskog rada, odnosno janjičarima. Tu sam pisao kako je došlo do osnivanja ovoga roda vojske, kakva je bila organizacija janjičara u Bosni i Hercegovini, o njihovoj glazbi, te o ukinuću janjičara (1826.).

1. OSNUTAK I RAZVOJ OSMANLIJSKOG CARSTVA

Osmanlijsko (Osman I. 1301.-1326.) ili Otomansko Carstvo (Otoman-tur. Turčin) svoje korijene ima u jednom turskom plemenu iz okolice Aralskog jezera, od 400 obitelji, a islam je prihvatiло već u 8. st.¹ Osmanska država razvila

¹ Božo Goluža, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Crkva na kamenu, Mostar, 2004., str. 99-100.

se od jednog bejluka (emirata), koji je s ostalim bejlucima, poslije pada seldžučke države i prodiranja Turaka preko bizantske granice u Malu Aziju, osnovan potkraj 13. st. kao vazalni bejluk pod vrhovnom vlašću zapadnomongolske države Ilhanovića.²

Za vladavine Osmana I., osnivača dinastije, bejluk se znatno proširio i učvrstio u bivšoj bizantskoj pokrajini Bitiniji. Od njegovih skromnih početaka Turci su u besprimjernom pobjedničkom pohodu osvojili gotovo čitavu Malu Aziju i velike dijelove jugoistočne Europe.³ Osmana je naslijedio njegov sin Orhan (1326.-1362.), a za njegove vladavine osmanska vlast širi se u Maloj Aziji i učvršćuje na Balkanu u oblasti Galipolja i Drinopolja. S učvršćenjem turske vlasti u dolini Marice i u Makedoniji stvoreni su uvjeti za razvitak i uređenje osmanske države, koja sredinom 14. st. postaje nezavisna, pa Murat I. (1362.-1389.) uzima naslov sultana (cara). Turske pobjedničke pohode zakratko su zaustavili Mongoli pod vodstvom Timurlenka. Sultan Bajezid I. (1389.-1402.) suprotstavio se Timurlenku kod Ankare 1402. god., ali neuspješno, pa je završio u ropstvu gdje je i umro. Mehmed II. Osvajač (1451.-1481.) uspio je osvojiti Carigrad (1453.), te proširiti vlast gotovo na čitavu jugoistočnu Europu i Malu Aziju. Za njegove vladavine osmanska država razvila se u imperij. Za vladavine Sulejmana Zakanodavca (1520.-1566.) sultanova vlast bila je neograničena, a Osmanlijsko Carstvo dostiglo je vrhunac svoga teritorijalnog razvijanja. Međutim, prvi deficit u državnim financijama pojavio se pri kraju Sulejmanove vladavine. Sulejmana je naslijedio Selim II. (1566.-1574.), čija je flota doživjela poraz kod Lepanta 1571. god. od venecijanske i španjolske flote. Selimov sin i nasljednik Murat III. (1574.-1596.) doživio je veliki poraz kod Siska 1593. god., a ovim porazom zaustavljen je tursko prodiranje prema zapadu. Nakon ovih turskih poraza prestaje daljnje širenje Osmanlijskog Carstva, koje sad teži k tome da očuva ogromno područje, ali ipak ne odustaju od pokušaja zauzimanja Beča. Međutim, neuspješnim ratovima potkraj 17. i početkom 18. st. Osmanlijsko Carstvo polako počinje gubiti svoje teritorije. Najveći dio svojih područja Turci će izgubiti nakon Hercegovačkog ustanka (1875.-1878.) i Berlinskog kongresa (1878.) kad će biti istjerani s gotovo čitavog područja jugoistočne Europe.⁴

1.1. Tursko osvajanje Bosne i Hercegovine

U Bosansko Kraljevstvo Turci su prvi put provalili 1386. god., a opustošili su jugoistočne krajeve današnje Hercegovine do Neretve. Dvije godine kasnije

² SKUPINA AUTORA, *Historija naroda Jugoslavije*, Školska knjiga, Zagreb, 1959., str. 9.

³ SKUPINA AUTORA, *Povijest svijeta II. dio*, Marjan tisak, Split, 2005., str. 467.

⁴ SKUPINA AUTORA, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 9-19.

(1388.) kod Bileće ih je potukao Tvrtkov vojvoda Vlatko Vuković. Ipak, od te godine oni češće ulaze u Bosnu, nekad sami, a najviše na poziv nesložnih bosanskih velikaša, koji su Turke pozivali u međusobnim svadama i borbama, te u borbama protiv bosanskih i ugarsko-hrvatskih kraljeva. Tako su 1415. god. došli u Bosnu na poziv hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića i Bošnjacima pomogli potući kralja Žigmunda u Usori blizu Save. Turci su 1428. god. prisilili bosanskog kralja Tvrtka II. na plaćanje godišnjeg danka. Od 1435. god. oni stalno drže trgovište Vrhbosnu (Sarajevo) i Hodidjed, koje su ujedinili s osvojenim mjestima istočno od Drine i stvorili upravnu jedinicu Bosansko Krajiste. Svrha ovoga Krajista bila je da pripravi potpuno zauzimanje cijelog Bosanskog Kraljevstva. Bosanskim Krajistem, od njegova osnutka do pada Bosne 1463. god., redovito su upravljali sinovi skopljanskoga krajinskoga Ishakbega (1414.-1439.), a od njegovih sinova najznačajniji je Isa-beg Ishaković (1439.-1463.). On je uz staru Vrhbosnu, na lijevoj strani Miljacke, podigao dvor krajiskoga vojvode, koji se zvao Saray-ovasi (dvorovo polje, sarajevo polje), od čega je nastalo ime gradu Sarajevu.⁵

U proljeće 1463. god. turski sultan Mehmed II. Osvajač zauzeo je Bosnu do Jajca. S iznudenim pismom zarobljenoga bosanskog kralja Stjepana Tomaševića, Turci su za mjesec dana zauzeli oko 70 utvrđenih gradova i u njih stavili svoje posade. Iako mu je obećao poštovati život, sultan je kralja pogubio pod Jajcem i pod konac svibnja vratio se preko Vrhbosne na istok. Hercegovina, sa svojom posljednjom utvrdom Herceg Novim, pala je 1482. god. Nakon što su srušili Bosansko Kraljevstvo, Turci su doveli priličan broj svojih ljudi, kojima su podijelili timare. Od domaće feudalne klase primali su samo one ljude, koji su stekli njihovo povjerenje, odnosno one koji su prešli na islam. Međutim, islamizacija na području Bosne i Hercegovine počela je punih 77 godina prije pada Bosne (1463.).⁶

2. VOJNA ORGANIZACIJA OSMANLIJSKOG CARSTVA

Vojna snaga Osmanlijskog Carstva dijelila se na kopnenu vojsku i mornaricu, kojoj je na čelu bio kapudan-paša. No, glavna vojna snaga osmanlijske države bila je kopnena vojska, koja se dijelila na centralnu vojsku carske garde (Kapikulu ocakları) i ejaletsku (provincijsku) vojsku. U početku je beglerbeg zapovijedao čitavom osmanskom vojskom i bio sultanov najviši doglavnik, da bi oko 1386. god. bila ustanovljena dužnost prvoga, kasnije nazvanog velikog

⁵ B. GOLUŽA, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, str. 99.

⁶ B. GOLUŽA, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, str. 100.

vezira. Dio plijena stečenog u pohodima i pristojbe od zarobljenika dobivao je sultan, a pokorenim kršćanima nametnuta je glavarina (džizja, harač), koja je također isla sultanu.⁷

Dotadašnje povremeno uzimanje zarobljenika radi popunjavanja vojske, u vrijeme Murata I. postala je zakon, pa je uvedeno da se svaki peti zarobljenik vojnički obrazuje. Njima se prvenstveno popunjavao janjičarski red, novouvedena sultanova plaćenička pješadija. U vrijeme rata oni su služili kao pješadija, a mjesto im je bilo u centru, ispred sultana, ukoliko je on sudjelovao u vojnem pohodu, a tijekom mira imali su različite službe vezane za čuvanje reda u gradovima.⁸

Najvažnija i najbrojnija turska vojska su spahije,⁹ a njihovi zapovjednici su čeribaše i subaše. Spahijska konjica bila je osnova osmanlijske vojne moći, koja se popunjavala od zaslužnih janjičara i sinova konjanika iz garde, a jedan dio bio je iz stranih zemalja. Spahije su dobivale dio zemlje u oslobođenim krajevima (timare) i tako osiguravali nazočnost Porte u svim krajevima carstva ujednačeno. Broj konjanika iznosio je sredinom 15. st. 8000, a u vrijeme sultana Sulejmana oko 11.000 vojnika. Pripadnici konjaničke garde u miru su izvršavali različite administrativne poslove (pisari, popisivači i sakupljači poreza). Vojnuci (balkanski stočarski rod vojske, Vlasi) i martolosi, u južnoslavenskim zemljama pod turskom vlašću, bila su dva osnovna kršćanska roda vojske u turskoj službi. Sljedeći su bili topnici, a posebno cijenjeni rod vojske bili su oružari. Oni su proizvodili, održavali i čuvali oružje, streljivo i barut. Bili su visoko cijenjeni u društvu i, općenito rijetko su se viđali u bitci. Uz navedene redove postojao je manji dio centralne vojske koji su činili psetari. Tako su se nazivali zbog svog osnovnog i prvotnog zadatka da za sultana idu u lov, vode i uzbajaju pse.¹⁰

Širenju osmanske vlasti uvijek su prethodili upadi i napadi lakog konjaništva, turskih akindžija, koji su iznenadnim napadima uništavali materijalna dobra, hvatali ljude, osobito žene i djecu, i odvodili ih u roblje. Sve što su mogli ponijeti kao plijen nosili su sa sobom, a nepokretna dobra palili su i uništavali. Isto tako uništavali su i duhovni identitet stanovništva na prostoru kojeg su željeli osvojiti i priključiti osmanskoj državi. Među prvima na udaru bile su crkve i samostani, gdje se nalazilo mnogo toga što se moglo oteti i opljačkati.¹¹

⁷ SKUPINA AUTORA, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 12.

⁸ SKUPINA AUTORA, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 25.

⁹ Sitno vojničko plemstvo, koji su uživali naslijedna vojnička lena (timare).

¹⁰ SKUPINA AUTORA, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 9-19.

¹¹ IVE MAŽURAN, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1998, str. 180-184.

3. JANJIČARI

Janjičari (tur. Yeneçeri-nova trupa) su stajaća pješadija Turaka, Osmanlija, ujedno i prva takva vojska u Europi, a formirani su u 14. st. Njihov tvorac je sultan Orhan (1326.-1362.), dok neki izvori kao idejnog tvorca navode Kara Rustema. Od svoga nastanka janjičari su stavljeni pod zaštitu derviša bektašovog (vjerskog) reda. **Šeik Hadži Bektaš, osnivač derviškog reda, izvršio je nad njima vjerski obred i nazvao ih jeničeri.** Janjičari su odgajani uz strogu disciplinu i naporan rad u posebnim školama, gdje su bili prevedeni na islam. Pravni propisi o odgoju i uredbi janjičara potječu iz 1402. god. Tada se odredilo, da se od vremena do vremena otimaju zdrava i dobro razvijena djeca (adžemi-oglan) od kršćanskih roditelja po raznim pokrajinama u turskom carstvu, koji će se u posebnoj školi u Carigradu odgajati za janjičare i državne službenike (*danak u krvi*). Prema zakonu Murata I., regruti - ratni zarobljenici ili dobiveni dankom u krvi - morali su provesti sedam godina u posebnim vojarnama prije nego što su uvršteni u borbene grupe. Odgoj janjičara sastojao se od vjerske poduke i vojničke obuke. Janjičarski pomladak, adžemi-oglan, nisu smjeli održavati vezu sa svojim obiteljima, niti su se smjeli ženiti, kada bi bili prevedeni u janjičare. Njihova jedina ljubav i zanimanje od ulaska u janjičare su: islamska vjera, sultan i svjetlo oružje. Sultana su smatrali svojim ocem. Za vrijeme bitke janjičari su se nalazili u sredini vojske i svojom hrabrošću, neustrašivošću i vještinom u oružju najviše pridonosili pobjedničkim uspjesima turskog carstva u 15. i 16. st. Uz luk i strijelu, kasnije pušku, janjičari su imali i oružje za blisku borbu (koplje, helebardu, buzdovan, bojnu sjekiru, mač sablju).¹²

Janjičari kao kolektiv, zvani odžak (tur. - ognjište) bili su organizirani u taktičke jedinice zvane orta (100-3000 ljudi), koje su se dijelile na: džemijet (skup, udruženje)-101 orta, belik (odred)-61 orta i seimen (čuvari pasa)-34 orte. Četvrta grupa, regrutna od 34 orte, služila je kao dopunska jedinica i nikad nije napuštala Carograd. Svaka orta imala je poseban znak na zastavi koji se stavljao i na vrata vojarne, a janjičari su ga ponekad tetovirali na rukama i nogama. Bolesni i nesposobni janjičari, nazvani oturak (sjedište, rezidencija) otpuštani su s mirovinom.¹³

Sultan je sebe smatrao hraniteljem janjičara, pa zbog toga nazivi janjičarskih činova imaju veze s pripremanjem hrane: viši zapovjednik-čorbaši (glavni kuhar); poručnik-sakabaši (zapovjednik vodonoša). Veliki kotao (kazan) bio

¹² DOMINIK MANDIĆ, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Hrvatski povjesni institut, Rim, 1967., str. 415-416.

¹³ "Janjičari", u: *Enciklopedija Leksikografskog Zavoda*, III., Zagreb, 1958., str. 8.

je simbol janjičarskih obreda. Njegovo prepuštanje neprijatelju bila je najveća sramota za Turke, dok je prevrnuti kotao označavao znak za pobunu.¹⁴

U 14. st. brojno stanje janjičara iznosilo je oko 5000, za vladavine Mehmeda II. Osvajača 6-10.000, a 1592. god. oko 24-25.000. Glavnina se, obično, nalazila u Carigradu, a manji dijelovi na granicama, u tvrđavama.¹⁵

3.1. "Danak u krvi"

Kako bi naselili osvojene zemlje i umnožili vojničku snagu, Turci su od početka zarobljavali katoličko pučanstvo, te ga prevodili na islam. U početku se otimalo dječake samo kršćanskim, i to katoličkim roditeljima, jer je pravoslavne zaštićivao carigradski patrijarh, koji je priznao tursku vlast nakon pada Carigrada 1453. god. Osobito su na cijeni bili dječaci od 8 do 12 godina od kojih su stvarani janjičari. Janjičari su regrutirani po originalnom sustavu za koji nema primjera u povijesti. Osmanlijska vlast otimala je dječake i mladiće podčinjenih kršćanskih naroda, tzv. *danak u krvi*, i prevodila ih na islam. Jedne je stavljala na raspolažanje dvoru, a druge privremeno davala pašama, dostojanstvenicima, zemljoposjednicima i zanatlijama. Ovi drugi, kad su dozreli i potpuno se asimilirali u turskom ambijentu, odlazili su u janjičarske vojarne. Takav način popunjavanja utvrđen je za kasniji period, a u doba njihovog osnivanja popunjavali su se ratnim zarobljenicima. Mlađe žene završavale su u ženskim odajama (haremima), odakle nije bilo izlaska, a služile su kao rodilje. Danak u krvi zamijenjen je krajem 16. st. novčanom dažbinom, a početkom 18. st. je ukinut.¹⁶

Janjičarski pomladak počeo se u hrvatskim zemljama skupljati 1472. god., a 24. rujna iste godine sultan Mehmed II. pisao je Dubrovčanima, da je naredio hercegovačkom sandžaku Hamza-begu, "da sabere momke vlaške", i nareduje Dubrovčanima, "da ne pustite nekog Vlaha ili Vlašikia (Vlašića) od ljudi carstva mi preko vaše zemlje u drugu zemlju". Tu se radi o skupljanju janjičara od katoličkih "hrvatiziranih" Vlaha u Hercegovini, po svojoj prilici od onih obitelji, koje se nisu bile svojevoljno uključile u turske pomoćne čete po "vlaškom zakonu". Kada je za vrijeme prvog progona katolika 1515.-1524. god. veliki broj hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini prešao na islam (poturice), turske vlasti počele su uzimati dječake i od ovih islamiziranih Hrvata. O tome su se sačuvale sultanove naredbe iz 1565., 1573., 1578., i 1589. god. U tim naredbama zapisano je, da odabrani mladići moraju biti "od

¹⁴ "Janjičari", u: *Enciklopedija Leksikografskog Zavoda*, III., str. 8.

¹⁵ "Janjičari", u: *Enciklopedija Leksikografskog Zavoda*, III., str. 8.

¹⁶ <http://www.wikipedija.org/Janjičari>, (12. 3. 2007.).

tamošnjih starih mještana, sinovi potura, koji ne znaju turski... (a ne) mladići, koji su se turcizirali". Krajem 15. st. Hrvati iz raznih krajeva, posebice iz Bosne, činili su većinu janjičarskog zbora.¹⁷

U trećem desetljeću 16. st. njihov je broj bio toliki da Benedikt Kuripešić 1530. god. ovako piše: Svi su njihovi janjičari i najbolji službenici, činovnici i kapetani Bošnjaci. Turci ih smatraju najboljim, najpožrtvovnijim i najvjernijim ljudima, koji vole da se drže pravim Turcima. I doista oni se razlikuju od ostalih Turaka okretnošću i ljepotom svojom. A ljepše se i nose nego Turci.¹⁸

3.2. Janjičarska organizacija u Bosni

U Bosni je janjičarska organizacija imala poseban utjecaj. Prije svega, značajnu ulogu u njenom utjecaju na formiranje bosansko-muslimanskog društva odigrala je činjenica da je onim stanovnicima Bosne koji su primili islam bila dana povlastica da šalju svoje sinove u sultanski dvorski pomladak (adžemi-oglan) po sistemu janjičarske regrutacije. Školovanjem u Carigradu, jedan broj tih mladića uspeo se do vrhova osmanske društvene i vojno-birokratske ljestvice. Znatan broj takvih pojedinaca (npr. iz roda Sokolovića) zauzimao je visoke vojno-upravne položaje u sandžacima, koji će kasnije ući u sastav bosanskog pašaluka, a prvi paša toga pašaluka, kao što je poznato, bio je jedan od najistaknutijih članova roda Sokolovića, Ferhad-paša Sokolović. Putem ustanove adžemi-oglan, jedan broj Bosanaca formirao se u okviru duhovnog muslimanskog reda (ulema), iz kojeg je ponikao veći broj istaknutih muslimanskih pravnika (kadija, muftija), profesora (muderisa), tumača Kur'ana i Hadisa (vaiza), kao i vrlo uglednih pjesnika i islamskih filozofa. Početkom 16. st. dolazi do sve veće upotrebe hrvatskog jezika u vojničkim i državnim krugovima, koji ubrzo postaje i drugi diplomatski jezik između turskih državnika sa zapadnim vlastima. Zbog toga sultani šalju svoje sinove, buduće turske vladare, da uče hrvatski jezik.¹⁹

3.3. Janjičarska glazba

Janjičarska glazba (tur. - mehter) marširala je ispočetka u sklopu pješaštva i sastojala se od oboa, truba, velikih i malih bubenjeva, doboša i štapova s praporcima. U punom sastavu, samo za sultana, kapele su imale po devet

¹⁷ [http://www.wikipedija.org, Janjičari, \(12. 3. 2007.\).](http://www.wikipedija.org, Janjičari, (12. 3. 2007.).)

¹⁸ D. MANDIĆ, *Etnička povijest...*, str. 416.

¹⁹ I. MAŽURAN, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, str. 180-184.

komada svakog instrumenta. Niži dužnosnici imali su, ovisno o rangu, pravo na manji broj instrumenata.

U mnogim evropskim zemljama, a posebice onima koje su u neposrednom kontaktu s Osmanlijskim Carstvom, pjevaju se pjesme o pobjedama nad Turcima, odnosno rugalice na račun "strašnog neprijatelja", što u europskoj glazbi rezultira osebujnim stilom "alla turca". U ovom se stilu elementi rugalica postupno miješaju s orijentalnom opsesijom i izazovom da se glazbeno stvaralaštvo Zapada obogati egzotičnim elementima turske glazbe. Među skladateljima, u čijim su djelima primjetni motivi turske vojne glazbe, svakako prednjači austrijski glazbeni genij Wolfgang Amadeus Mozart, koji je skladao operu "Otmica u saraju" na turskom jeziku.²⁰

3.5. Ukipanje janjičara

Nakon Karlovačkog mira (1699.) sve se više javljaju znaci opadanja osmanske moći. Osnovni unutrašnji uzrok slabljenja Osmanskog Carstva bio je u krizi ekonomске osnove države, u procesu raslojavanja njegove vojno-feudalne strukture, a u prvom redu njegovog timarskog sustava. Na tome sustavu bila je izgrađena snaga i veličina Carstva. Zbog pomanjkanja ratnih uspjeha izostajao je i priliv ratnog plijena, glavnog izvora bogaćenja vladajuće vojničke klase, posebno janjičara i spahija. Od čisto vojničke organizacije janjičari se pretvaraju u političku organizaciju, a utjecali su na izbor vezira i sultana. Prvi korak prema raspadu janjičarskog reda bila je dozvola za osnivanje obitelji, čime je prestajao disciplinirani život u vojarni, a janjičarske privilegije postale su nasljedne. Da bi mogli izdržavati porodice, janjičari se primaju i drugih poslova (trgovina, zanatstvo). To je vrijeme kada janjičari više ne primaju plaće, pa žive od pljačke stanovnika. Od 1582. god. u janjičarski red počela su se uvoditi i muslimanska djeca. Od kraja 17. st. postrojba se popunjavalala samo odraslim ljudima, a od 1740. god. dozvoljava se čak trgovina janjičarskim položajima.²¹

Godine 1449. janjičari su se prvi put pobunili tražeći bolju plaću, koju su i dobili. Osnaženi, janjičari su vršili jak pritisak na sultane. Državnim udarima rušit će sultane koji im ne bi bili po volji i pomagati drugima da se domognu vlasti. Mehmed II. Osvajač 1451. god. guši energično njihov prvi pokušaj da pobune, ali takve će se bune kasnije nastaviti i to s uspjehom. Izuzetak čini vladavina Murata IV. (1623.-1640.) koji je uspio da ih ponovno disciplinira. Da bi izbjegli njihov pritisak, sultani ih šalju u unutrašnjost, više nego što bi zahtijevali vojnički obziri.

²⁰ [http://www.wikipedija.org, Janjičari, \(12. 3. 2007.\).](http://www.wikipedija.org, Janjičari, (12. 3. 2007.).)

²¹ SKUPINA AUTORA, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 1285.

Janjičarska pobuna iz 1807. god. srušila je Selima III., koji je uz pomoć europskih instruktora pokušao modernizirati vojsku. U travnju 1810. god. janjičari su u istanbulskoj četvrti Galata zapalili 2000 kuća, a u proljeće 1811. god. njihova je postrojba bila upletena u borbe diljem grada. Godine 1816. sudjelovali su u gušenju pobuna u Grčkoj. Neuspješni ratovi krajem 18. st. naveli su sultana Selima III. na pokušaj da stvori regularnu vojsku po europskom uzoru, ali su ga janjičari zbacili 1807. god., a zatim i ubili. Njegove reforme naišle su na veliki otpor i bosanskih janjičara. Za vrijeme Mahmuda II., veliki vezir Mustafa Bairakdar-paša pokušao je da od janjičara stvori novu vojsku, ali je ubijen 1808. god. Kada je Mahmud II. to ponovno pokušao 1826. god., janjičari se opet bune, ali su 16. lipnja 1826. god. uništeni intervencijom mornara, artiljeraca i minera. Smatra se da je tom prilikom poginulo 30.000 janjičara. Narednog dana janjičari i bektašev red ukinuti su hatišerifom. Kasniji pokušaji restauracije janjičara u provincijama, ugušeni su u krvi. Janjičarske postrojbe ukinute su 1826. god.²²

²² "Janjičari", u: *Enciklopedija Leksikografskog Zavoda*, III., str. 8.

ZAKLJUČAK

Ovo Carstvo se polovicom 14. st. sve više širi, te predstavlja potencijalnu opasnost za katoličku Europu. Za vladavine sultana Sulejmana II. (1520.-1566.) Osmanlijsko Carstvo dostiže svoj zenit, ali ubrzo nakon toga počinje i njegov blagi pad, koji će se posebno očitovati krajem 17. i početkom 18. st.

Za ova turska osvajanja zaslужna je kopnena vojska, posebno spahijska konjica koja je bila osnova osmanske vojne moći. Međutim, jedan drugi rod turske vojske je posebno zanimljiv, a to su janjičari. Naime, ovaj rod vojske ispočetka je regrutiran od ratnih zarobljenika, da bi sultan Murat I. naredio otimanje katoličke zdrave muške djece između 8-12 godina koji su nasilno prevođeni na islam i obučavani za janjičare. To je u povijesti ostalo poznato kao *danak u krvi*. Ali baš će ovi janjičari biti i jedan od uzroka pada Osmanlijskog Carstva. Već za Mehmeda II. Osvajača javljaju se prve pobune janjičara, koji će od 17. st. svrgavati sultane s prijestolja ako ne rade po njihovoj volji. To će sve kulminirati u 19. st., a na kraj janjičarima stat će sultan Mahmud II., koji će ih definitivno poraziti i ukinuti 1826. god.

POPIS KRATICA

god. - godina(e)

npr. - na primjer

st. - stoljeća(e)

str. - stranica(e)

LITERATURA

"Janjičari", u: *Enciklopedija Leksikografskog Zavoda*, III., Zagreb, 1958., str. 7-8.

GOLUŽA, Božo, *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Crkva na kamenu, Mostar, 2004.

MANDIĆ, DOMINIK, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Hrvatski povjesni institut, 1967.

MAŽURAN, IVE, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Golden marketing, Zagreb, 1998.

SKUPINA AUTORA, *Historija naroda Jugoslavije*, Školska knjiga, Zagreb, 1959.

SKUPINA AUTORA, *Povijest svijeta II. dio*, Marjan tisak, Split, 2005.

<http://www.wikipedija.org>, *Janjičari*, (12. 3. 2007.).

Frano Pandžić

KRIŽARSKA ZASTAVA

Glasnik sv. Ante, XXXIII, 1938., br.5., str. 153-154

Dr. Fra Leo Petrović

KRIŽARSKA ZASTAVA IZ OSLOBODILAČKIH RATOVA 17.-18. STOLJEĆA, SAČUVANA U OBITELJI JUKIĆA U POSUŠJU

U veljači ove godine, pretraživajući stare matice župe posuške iz polovice 18. stoljeća, raspitivao sam se ujedno i kod tamošnjih seljaka, da li ima kakvih starih uspomena ili predmeta koji su sačuvani kod starih obitelji prastare župe Posušje, koja se je prostirala preko cijele posuške visoravni od Vranića do Zavelina, od Rakitna do Bekijskoga polja. Saznao sam da su uspomene živo sačuvane na neka mjesta, gdje gdje su u potleušicama sakrivajući se prebivali i sklanjali se siromašni fratri-misionari. Od tih njihovih skloništa danas nema ama baš ništa – ni temelja! Uza sve to seljaci sa stalnošću pokazuju na mjesto, gdje je bila kućica, gdje štala i čatrnja, ali tu nikakva znaka više nema.

Pukim kao slučajem Rade Jukić poče pri povijedati da ipak nešto ima kod njih Jukića sačuvano: „U nas Jukića čuvane su od naših šukundijeda neke karte (dokumenti), još iz vremena, kada smo mi Jukići stanovali u Dalmaciji u Prološcu. Te su karte čuvane u jednoj limenoj kutiji i predavane od oca do sina sve do rata. Negdje u 1917, dođe jedan naš Jukić s ratišta i u nekoj sjeti (bio je zamišljen i iz rata se poslije nije više vratio – umro) uze sve one karte i baci ih u vatru govoreći „*Ovo više ništa ne vrijedi!*“ Tako su naše stare karte propale. To su bile turske tapije naših zemljista u Prološcu, Gorici i Posušju. Ali i sad ima u kući Stipana Jukića pok. Andrije, zv. Cvitanović, jedna neobična *zastava*, koja je od koljena do koljena predavana i do danas sačuvana. Sačuvana je nekim slučajem. Onaj srećo, kad je spalio karte htio je i onu zastavu, ali mu je žene izmakoše, jer da je šteta krpu paliti, kada može za štogod kući valjati. Od

toga vremena žene su u tu zastavu vezale vunu i klupka. Tako se ta *zastava od 1917. koturala ispod kreveta uz ognjiste*. Zamolih ga da odem i zastavu barem vidim ili da je on donese u župski stan. Dne 26. veljače u večer doneše nam Rade zastavu, ali samo da je pogledamo (treba ženama!). Nekako je ipak zadržasmo. Potom sam je pohranio u Etnografskom muzeju Franjevačke gimnazije na Širokom Brijegu.

Kako izgleda zastava? Od tvrdoga je lana. Srednje polje od bijelog, rubovi od crvenog lana. Bijelo polje široko 75 cm, dugo (do donjeg ugla) 97 cm. Crveni rubovi široki su 16 cm, gornji crveni rub širok je 10 cm (ovaj nije potpun, jer je tu otrgnuto platno cijelom duljinom i širinom priječnice, na kojoj je na sredini bila kvaka za nositi zastavu na kopljtu). Donja dva ruba široka su 14 cm. Na sredini izrezano je bijelo polje i ušiven je križ od crvenog lana, vidljiv jednako s obe strane zastave, krakova dugih po 20 cm (40:40). Krakovi križa prema krajevima su sve širi tako, da su na sredini široki 3,5 cm, na krajevima 12,5 cm. Na dnu zastave bila je oko 15 cm duga kita od bijelog i crvenoga lana, ali je izgubljena. Sve je krojeno i šivano vrlo vještrom rukom.

Zastava je na mnogo mјesta – najgućće pri vrhu i u okolini križa te sam križ – sa puščanim tanetima izrašetana. Jasno se razabiru proboji taneta.

U obitelji Jukića sačuvana je predaja da je njihovo pleme pod tom zastavom proti Turcima ratovalo za vremena dok su još boravili u Dalmaciji i da se u njihovoj obitelji od onih vremena zastava kao svetinja čuva. Nema sumnje da je zastava puščanim tanetima isprobijana. Radi toga ne možemo misliti da je upotrebljavana samo za neke svečanosti, naručito za vrijeme svadba. Čitamo u okružnicama i naredbama Apostolskih vikara iz druge polovice 18. stoljeća da se strogo zabranjuje nositi zastava pri prevođenju mlade u kuću mladoženje. Vjerljivo, da su baš ovakve zastave tim prigodama nosili na čelo svadbenih povoraka. Ali ne možemo ni slutiti, da bi ko ciljao u zastavu u ovim prigodama. Istina, bilo je slučajeva, da su koji put svatovske povorke dočekane i napadnute po putevima i da se na njih pucalo. Ali to je bivalo rijeđe i iz zasjeda. Ne možemo razložito zaključiti, da bi u takvim prigodama sa toliko taneta mogla biti izrešetana.

Ne prestaje nam nikakav drugi razborit zaključak, nego da je ova zastava nošena pred križarskim borcima za vrijeme oslobođilačkih ratova pod konac 17. i početkom 18. stoljeća, kada su vođeni krvavi ratovi kršćanskih ustaša, koji su uz pomoć mletačkih vojnika god. 1717. oslobodili Imotski i imotsku krajinu i potjerali Turke iz ovih krajeva.

**KRIŽARSKA ZASTAVA
IZ OSLOBODILAČKIH RATOVA 17.-18. STOLJEĆA, SAČUVANA U
OBITELJI JUKIĆA U POSUŠJU**

Da se vidi vjerodostojnost i veza narodne predaje s povijesno utvrđenim činjenicama, ukratko će navesti, kako je oslobođena Imotska krajina i koliko je jada i nevolja podnio naš puk, dok se je konačno oslobodio ispod turske vlasti.

Od užasa se ni čitati ne može što su bijedni kršćani podnijeli po Ravnim Kotarevima, Neretvanskoj, Vrgorskoj, Imotskoj i Sinjskoj krajini za vrijeme tzv. Kandijskog (1645-1669) i Bečkog rata (1684-1699) te dalje sve do Požarevačkog mira, 28. srpnja 1718. Kroz punih 70 godina nije bilo ni jednoga dana bez pljačke, otimanja ljudi, žena i djece, osim ništenja imetka i stoke. Zloča je prevršila svaku mjeru. I sami kršćanski hajduci zalijetali su se iz mletačkih mjesta u turska i odatle dovodili kršćanske momke i djevojke te ih kao stoku prodavali mletačkim trgovcima! Nastajala su razbojstva i prava pustošenja na sve strane. Od Neretve i Mostara do Primorja i Ravnih Kotara nigdje nije bilo stalnih naseljenika. Svak je bježao tamo gdje je mislio da će mu biti sigurnija glava.

Turske vlasti poslije Kandijskog rata pozvaše izbjegle kršćane, da se vrate na stare postojbine da im zemlju obraduju.

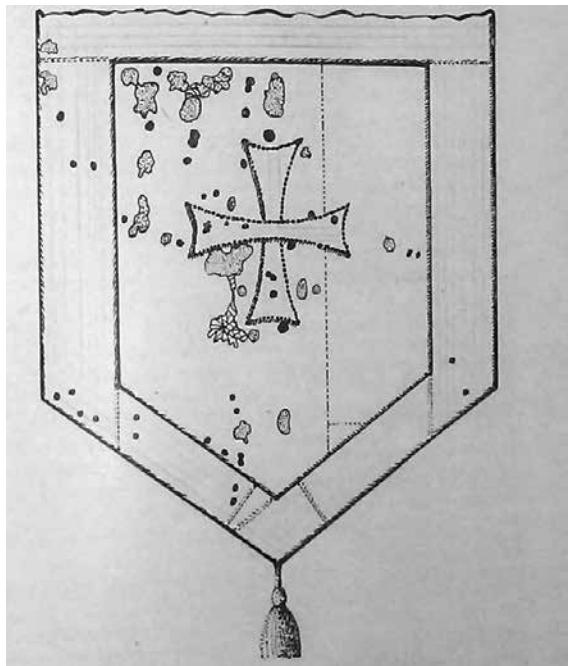
Mnogi se ne pouzdavaju povratiti, radi toga ih Mlečani prevezoše u Istru. Tamo se nijesu mogli obiknuti, te se poslije Bečkoga rata povratiše u staru domovinu. Pri koncu 17. stoljeća bi proglašena opća amnenstija, t.j. svakome ja data sloboda da se vrati na staro obitavalište. Sve je bilo opustošeno i popaljeno, a polja su bila neobrađena. Turski upravitelji i age molili su kršćanske težake, da dođu i polja im obrađuju. Mnogi nijesu imali gdje da se nasele, pa su bili prisiljeni da se vrate pod tursku upravu. Na taj način opet se nekako naseli opustošeni Proložac.

S pukom su se nalazili i Franjevci, koji nijesu svoj puk ostavljali ni u najtežim danima ustanka i ratovanja. zajedno s uskocima oslobođili su kršćanski puk, s njim dijelili sve zlo i ono malo dobra. Tako Franjevci, predvođeni fra Matom Juranovićem, dođu na pust otočić na Prološkom jezeru, ševarom pokriju crkvu i samostančić i tako obnove vatrom uništeni samostan. Ostali se narod smjesti kojekuda po špiljama i malim siromašnim kolibicama. Ni u tom bijednom stanju ne imadoše duga mira. Godine 1718. Turska navijesti Mlecima rat. Odmah započoše nova progonstva, mučenja i zatvaranja. Gvardijan fra Stjepan

Vrljić bi uzet za taoca. Svi kršćani od Gorice i Kamenmosta pobjegoše u Zadvarje, na posjede Mletačke republike. Franjevci na otočiću ne htjedoše se predati ni bježati, nego htjedoše silom sili se oprijeti. Turci neimajući lađa, do njih nijesu mogli pristupiti. Jednom podoše neki fratri da odu preko jezera na obalu. Turci i zapaze i posakrivaju se u grmlju okolo jezera budno pazeći da ih ulove. Jedno siromašno čobanče opazi Turke i upozori fratre, Koji se brže bolje povrate na svoj otočić. „Turci srdito poletiše za čobanom, uhvate ga i živa ga nabiale na kolač. Kolac zabiju na zemlju napram samostanu, da fratri vide, kako Turci muštuluk darivaju.“

Ovo grozno zvjerstvo podivljalih zulumčara prestraši sve. Svi fratri i svi seljaci dadnu se u bijeg iz Imotske krajine. Turci sve što nađoše popališe i uništiše. Ni žive kršćanske duše nije više bilo u okolini Imotskog i Prološca.

Nakon ovih zvjerstava Turci opet mame, moleć i kumeć, da se vrate i polja im obrađuju. – U ovo vrijeme Trinci su doveli Crnogorce i naselili ih u Glavinu i okolini.

Križarska zastava iz oslobođilačkih ratova

Glad razne bolesti i svake druge nevolje prisilili jadne seljake, da se slijedeće godine sami povrate. Odsad su i Turci s njima koliko toliko bolje postupali, bojeći se da im opet nebi pobiegli.

Narodu je dozagrdilo teško robovanje i nije se mogao pomiriti sa svojom sudbinom bespravnog roba, zato je snovao o svom oslobođenju. Franjevci su ih

predvodili i hrabrili. U mjesecu srpnju 1717. mletački general Emo skupi nešto vojske, Franjevci podigoše narod na ustanak te složnim silama potjeraju Turke iz sve imotske krajine. Na 2. kolovoza 1717. prisile da im predadu utvrdu grada Imotskoga. Istom zgodom prodru duboko u Tursku, osvoje Goricu, Drinovce i Roško Polje. Vojsku i ustaše predvodilis u fra Stjepan Vrljić i fra Lovro Šitović-Ljubušak, koji križem blagoslivajući, odriješivaše umiruće i pomagaše pokapati mrtve. Pobjedosno osvajanje potpuno prestade nakon Požarevačkog mira, kojim se Turcima moraše povratiti osvojeni krajevi: Gorica, Drinovci, dio Vinjana i Roško Polje. Požarevački mir bio je koban za sve kršćane duž svih granica turskoga carstva.

Neprestani ratovi ne dopustiše da se obrade polja, radi toga godine 1718. zavlada opći glad. Preko 70 godina siromašni narod proveo je u teškoj borbi, proganjanju, bježanjima i stotini drugih jada. Nigdje kuće ni kuća, nigdje mira i pokkoja. Istrošen tjelesno, duševno iznemogao, tražio je skloništa da jednom dušom dahne. Glad, koji očiju nema, prislio ga, da traži sredstava za život kod turskih aga i spahija, zbog toga mnogi prijeđu iz kršćanskih oslobođenih, ali potpuno opustošenih krajeva u turske.¹

Uz mnoga druga plemena presele se i neki Jukići iz Prološca u Hercegovini i nastane se u njibližoj dalmatinskoj blizini, u selu Gorici. Jukića i danas ima u Prološcu. Ne zna se od kuda su naseljeni, ali mora da su se tamo poodavno naselili i da su bili jedno od brojnih plemena. Po njima je prozvan „Jukića Jasen“, gdje su se dva mladića udušila (Marko Grubišić i Blaž Opržen, 13. veljače 1754. Voda ih je donijela do Kongore u Drinovcima). Da li su Jukići odlazili u Istru, nije nigdje zabilježeno. Vjerojatno, da je među njima postala predaja, da su starinom iz Istre, ali odakle su se za kratka vremena povratili. Oni su to, čini se, malo preinačili.

mali osvrt na prošlost plemena Jukić neka im bude zahvala za brižno čuvanu i do danas sačuvanu uspomenu i amanet naših Križarskih boraca za slobodu vjere i kršćanske kulture. Siromašni seljaci, koji u krvavom znoju zarađuju svoj svagdašnji kruh, koji su s ljubavlju sačuvali uspomenu svojih praotaca, neka svima nama, koji i previše sa sadašnjicom živimo, budu primjerom, da ljubimo stare, časne predaje svojih duhovnih pređa, jer inače će sa sadašnjicom i nas nestati, niti će se znati da smo nekada na svijetu živjeli.

¹ Sve ove zgode i nezgode opširno je pisao Zlastović Stjepan u „Franovci i hrvatski puk u Dalmaciji“, Zagreb 1888, str.16, 181, 191-194, 213-216.

Foto arhiv: Franjevačka knjižnica u Mostaru

Rekonstrukcija zastave (Tomislav Sopta)

Leo Petrović

LOVRO PEJIĆ, PROF. (SOVIĆI, 1890.- VARAŽDIN, 1966.) MUČENIK KOMUNISTIČKOG TOTALITARIZMA

UVOD

Poznata je ona narodna izreka o čudesnim putovima gospodnjim. Ona bi se mogla primijeniti i na moj susret s podacima o životu i djelu Lovre Pejića. Naime, dok sam pretraživao arhivsku građu u Državnom arhivu Zagreb (DAZ). o I. i II. klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, a koja se odnosi na vrijeme neposredno pred II. svjetski rat i u vrijeme tog rat, naišao sam među profesorskim zborom na ime Lovro Pejić. U početku sam prelazio preko toga, jer sam bio usredotočen na druge stvari. No, nakon višekratnog pojavljivanja tog imena, proradio je moj unutarnji glas i rekao mi da provjerim nije li to čovjek porijeklom iz moje Hercegovine, dapače iz Gorice-Sovića. Pa, uostalom i moja baba Marta je od Leventića „Pejušića“ roda. Za pojašnjenje, djed od moje babe Marte (1906. – 1997.), Božo Leventić (1823.), oženio je Jozu, r. Pejić (1829. – 1909.) iz Gorice-Sovića. Joza je po prezimenu dobila nadimak „Pejuša“, a onda svi potomci od Bože i Jose Leventić, nazivaju se „Pejušići“. Još je moguće da mi je Lovro i daljnji rod, pomislio sam!? Čim su mi te misli projurile kroz glavu, počeo sam detaljnije pregledavati građu, koja se odnosila na Lovru Pejića. Shvatio sam da mu je životni put i rad zanimljiv i da bi bilo dobro da ga barem u osnovnim crtama prikažem, da se još barem ponetko susretne s njegovim životom i djelom.

ROĐENJE I ŠKOLOVANJE

U vrijeme NDH L. Pejić je imao u Državnoj II. klasičnoj gimnaziji u Zagrebu (slika 1. b)) Osobnik, s fotografijom (slika 1. a)) i osobnim podacima, popunjeno prvi puta, 25. I. 1942.¹

¹ DAZ, NDH, Osobnik Lovre Pejića, Zagreb, 25. I. 1942.

a)

b)

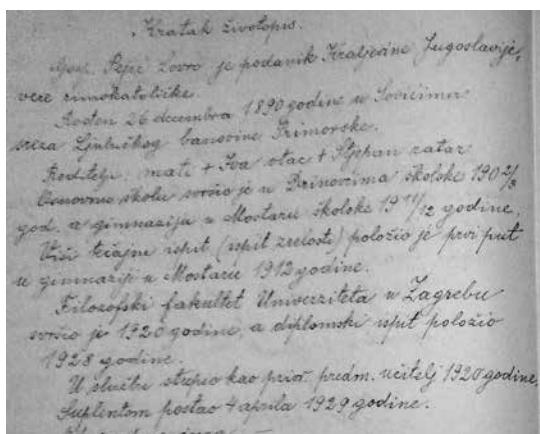
Slika 1.: Lovre Pejić: a) 20. IV. 1926. i b) 25. I. 1942.; c) Državna II. klas. gimn. u Zagrebu 1941./42.

U Osobniku je nađen i prijepis dopisa iz župe Gorica, kojeg je potpisao župnik fra Kazimir Bebek, 10. VII. 1903. U dopisu se navodi da je u knjizi krštenih župe Gorica, pod brojem 44, upisano da je fra Petar Kordić 27. XII. 1890. krstio Lovru, rođenog 26. XII. 1890. u Sovićima od Stjepana Pejića i Ive, rođene Boban, a kum je bio Ante Spajić, svi iz Sovića. Da je prijepis istovjetan originalu potvrđio je u vrijeme NDH, upravitelj, tada nazvane Državne druge klasične gimnazije u Zagrebu, Stjepan Pavičić (slika 2. a)). Očito je ovaj dopis poslužio L. Pejiću za upis u franjevačku gimnaziju na Širokom Brijegu 1903.²

Naime, sam L. Pejić je u svom kratkom životopisu (slika 2. b)), koji je priložen u Osobniku, naveo da je osnovnu školu svršio u Drinovcima 1902./3., a gimnaziju s ispustom zrelosti završio je 1912. u Mostaru. Filozofski fakultet svršio je 1920. na sveučilištu u Zagrebu, dok je diplomski ispit, na istom fakultetu položio 1928. Još je naveo da je u službu stupio kao privremeni predmetni učitelj 1920., a suplentom je postao 4. travnja 1929.³

a)

b)

Slika 2.: a) Prijepis izvoda iz knjige kršteni župe Gorica; b) Kratki životopis L. Pejića, prof.

² DAZ, NDH, Osobnik Lovre Pejića, Zagreb, 25. I. 1942., „U ime Božje, Amen”, Gorica, 10. VII. 1903., pripis - prevod.

³ DAZ, NDH, Osobnik Lovre Pejića, Zagreb, 25. I. 1942., „Kratki životopis”.

Na drugom mjestu u Osobniku, pod točkom X. „Svršene nauke i položeni ispiti“, L. Pejić je naveo i podatak da je gimnaziju najprije polazio na Širokom Brijegu 1903. – 1909., te onda u Mostaru 1910. – 1912. Naveo je i podatak da je sveučilišnu naobrazbu obavljao na, kako se tada zvao, Mudroslovnom fakultetu u Zagrebu, i to u dva navrata 1912. – 1914., te 1918. – 1920.⁴

Pregledom dokumentacije u Arhivu Osnovne škole Drinovci (AOŠD), utvrđeno je da je Lovro Pejić bio upisan u I. r. prve generacije u osnovnoj školi u Drinovcima 1900./1901., među ukupno upisana 32 učenika. Budući da je to bila jedina pučka osnovna škola na području tadašnje općine Drinovci (današnje općine Grude), nije se imao gdje drugdje upisati, pa je kao jedini desetogodišnji učenik iz Sovića pješke dolazio u školu u Drinovce! Razrednik im je bio Pavo Štambuk, učitelj. Nastava je za tu prvu generaciju zapravo otpočela tek početkom ožujku 1901. Svi upisani učenici su se izjasnili da su rimokatolici, a što se tiče domovine postoje raznoliki zapisi: Herceg-Bosna, Bosna i Hercegovina i Hercegovina. Ocjenjivanje se vršilo po predmetima i na kraju svakog mjeseca se zaključivalo ocjene. Uspjeh se vrednovao brojčanim ocjenama, i to počevši od najslabije ocjene 4, do najbolje ocjene 1. Oči uspjeh se vrednovao mjesечно i nazivao se „opći red“, a imao je gradaciju od najlošijeg III. reda, II. reda, I. reda i do najboljeg uspjeha „I. red s odlikom“. Da bi učenik mogao prijeći u viši razred morao je postići uspjeh I. red ili I. red s odlikom. Bilježena je redovitost pohađanja škole, s upisivanjem ispričanih i neispričanih izostanaka. Osim nastavnih predmeta učenici su dobivali ocjene za *Ćudoredno vladanje i Marljivost*. Od nastavnih predmeta nastava je u I. r. izvođena iz: *Jezikoslovna nastava (Čitanje i Usmeni i pismeni izražaj misli)*, *Računstvo*, *Krasopis i Gimnastika*. U II. r. dodani su još predmeti: *Vjeronauk*, *Zorna obuka i Geometrijsko oblikoslovje i crtanje*. U III. i IV. r. nije bilo *Zorne obuke*, ali su uvedeni: *Zemljopis*, *Povijest*, *Prirodopis*, *Prirodoslovje i Gospodarstvo*. Za L. Pejića je napomenuto da se upisao tek 24. III. 1901., dok su ostali bili upisani ranije, od 31. I. do 27. II. 1901. L. Pejić upisao: I. r. pod rednim brojem 32., II. r. pod rednim brojem 18. i IV. r. (zajedno s III. r.) pod rednim brojem 7., sve uspjehom „I. red s odlikom“ (slika 3.). Na istoj slici vidi se da L. Pejić nije uopće pohađao školu u III. i IV. r., i to u rujnu, kao i u prosincu 1902. Razlog tome je vjerojatno bilo plavljenje polja između Drinovaca i Sovića, pa Lovro nije mogao ići preko polja do Drinovaca, a putovanje oko polja, na Grude i Ružiće bilo mu je ipak predaleko.⁵

⁴ DAZ, NDH, Osobnik Lovre Pejića, Zagreb, 25. I. 1942., točka X. „Svršene nauke i položeni ispiti“.

⁵ Narodna osnovna škola u Drinovcima, Razrednica za školske godine: 1900./901., razred I., red. br. 1. – 32.; 1901./902., razred II., red. br. 1. – 23.; 1902./903., razred III., red. br. 1. – 19.; 1903./904., razred IV., red. br. 1. – 10.; 1904./905., razred IV., red. br. 1. – 10.; 1905./906., razred IV., red. br. 1. – 18.; Razrednica za školske godine 1900. – 1905. – Registr učenika, broj po redu 1. – 178.; Arhiv Osnovne škole Antun Branko i Stanislav Šimić u Drinovcima (AOŠD).

The image shows several handwritten entries from school records. On the left, three separate entries are shown for Lovro Pejić, each with a date (1890) and a grade (I, II, or III). The first entry includes a signature and a note about being promoted to the next grade. To the right of these are two more entries: one for Lovro Pejić in grade IV, and another for Štefan Pejić in grade IV. Both of these also include signatures and notes. Below these individual entries is a larger table showing the results of the final exam for all students in grades I through IV. The table has columns for student name, grade, and various subjects like Mathematics, History, and others. The last row of the table indicates that the final exam was held on June 26, 1903.

Slika 3.: Upisi L. Pejića u I., II. i III./IV. r. Osnovne škole u Drinovcima, s uspjehom po razredima, te upis u glavni imenik, s navodom da je 26. VI. 1903. primio svjedodžbu o završetku škole.

U toj prvoj generaciji osnovnoškolaca u Drinovcima bilo je i nekoliko kasnije zaslužnih i poznatih Drinovčana, kao: Ilija Glavota (1891. – 1916., utemeljitelj i urednik širokobriješke *Ruze*),⁶ mons. don Andrija Majić (1892. – 1978., Studenci),⁷ dr. Petar Nuić „Periša“, dipl. iur. (1891. – 1945.?, nestao),⁸ fra Viktor (Jure) Nuić (1890. – 1953., Humac),⁹ dr. fra Krešimir (Stjepan) Pandžić (1892. – 1945., *strijeđali ga partizani*.),¹⁰ Ivan (fra Vilim) Pandžić, dipl. iur. (1888. – 1956., Zagreb)¹¹.

Prema fra Anti Mariću, ravnatelju Franjevačke gimnazije u Širokom Brijegu fra Miroslav Matijević, uputio je 3. IV. 1909. dopis Redodržavnom starješinstvu u Mostaru, kojim izvještava da se na polaganje prijemnog ispita za VII. i VIII. r. u Velikoj državnoj gimnaziji u Mostaru prijavljuje, među ostalima i Lovro Pejić. Naime, u to vrijeme širokobriješka gimnazija je imala oformljene I. do VI. razreda. Zajedno s L. Pejićem zatraženo je isto za Stjepana (fra Krešimira)

⁶ To je Ilija Glavota, od Ilije i Ruže (težakinje) r. Pandžić, r. 1891., Ratac 226, MK Drinovci I, 191 (83). s. 1916. i pok. na Bartuluši, MU Dri II, str.85 (31).

⁷ To je Andrija Majić rođen 9. IV. 1892. u Drinovcima, od oca Vida i majke Anice, rođene Ravlić, AŽD, *Matica krštenih*, sv. I., str. 201., br. 152. Umro je 31. XII. 1978. u Studencima, gdje je i pokopan, prema: Srećko MAJIĆ, Mons. don. Andrija Majić (1892. – 1978.), Životni put i svećeničko djelovanje, u: Željko MAJIĆ (ur.), *SLUGA DOBRI I VJERNI* – Život i djelo mons. Andrije Majića, Mostar, 1998., str. 50.

⁸ Radi se o Petru Nuiću „Periši“, rođenom 16. II. 1891. u Drinovcima, k.br. 49, od Ivana Nuića i Ruže (težakinje) r. Glavaš iz Drinovaca, kršten u Drinovcima istoga dana od župnika fra Blaža Jerkovića, a kum je bio Marko Rašić. AŽD, *Matica krštenih*, br. I (1871. – 1902.), str. 185., br. 54.

⁹ Radi se o Juri Nuiću rođenom u Drinovcima 24. III. 1890. od Mate (težak) Nuića i Kate r. Glavaš iz Bovani, gdje je i kršten 25. III. 1890. od fra Blaža Jerkovića, st., kumovao je Mate Željko iz Crnča. AŽD, *Matica krštenih*, br. I (1871. – 1902.), str. 172., br. 260.

¹⁰ To je Štefan Pandžić, od Filipa „glavar“ i Ruže r. Majić (Dubrava), r. 1892., Graovište 5, MK Drinovci I, 200 (143), s. 1945., Mostarski Gradac, dr. fra Krešimir Pandžić, *strijeđali ga partizani*.

¹¹ Radi se o Ivanu Pandžiću rođenom 5. X. 1888. u Drinovcima (Bovani), k.br. 84., od oca Filipa (piše Pilipa) (glavar) Pandžića i Ruže r. Majić iz Dubrave. Kršten je 6. X. 1888. od fra Blaža Jerkovića, AŽD, *Matica krštenih*, br. I (1871. – 1902.), str. 153., br. 138., brat od dr. fra Krešimira Pandžića.

Pandžića, njegova brata Ivana, Matu Banožića i Ivana Ramljaka. Ujedno se moli da ti đaci dođu mjesec dana prije prijemnog ispita, da se upoznaju s profesorima i da im se omogući u knjižnici Gjure Džamonje koristiti udžbenike, koje nisu imali na Širokom Brijegu. Nakon toga je za istu skupinu đaka, provincijalno starješinstvo uputilo 11. IV. 1909., molbenicu Zemaljskoj vladi u Sarajevo, na koju je ista pozitivno odgovorila 24. IV. 1909. Nevjerojatno, ali istinito da su đaci širokobrijske gimnazije, kao prijemni ispit za pohađanje VII. i VIII. r. u Velikoj državnoj gimnaziji u Mostaru, morali polagati gradivo iz svih šest razreda što su već položili na Širokom Brijegu, prema svim državnim propisima i uz nadzor državnih inspektora. Najčešće su isti đaci koji su svršili VI. r. gimnazije na Š. Brijegu, istovremeno odlazili u novicijat na Humcu i na polaganje prijemnog ispita, te pohađanje nastave u VII. i VIII. r. i polaganje ispita zrelosti na Velikoj državnoj gimnaziji u Mostaru. To je stvaralo velike probleme ravnateljstvu gimnazije i Redodržavnom starješinstvu, ali i samim đacima. Ovo se zaključuje prema dopisu Veličke državne gimnazije u Mostaru, od 6. XI. 1909., kojim odgovara Redodržavnom starješinstvu da se mogu upisati u VII. r. kao privatni đaci Ivan Serdarušić, Ivan Ramljak, Lovro Pejić, Ivan i Stjepan Pandžić, da mogu polagati godišnji ispis za VII. r. na početku 1910./11. S druge strane, fra Eugen Tomić je uputio dopis Redodržavnom starješinstvu, 29. VII. 1909., u kojem izvješćuje o svom radu s kandidatima za novicijat, te je naveo za Lovru Pejića da se vladao pohvalno.¹²

Svjedodžbu zrelosti dobio je L. Pejić u Velikoj gimnaziji u Mostaru, 28. VI. 1912., pri čemu je imao i redovničko ime fra Vladislav. Navedeno je da je završio šest razreda gimnazije u franjevačkoj gimnaziji na Širokom Brijegu, a VII. i VIII. razred u Velikoj gimnaziji u Mostaru, gdje je primljen na osnovu prijamnog ispita. Temeljem ispita zrelosti proglašen je zrelim za pohađanje visoke škole, uz primjedbu da mu je na ispitu zrelosti njemački jezik bio obvezan.¹³

U dosjeu L. Pejića nalazi se i prijepis tzv. Apsolutorija, od 17. VII. 1920., u kojem se kaže: „Mi Rektor i Dekan fakulteta mudoslovnoga u kr. sveučilištu (Jugoslavije) u Zagrebu, svjedočimo ovom ispravom, da je g. Lovro Pejić, rođen god. 1890. u Sovićima u Hercegovini, rimokatolik dokazavši sposobnost za akademičke nauke svjedodžbom zrelosti velike gimnazije u Mostaru od 28. juna 1912. broj 20, bio primljen u broj građana kr. sveučilišta Našega i od početka polugodišta škol. godine 1912/13 do svršetka polugodišta ljetnoga škol. godine 1919./20 svršio mudroslovne nauke, te u tom vremenu polazio ove naučne predmete: ...“ Slijedi popis predmeta po semestrima u kojima ih je slušao i polagao, s brojem tjednih sati nastave i profesorima koji su iste

¹² A. MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu 1*, Mostar, 2011., str. 299. - 304.

¹³ DAZ, NDH, Osobnik Lovre Pejića, Zagreb, 25. I. 1942., Svjedodžba zrelosti, prijepis

predavalci. Među profesorskim kadrom brojna su imena od velikog značaja za hrvatsku znanost, povijest i općenito kulturu: dr. Marković, dr. Arnold, dr. Maretić, dr. Golik, dr. Musić, dr. Körbler, dr. Ivanović, dr. Florschütz, dr. Bazala, dr. Manojlović, dr. Šenoa, dr. Brunšmisl(?), dr. Adamović, dr. Kršnjavi, dr. Schucider(?), dr. Ratković, dr. Dvorniković i dr. Šišić. Zaista respektabilan profesorski zbor. Iza prijepisa predmeta navedeno je da je L. Pejiću, na osnovu zaključka profesorskog zbora mudroslovnog fakulteta uračunat *1 pravnički semestar u propisani filozofski kvadrienij*. Po ovome bi se moglo zaključiti da je L. Pejić prvi (zimski) semestar 1912./13. pohađao na Pravnom fakultetu, jer se na Mudroslovni fakultet upisao u ljetnom semestru te iste godine. Za vladanje L. Pejića navedeno je da mu je bilo posve primjereno akademskim propisima.¹⁴

Uz to nalazi se i prijepis diplome Filozofskog fakulteta, od 26. X. 1928., u kojoj je navedeno da je L. Pejić položio diplomski ispit iz XIII (trinaeste) grupe znanosti. Diplomu su potpisali, dekan Filozofskog fakulteta dr. F. Fancev i rektor Sveučilišta u Zagrebu, dr. J. Belobrk.¹⁵

Interesantno je da je L. Pejić morao, pred Stalnom komisijom za polaganje profesorskih ispita, od 26. do 30. XI 1932., polagati ispit za profesora srednjih škola iz istih predmeta iz kojih je položio diplomski ispit 26. X. 1928. Ovu diplomu potpisao je 28. XII. 1932., osobno ministar prosvjete R. Stanković. U sklopu ove diplome nalazi se i kratki životopis L. Pejića. Iz njega se saznaće da su tada, 1932., njegovi rodni Sovići, kao i cijeli kotar Ljubuški pripadali Primorskoj banovini. Zatim je navedeno da su mu već tada, oba roditelja, majka Iva i otac Stjepan, koji su bili ratari, bili umrli, te da je osnovnu školu svršio u Drinovcima 1902./3. Još je navedeno da je u službu stupio kao privr. predm. učitelj 1920., a da je suplentom postao 4. IV. 1929. Ispitni odbor za polaganje profesorskog ispita sačinjavali su: dr. Stjepan Ivšić, dr. Stjepan Matičević, Petar Ratković, dr. Stjepan Tropš, dr. Milan Šenoa, dr. Ljudmil Huptman i dr. Ferdo Šišić. Za ovaj ispit kao domaći sastav obradio je temu „Grčka kolonizacija“, a predavanje je održao u II. razredu II. klasične gimnazije u Zagrebu s metodskom jedinicom „Kraljevina Rumunjska“, klauzurni (pismeni ispit) je imao s temom „Stari i novi svijet: Uporedba u fizičnom i antropogeografskom pogledu“, te je na općem ispitu polagao njemački jezik.¹⁶

¹⁴ DAZ, Apsolutorij, prijepis

¹⁵ DAZ, Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, Diploma filozofskog fakulteta, za Lovru Pejića.

¹⁶ DAZ, Za Vlade Njegova Veličanstva Aleksandra I Kralja Jugoslavije, diploma Lovre Pejića, Zagreb, 28. XII. 1932.

ŽIVOTNI I PROFESIONALNI PUT

U Osobniku L. Pejića navedeno je da je rimokatolik i Hrvat, te da je rođen u NDH, selu Sovići, od oca Stjepana, 26. prosinca 1890., te da je profesor VI. položajne grupe na Državnoj II. klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Naveo je da je oženjen Marijom, rođenom Hegedić, što je dokazao prijepisom Vjenčanog lista, original kojeg je izdan 9. IV. 1926. U njemu se nalazi podaci da se L. Pejić vjenčao u župi sv. Nikole u Varaždinu, i to 29. VIII. 1920. Tada je bio kandidat filozofije, a stanovaо je u Varaždinu, Vidovski trg 2. Tada mu je otac Stjepan već bio pokojni, a majka Iva, r. Boban je bila još živa. Oženio je Mariju Hegedić, rođenu 13. III. 1897., od Dragutina i Matilde, r. Toplak, u Varaždinu, gdje je i stanovaла. Oboje su bili rimokatolici. Kumovi su im bili Branko Horvat, činovnik i Ivan Budanec, gimnazijski profesor, a vjenčao ih je Milan Nikšić, kapelan.¹⁷

Naveo je L. Pejić da ima djecu Nadu, koja je tada, 1942., bila studentica i sina Branka, rođenog koji je tada pohađao gimnaziju. Kao dokaze priložio je prijepise krsnih listova. Tako, prema prijepisu Krsnog lista, original kojeg je izdan 12. IX. 1921., Lovro i Marija Pejić imali su kćerku Nadu (Veru, Antoniju), rođenu 30. IV. 1921., krštenu u župi sv. Vida 15. V. 1921. Kuma joj je bila Franka Maurić, učiteljica, a krštenje je obavio Milan Nikšić, prebendar.¹⁸ Drugi Krsni list, original kojeg je izdan 7. IX. 1924., govori nam da su Lovro i Marija Pejić imali sina Branka, rođenog 24. VIII. 1924., a kršten je 6. IX. 1924. Kumovi su bili Branko Horvat, kot. akcesista i supruga mu Franjica, a krštenje je obavio Milan Nikšić, prebendar.¹⁹

Obzirom da je L. Pejić dao službenu prisegu Poglavniku i NDH, trebao je za Državnu II. klasičnu gimnaziju u Zagrebu dati Izjavu o njegovom dotadašnjem životnom putu i radu, što je i učinio 22. XII. 1941. (slika 4.). Navode u toj Izjavi svojim potpisom potvrdio je sam L. Pejić i upravitelj te gimnazije Stjepan Pavičić. U Izjavi, među ostalim, L. Pejić navodi da su i supruga i on katolici i tada, a bili su to i prije vjenčanja. Zatim kaže da je bio član društva franjevačkih bogoslova „Bakula“ 1910. – 1912., Napredka 1937. – 1940., Hrvatskog proforschorskog društva, *sve vrieme, valjda od 1921.*, Jugosl. prof. društva 1935./36. i *kratko vrieme, kako (mu) se čini 1939.*, *Udruge jav. čin. Hrvatske i Slavonije (Savske ban.) valjda od 1925-1935.*, *Crvenog križa Jugoslavije, kao drž. činovnik.* Nadalje naveo je da je bio član Hrvatske seljačke stranke 1938. – 1940. Također je naveo da nije bio član: Četničkog udruženja, Jugosokola, Jugoslavenske narodne obrane, Knjeginje Zorke, Kola srbskih

¹⁷ DAZ, NDH, Nadbiskupija zagrebačka, Varaždin, župi sv. Nikole, Vjenčani list, 9. IV. 1926., prijepis.

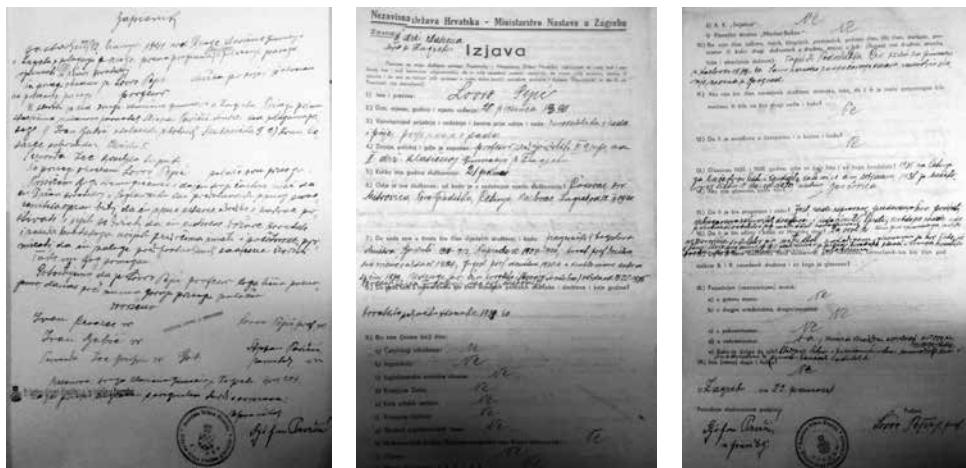
¹⁸ DAZ, NDH, Nadbiskupija zagrebačka, Varaždin, župi sv. Vida, Krsni list, 12. IX. 1921., prijepis.

¹⁹ DAZ, NDH, Nadbiskupija zagrebačka, Varaždin, župi sv. Vida, Krsni list, 7. IX. 1924., prijepis.

sestara, Knjeginje Ljubice, Društva jugoslavenskih žena, Međunarodnih društava (Slobodno-zidarskih loža, Rotary klubova itd.), Orjune, Mlade Jugoslavije, A. K. „Svijetlost“ i Pjevačkog društva „Mladost Balkan“. Na pitanje je li bio član odbora, tajnik, blagajnik, predsjednik, počasni član, tih član, starosta, prosvjetar ili kakav drugi dužnosnik u društvu, stranci ili loži, naveo je da je bio tajnik Podmladka Crv. križa na gimnaziji u Karlovcu 1938. – 1940., te da je neznatno raspačavao njegove edicije, redovitim slanjem u Beograd, ali da nije potpomagao, ni novčano niti na bilo koji drugi način, to niti druga društva. Na pitanje o glasovanju 1935. i 1938., odgovorio je da je 1935. na Cetinju glasovao za Mačekovu listu i kandidata Dobričanina, a 1938. da je glasovao za Mačekovu listu i kandidata Balenovića. Po pitanju mogućeg proganjanja, izjavio je L. Pejić da je bio proganjan *radi ispravnog predavanja hrv. povijesti, izbjegavanja režimskih drugova i istaknutih ljudi, osobito ne radeći i ne promičući srbolikoj jug. među školskom omladinom*. Na pitanje što je učinio za hrvatsku stvar, odgovorio je L. Pejić, da je to bilo nepromicanje srbolikog jug. među školskom omladinom i glasovanje za hrv. liste, te još što je *sve vrijeme od 1918. sist. djelovaо u pogledu hrvatske slobode i branio hrvatsku borbu pred malodušnima i žalobnima*. Za ženu je naveo da nije službenica i nije bila član nikakvih društava. Još je dodao da ne posjeduje imetak, niti u gotovu novcu, niti u drugim vrijednostima, dragocjenostima ili pokretninama, a od nekretnina da ima kuću u Varaždinu u vrijednosti 65000 Kn, do koje je došao štednjom, te tihim i povučenim životom, samoradom u kući i kućanstvu, bez sluge i sluškinje, te pomoću ženinih roditelja, tako da nije imao nikakvog duga.²⁰

U Izvještaju o razrednicima u 1940./41. godinu u II. klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, za Lovru Pejića, koji je tada bio razrednik VII b razreda, piše: „Pejić Lovro, vodi taj razred već nekoliko godina, te dobro poznaje i učenike, njihove roditelje i prilike. U ovoj školskoj godini bio je kao razrednik razmjerno stroži, pazeći osobito na izostajanje učenika, te ih je nekoliko iz škole i odstranjeno. U ispunjavanju razrednih spisa točan je i savjestan, polazio je satove drugih nastavnika razreda, zanimalo se mnogo za svoj razred i kao razrednik uspio je.“

²⁰ DAZ, NDH – Ministarstvo Nastave u Zagrebu, Zavod: II. Drž. klasična gimnazija u Zagrebu, Izjava Lovre Pejića, 22. XII. 1941.

Slika 4.: Zapisnik o prisezi koju je L. Pejić dao 12. IV. 1941. i Izjava o njegovom životnom putu i radu, 22. XII. 1941.

U dijelu Osobnika o vojnoj dužnosti, upisao je L. Pejić da mu je popunidbeno zapovjedništvo u Mostaru, godina novačenja 1913. i da je služio u IV. bosansko-hercegovačkoj pukovniji, od mobilizacije 1914. do veljače 1915., te da je 1925. raspoređen u vojni okrug u Sl. Požegi. Za službu u ratu naveo je: „Kao „jednogodišnji dobrovoljac“ vojnički obučavan u Karlovcu, Zagrebu, Györ, bio na fronti u Karpatima od prosinca 1914. do veljače 1915, tu zarobljen i u ruskom zarobljeništvu ostao do preokreta 1918.“

Po Dekretu Ministarstva nastave u Zagrebu, pisanom 26. VI. 1941., promaknut je L. Pejić odlukom ministra od 14. VI. 1941. u VI. položajnu grupu.²¹ O tome postoji prijepis dopisa Računarskog dvora NDH od 26. VII. 1941., upućen Ministarstvu nastave u Zagrebu, kojim izvješće da se na sjednici pravno vijeće suglasio s rješenjem Ministarstvu nastave u Zagrebu, od 14. VI. 1941., kojim je L. Pejić unaprijeđen u VI. položajnu grupu.²²

Osim toga u Osobniku L. Pejića nalaze se i prijepisi nekih dokumenata koje je izdala Banska vlast u Zagrebu. Tako Banska Vlast Banovine Hrvatske Odjel za Prosvjetu u Zagrebu, Odsjek za srednje škole 3., donijela je Rješenje, 14. III. 1941., kojim je L. Pejiću, dodijeljena 1. periodska povišica VII. položajne grupe, počevši od 1. X. 1940.²³ Računski sud NDH u Zagrebu uputio je 17. IV. 1941. dopis Ministarstvu Bogoštovlja i nastave u Zagrebu, kojim izvješćuju da se taj sud suglasio s odlukom Banske Vlasti, Odjela za prosvjetu od 14. III. 1941. o prevođenju L. Pejića na 1. periodsku povišicu VII. položajne grupe, s

²¹ DAZ, NDH - Ministarstvo Nastave u Zagrebu, Dekret, 26. VI. 1941., priepis

²² DAZ, NDH - Računski dvor, Ministarstvu Nastave u Zagrebu, 26. VII. 1941., priepis

²³ DAZ, NDH, Osobnik Lovre Pejića, Zagreb, 25. I. 1942., Banska Vlast Banovine Hrvatske Odjel za Prosvjetu u Zagrebu, Odsjek za srednje škole 3., Rješenje, 14. III. 1941., priepis.

danom 1. listopada 1940.²⁴ Dekretom Banske Vlasti Banovine Hrvatske, Odjel za Prosvjetu u Zagrebu, Odsjek za srednje škole 3., od 27. VIII. 1940., L. Pejić je na osobnu zamolbu premješten u Drugu klasičnu gimnaziju u Zagrebu, za profesora VII. položajne grupe.²⁵

Nadalje, L. Pejić je odlukom ministra narodne prosvjete u Zagrebu, od 3. V. 1943., promaknut u VII. činovnički razred 1. stupnja. O tome postoji i prijepis Oluke Ministarstva narodne prosvjete, Odjel za srednje školstvo u Zagrebu, a prijepis je ovjerio i ravnatelj Državne druge klasične gimnazije Stjepan Pavičić.²⁶ S tom odlukom suglasio se i Računski dvor, te o tome izvijestio Ministarstva narodne prosvjete, Odjel za srednje školstvo u Zagrebu, 29. V. 1943.²⁷ Također je sačuvan i prijepis zapisnika o polaganju prisege, koju je L. Pejić, kao profesor bio obvezan položiti. On je to učinio na ruke ravnatelja Stjepana Pavičića, uz svjedočke, a tekst prisege glasi: „Prisižem Bogu Svemogućem i dajem svoju častnu rieč da će Državi Hrvatskoj i Poglavniku kao predstavniku njenog suvereniteta vjeran biti, da će njene ustavne odredbe i zakone poštivati i njih se držati, da će interes Države Hrvatske i naroda hrvatskoga uvijek pred očima imati i požrtvovno promicati, da će naloge predpostavljenih savjesno izvršiti. Tako mi Bog pomogao.“²⁸

U DAZ-u je pronađen Službenički list Lovre Pejića, gdje su unesene njegove generalije, te podatak da mu je zavičajnost Nova Gradiška. Znači da je on u to vrijeme kad je popunjeno taj Službenički list, a to je 20. IV. 1926., imao boravak u Novoj Gradiški (slika 5.). U tom dokumentu nalazi se i podatak da mu je glavna struka opća povijest i specijalna filozofija, a sporedna struka geografija.²⁹

	Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca		
Службенички Лист — Službenički List			
I. Име и презиме службеника <u>Lovre Pejić</u> I. Ime i prezime službenika <u>Lovre Pejić</u>			
II. Рођен <u>20. travnja</u> дана <u>20. travnja</u> месец <u>18. travnja</u> год. <u>1926.</u> II. Rođen <u>20. travnja</u> dana <u>20. travnja</u> meseca <u>18. travnja</u> god. <u>1926.</u> <u>у месту Lovre</u> , среза <u>Gradiška</u> , области <u>Novo Gradiško</u> II. Narodnost <u>Hrvat</u> , вјера <u>Хришћанство</u> , званичност <u>Службеник</u>			
III. Народност <u>Hrvat</u> , вера <u>Хришћанство</u> , званичност <u>Службеник</u>			

Slika 5.: Službenički list Lovre Pejića popunjeno 20. IV. 1926. s fotografijom

²⁴ DAZ, NDH, Osobnik Lovre Pejića, Zagreb, 25. I. 1942., Računski sud, Ministarstvu Bogoštovlja i nastave u Zagrebu, 17. IV. 1941., prijepis.

²⁵ DAZ, NDH, Osobnik Lovre Pejića, Zagreb, 25. I. 1942., Banska Vlast Banovine Hrvatske Odjel za Prosvjetu u Zagrebu, Odsjek za srednje škole 3., Dekret, 27. VIII. 1940., prijepis.

²⁶ DAZ, NDH - Ministarstva narodne prosvjete, Odjel za srednje školstvo u Zagrebu, Odluka, 3. V. 1943., prijepis.

²⁷ DAZ, NDH - Računski dvor, Ministarstvu narodne prosvjete, Odjel za srednje školstvo u Zagrebu, Odluka, 29. V. 1943., prijepis ovjeren od ravnatelja gimnazije Stjepana Pavičića.

²⁸ DAZ, Zapisnik sastavljen dana 12. travnja 1941. kod Druge klasične gimnazije u Zagrebu o polaganju prisege Lovre Pejića, prijepis.

²⁹ DAZ, Službenički list Lovre Pejića

Kr. Hr.-slav. zemaljska vlada, Povjerenstvo za prosvjetu i vjere izdalo je, 5. XI. 1920., u Zagrebu Dekret, potpisani u ime bana od dr. Bazale, kojim se L. Pejić postavlja za zamjenskog učitelja u kr. učiteljskoj školi u Čakovcu. Dekret je upućen L. Pejiću u Varaždin, što znači da je tada živio u Varaždinu. Na poledini navedenog dekreta potvrdio je ravnatelj učiteljske škole u Čakovcu da je L. Pejić položio službenu prisegu 13. XI. 1920.³⁰

Sljedećim dekretom, od 20. V. 1921. L. Pejić je postavljen za namjesnog učitelja u kr. realnu gimnaziju u Mitrovici, s obvezom da si u roku od tri godine pribavi *propisano učiteljsko sposobljenje*. Na poledini navedenog dekreta potvrdio je ravnatelj gimnazije u Mitrovici da je L. Pejić položio službenu prisegu 31. V. 1921.³¹

Sljedeće premještanje dobio je L. Pejić 4. IX. 1923., opet dekretom, ali sada Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, Odjeljenje za prosvjetu i vjere. Postavljen je tada za učitelja u kr. realnu gimnaziju u Novoj Gradiški.³²

Ministarstvo prosvjete Kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca izdalo je 20. III. 1923. u Beogradu, Rješenje, kojim se L. Pejić prevodi u petu grupu druge kategorije, platnog razreda državnih službenika, s odgovarajućom plaćom.³³

Ministarstvo prosvjete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Odeljenje za srednju nastavu, izdalo je 4. IV. 1929., u Beogradu, uvjerenje, kojim se L. Pejić, kao privremeni predmetni učitelj u 5. grupi II. kategoriji, postavlja za suplenta gimnazije u Novoj Gradiški, s pravima činovnika 9. grupe I. kategorije.³⁴

Daljnje unapređenje dobio je L. Pejić 1. III. 1933., kada je Ministarstvo prosvjete Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje za srednju nastavu, izdalo uvjerenje kojim se L. Pejić, suplent gimnazije u Novoj Gradiški, prevodi u profesora iste gimnazije VIII. položajne grupe.³⁵ Isto ministarstvo izdalo je 29. VIII. 1933. uvjerenje, kojim izvješćuje L. Pejića o odluci ministra od 27. III. 1933., o premještanju iz Nove Gradiške, za profesora realne gimnazije na Cetinju u Crnoj Gori.³⁶ Za vrijeme službe na Cetinju L. Pejić je, 10. X. 1934., svojeručno, ćiriličnim pismom napisao svoje ime i prezime, te se potpisao na zakletvu, koja je kao obrazac pripremljena u ćiriličnom pismu. U zakletvi stoji da se zaklinje jedinom Bogu da će *Kralju Petru II. Karadordževiću i Otažbini biti*, te da će se u radu pridržavati zemaljskih zakona i naredaba i da će sve dužnosti obavljati

³⁰ DAZ, Kr. Hr.-Slav. zemaljska vlada, Povjerenstvo za prosvjetu i vjere Dekret, prijepis, Zagreb, 5. XI. 1920.

³¹ DAZ, Kr. Hr.-Slav. zemaljska vlada, Povjerenstvo za prosvjetu i vjere Dekret, prijepis, Zagreb, 20. V. 1921.

³² DAZ, Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Slavoniju, Odjeljenje za prosvjetu i vjere, Dekret, prijepis, Zagreb, 4. IX. 1923.

³³ DAZ, Ministarstvo prosvjete Kralj. Srba, Hrvata i Slovenaca, Beograd, 20. III. 1923., Rješenje, prijepis.

³⁴ DAZ, Ministarstvo prosvjete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Odeljenje za srednju nastavu, Beograd, 4. IV. 1929., Uverenje, prijepis.

³⁵ DAZ, Ministarstvo prosvjete Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje za srednju nastavu, Uverenje, Beograd, 1. III. 1933., prijepis.

³⁶ DAZ, Ministarstvo prosvjete Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje za srednju nastavu, Uverenje, Beograd, 29. VIII. 1933., prijepis.

savesno i tačno vršiti, i prosvetne i društvene interese zastupati i braniti. Isto je svojim potpisom, na isti dan, potvrdio i ravnatelj gimnazije na Cetinju.³⁷

Iz Službeničkog lista L. Pejića, doznaće se i to da je bio odlukom ministra prosvjete premješten 11. X. 1936., sa Cetinja u realnu gimnaziju u Karlovac. Zatim da je 1. X. 1937. unaprijeđen u VII. položajnu grupu. S istim se 25. I. 1938. suglasila glavna kontrola. Po zamolbi samog L. Pejića, premješten je 27. VIII. 1940. u Drugu klasičnu gimnaziju u Zagreb, o čemu je, 24. VIII. 1940., donio odluku Ban Banovine Hrvatske. Bi je razriješen 10. IX. 1936., a nastupio na novu dužnost 12. IX. 1940. Rješenjem Odjela za prosvjetu, od 14. III. 1941. unaprijeđen je L. Pejić u 1. per. pov. VII. položajne grupe, te je 26. VI. 1941., od Sekretarijata Ministarstva nastave u Zagrebu, promaknut u VI. pol. grupu. Pod glavom XIX. Službeničkog lista, navedene su godišnje ocjene rada L. Pejića, i to: 1927./28. odličan; 1935./36. vrlo dobar; 1937. zadovoljava, 1938. zadovoljava i 1939. zadovoljava.³⁸

Ministarstvo prosvjete, Opći odjel – rač. odsjek, Narodne republike Hrvatske, uputilo je 6. IV. 1946., dopis računovodstvu Ministarstva financija pri Ministarstvu prosvjete u Zagrebu, a po predmetu „Pejić Lovro, profesor II. klas. gim. u Zagrebu, dostava beriva“. U dopisu stoji: „Prema II. klas. gimn. u Zagrebu, zatečen je i zadržan prigodom oslobođenja zemlje u državnoj službi i po saglasnosti Predsjedništva vlade Hrvatske, od 9. X. 1945. br. 3960-1945. razvrstan je Pejić Lovro, profesor II. klas. gimn. u Zagrebu, činovnikom VII. pol. grupe, 1. per. povišice. Radi toga doznačuju mu se beriva po plat. spisku II. klas. gimn. u Zagrebu, počevši od 1. VII. 1945. i to: plaća činovnika VII. pol. grupe 1. per. povišice. Pozivamo naslov, da prema postojećim zak. propisima navedenom likvidira prinadležnosti po plat. spisku II. klas. gimn. u Zagrebu počevši od 1. VII. 1945. na teret Razdjela IV, Glava 1, partie 370, pozicije 1, zemaljskog proračuna za VII-XII 1945.“

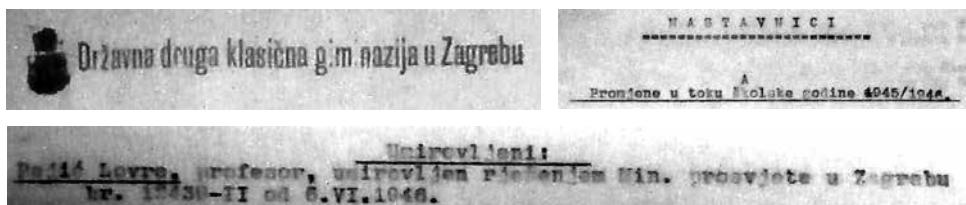
Na kraju je navedeno da je točnost prijepisa ovjerio u Zagrebu, 1. V. 1946., direktor (???) Ante s pečatom „Federalna Država Hrvatska, II. klasična gimnazija Zagreb“.

Prema dokumentu „Nastavnici: Promjene tokom školske godine 1945./1946.“, nađenom među različitim dokumentima II. klasične gimnazije u Zagrebu, L. Pejić je umirovljen rješenjem Min. prosvjete u Zagrebu br. 15430-II od 6. VI. 1946. (slika 6.).³⁹

³⁷ DAZ, Zakletva, Cetinje, 10. X. 1934.

³⁸ DAZ, Službenički list Lovre Pejića.

³⁹ DAZ, „Nastavnici: Promjene tokom školske godine 1945./1946.“

Slika 6.: Podatak o umirovljenju Lovre Pejića

Nećak L. Pejića, sin od njegovog brata Nikole, Radoslav Pejić, rekao mi je da su roditelji njegovog oca Nikole (1886.) i stričeva mu Mate (1879.) i Lovre (1890.), djed mu Stipan, zvani „Pipan“ i baka Iva od Bobanova roda, imali ukupno jedanaestero djece, i to tri sina i osam kćeri. Kao i Lovro, tako i Nikola i Mate su bili sudionici I. svjetskog rata, i to Nikola je u vojsci bio ukupno 7,5 godina. Za Lovru je rekao da je u ruskom zarobljeništvu, u I. svjetskom ratu, ostao bez noktiju na obje noge, te da je iz zarobljeništva izišao uz pomoć Crvenog križa, preko Vladivostoka. Kazao je da je Lovrina kći Nada, diplomirala strane jezike, s njemačkim kao glavnim jezikom na PMF-u u Zagrebu, dok je sin mu Branimir (Branko) bio inženjer šumarstva. Kćerka Nada je bila dobra prijateljica s Pavelićevom kćerkom Višnjom i puno puta ju je posjetila u Španjolskoj. U vrijeme NDH se zaručila s ustaškim natporučnikom Jerkom Prlićem⁴⁰, a budući da je on nestao na Križnom putu, nije se nikada udala. Znala je više stranih jezika i često je prevodila razna strana djela. Lovrin sin Branimir bio je u vrijeme NDH član ustaške mladeži i radi toga je bio proganjan nakon završetka II. svjetskog rata. Pod nerazjašnjenim okolnostima je nestao 1946., dakle kao mladi inženjer šumarstva od 22 godine. Navodno, da mu je pronađeno skinuto odijelo pored Save, što je trebalo sugerirati da se utopio, ali tijelo mu nije nikada pronađeno.⁴¹ Najvjerojatnije je da su ga komunističke vlasti likvidirale i napravile predstavu sa skinutim odijelom, da ih se ne optužuje za likvidaciju mladog perspektivnog čovjeka, hrvatskog domoljuba.

Posvjedočio je Lovrin nećak R. Pejić i to da je Lovro od 1946. dospio u teško psihičko stanje. Kako i ne bi, jer su mu sina likvidirale komunističke vlasti, a kćerkina zaručnika su također likvidirali na križnom putu, kojeg ona nikad za života nije preboljela i ostala je neudana, te je kao takva umrla 2002. i pokopana je na groblju u Varaždinu. Njega su prinudno umirovili s 6. VI.

⁴⁰ Prema: Vlado BOGUT – Ljubo LEKO – *Grudski žrvoslov, Drugi svjetski rat i poraće*, Grude, 2014., str. 572.; Jerko Prlić (Šepeljić), Stjepanov i Ive, r. Pejić, rođen je 25. IX. 1920. u Sovićima. Četverogodišnju pučku osnovnu školu završio je u Sovićima, nižu i višu gimnaziju na Širokom Brijegu i u Travniku. Pravni fakultet je završio u Zagrebu. Član Ustaškog pokreta postao je 1937. i član Frankove stranke prava. Upostavom NDH stupio je u ustašku vojnicu, Crnu legiju, V. zdrug, gdje je bio od 1941. do 1943. Od tada do zarobljavanja Ante Vokića, ministra oružanih snaga NDH, bio je njegov pobočnik s činom ustaškog natporučnika. U svibnju 1945. povlači se s hrvatskom vojskom prema austrijskoj granici. Posljednji put viđen je u logoru u Osijeku i tu mu se gubi svaki trag i za grob mu se ne zna.

⁴¹ Razgovor s Radoslavom Pejićem obavljen 18. VIII. 2017., u Drinovcima.

1946., dakle u trenutku kada je bio u 56. godini života i s 26 godina staža kao gimnazijski profesor, dakle na vrhuncu svojih profesionalnih sposobnosti!

O sustavnom progonu, mučenju, te fizičkom i psihičkom maltretiranju svih onih koji su u vrijeme NDH bili dio državnih službi, ali i njihove djece, posvjedočio je jedan od učenika Lovre Pejića. Prema knjizi fra Zlatka Špehara *Tragom Hrvata u Argentini, Paragvaju i Urugvaju*,⁴² radi se o Zlatku Puškoviću, koji je 1944./45. pohađao VI. razred II. klasične gimnazije u Zagrebu na kojoj je i L. Pejić predavao. Njegov otac Franjo Pušković, dr. med. bio je u vrijeme NDH na službi u hrvatskoj vojsci i u svibnju 1945. povlačio se prema Austriji, a sa sobom je poveo i svoja dva sina pa tako i Zlatka, tada sedamnaestogodišnjaka. No, kad mu je otac uvidio strahovite teškoće i probleme pri povlačenju, naredio je svojim sinovima da se vrate u Zagreb, jer oni kao malodobni nisu sudjelovali ni u vlasti ni u vojsci i „nema razloga da ih se progoni“. Sinovi su oca poslušali, ali su morali prolaziti mnogo peripetija i biti vrlo oprezni i domišljati da ih partizani na povratku ne likvidiraju. Tako kaže Z. Pušković: „Drugo jutro (16.5. 1945.) smo opet rano krenuli i nakon otprilike dva sata stigli u Zaprešić. Kada smo ušli u mjesto uhvatila nas je ophodnja srpskih vojnika koji su nas odveli do jedne velike škole. Tu su nas postrojili u dvorištu s još 30 ili 40 mladih civila (vjerojatno su to bili presvučeni domobrani koji su se nastojali vratiti svojim domovima). Dvorište je bilo puno naoružanih srpskih vojnika. Dok su nas postrojavali naredili su nam da sve naše stvari stavimo pred nas na pod i zaprijetili, ako nešto sakrijemo, da će nas ubiti. Oko nas je obilazio jedan civil, naš domaći Zagorac, koji je stalno naglašavao da nam se neće ništa dogoditi jer to jamči on u ime mjesnog Narodnog odbora (izvršna vlast). Međutim, kad nas je sve obišao, povukao se u unutrašnjost škole i onda je počela pljačka. Oduzeli su nam sve, malo hrane i odijela što smo nosili sa sobom. Digli su nam rukave na košuljama i silom skinuli ručne satove koje smo kroz ovih 10 dana uspjeli spasiti.“⁴³

Uspjeli su Z. Pušković i njegov mlađi brat živi stići do Zagreba, ali tada su doživljavali sofisticirane metode komunističkih progona. Tako je Z. Pušković posvjedočio i o tome kako su nove partizanske vlasti beskrupolozno oduzimali stanove po Zagrebu i davale ih svojim borcima: „Nova komunistička vlast je davala svojim borcima stanove i oni su izbacivali na ulicu prijašnje vlasnike. Mi smo svim tim ljudima pokazivali razlupani stan bez krova i uvjeravali ih da, kad padne kiša, cijeli stan ostane pod vodom. Svi ti prvi kandidati su bili ljudi „višeg položaja“. Naša kuća je bila nova (izgrađena 1940. god.), na jako lijepom položaju i zato su stan mislili dodijeliti nekom „važnijem borcu“. Kad su ti vidjeli da je krov porušen, namještaj razbijen i da nema potrepština, brzo

⁴² Zlatko ŠPEHAR - *Tragom Hrvata u Argentini, Paragvaju i Urugvaju*, Vukovar, 2017.

⁴³ Z. ŠPEHAR - *Tragom Hrvata u Argentini, Paragvaju i Urugvaju*, Vukovar, 2017., str. 234. – 235.

su odustali i rekli da im moraju dati bolji stan. Tako smo se nekako uspjeli othrvati najezdi lopova. Ta cijela akcija je bila koordinirana po Rajonskom narodnom odboru (nova izvršna vlast). Nisam nikako mogao zamisliti svoj život u takvom razbojničkom i diktatorskom režimu. Od prvog dana povratka iz Slovenije odlučio sam da će nekako izaći iz toga pakla. Ta odluka o bijegu, duboko se učvrstila u mojoj glavi i bila mi je ideja vodilja kroz svih 8 godina i 11 dana koje sam proživio u tom srjakomunističkom „raju“ ... U gradovima su odlučivali o stambenom prostoru. Ako je stan imao više od jedne sobe onda su u druge prostorije uselili strane ljude (sustanare). Princip je bio da u svakoj sobi trebaju biti najmanje dvije osobe. Naš stan u Zagrebu imao je dvije sobe i treću malu djevojačku sobu. Jednog dana došao je čovjek s odlukom vlasti da mu predamo jednu sobu sa zajedničkom upotrebotom kuhinje, kupaonice i zahoda. Za mamicu, brata i mene ostala je jedna soba i djevojačka soba. Najteža je bila zajednička upotreba nusprostorija.“⁴⁴

O djelovanju SKOJ-a u srednjim školama u zimi 1945./46., svjedoči Z. Pušković, da je bilo putem đačkih skupova po školama, na kojima su morali biti nazočni svi učenici iz škole. Te skupove su organizirali u nekom kinu i prije njihove škole bilo je nekoliko takvih skupova, a tekli su tako da su na pozornici se smjestili članovi SKOJ-a i jedan od njih je čitao referat s hvalospjevima Titu, KPJ-u, NOV-u i tome slično. Na kraju su iz publike dovlačili na pozornicu učenike koje su imali na „crnoj listi“, a koji po njima nisu prihvaćali tekovine NOB-a. Proglasili su takve REAKCIJOM i tražili su da se s njima treba obračunati. Svjedoči Z. Pušković: „Jadnike, koje su dovukli na pozornicu, počeli su tući rukama i nogama dok ih nisu konačno, polusvjesne, izbacili van. Iza toga bi se proglašala unaprijed pripremljena rezolucija po kojoj se traži od školskih vlasti da ih se izbaci iz škole. Ta je rezolucija bila automatski prihvaćena od uprave škole i potvrđena od Ravnateljstva srednjih škola za Republiku Hrvatsku. Znajući svu tu proceduru, uspio sam uvjeriti tri moja prijatelja, koji su išli u isti razred, da se dva-tri dana prije toga zajedno ispišemo iz škole.“⁴⁵

Svu tu situaciju proživljavao je i L. Pejić, kao profesor, a gotovo je sigurno da je bio na obavijesnim razgovorima u OZN-i, a kada su spoznali njegov životni put i svjetonazor, onda su dali nalog školskim vlastima da ga prisilno umirove. To je bio početak njegove muke, koja je kulminirala kada je spoznao da mu je sin nestao, s čime je živio ostatak života. L. Pejić je imao stan u Zagrebu, kojeg je dobio kao profesor u II. klasičnoj gimnaziji. Njegov nećak R. Pejić posvjedočio je da je L. Pejić u to vrijeme bio nepovjerljiv i samo je najblišnjima otvarao vrata stana. Očito se pokušavao zaštiti od situacija kakve je opisao

⁴⁴ Z. ŠPEHAR - *Tragom Hrvata u Argentini, Paragvaju i Urugvaju, Vukovar, 2017.*, str. 237.

⁴⁵ Z. ŠPEHAR - *Tragom Hrvata u Argentini, Paragvaju i Urugvaju, Vukovar, 2017.*, str. 245. – 246.

Z. Pušković, ali nije uspio. Oduzet mu je stan, umirovljen je prisilno i tako je bio prisiljen vratiti se u svoju kuću u Varaždin i proživjeti sljedećih 20 godina vrlo oskudno i u stalnom očekivanju da mu se njegov jedini sin ipak odnekud, nekim čudom živ vрати. Nije to dočekao! Srbokomunistički vlastodržci su sustavno gasili jednu po jednu granu sa stabla hrvatskoga roda. Ugasili su i granu Lovre Pejića, jer on je umro 1966. i pokopan je u grob varaždinskog groblja, gdje počivaju i posmrtni ostaci njegove supruge Marije i kćerke Nade, a za sinove kosti nikad nije saznao gdje su.

Srećko Tomas

25. OBLJETNICA SMRTI DR. JERKA ŠIMIĆA (1906-1992)

ANTUN BRANKO I STANISLAV SU UMRLI OD POEZIJE, A JERKO JE ŽIVIO OD PROZE

Slavna drinovačka obitelj umjetnika Šimić imala je i trećeg značajnog člana s perom, koji je ostao u sjeni svoje poznatije književne braće Antuna Branka (1898–1925) i Stanislava (1904–1960). Dr. sc. Jerko Jeronim Šimić (Drinovci, BiH, 22. rujna 1906. – Zagreb, 27. lipnja 1992.), bio je doktor prava, športski dužnosnik, novinar, publicist i pjevač. Rođen je u obitelji Martina i Vide Šimić kao treći sin 22. rujna 1906. i sljedećeg je dana kršten u župnoj crkvi sv. Mihovila. Kako je u njihovoј kući stanovala nezaposlena učiteljica, supruga austrijskog inženjera, mjernika, s njome je naučio njemački jezik i prije negoli je krenuo u školu. Dok je poхаđao pučku školu, pjevao je i svirao harmonij u župnoj crkvi, što je nastavio i kao gimnazijalac u Širokom Brijegu (1917-1921) te u Sarajevu (1921-1925), gdje je bio i operetni pjevač koji je imao i samostalne turneje po Balkanu i Mediteranu. Igrao je i nogomet te počinje surađivati u novinama pišući na pet jezika. Kada mu brat Antun Branko umire u Zagrebu 1925., Jerko upisuje studij prava u Zagrebu gdje je i doktorirao. U hrvatskoj prijestolnici još više razvija svoje talente, pjeva u HNK-u Zagreb, samostalna nastupa, pjeva i zabavlja na javnim nastupima, privatnim bogataškim veselicama te turističkim plovidbama po Mediteranu (do 1934. godine). Svoju ljubav prema nogometu pretače i u sportsko menadžerstvo, od 1934. je glavni tajnik i potpredsjednik Nogometnog kluba Građanski do početka rata 1941. godine, a 1940. godine je i hrvatskim nogometnim izbornikom! Bio je suradnikom i komentatorom u zagrebačkim *Ilustrovanim sportskim novostima*. Djelatan je i u HSS-u do početka Drugog svjetskog rata, a s bratom Stanislavom, sestrom Androm (također pjesnikinjom i učiteljicom koja je ubijena krajem 1944.) te Jakovom Bašićem pripomaže da se pjesnik Tin Ujević, nakon životarenja u Sarajevu i Splitu, preseli u Zagreb 1940. godine. Zbog znanja jezika, početkom

rata kao domobran je pozvan na vojnu obvezu da bude prevoditelj u glavnom njemačkom vojnem stožeru u Hrvatskoj, gdje na kraju rata jedva spašava glavu.

Na osnivačkoj skupštini 9. lipnja 1945. godine jedan je od osnivača Nogometnog kluba Dinamo, koji je preuzeo većinu nogometara, plave dresove i navijače Građanskog, zbog čega je na proslavi 30. obljetnice osnivanja Dinama dobio plaketu i priznanje. Bio je urednikom športske redakcije *Vjesnika* od 1945. do 1948. godine, kada je „najuren“ kao razotkriveni „državni neprijatelj“. Jedno vrijeme mu je bilo i zabranjeno objavljivati, postaje odvjetnikom i nastavlja pisati o nogometu, bio je i suradnikom beogradskog *Našeg sporta* te stalnim dopisnikom *Fudbala* (1951.-1969.). Nije mogao naći državnog nakladnika pa je tri svoje knjige objavio u vlastitoj nakladi, i većinu od njih nema u fondu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu ili u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu. U svojoj prvoj knjizi *Jubilej našeg nogometa - 1893-1903-1953.* (Zagreb, 1953.) upozorio je na godišnjice dvaju važnih nadnevka u povijesti hrvatskog nogometa – prvu nogometnu loptu Franjo Bučar donio je iz Stockholma 1893. te je 1903. osnovan Prvi nogometni i športski klub (PNIŠK) u Zagrebu. Bio je prvi urednik Biltena NK Dinamo (1950.-1953.). Kada je Dinamo 1954. godine osvojio drugi naslov državnog prvaka Jugoslavije, tiskana je knjiga *NK Dinamo 2 x prvak* koju je objavio klub, a s Antom Lukšićem uredio ju je Jerko Šimić, koji je napisao i uvodni tekst te bio tehničkim urednikom te knjižice s tekstovima više autora.

80. obljetnica prve Bučarove lopte potaknula je Jerka da objavi novu knjigu o hrvatskom i jugoslavenskom nogometu - *Velemajstori našega nogometa* (Zagreb, 1973.). Na 316 stranica zanimljivim i vrckavim stilom ispisao je niz malo poznatih nogometnih činjenica iz državnih prvenstava Jugoslavije, koja su u Kraljevini počela 1923. i u kojima su važnu ulogu igrali hrvatski klubovi Građanski i Hajduk. U predgovoru autor otkriva da je tijekom tih pola stoljeća gledao više od 4000 nogometnih utakmica te je kao vrstan nogometni znalac čitatelju otkrio niz nogometnih rekorda i zanimljivosti. Primjerice,

doznađemo da je nogometar HAŠK-a Leinert kao golgeter uvijek igrao s naočalama, da je Leo Lemešić jedini koji je obnašao svih šest nogometnih zanimanja (igrač, trener, izbornik, sudac, funkcionar, novinar, jedino Rajko Mitić nije bio nogometni sudac), da je golman Srđan Mrkušić imao vlastiti stil branjenja i na jednoj utakmici uhvatio baš sve lopte nabačene iz 23 kornera, da je Branko Kralj bio čak 39 puta rezerva reprezentativnom vrataru Vladimиру Beari, da su u Rudešu (koji je danas hrvatski prvoligaš) jednom igrala šestorica Šanteka (ukupno ih je bilo devet)... Jerko Šimić je sastavio i svoju najbolju jedanaestoricu jugoslavenskih nogometaša prije i poslije rata, a njegova je idealna momčad za sva vremena (te 1973. godine): Glaser, dr. Ivković, Brozović, Z. Čajkovski, Jazbinšek, Lechner, Šipoš, B. Marjanović, Hitrec, Bobek i Zebeć, a Branko Zebeć mu je najbolji nogometar, tek malo bolji od Stjepana Bobeka. Jerkova uloga nije zanijekana ni u novoj povjesnici NK Dinamo *Sveti ime Dinamo* autora Fredija Kramera (Zagreb, 2006.), u kojoj je objavljena njegova fotografija s dvojicom legendarnih igrača, a uvršten je i među klupske velikane te u životopisu zasluznih, između ostalog, piše: „Dužnosnik u Građanskom (1934-1941). Uz Ivu Kraljevića, Šimu Poduju i Ivu Šustu vodio borbu da se smanje ovlasti Jugoslavenskoga nogometnog saveza u Kraljevini Jugoslaviji. Njihova akcija je uspjela, tako da je posljednje prvenstvo Jugoslavije, sezone 1939.-1940. održano po novom sustavu natjecanja. Osnovani su Hrvatski i Srpski nogometni savezi i organizirana je Hrvatsko-slovenska i Srpska liga sa po 10 klubova. Po tri prvoplasirana kluba iz ovih liga igrala su u završnici u ligi sa šest momčadi za naslov prvaka države. Nakon Drugog svjetskog rata sudjelovao je u osnivanju Dinama i s nekoliko bivših dužnosnika Građanskog i sa desetoricom igrača pristupio modrima koji su se pod novim imenom smatrali sljednicima Građanskog. Vrlo zaslužan što je i trener Bukovi nastavio rad sa svojim igračima...“

Valja istaći da je Jerko Šimić volio i poštivao splitski Nogometni klub Hajduk, osobito priateljevao s braćom Poduje te je priredio bezbroj svečanih večera hajdukovaca i dinamovaca nakon odigranih derbija i u Zagrebu i u Splitu. Poticao je druženje splitskih i zagrebačkih navijača kao navijača dvaju bratskih hrvatskih klubova, te "dok nas danas gleda s 'Neba', mislim da je neizmjerno tužan gledajući današnje sukobe između tih dviju skupina" – kazao mi je njegov nećak prof. dr. sc. Vlado Pandžić, koji je najavio objaviti i knjigu o svome ujaku Jerku, s kojim se stalno družio od 1955. u Drinovcima te od 1964. godine u Zagrebu, bio njegovim svojevrsnim tajnikom, lektorom, pismonošom, biografom i zastupnikom, zapisavši mnoge nepoznate i prešućivane pojedinosti iz odvjetnikova plodnog života dugog 86 godina. Bit će to izdanje u suglasnosti s Jerkovim izravnim nasljednikom unukom Mićom Ljubenkom, istaknutim zagrebačkim odvjetnikom te međunarodnim pravnim

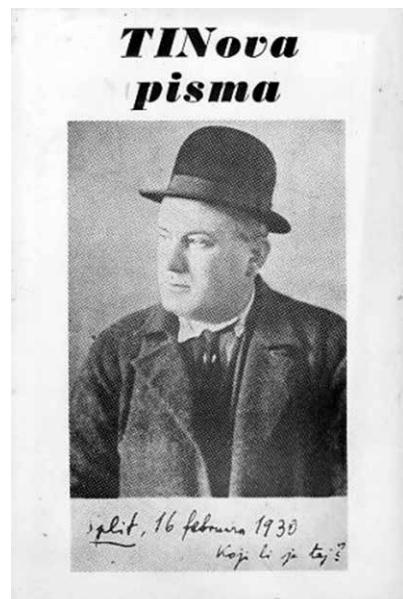
savjetnikom i RTV komentatorom. Podsjetimo da je dr. Jerko Šimić pred svojom (danasm pokojnom) kćeri ostavio dr. Vladi Pandžiću autorska prava te zaštitu imena i djela svoje braće književnika (a s Dragutinom Tadijanovićem prije pola stoljeća triput je vodio sudski postupak zbog bratovih rukopisa).

Dr. Jerko Šimić te Dinamovi nogometari August Lešnik i Dražen Jerković

Dr. Jerko Šimić je objavio još jedan vrijedan prilog povijesti hrvatskoj književnosti, priredivši iz bratove ostavštine knjigu *Pisma Tina Ujevića Stanislavu Šimiću*, uredio, štivo i objašnjenja za slike napisao i izdao u vlastitoj nakladi dr. Jerko Šimić (96 stranica, Zagreb, 1986.).

Malo je, gotovo nijedna internetska stranica na kojoj se može pronaći barem jedna Jerkova slika, a o tonskom ili video zapisu da i ne govorimo. Nisu bolje prošli ni velikani hrvatske književnosti, primjerice, osim četrdesetak sekundi nijemog filma sa snimkom njegove štene početkom pedesetih godina prošlog stoljeća, nije

sačuvana nikakva snimka glasa i govora Tina Ujevića. (A vjerujem da je možda postojala koja snimka Hrvatskog krugovala gdje Tin, tijekom Drugoga svjetskog rata, govori svoje stihove, no one su zasigurno uništene jer je Ujević dolaskom partizana 1945. kažnjen na pet godina gubitka svih građanskih prava, jer je bio zaposlenik jedne nakladničke kuće za vrijeme NDH. No, da se u ratu snimala poezija na zagrebačkom radiju, svjedoči podatak da je na jednoj aukciji prije četrdesetak godina ponudena gramofonska ploča na kojoj popularni glumac Dubravko Dujšin recitira Tinovu pjesmu 'Noturno' - Noćas se moje čelo žari, ali bila je oštećena pa se prvi stih nije mogao čuti!)

Na mrežnim stranicama Hrvatskog radija, u emisiji „Zaboravljeni glasovi“, može se pronaći dvadesetominutni razgovor s umirovljenikom dr. Jerkom Šimićem, s kojim je 1980. godine u emisiji „Svjedočanstva“ razgovarao novinar Ivo Strahonja. Magnetofonska vrpca emisije je srećom sačuvana (jer dosta se toga u pomanjkanju vrpcu njihovim presnimavanjem izgubilo), digitalizirana je i to je sve što je virtualno ostalo od tog svestranog intelektualca, koji je u emisiji predstavljen i kao vrstan kozer od mlađih dana. Kako svjedoči Ljubica Benović, Šimić joj se povjerio da je nakon objave tog razgovora imao dosta problema, jer je u njoj progovorio o nekim stvarima koje nisu bile uhu ugodne tadašnjoj političkoj vrhuški.

Naime, već u prvom pitanju o učestalim dolascima mladića iz zapadne Hercegovine u Zagreb, zbog brojne djece u obiteljima i neimanja posla, Jerko je progovorio o svojoj obitelji i otvorio srce: „Otac Martin je bio neuk i nepismen dječak i samoinicijativno je išao župnikovu dijaku (đaku) koji ga je naučio pisati pa je potom otvorio svoj mali seoski dućančić, dosta putovao, pričao s državnim činovnicima iz Ljubuškog i Mostara koji su zbog regulacije voda u Bekijskom polju, otkupa duhana i drugih poslova u Drinovce pa je tata uvidio potrebu školovanja te je svako svoje dijete slao i na više škole. Protivno volji majke Vide, poslao je najprije brata Antu, pa Stanka, mene pa i sestru Andu koja je bila učiteljica u susjednom selu. Imao sam ja, Jeronim, i braću Maksimilijana i Viktora, vidite po imenima da je otac čitao novine pa da bi možda izgledao još učeniji, sinovima davao 'gradskija' imena. I čim bi završili četiri razreda, išli bi preko Lištice, Mostara, u mom slučaju i preko Sarajeva do Zagreba, a do danas je nerazjašnjeno kako je Ante preko Vinkovaca došao u Zagreb. Za nas iz mog sela Drinovaca Zagreb je pojam, još u djetinjstvu bio nam je centar Hrvatske, centar naše zemlje i centar svita, još od najranijih dana smo duhovno preselili u Zagreb, mi nemamo druge međustanice, iako nam nije tjelesno rodno mjesto, ali jest duhovno rodno mjesto, želimo da bude i naše smrtno mjesto. Mi iz Hercegovine želimo da živimo, djelujemo i umremo u Zagrebu!“

Grobnica braće Šimića na Mirogoju u Zagrebu

I doista, u istoj grobnici na zagrebačkom groblju Mirogoj počivaju kosti svih tri starija brata Šimića. Tada, za vrijeme Jugoslavije, zbog poznatih razloga iz Drugog svjetskog rata Široki Brijeg je nosio novo ime Lištica pa je i Jerko u razgovoru koristio to ime. Jerko je na studij došao nakon što mu je najstariji brat Antun Branko umro. Dani studija ostali su mu u najljepšoj uspomeni pa kaže: „Studentski dani su za svakoga najljepši dio života. Otac me nije mogao više uzdržavati pa sam za vrijeme studija bio zaposlen te sam svih pet godina studija bio zaposlen u zboru HNK Zagreb, bio sam prvi, zatim drugi tenor, danas mi je glas malo mutirao pa sam više bariton. Čast mi je da sam pjevao i u Akademskom pjevačkom društvu Mladost, koje je vodio Jakov Gotovac, on je tada pisao svoje opere „Ero s onoga svijeta“ i „Morana“, vježbali smo na probama neke dijelove opere, mi smo mu iz zборa davali poticaj za tako visoke uzlete u skladanju maestralnog „Ere“. S nama je Gotovac nekoliko puta proputovao uzduž i poprijeko Europom, nastupili smo i na BBC-u. Nezaboravno! Ali više nema takve mladosti, početkom tridesetih godina u Zagrebu je bilo oko pet i pol tisuća studenata, sve je bujalo, mi smo davali pečat društvenom životu grada.“

Neizbjegna tema tog radijskog razgovora bio je nogomet i novinarstvo, Jerko je opet žalio što se nogomet sve više igra za novac, umjesto početničkog entuzijazma i ljubavi. Što bi tek rekao danas, kad se nogometušima za prijelaz iz kluba u klub daju stotine milijuna eura! Evo Šimićevih zapažanja: „Volio sam sportsko novinarstvo zbog sporta, a sport zbog nogometa, bio sam i član HAŠK-a, i u njegovoj upravi, tada se s ljubavlju igralo za klub. Danas

profesionalci igraju samo iz ljubavi prema novcu, a ne ljubavi prema igri, sele se iz kluba i klub zbog novca. Prije se igralo za svoj klub, svoj grad, svoju državu, nogometnički je igrao svaku utakmicu kao da mu je zadnja u životu i da je ne smije izgubiti. Najveća premija prije rata bila je oko 300 dinara, za što se moglo kupiti par cipela. A sjećam se da je jedan obrtnik igraču Građanskog Ratku Kacijanu darovao odijelo jer mu se svidjelo kako dobro igra, i o toj se najvećoj premiji godinama pričalo! Ja sam i jedan od osnivača NK Dinamo i žao mi je što 'plavi' danas ne igraju dobro kao nekada HAŠK Građanski pa već dvadeset godina nije prvak države.“

Dvije godine kasnije, Dinamo je s Ćirom Blaževićem ponovno postao prvak Jugoslavije, a slijedilo je pitanje o napornom životu odvjetnika, ali Jerko se nije tužio: „Ja sam upisao pravo kao nešto najnormalnije, i da se opet rodim opet bih bio odvjetnik, ne advokat nego odvjetnik, jer to je naša hrvatska riječ tako se zove i naša komora. Još sam odvjetnik, vrlo mnogo radimo i mislim da nema siromašnog, ali nema ni veoma bogatog odvjetnika. Nije nam teško i po devetnaest sati dnevno raditi, to se voli. Najteže mi je ići po općinskim uredima i ustanovama, izviđati i vaditi razne potvrde za potrebe sudskog procesa, a najlakše mi je na sud, rasprava je već rutina. Teško je u kancelariji sa strankama jer tu si s čovjekom, a čovjek je ono teško biće, ima nas raznovrsnih čudi i ljudi, to se sve mora uvažavati i tu odvjetnik mora biti majstor svog zanata.“

Razgovor se završio ponovnim prisjećanjem na braću književnike pa se Jerko povjerio: „Možda imam pjesničko, ljudsko u sebi, ali za pjesnika nisam. Mislim da nemam duha pjesničkoga, više sam za sport. Moj pokojni brat Ante ima pjesmu da je pjesnik opterećenje, to je točno, oni su me opomenuli da ne idem tom stazom i ja sam krenuo drugom stazom. Kad su me ljudi kasnije pitali zašto ja nisam pjesnik, ja sam im rekao: Imao sam dva brata koji su umrli od poezije, a ja živim od proze. Ja sam odvjetnik!“

Potpis Jerka Šimića

* * *

Na ovogodišnjim 54. Šimićevim susretima 2017 u Drinovcima, prigodom predstavljanja knjige Šimićevska preobraženja (Grude – Imotski, 2017), u kojoj sam prikupio pjesme 92 autora posvećene A. B. Šimiću, ponovno sam

bio pred spomenikom braći Šimićima pred školom, s kolegama književnicima se slikao uz poprsja Antuna Branka i Stanislava (svečano otkrivena 18. travnja 1964., rad akademskog kipara Nikole Njirića), i zaželio da se uskoro tu postavi i poprsje trećeg brata Jerka, također velikog drinovačkog sina, hrvatskog umjetnika, publicista, promicatelja hrvatskog jedinstva i domoljublja.

LITERATURA

Jerko Šimić: Velemajstori našeg nogometa, Zagreb, 1973.

Fredi Kramer: Sveti Ime Dinamo, Zagreb, 2006.

<http://nogomet.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2354> Nogometni leksikon: Šimić,
Jerko, pristupljeno 1. rujna 2017.

Mladen Vuković

RELIGIJA

S. BERNARDINA CRNOGORAC

Svećenik kršćanske goričko-sovičke uljudbe

(Prigodom 50. obljetnice misništva fra Vinka Prlića, 24. VII. 2016.) 183

MIRELA PRIMORAC

Marijino Vrijeme 188

SVEĆENIK KRŠĆANSKE GORIČKO-SOVIĆKE ULJUDBE

(Prigodom 50. obljetnice misništva fra Vinka Prlića, 24. VII. 2016.)

ZAVIČAJ UOČI ZLATOMISNE OBLJETNICE

Mnogo je godina u pedesetoj obljetnici, a ako se u nju ubroje one djetinje, školske, mlađenacke, mnogo ih je u jednomu životu, životu fra *Vinka Prlića*, koji se rodio god. 1940., u *Sovićima*, u *Hercegovini*.

Čovjek u svomu životu doživi mnoge mijene. Ma, kakve one bile, on ipak ide naprijed. Mnoge zaboravi, jer mora prihvatiti nove, i tako čini do konca svoga života.

Godine 2016., proljeće se polagano budilo, činilo je da mnögō oživi. Dozivalo je sunčevu toplinu, koja je, svojim toplim zrakama, oživljavala biljke i ono što se nama ljudima činilo da je zauvijek nestalo. Svaki je dan proljeće mijenjalo zemljino lice. Iz svake je brazde provirivalo živo. Izniknulo iz zemlje, brzo je raslo, pa ga drugi dan nismo mogli prepoznati.

Činilo se da sve žuri nekomu natjecanju i želi što prije mnoge obavijestiti o zlatnoslavju u našoj župi *Sv. Stjepana*, u *Gorici-Sovićima*. Zbunjivala nas je kristalna rosa, uljepšavajući naš zavičaj i kiteći ga zamamnim osmijehom svojih bistrih kapljica. Dok se Sunce uspinjalo, ono je svoju toplinu darivalo zemlji a svoje sjajne zrake raspršivalo po raslinju, da bi pokupilo bisernu rosu i utažilo svoju čudnu žeđ. Miris se proljetnoga cvijeća širio na sve strane. Stvarno nam se činilo nestvarnim.

Crveni makovi, po zatravljenu *Imotsko-Bekijskomu* polju, odavali su osobitu ljepotu zelenih livada, iz čijega su šarenoga travnatog lica provirivali i nama najavljavali da se užurbano cvjetanje priprema za veliko slavlje u našoj župi. Lagani topli proljetni vjetrovi igrali su se s lišćem na stablima i, šapćući, dogovarali se o nekim iznenađenjima. Njihove krošnje bile su utočište našim mnogim pticama, koje su nas razveseljivale svojim pjevom i podsjetile nas

na naše djetinjstvo, kada smo s njima drugovali, po polju, u našim lijepim i dragim hrastovim šumama. U nekim se trenutcima ptičje pjevanje činilo kao višeglasno zborno pjevanje. Sve smo to duboko ponovno proživljavali i pitali se što je to događa ove godine ovako osobito lijepo i zagonetno.

ZLATNA MISA I NJEZINE GORIČKO-SOVIĆKE TAJNE

Razmišljajući o našim goričko-sovićkim proljetnim ljepotama, odnekle dođe vijest da naš fra *Vinko Prlić* slavi *Zlatnu misu*, 24. srpnja 2016. god., u našoj rodnoj župi, u Gorici–Sovićima. Netom što se ta vijest proširila, u rukama mi se nađe i pisani poziv na tu svečanost, na pomno uređenoj pozivnici, na kojoj su slike, naslućujem, najdražih fra Vinkovih životnih postaja, i naša lijepa i najdraža župna crkva u Gorici.

Tada se sjetih jedne slike, kao da fra Vinko stoji na visokoj goričko-sovićkoj *Glavici* i s nje zove svoje godine, da mu se približe, da ih ponovno vidi, da ih se sjeti, da ih još jednom prepozna i s njima i o njima progovori.

On, jednostavni zavičajni franjevac, s otvorenim srcem za svakoga (brata) čovjeka, polagano, svojim ozbiljnim i zagonetnim osmijehom, kao da govori: - Dodite! Dodite bliže! Tå, vi ste moje godine, bilo kakve bile. Dodite! Pronađite me, jer želim da sve budete oko mene, na momu slavlju, jer da mi vas nije Bog darovao, danas ne bi bilo ove svečanosti! –

U svakoj je od njih fra Vinko nazirao svoje djetinjstvo, stope, korake, brige, svoj trud, znoj, svoja razumijevanja, nerazumijevanja, svoju nemoć u mnogim poteškoćama. Vidio je svoje molitve, uspjehe, propuste, brige za čovjeka, župu, svoju zajednicu. Slušao je svaku svoju godinu.

ŽIVOT I ZLATNA MISA

Godine su fra Vinku šutke pripremale iznenađenje za zlatnu obljetnicu. Udružile su se i složile su mu veliko stablo, s njegovim dubokim žilama, raširenim granama, koje su bile okićene osobitim lišćem, na kojem su bila ispisana njegova slova, njegove riječi, rečenice, njegova sjećanja ... Neke su riječi bile napisane glagoljicom ...

Dok su vjetrovi s lišćem šaptali i dugo se nerazumljivo dogovarali, činilo se da će se sva ta slova u tren naći ispod stabla, ali nije bilo tako. Stablo je stajalo postojano, na trudnu korijenu, znojem zalivenu, a svako je slovo, strpljenjem i ljubavlju prema Bogu i povjerenima, strpljivošću i odanošću, bilo pomno povezano.

Znao je fra Vinko da su njegove godine s njim neodvojivo povezane, da ga prate i da pamte sve njegovo. Samo Bog zna koliko je puta zastajkivao na putu. Potom bi mu molitva ozarila dušu, a korak je ponovno dobio novi zalet. Znao je on veoma dobro, kada sebe i svoj posao preda Bogu, da njegova pomoć u novim djelima ne će izostati. Gledao je da bi u mnoga svoja djela pohranio svoju dobrotu, darove hrabrih i dobrohotnih ljudi, župljana, prijatelja.

Na mnogomu njegovu učinjenu, danas zastaju pogledi prolaznika i posjetitelja, veseleći se tomu daru, ugrađenu u obnovljene crkve, kapelice, zavjetne križeve, postaje križnoga puta, groblja, ceste i dr., na korist nama danas i našim budućim pokoljenjima. U svemu se učinjenu, bilo gdje, ne vide lica darovatelja, ne čuju im se ni glasovi, ali Bog svakoga prepoznaje, u svakomu njegovu djelu, po njegovu imenu, svakoga očinski blagoslivlje. Tako vjerujemo i do toga držimo. Ako pogledamo, na duhovnomu području, što je pohranjeno u danima i mjesecima godina, tada ... !

Koliko je fra Vinko prinio Bogu sv. misa, izrekao propovijedi, koliko je podijelio sv. sakramenata, održao vjeronaučnih pouka, koliko je vjernika ispratio na vječni počinak, koliko ih je utješio, koliko je bolesnika pohodio prije smrti i ... !?

ZLATNOMISNA SVETA SVEČANOST

Pripremu za fra Vinkovu *Zlatnu* misu vodio je župnik fra *Stipe Marković*, koji je osmislio i uredio prigodno cvjetno znakovlje u crkvi i sve drugo potrebno za tu sv. misnu svečanost.

Dvadesetčetvrtega srpnja 2016. godine, na zlatomisničko slavlje, s njegovom rođenom braćom, njegovim sestrama i njegovom rodbinom, došli su fra Vinkovi prijatelji svećenici, mnoštvo vjernika iz njegove/naše rodne župe i iz župa u kojima je fra Vinko bio župnik. Iz drugih su mjesta došli njegovi prijatelji, daljnja rodbina, dobročinitelji. Svi su oni došli iz poštovanja prema fra Vinkovu nastojanju i radu za dobro našega naroda. Osjetili su njegovu revnost, domišljatost, tankočutnost za potrebne ljude, župe i samostane.

Prigodnu obljetničku, duboku misaonu propovijed, ocrtavajući fra Vinkov plodni svećenički život, izrekao je prof. fra *Gabrijel Jurišić*, iz Sinja (v. u ovomu Listu). U misi je, svojim lijepim pjevanjem, sudjelovao mješoviti *Župni zbor*, koji vodi djevojka župljanka *Zorana Grizelj*.

Promatrajući to zajedništvo, čovjek osjeća da je na osobitu mjestu, jer smo bili svjesni truda i rada što je fra Vinko učinio u svomu životu, a mnogi su mu pomagali koliko su mogli. U tomu smo zajedništvu i u takvu raspoloženju bili osobito radosni. Iz duša svih nas, izvijala se zahvala Bogu za sve darovano nama i fra Vinku.

Gledajući fra Vinka na oltaru, onoga vrućeg srpanja, vidjelo se da se on najviše približio sebi, svomu vremenu, kroz koje je prolazio, i svojim godinama, koje mu je Bog darovao. Vidio je i gledao, duboko, u sebe, u svoje dane i svoje godine.

DOBRA DJELA I OSLON NA KRISTA

Mnogi su bili oko njega. Nu, on je u crkvi bio duboko sam sa sobom, duhovno sabran. Nikada ga nisam čula da je tako lijepo pjevao, na sv. misi, kao na onoj zlatomisničkoj.

Puk je izvirivao, pozorno prисluškivao, gledao. Šapćući, pitali su jedni druge:
- Koji ono pratar onako lipo piva? - Naša se jedna Goričanka neprimjetno okrene prema njima i potihom reče: - Bože moj! Pa, ono naš fra Vinko piva! Ovo je njegova misa, k'o i mlada misa. 'Ko će drugi pivat nego on!? – . One ga još jednom pogledahu i potom sve utihnuše.

Slavlje se daleko širilo i čulo. U *Pitu* (brdašce iznad Gorice) je taj dan odjekivala svaka molitva, riječ i pjesma. Slavljenička se jeka širila cijelim krajem. On ih je svaku pamtio i zauvijek je zapamtio. Samo se u groblju čula tišina i mir. Kao da su i fra Vinkovi roditelji, u hladnoj grobnici, prisluskivali zlatomisničko slavlje svoga sina, a i mnogi drugi, naša rodbina, naši pokojni, mještani, župljani, koji su fra Vinka dobro poznavali kao plemenito dijete, takva školarca, mladića i svećenika. Njegovo nas je slavlje pozivalo u zajedništvo nas živih i naših dragih, pokojnih.

Toga smo dana mnogi zahvaljivali Bogu za dar fra Vinkova života, koji je, Božjom riječju, hranio i krijepio mnoge duše, pridizao klonule i mnogima pokazivao put prema istini, Kristu, koji je za se rekao: – Ja sam put, istina i život ... – (Iv 14, 6)

Razgovarajući s njim osvijedočilo se da on u tim Isusovim riječima nalazi svoj oslonac i svoju snagu. Iz evanđeoskoga izvora crpe jakost i odvažnost za svoja nova sutra i svoje novo i daljnje vrijeme. Nastojao je naslijedovati duhovnost sv. Franje i uzornu braću, koji su utirali put i ostavljali krjeposne tragove u svojim djelima, a fra Vinko ih odgonetavao i pokušavao naslijedovati.

KAO SOVIĆKO-GORIČKI SVEĆENIČKI PONOS

Fra Vinko nije dopuštao da ga različita (ne)vremena (s)lome ... Svoje je dane sklonio u vrijeme, u kojem je učinio mnoga duhovna i tvarna dobra, u svakoj župi i na svakomu mjestu gdje je župnikovao.

Nakon mise je fra Vinko zahvalio župniku fra Stipi i njegovim suradnicima, svima svećenicima, koji su došli uzveličati njegovo zlatomisničko slavlje i s njim biti na njegovoj sv. misi. Prof. fra G. Jurišiću je osobito zahvalio na njegov prikaz njegova

života i rada, a potom i svojoj rođenoj braći: *Miru i Iki*, i svojim rođenim sestrama: *Matiji, Zori i Zlati*, i tako se, oslonjen na Krista, potvrdio kao goričko-sovićki svećenički ponos.

Sve je nazočne pozvao na ručak u Soviće, u restoran *Valentino*, koji je vlasništvo gosp. *Davora Vokića*, gdje se slavlje nastavilo, kao u velikoj obiteljskoj zajednici. Rekao je: - Dodite svi! Svi ste dobro došli! – . To je nazočnima bilo drago čuti. Time su se uvjerili u fra Vinkovu velikodušnost. Na ručku su svi bili veseli, raspoloženi i zadovoljni. Slavljenik je došao do svakoga stola, sa svakim se rukovao i svakoga pozdravio. Uzvanike su za ručkom uveseljivali članovi *Bratovštine Sv. Stjepana*. Za ručkom smo najprije svi zapjevali hrvatsku himnu, a potom smo pjevali i druge pjesme.

Na koncu svega, fra Vinko je, još jednom, svima zahvalio, a nazočni su mu uzvratili dugotrajnim pljeskom.

Hvala Vam, fra Vinko, za Vaše vedro, lijepo, veselo, duhovno i veliko obiteljsko zajedništvo. Neka Vas Bog poživi mnogo ljeta!

Makarska, listopad 2016. god.

S. Bernardina Crnogorac

MARIJINO VRIJEME

Marijologija nikada nije bila aktualnija kao u današnje vrijeme, što se može zaključiti i po prestižnim katoličkim izdavačkim kućama koje svakodnevno na svjetlo dana objavljaju masu marijanske literature. Kao da se obistinjuju riječi marijanskog sveca Ljudevita Montforskog: *Bog hoće da njegova sveta Majka danas bude sve poznatija, da ju se više ljubi, više štuje nego li bilo kada u prošlosti.* Atraktivnost pučke mariologije, mnoge moderne teologe zbuljuje. Oni bi htjeli da postoji samo Biblijska Marija, zato su a priori protiv svake pučke mariologije, osobito njenih ukazanja (premda biblijska Mariologija i započinje ukazanjem - andeo se javlja Mariji). Naravno da postoji raskorak između biblijske Marije i pučke mariologije koja zna nekada biti i zlorabljena, ali iz toga zaključiti kako nije moguća ili potrebna vanbiblijска mariologija bilo bi pogrešno a nauk o Mariji bio bi osiromašen. Pavao VI. u dokumentu *Marialis cultus* također govori o tome kako: *pučka pobožnost ima svojih ograničenosti, često je sklona praznovjerju te može voditi nastajanju sekci i ugroziti crkvenu zajednicu, no ako se u evangelizaciji ispravno usmjerava, pučko štovanje je veoma bogato vrijednostima, osobito ako se odnosi na Mariju.* Kada je riječ o pučkim pobožnostima i štovanju Blažene Djevice Marije važno je se vratiti u prvo stoljeće kršćanstva, na same izvore marijanske pobožnosti, točnije u 40-u godinu kada je zabilježeno prvo Marijino ukazanje. Naime Isusov nalog učenicima da idu do na kraj svijeta naviještati evanđelje, nagnao je učenika Jakova starijeg da krene prema Španjolskoj. Putovanje ga je vodilo preko Galicije i Kastilje do Aragona, gdje se nalazio grad Zaragoza. Tu je Jakov nekoliko dana bezuspješno propovijedao sa svojim učenicima. U trenutku malodušnosti i jalova evangeliziranja, Jakov odluči odustati od dalnjeg puta i vratiti se natrag k ostalim učenicima u Jeruzalem. Međutim, začuo je glasove andjela koji pjevaju i vidio je Mariju gdje stoji na mramornom stupu (Marija je u to vrijeme još tjelesno bila prisutna na zemlji). Marija je zamolila tada učenika da tu sagradi crkvu s oltarom oko stupa na kojem je ona stajala i obećala je da će to mjesto ostati do kraja vjekova da bi Božji čudesni predznaci i čudesna djelovali po njenom zagovoru, za one koji su u potrebi i koji traže zaštitu. Po predaji sv. Jakov je zaredio svećenika koji je ostao

služiti na tom mjestu, crkvu je posvetio i dao joj ime *Sveta Marija od Stupa*. Ovo je bila prva crkva posvećena Djevici Mariji. Pobožnost Španjolaca prema *Madonni del Pilar*, ostalo je živo do današnjih dana i najveće je marijansko svetište u Španjolskoj. Ovo ukazanje, premda ima i svoju specifičnost na koju su Španjolci osobito ponosni (ukazanje Marije za vrijeme zemaljskog života), označilo je karakter svim ostalim Marijinim ukazanjima u svijetu, ono je duboko kristološko i eklezijalno (važnost koju naglašava Drugi Vatikanski sabor u dokumentu *Lumen gentium*:o ispravnom štovanju Marije). Kristološko jer hrabri i potiče Isusovog apostola sv. Jakova da nastavi svoj put u naviještanju Riječi Božje, u proslavi Krista u svijetu. Ekleziološko jer je svima, cijeloj Crkvi i po Crkvi dala obećanje svoje zaštite na putu prema svome Sinu. Također je i ekumensko jer mnogi kršćani, narodi svih rasa dolaze u svetište i časte Majku svih ljudi upravljujući joj svoje molitve. Marija je doista uvijek bila u službi Krista, kroz tu istinu valja promatrati i marijansku pobožnost, a osobito njena ukazanja. Ima onih koji misle da je marijanski put prema Isusu Kristu podložan određenom marijanskom fanatizmu. Ti kritičari s visoka gledaju oblike pobožnosti u kojima se izražava vjera naroda i često ih osuđuju, jer smatraju da nisu dovoljno prožete teologijom. S druge strane sama Crkva preporučuje marijansku pobožnost kao izraz prave vjere, utemeljen na Riječi Božjoj, življen prije svega u bogoslužju, otvoren djelima milosrđa i dijalogu sa svima (usp. B. Cortinovis, *Rasprava o pravoj pobožnosti prema BDM*, str. 30). Premda su proučavatelji marijanskih ukazanja ustvrdili nagli porast njezinih ukazanja (bilo potvrđenih bilo (još) nepotvrđenih) diljem svijeta, za mnoge teologe i navjestitelje Riječi to nije nikakav znak. Njima ništa ne govori činjenica da je u 18. st. zabilježeno 31 Marijino ukazanje, dok je u 19. st. zabilježeno 106, a u 20. st. 427 Marijinih ukazanja. Pa čak i činjenica da je veliki broj tih ukazanja od Crkve priznat, ne dovodi mnoge do zaključka da je Marija osobiti znak našega vremena. Kada je mnoštvo učenikâ, koje je pratilo Isusa pri njegovu mesijanskome ulasku u Jeruzalem, počelo iza glasa hvaliti Boga za sva silna djela što ih učini (Lk, 19,37) farizeji su tražili od Isusa neka ih prekori i ušutka, a on im je uzvratio: *Kažem vam, ako ovi ušute, kamenje će vikati!* (Lk 19,40). Božja djela ne mogu i ne smiju ostati skrivena. Ta ne može se sakriti grad što leži na gori (Mt 5,14). Ni u jednome razdoblju povijesti spasenja divna Božja djela ne smiju ostati skrivena, inače ta povijest ne bi ni bila povijest spasenja! Ističući važnost navjestitelja pri tome objavljuvanju Božjih spasonosnih djela, apostol Pavao piše zajednici vjernika u Rimu: *Ali kako će zazivati onoga u koga nisu vjerovali? Kako li će vjerovati u onoga za koga nisu čuli? Kako li će čuti bez propovjednika? Kako li će propovijedati, ako nisu poslani? Kako su krasne – kao što stoji pisano – no ge onih koji nose Radosnu vijest!* *Ali svi nisu prihvatali Radosne vijesti.* Tako Izajia veli: *'Gospodine, tko povjerova našemu propovijedanju?'* (Rim

10, 14). I ako učenici ne budu vikali i u naše vrijeme poput Ivana Krstitelja u pustinji ili ako se njihovu riječ ne prihvati, što nas treba čuditi ako nam upomoć pritječe *Pomoćnica kršćana*!? Dolikuje da progovori ona, koja je rodila Vječnu Riječ, kada se riječ navjestitelja ne prihvaca ili je ovi ne naviještaju. A ako ona progovara u naše vrijeme tako snažno i učestalo, to onda nešto govori o vremenu u kojem živimo i o nama samima. Naime, da su vremena dramatična, a da mi šutimo umjesto da govorimo (i riječima i djelima) o Kraljevstvu Božjemu i Kristovoj radosnoj vijesti. Ako su se navjestitelji ušutjeli ili ih se odbija, što nas onda iznenađuje da progovara ona koja je inače obavijena u šutnju! Tko nije slijep duhom, s obzirom na prazne crkvene klupe, sve učestalije kritike svećenika, i rasprodane i prenamijenjene Crkve, a puna Gospina svetišta jasno će u Mariji prepoznati veliki znak našega vremena.

Mirela Primorac

UČENIČKI POKUŠAJI

KATARINA BIŠKO

Pjesme Katarine Biško 195

FILIP PEŠORDA

Pjesme Filipa Pešorde 197

IVA ZADRO

Pjesme Ive Zadro 207

PJESME KATARINE BIŠKO

ŽIVOTOPIS

Zovem se Katarina Biško. Rođena sam 27. siječnja 2001. godine u Mostaru. Živim u Sovićima, gdje sam završila osnovnu školu.

Otkad znam za sebe, voljela sam slušati lijepo priče i čitati knjige, što je u meni razvijalo ljubav prema umjetnosti. Uz hrvatski, mogu se služiti i engleskim jer je većina filmova i glazbe koju slušam na engleskom jeziku.

Trenutno pohađam treći razred gimnazije u Grudama. Osim školskih aktivnosti, aktivna sam u Frami koja me duhovno snaži i usmjerava. Hobi su mi putovanja i upoznavanje drugih zemalja i kultura.

IMA JEDNA ZEMLJA

Uvijek sam se pitala: „Koja je moja zemlja, Hercegovina, Hrvatska, ili obje?“ Hercegovina me rodila, u svom me krilu zibala, hranila i hrvatskom ljubavlju napajala. I zato je volim, ali volim je hrvatski. Hrvatski joj šapćem, i pišem, i pjevam. Hrvatskim je ponosom čuvam, a njeno veliko srce titra, igra, i smije se, i raduje se.

Vjekovima mučena i ranjavana, ali nesalomljiva i postojana. Pokoravana, ali nepokorena, prkositi kao zmija ljutica kad joj netko dira u svetinje. Vjeru u Boga i Božje zapovijedi, obitelj i čovjeka ljubomorno čuva kao majka svoje mladunče.

Sve je njeno jednostavno, čisto, zdravo. Hranjeni i pojenci grožđem, smokvom i šipkom, njome koračaju ljudi rumenih obraza. Ovjenčani hajdučkom slavom u svirci frule, gange i gusala u grudima nose srce čisto poput bistra joj planinskog potoka.

I već sada slutim da je bogatstvo u svakom ubranom cvijetu, u osmijehu sretnog čovjeka, u pobožno izgovorenoj molitvi.

Sada znam koja je moja zemlja- ona koja se voli. Moja zemlja i moja domovina daju mi sve i žive u mom srcu kao jedna jer tamo nema granica.

Katarina Biško, III a razred

PJESME FILIPA PEŠORDE

ŽIVOTOPIS

Zovem se Filip Pešorda, rođen sam 5. srpnja 2001. godine u Mostaru. Živim u Grudama u Zapadno Hercegovačkoj županiji. Pohađao sam Osnovnu školu Ruđera Boškovića, a sada pohađam 2. razred gimnazije u Srednjoj školi Antuna Branka Šimića. Veliki sam zaljubljenik u prirodu, životinje, domovinu, narod u mojoj Hercegovini i naravno u ljubav. Slobodno vrijeme najčešće provodim u prirodi pišući pjesme, to je definitivno moja najveća ljubav. Subotom idem na Framu, tu skupim snagu za ići dalje kroz život, snagu koja mi je potrebna da se podignem kada padnem.

PRIJATELJ

U danu punom боли,
U tuzi i bijedi,
U sreći i радости,
U svakom trenutku.

U тужним ноћима,
U болним свitanjima,
U prekrasnim zalascima,
Tu је твој пријатељ.

U svakoj sekundi,
U svakoj minuti,
Pruža ti ruku, diže te,
Tvoj savršeni prijatelj.

Oslonac kroz живот,
Rame za plakanje,

Zapravo sve u životu,
Tvoj najbolji priatelj.

U njemu imaš sve,
Tugu, radost, bol,
Sreću, smijeh,
Zapravo život.

Zagrljaj koji nema cijene,
Toplina koja nema mjerila,
Baš sve to u toj osobi,
U najboljem prijatelju.

ZVIJEZDA PADALICA

Zvjezdano nebo,
I noć puna mjesečine,
Kiša meteora,
I ja.

Gledam zvijezde,
Čekam da jedna padne,
Da joj šapnem da te volim,
I da te želim pored sebe.

Ne skidam pogleda,
Neumorno čekam,
Samo tu jednu
Padalicu zvijezdu.

Eno je, pala je,
S neba se srušila,
Baš kao moja suza,
Sa ovih mekih obraza.

Šapnuo sam joj tvoje ime,
Rekao sam joj da te volim,
Da mi te dovede, što prije,
Jer do neba mi fališ.

PUTSITE ME

Ne tražite me,
Ako nestanem,
Ako odem,
Pustite me.

Ne zaustavljajte me
Ako krenem bježati,
Ostavite me samoga,
Jer to je moj život.

Ja ne mogu živjeti
Na jednom mjestu,
Ja sam osoba
Koja je stvorena za put.

Ja sam kao ptica,
Meni je život u pokretu,
Meni je mjesto u letu,
Od toga se sastojim, ja.

Ne pokušavajte me smiriti,
Neće vam uspjeti,
Samo me jednostavno pustite,
Pustite me da živim, da uživam.

SASVIM SLUČAJNO

Sasvim slučajno bila je tu,
Pratila me svojim pogledom,
Sasvim slučajno smijala se,
Sasvim slučajno bila je ona.

Sasvim slučajno postojala je,
Zarobila mi ovo srce,
Bila je tu uvijek,
Al' sve to sasvim slučajno.

Sasvim slučajno dodirivala me,
Svojim blagim pogledom
Srce mi obuzela,
Volio sam je, ali sasvim slučajno.

Svaki pogled onim lijepim očima,
Svaka riječ iz njenih usta
Očarala me potpuno,
Al' sve to sasvim slučajno.

Je li ljubav igra,
Jesu li osjećaji prolazni,
Je li ljubav bila
Sasvim slučajno?

DIDA MOJ

Ruku mi pružio,
Na noge me digao,
Poveo me kroz život,
Dida moj dragi.

Bio je tu
U svakom trenu,
U svakoj sekundi,
Bio je uz mene.

Kada padnem diza me,
Na pravi put okrećao me,
Poštena čovjeka u meni gradio,
Zadnje nade u mene položio.

Mene je uzdigao,
Dida moj,
On onako pošten,
Poštenju učio me.

Dida moj,
Svjetlo u tmini,
Toplina u hladnoći,
Ljubav za cijeli život.

I danas me grijе,
Topлом руком милује,
Срцем добрым дочекује,
Dida moj, svjetlo moje.

HERCEGOVINA

Bila je prvo šta sam video,
Na njoj sam prvi korak učinio,
Prvu riječ izgovorio,
Na njoj sam odrastao.

Ona me odgajala,
Čovjekom me učinila,
I ponosan sam na nju,
Na svoju dragu Hercegovinu.

Stara kamena kuća,
Iz nje je sve počelo,
Ona je bila početak mene,
Početak mog života.

Hercegovino, dušo duše moje,
Živote moga života,
Ti koja si otkucaj srca moga,
Hvala ti za svaki dan, noć, za sve.

Uvijek sam te volio, Hercegovino
I tako će uvijek i ostati,
U mom srcu samo dvije stvari,
Hercegovina i stara kamena kuća.

DOĐI DA MOLIMO

Evo me na koljenima,
Ispred Gospe međugorske,
Ti si mi u mislima,
Ti si u mojim molitvama.

Molim se Njoj,
Predajem joj tebe,
Predajem joj svoju ljubav,
I ovo srce u kojem si ti.

Krunica mi je u ruci,
Počinjem novu Zdravo Mariju,
Čekam neki znak od Boga,
Čekam da mi pokaže put.

Već i suze idu niz obraze,
Ne pitaj me zašto,
Samo mi što prije dođi,
Čekam te, da molimo zajedno.

Samo dođi do kipa,
Kleknimo pred Njom,
Molimo se zajedno,
Ti, ja i Gospa međugorska.

LA VIE EST BELLE

Stani, nigdje ne žuri,
Pogledaj svijet očima ljubavi,
Pogledaj očima radosti,
Divi se toj ljepoti.

Nemoj ići naokolo kao lud,
Ništa tako nećeš vidjeti,
Jer život se gleda dok si miran,
U životu se uživa, a ne žuri.

Od trčanja kroz život
Nemaš ništa, nemaš život,
Imaš samo jurnjavu,
A ona nigdje ne vodi.

Zaustavi se malo,
Vidi kako je život lijep,
Živi ga s radošću,
Živi ga s ljubavlju.

VOLIO BIH DA ME VOLIŠ

Skrivati osjećaje, prikrivati svoju ljubav, zar baš to moram raditi. Najradije bih sve rekao onako kako je, ali ne smijem, time bih je mogao izgubiti. Koliko god bolno i teško bilo, moram šutjeti, koliko god me srce boljelo zbog toga što skrivam, jednostavno moram šutjeti. Znam da će ta ljubav koju osjećam biti vječna, ali sada nije pravo vrijeme. Iako bih ja sve požurio, otpovod u budućnost, ne mogu, moram ostati baš ovdje gdje jesam.

Već od prvog dana kada sam ju sreo, video njezine sjajne oči, srce mi je počelo titrati od sreće. Njezina prekrasna crna kosa ostavila me bez dah, na suncu se sjajila poput bisera. Bila je savršeno lijepa, kada sam je ugledao, mislio sam da vidim anđela. Svaki put kad nam se pogledi susretnu, u njenom srcu vidim ljubav nevinog djeteta. Ona toga sada nije svjesna, ali njen osmijeh mom je srcu hrana, snaga mojoj ljubavi. Svaki put kada mi nije blizu, ja zatvorim oči i duboko u srcu vidim njen osmijeh. Noćima, kada je kilometrima daleko od mene utonem u dubok san. Vidim nju kako mi sjedi u krilu, njene crne kose leže na mojim prsim. Dok ju gledam ona mi se blago smiješi, dah mi na trenutak zastane. Vidim sebe kako ju milujem po rumenim obrazima dok mi njene smeđe oči, srce uspavano bude. I onda otvorim oči, sva čarolija prestane, i shvatim da i dalje moram šutjeti. I dalje u srcu ostaje ista ljubav, i dalje pogledom tražim njen osmijeh. Svakim njenim pogledom dobijem snagu za pisanje novih stihova. Tako, dok sam ju tajno promatrao, pisao sam pjesmu, koju će, nadam se, jednoga dana čitati kada bude u mom zagrljaju. Inspiriran njenom ljepotom, njenim osmijehom i bisernim očima, napisao sam ovo:

Kada oči zatvorim,
Utonem u dubok san
Ja vidim tebe,
Vidim tvoje oči blage.

Tvoje crne kose
U mom zagrljaju leže,
Tvoje nježno lice
Na mom srcu spava.

Volio bih da sam njeno jutro, volio bih ispuniti svaki njen dan ljubavlju, ali još uvijek moram čekati. Moj će život ići dalje, i dalje ću je tajno promatrati, i večeras kada zaspim ležat će u mom zagrljaju. Još ću neko vrijeme šutjeti i nadati se da će ljubav pokucati i na njeno srce.

KADA VRATIŠ SE, ISUSE

Kada vratiš se, Isuse
i ponovno staneš na zemlju
u liku čovjeka,
što ćeš na njoj naći?

Kada dođeš, Isuse s andelima
u slavi nebeskoj,
hoćeš li se razveseliti?

Isuse, hoćeš li biti razočaran,
hoće li na Tvome licu biti gnjev,
ili će na njemu vladati radost?

Isuse, molim te budi nam milostiv,
u ovoj dolini suza,
smiluj se nama malenima!

Što će biti, Isuse dragi,
kada vratiš se,
kada na zemlju
ponovno staneš u liku čovjeka?

Filip Pešorda, II b razred

PJESME IVE ZADRO

ŽIVOTOPIS

Rođena sam 24. 6. 2000. u Mostaru. U Grudama sam završila osnovnu školu, a trenutno pohađam opću gimnaziju. Pisanjem se bavim od 11. godine. Do sada su mi radovi bili objavljeni u godišnjaku Matice Hrvatske, te sam osvojila drugo mjesto na Šimićevim susretima 2017. godine u kategoriji srednje škole.

FUNKCIJA

Spavam između treptaja
San ili kap vode na dlanu?
Jutro me je okovalo
Mirisom morske vode
Dok sam prolazila
Kroz uštogljenu okolinu.
Smijeh je danas presudio
Donijela sam deset sati sna
U prostoriju
A oni su ciljali očima.
U glavi nijemi film
Valjda crno-bijel
Gdje su vrata uvijek na kraju.
Ali slušaj
Misao je pobegla
Zaboravila sam ju zapisati
Tako da nitko nikada
Nije zapravo
Došao do kraja.

RUŠEVINE

“Kuda tako zabrinuto, rendžeru?” – prošlo mi je kroz glavu.
Dok u slušalicama
Glavni lik
Pjeva o nečijoj patnji.
Nebo je večeras zanimljive boje
Možda ne bih ni primijetila
Da nije savršeno ukomponirano
S atmosferom.
Dok razmišljam o tome
Trzaj mjenjača me paralizira.
U snu? Ne.
A i neke melodije također.
Onda se budim
U javnom prijevozu
Sanjala sam svoj neuredan rukopis.

RITUALI

“Čuvaj se!” – protisnuo je kroz zube,
Dok je u pozadini svirao bluz.
Nasmijala sam se,
Iako sam u očima
Već dosta pijanog čovjeka
Vidjela suze.
Samo sam htjela
Poboljšati situaciju.
Na putu kući
Smirenom i mračnom
Razmišljala sam o njegovim suzama.
Jesu li bile iskrene?
Ili su samo ritual,
Koji dobijemo u nasljedstvo od života?
Odustajem ubrzo
Od pretjeranog razbijanja glave.
Samo sam se,
Eto sjetila te zabave
Koja nije bila nimalo klasična
I pisma sam se sjetila
Onog starog
U kojem su stigle
Tri slike i nekoliko ratnih priča
Na očevu kućnu adresu
A ja sam
Dok sam čitala priču
O Dariju iz Sarajeva
Koji je ljubav svog života pronašao na Taiwanu
Osluškivala šuštanje radio stanice
Koja dolazi iz tvog grada.

Iva Zadro, III c razred

KRONIKA

MARIO BUŠIĆ

Kronika Matice hrvatske ogranak Grude (2016. – 2017.)213

KRONIKA MATICE HRVATSKE OGRANAK GRUDE (2016. – 2017.)

-15. 11. 2016. – u povodu Dana općine Grude u crkvi svete Kate u Grudama koncert simfonijskog orkestra iz Mostara uz solo pjevače Moniju Jarak i Karla Miličevića. Voditeljica Snježana Zovko

-23. 11. 2016. gostovao je novinar i publicist Tihomir Dujmović kloji je predstavio knjigu Hrvatska u raljama djece komunizma. Program je vodila prof. Mirjana Mima Vlašić.

-30. XI. 2015. (srijeda) – U Kulturnom domu A. B. Šimić u Grudama u Narodnoj knjižnici u 18 sati predstavljanje Godišnjaka Matice hrvatske - Ogranak Grude SUSRETI 10 (Stjepan Sučić i Mario Bušić te klapa Bratovština)

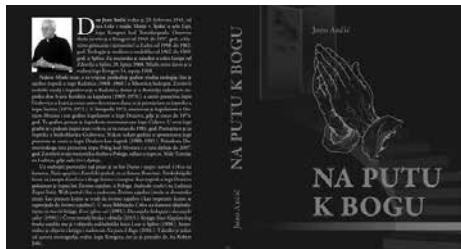

-2. XII. 2016. (petak)
– obilježavanje 17. obljetnice Bratovštine Sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići i 11. obljetnice klape Bratovština;

U 18 sati u župnoj crkvi u Gorici **sveta misa**, potom **koncert mješovite skupine „Lampoši“ iz Dolca na Lašvi**, iza koncerta u Galeriji u Staroj kapeli u Gorici **predstavljanje sličice Gospina kipa iz crkve Gorici uz 100. Obljetnicu** otkad je kip prosuzio krvavom suzom, nakon toga **Otvaranje izložbe slika akademskog slikara, akademika fra Petra Perice Vidića** (Organizator

ovoga događaja je Bratovština sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići uz suorganizaciju OMH Grude)

-7. XII. 2016. (srijeda) - u kinodvorani u Grudama u 17 sati – predstavljanje knjige **Na putu k Bogu**, autora don Jozе Ančića, župnika u župi Ledinac (don Željko Majić, don Ilijan Drmić, Paula Tomić i autor. Program je vodila Ivana

Bošnjak, a nastupio je i zbor župe Ledinac „Nebeske ruže“; istoga dana u 19 sati u prepunoj kinodvorani u Grudama prikazivanje filma Huda jama – strogo čuvana tajna (autora Romana Leljaka)

-18. XII. 2016. (nedjelja) - u župnoj crkvi sv. Mihovila Arkandela u Drinovcima u 18 sati - **Božićni koncert župnih zborova i drugih glazbenih organizacija s područja općine Grude** (Sudjeluju zborovi slijedećih župa i glazbenih organizacija iz općine Grude: Župni zbor župe Tihaljina, Ledinac, Drinovci, Ružići, Gorica-Sovići, Zbor OGŠ Grude, Tamburaški sastav OGŠ Grude, OŠ Grude, Frama župe Drinovci, Frama župe Ružići, klapa Bratovština Gorica-Sovići, te glazbenici Sanja Boban i Lucija Zovko)

- BOŽIĆNI KONCERT (ZAVRŠILI 11. DANI MATICE HRVATSKE U GRUDAMA)

Petar Majić je zapisao sljedeće: Prekrasna je to bila večer (u nedjelju 18. 12. 2016.) u prepunoj crkvi sv. Mihovila Arkandela u Drinovcima. U pravom predblagdanskom ugođaju održan je već tradicionalni 12. „Božićni koncert“ župnih zborova, solista i drugih glazbenih skupina s područja općine Grude. Ona prvotna ideja ogranka Matice hrvatske o najljepšem načinu zbližavanja, pomirenja i pročišćenja pred dolazak Spasitelja Isusa, sinoć je dobila svoje veličanstveno ostvarenje. Od prvog koncerta održanog 2005. g. u Boćarskom domu Grude sa 6 izvođača i stotinjak sudionika, vremenom koncert naraste do 16 izvođača i preko tristo sudionika, svih vremenskih dobi i uzrasta. Koncert se po već uhodanom rasporedu seli iz župe u župu, a Drinovci su bili po treći put domaćini.

Nakon pozdravnog i informativnog uvoda krasnog, mladog, voditeljskog para Tomislava Leventića i Mirjane Čuljak, koji su nas poput Olivera i Jasmine

nekada, proveli kroz večerašnji program, župnik fra Josip Mioč je u ime domaćina i suorganizatora kratko pozdravio sudionike, kolege župnike, generalnog vikara naše Biskupije don Željka Majića, sve civilne čelnike predvođene načelnikom Ljubom Grizeljom, novinare i sve nazočne drage goste i posjetitelje, i zazvao za sve Božji blagoslov.

A onda je krenuo pravi prasak veselja, pjesme i prijateljstva nastupom brojnog Dječjeg zbora sv. Mihovila Arkandela Drinovci, i taj iskreni dječji zanos se zarazno prenio na sve sudionike ovog koncerta. Zaista bi bilo teško i nekorektno, bilo koga posebno izdvajati jer su očito svi sudionici podarili sav svoj talent, umijeće, trud, htijenje, srce i dušu kako i dostoje dočeku najradosnijeg kršćanskog blagdana. Širok je bio repertoar pjesama, od tradicionalnih, starih, hrvatskih božićnih pjesama, do novih skladbi iz cijelog svijeta. Načini pjevanja, od dječjeg zbornog jednoglasja, zbornog višeglasja odraslih, a kapelo pjevanja, klapskog pjevanja, gospela i modernih ritmova uz bubenjeve i gitare, nisu ni trenutka dopuštali monotoniju i u hladnom zimskom ozračju su pjesmom grijali i srca, i dušu, i promrzle ruke svih nazočnih.

Umilna pjesma, srdačan osmijeh i pljesak oduševljenja odzvanjali su prekrasnim prostorom 120 godišnje crkve, koja teško da je ikada imala radosnije trenutke. Organizatori Matica hrvatska ogranač Grude i Župni ured Drinovci primali su čestitke sa svih strana a oni su zahvalivši svima; sudionicima, gostima, posjetiteljima, novinarima i sponzorima pozvali sve nazočne na prigodni domjenak. Ovim koncertom su završeni iznimno sadržajni ovogodišnji „Dani Matice hrvatske Grude“. Najavljen je organiziranje Znanstvenog skupa povodom 100g. života i djela fra Bazilija Pandžića, te sljedeći Božići koncert 2017. g. u župi Ledinac.

Sudionici koncerta su bili:

1. Dječji župni zbor sv. Mihovila Arkandela Drinovci
2. Tamburaški orkestar Osnovne glazbene škole Grude
3. Zbor Osnovne glazbene škole Grude
4. Klapa Bratovština Gorica – Sovići
5. Župni zbor sv. Stjepana Prvomučenika Gorica – Sovići
6. Dječji župni zbor sv. Terezije Male „Nebeske ruže“ Ledinac
7. Dječji župni zbor sv. Ivana Krstitelja „Kristova ruža“ Ružići
8. FRAMA Ružići
9. Župni zbor Bezgriješnog začeća BDM Tihaljina
10. Župni zbor sv. Ivana Krstitelja Ružići
11. Zbor Osnove škole Grude
12. Župni zbor sv. Terezije Male „Nebeske ruže“ Ledinac
13. Sanja Boban
14. FRAMA Drinovci

15. Lucija Zovko

16. Župni zbor sv. Mihovila Arkandela Drinovci

Na kraju su svi sudionici i svi nazočni u crkvi zajedno otpjevali „U se vrime godišća“, a Lucija Zovko je predvodila „Sretan ti Božić narode moj“. Doista fotografije s koncerta će reći puno više od riječi a čitav ovaj događaj su u živo prenosili pojedini portali. Snimku cijelog koncerta će svi oni koji nisu uspjeli ući u crkvu, i svi oni koje će ovaj prilog podsjetiti što su sve propustili, moći vidjeti na sam Božić na Našoj TV. Na dobro nam došao Božić i Sveti porođenje Isusovo!

BOŽIĆNA ČESTITKA MATICE HRVATSKE GRUDE

Dragi prijatelji!

Matica hrvatska - Ogranak Grude već je pšenice svoje trobojnicom uvezala, u njih crvenu, bijelu i plavu božićnu svijeću stavila, i jabuku rumenu da svijeće drži, da o plodovima žuljeva naših zbori. I badnjake smo već usjekli i za ognjište pripravili. Uz njih ćemo do Božića bdjeti. A kad anđeli Isusovo rođenje objave sa svima ćemo iz grla *U se vrime godišća* zapjevati. I od srca Vam svima poželjeti:n Na dobro Vam došao Božić i sveto porođenje Isusovo! Blagoslovljeno Vam Novo Ljeto Gospodnje!

-54. Šimićevi susreti 2017., u organizaciji općine Grude i Ogranka Matice hrvatske Grude, opet su opravdali reputaciju najstarije i najkvalitetnije kulturno – poetske manifestacije u BiH pa i šire, koja se održava u čast najomiljenijeg hrvatskog pjesnika Antuna Branka Šimića i brata mu Stanislava. Pod visokim pokroviteljstvom hrvatskog člana Predsjedništva BiH prof. dr. Dragana Čovića i predsjednika Sabora Republike Hrvatske dr. Bože Petrova, po već ustaljenom i prepoznatljivom programskom repertoaru, pored pjesnika svoje su umijeće iskazivali i glumci, likovni umjetnici, pjevači, kritičari različitih generacija i opet su u svoj koloplet lijepih misli, riječi, slike i pokreta uvezali sva mesta kratkog življenja poetskog virtuoza Antuna Branka Šimića.

Svečano Otvorenje Šimićevih susreta bilo je 29. travnja u njihovim rodnim Drinovcima prigodnim obraćanjem ministricе Kulture i sporta Federacije BiH gđe. Zore Dujmović i predstavljanjem zbirke pjesama posvećenih A. B. Šimiću „Šimićevska preobraženja“ koju je priredio novinar i publicist iz Splita, Imoćanin Mladen Vuković. U prigodnom programu su sudjelovali, vrsnim recitacijama glumac HNK Mostar Robert Pehar i umilnim pjevom mlada kantautorica Lucija Zovko.

trajni pljesak publike na kraju je sve rekao.

Program je nastavljen već sljedeći dan 3. svibnja u Mostaru, gdje su studenti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru zajedno s nekolicinom pjesnika upriličili Poetski kolaž o Antunu Branku Šimiću, u Hrvatskom domu Herceg Stjepan Kosača, te ukrasili njegov obližnji spomenik stihovima i cvijećem uz prigodnu molitvu. Istu večer je u Franjevačkoj galeriji na Širokom Brijegu bilo predstavljanje knjige „Problem istine u Filozofiji Martina Heideggera“ dr. fra Krune Vladimira Pandžića, Šimićeva sumještanina, franjevca, profesora, pisca, filozofa i emigranta koju je napokon izdala nakladnička kuća „Sinopsys“ Ivana Pandžića, a izvrsno ju je predstavio prof. dr. Ivica Musić. Nakon toga je ravnatelj Muzeja u Vinkovcima Danijel Petković predstavio, a ministrica Obrazovanja, znanosti, kulture i športa Županije Zapadnohercegovačke Ružica Mikulić otvorila prekrasnu retrospektivnu izložbu, slikara slavonske ravni, Jose Matakovića. Sve nazočne je prigodnim pjevanjem počastio zbor Glazbene škole Široki Brijeg.

U Grudama je 2. svibnja odigrana hit predstava zagrebačkih HISTRIONA „Gastarbajterski Božić“ autora Mate Matišića, u doista sjajnoj izvedbi provjerenih i omiljenih glumaca Joška Ševe i Ankice Dobrić uz glasovnu pratnju Zlatka Viteza. Doista „bila je šaka suza i vrića smija“ i dugo-

U Grudama je 4. svibnja bila Večer Matice hrvatske u povodu 175. obljetnice njenog utemeljenja i pri tom su njen gospodarski tajnik dr. Damir Zorić i predsjednik Društva hrvatskih književnika Božidar Petrač prigodnim govorima

predstavili monumentalnu ediciju „Stoljeća hrvatske književnosti“, usput govoreći o povijesti, sadašnjosti i značenju Matice hrvatske. Glazbom su izvrsno popraćeni od strane učenika Osnovne glazbene škole Grude.

Završni dan Šimićevih susreta počeo je skoro cjelodnevnim druženjem pristiglih pjesnika s učenicima osnovnih i Srednje škole u općini Grude, a nastavljen prigodnom Svetom misom za braću Šimić u crkvi njihova krštenja u Drinovcima, koju su slavili fra Vendelin Karačić i drinovački župnik fra Josip Mioč.

Završna svečana Akademija je tradicionalno održana u dvorani osnovne škole „Antun Branko i Stanislav Šimić“ u Drinovcima, po svom skoro ustaljenom programu. Nakon svečanog intoniranja himne „Lijepa naša domovino“ i pozdravnih govorova izaslanika pokrovitelja: Tugomira Čuljka i dr. Gorana Marića,

tradicionalno prigodno slovo o Šimiću održao je, kao vjerojatno nitko prije njega, tu večer zaista posebno nadahnuti Božidar Petrač, predsjednik Društva hrvatskih književnika. Zatim je svečano dodjeljena godišnja književna nagrada Društva hrvatskih književnika Herceg-Bosne „Antun Branko Šimić“, pjesniku Ljubi Krmeku za knjigu „Iz humske zemlje – knjiga druga“ u konkurenciji 32 pisca i 34 djela pristigla na natječaj. Na natječaju mladih pjesnika nagrađeni su za osnovne škole: Mia Paradžik iz Gorice, Jessica Leonara Soldo iz Širokog Brijega i Mateo Mršo iz Zagreba; za srednje škole: Ivona Baković iz Tomislavgrada, Iva Zadro iz Gruda i Emilija Grabovac iz Ljubaškog; te studenti: Ivana Kalfić i Ivana Čović. Ove godine nagrađeni su i na natječaj pristigli brojni likovni radovi po motivima pjesama A. B. Šimića, od kojih je akademska slikarica mr. Andrijana Mlinarević Cvetković priredila lijepu izložbu.

Zatim je nastao pravi prasak lijepih stihova u nastupu pjesnika Vlatka Majića, Ljube Krmeka, Marka Tokića, Anite Martinac, Ivana Alerića i Kristine Peričić, a predsjednik Organizacijskog odbora Ljubo Grizelj, načelnik općine Grude, je zatvarajući manifestaciju izrazio iznimno zadovoljstvo i zahvalio svojim suradnicima i svim sudionicima ovogodišnjih Šimićevih susreta. Možda i znakovito na samom kraju je, mlada mezzosopranička Monia Jarak uz klavirsku pratnju Marijane Pavlović, svoj večerašnji krasni glazbeni repertoar završila s legendarnom „Neka cijeli ovaj svijet“. Doista neka cijeli svijet osjeti dobre vibracije dobrote duha i ljepote života, te poruke mira, ljubavi i nade koje su davnim rođenjem pjesničkog genija Antuna Branka Šimića krenule iz Drinovaca, a zasigurno su uspješno obnovljene i osvježene ovogodišnjim 54. Šimićevim susretima.

-Nakon što se predstavila u Grudama i u Zagrebu, u Matici hrvatskoj, pjesnikinja Marina Alerić Bebić predstavila je i u Splitu, **1. lipnja 2017. godine**, svoje dvije zbirke poezije koje su istovremeno objavljene, kao blizanke, potkraj 2016. godine u nakladi Ogranka Matice hrvatske Grude. Organizatori predstavljanja u Splitu su bili Hrvatska udruga Benedikt i KUU Sveti Kliment. Predstavljanje se održalo u Dominikanskom samostanu. Knjige su predstavljali novinar i publicist Josip Jović i profesor Srećko Župić. Događaj je glazbeno uljepšala muška klapa „Pokornik“ a pratio ga je i snimatelj TV Jadrana. Na samom početku ispred Hrvatske udruge Benedikt sve prisutne pozdravio je Marijo Popović, član Upravnog vijeća Udruge. Stihove je govorila moderatorica predstavljanja splitska dramska umjetnica Mladenka Gruica čija majstorska interpretacija stihova nikoga nije ostavila ravnodušnim i kojoj idu najveće zahvale za uloženi trud kako bi se ovaj događaj organizirao. Ona je začuđujućim dramskim umijećem ušla u dušu i tijelo Marininih stihova.

Autoričina zbirka domoljubnih i bogoljubnih pjesama „Bijeli pelin“ svojevrsni je poetski spomenik svim hrvatskim braniteljima, a osobito dragovoljcima

Domovinskog rata s posebnim osvrtom na autoričina brata Ivana Alerića, dok je u drugoj zbirci „Ptica na prozoru“ sklonija univerzalnijim temama.

Pjesnikinja bi se, u nadolazećem vremenu, voljela predstaviti i u Posušju ukoliko iznađe novčane potpore za tiskanje još knjiga koje su već doatile odlične ocjene književne struke i predstavljene su i u Hrvatskom slovu, na portalu Hrvatskog kulturnog vijeća, na hrvatskoj Našoj TV u Mostaru i na Radiju Mir Međugorje.

Kroatolog i filolog profesor emeritus dr.sc. Vlado Pandžić nalazi da su Marinine pjesme u službi istodbnih umjetničkih i domoljubnih učinaka te najavljuje uskoro opsežan stručni esej o Marininoj poeziji a vrlo povoljno su se izjasnili i književni kritičar Mate Kovačević i Ilija Drmić koji je napisao recenzije za više stotina knjiga. Sva trojica među pjesmama Marine Alerić Bebić nalaze začuđujuće pjesničke pothvate antologijske vrijednosti. Recenzent don Ilija Drmić u proslovu Marinine stihozbirke Bijeli pelin, osim što neke pjesme (Hrvatska zastava, Glas hrvatske žrtve...) ocjenjuje antologijskim, naglašava da Michelangelova "Pieta u Rimu isto je što i Bijeli pelin među Hrvatima i svim čitateljima dobre volje god da jesu".

Marinini pjesmotvori i njen brat Ivan, čiji je životopis ukratko sadržan u zbirci domoljubnih i bogoljubnih pjesama Bijeli pelin i koji je kao čovjek iznimnog intelektualnog i moralnog profila dragovoljno položio život na oltar Domovine, vrhunski su doprinos hercegovačkog domoljublja.

-Ogranak Matice hrvatske u Grudama u suradnji sa župnim uredom Drinovci, Framom župe Drinovci i Osnovnom školom Drinovci organizirao je Poetsku večer POVRATAK PRADJEDOVSKIM KORJENIMA - pjesnik PEJO ŠIMIĆ u Drinovcima. Događaj se zbio u petak, **2. lipnja 2017. god.** u 20 sati u dvorani župnog ureda u Drinovcima. O pjesničkom opusu Peje Šimića govorili su dr. Vlado Nuić, prof. Stjepan Glavaš i sam autor.

Program je vodio prof. Zvonimir Glavaš, uz glazbenu pratnju i recitacije framaša i pozdrav dobrodošlice župnika fra Josipa Mioča. Tijekom toga dana (2. lipnja 2017.) pjesnik je upriličio druženje s učenicima osnovne škole Antuna Branka i Stanislava Šimića u Drinovcima.

Pjesnik Pejo Šimić rođen je 1952. godine u Foči kraj Dervente. Sada živi i radi u Rijeci. Autor je i suautor petnaestak knjiga. Njegov pradjed je

podrijetlom iz Drinovaca, i ovim posjetom Pejo se na simboličan način vraća svojim korijenima. Dođimo na ovu zanimljivu književnu večer!

-Nizom zanimljivih kulturnih sadržaja i 2017. godine Bratovština svetoga Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići priredila je Kulturno ljeto u župi.

Ovogodišnje Kulturno ljeto u župi Gorica-Sovići započelo je pred svetkovinu apostola sv. Petra i Pavla u Sovićima u **srijedu 28. lipnja 2017.** koncertom sestara Ramljak, Darije i Ana Marije.

Program se nastavio izvedbom dramske grupe Proložac te smotrom narodnih pjesama i glazbe (ganga, bećarac, gusle, diple...) u **subotu 15. srpnja 2017.** kod zvonika-kapelice svetog Ilike Proroka u Bobanovoj Dragi.

Sve je završilo u Gorici u **petak 28. srpnja 2017.** 11. Susretom kalpa u Gorici i

koncertom mladoga pijanista Ivana (Ike) Galića koji se pred brojnom publikom zbio u **utorak 1. kolovoza 2017.** pred proslavu svetog Stjepana Prvomučenika u Gorici. S Ivanom Galićem koncert je održala i violonistica Katarina Kutnar iz Zagreba.

-Bratovština sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići i Matica hrvatska–Ogranak Grude, bijahu organizatori 1. Likovne kolonije u čast i znak zahvalnosti za svu žrtvu tamnice i uzništva hrvatskom vitezu Zvonku Bušiću Taiku.

Likovna je kolonija bila u Gorici od 7. do 9. rujna 2017. pod nazivom: **-Zvonko Bušić Taik-32-godišnji uznički san o slobodnoj domovini Hrvatskoj.** Održana je pod pokroviteljstvom Ministarstva hrvatskih branitelja Republike Hrvatske i Ministarstva hrvatskih branitelja iz

Domovinskog rata Županije Zapadnohercegovačke.

U četvrtak, 7. rujna 2017. u 19 sati u staroj crkvi u Gorici, u kojoj je Taik kršten, bila je večer otvorenja, pod nazivom Večer domoljublja. U program su

sudjelovali Zvonkova supruga Julianne Bušić, akademski glumac HNK Split Pere Vitez Eranović, načelnik općine Grude Ljubo Grizelj, predsjednik Matice hrvatske – Ogranak Grude Mario Bušić, ministar Hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata Županije Zapadnohercegovačke Mladen Begić i glazbenim programom su Večer domoljublja uresile Zvonkove susjede iz Gorice krasnim pjevanjem. Pročitano je veoma sadržajno pismo ministra Hrvatskih branitelja Tome Medveda u kojem je naglasio Zvonkovu žrtvu za slobodu domovine Hrvatske, a u njegovo i svoje ime i u ime institucija kuju predstavljaju, ovu je Likovnu koloniju otvorio prigodnim riječima ministar Mladen Begić. Ministar Mladen Begić je naglasio između ostalog: "Vremenom i istinom očišćen od svih prizemnih stvari, zloba i zloća, kao i svi veliki ljudi drugih naroda, Taik nam treba kao uzor, poticaj, ohrabrenje, ali i Taik kao jasna i snažna opomena. Ako bude imalo mudrosti, takav Taik će hrvatskom narodu biti istinski, neugasivi svjetionik slobode."

-U petak čitav dan i u subotu do podne umjetnici su radili nadahnuti krajolikom i ljepotama, te povjesno-kulturnim bogatstvom Gorice i njezine okolice. U subotu u podne u Galeriji u staroj kapeli u Gorici bilo je otvorene izložbe radova. Mnogi Taikovi prijatelji, njegova obitelj, hrvatski branitelji, kao i ljubitelji umjetnosti bili su prisutni od početka do kraja na ovom hvalevrijednom kulturnom događaju. Prigdone riječi zahvale prisutnima i umjetnicima kazali su Mario Bušić i Julianne Bušić.

U ovoj su Likovnoj koloniji sudjelovali slijedeći hrvatski umjetnici:

Drago Bušić (Gorica)

Antun Boris Švaljek (Zadar)

Fra Vinko Mikulić (Gorica)

Hrvoje Peruzović (Split)

Estera Mihaela Peruzović (Split)

Ivan Listeš (Split)

Mirela Buzov Runac (Split)

Maroje Batić (Zagreb)

Andelko Mikulić (Široki Brijeg)

Zdenko Galić (Gorica)

Josip Škerlj (Dubrovnik)

Mišo Baričević (Dubrovnik)

Ante Ljubičić Car (Imotski)

Tomislav Marijan Bilosnić (Zadar)

Mate Ljubičić (Zadar)

Ante Brkić (Čapljina)

Jure Pešorda (Grude)

Karolina Marušić (Široki Brijeg)

Branko Širić (Posušje)
Anita Bilić Marić (Grude)
Zdravko Soldo (Široki Brijeg)
Marija Galić (Gorica)

Svoje će rade priložiti i umjetnici koji nisu mogli izravno sudjelovati na ovoj Likovnoj koloniji, a to su: Antonio Kukavica (Imotski), Stjepan Skoko (Ljubuški), Andrijana Mlinarević-Cvetković (Široki Brijeg).

Radovi s ove Likovne kolonije ostat će u fundusu Bratovštine sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići i Bratovština će raspolagati njima za humanitarne i druge dobrotvorne svrhe!

Bratovština sv. Stjepana Prvomučenika Gorica - Sovići
i Matica hrvatska - Ogranak Grude

pozivaju Vas na

LIKOVNA KOLONIJA
-ZVONKO BUŠIĆ TAIK-
32-GODIŠNJI UZNICKI SAN
O SLOBODNOJ DOMOVINI HRVATSKOJ

Prva likovna kolonija bit će u Taikovu rođnom mjestu Gorici 7., 8. i 9. rujna 2017. godine. Likovna kolonija se održava pod pokroviteljstvom Ministarstva hrvatskih branitelja Republike Hrvatske i Ministarstva hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata Županije Zapadnohercegovačke. Posvećena je pok. Zvonku Bušiću Taiku, hrvatskom uzniku!

Program:

- **Četvrtak, 7. rujna 2017.** u 19 sati u staroj crkvi u Gorici
- **Večer domoljublja** (Otvorene Likovne kolonije uz prigodan program)
- **Petak, 8. rujna 2017.** u 8.30 sati - Likovna kolonija u Gorici
- **Sabota, 9. rujna 2017.** u 8.30 sati - Likovna kolonija u Gorici

„Za one koji su pali u borbi za domovinu nikada ne reći da su mrtvi. Oni su heroji i oni će za nas uvijek biti živi. U budućnosti, kada vi budete uživali blagodati i lijepote Hrvatske domovine i slobode, malo tko će se sjetiti koliko znoja, suza i krv je proliveno za tu vašu slobodu. Zato..., zastani, sjeti se i izmoli kratku molitvu za one vrle domoljube koji su patili i ginuli da bi Hrvatska živjela. Moja osobna sudbina bijaše takva da sam ostvarivanje mojih snova o slobodi morao doživjeti na robiji. Zbogom prijatelji, ... čuvajte našu domovinu Hrvatsku“.

(Zvonko Bušić Taik)

RADUJEMO SE VAŠEM DOLASKU!

Pokrovitelji: Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata ZZH
Ministarstvo hrvatskih branitelja RH

Bratovština će i u buduće u znak sjećanja na Zvonku Bušića Taika organizirati Likovnu koloniju.

-26. rujna 2017. Vodstvo Matice hrvatske - Ogranak Grude donijelo je program Kulturne jeseni i 12. Dana Matice hrvatske u Grudama -Božiću ususret-.

Evo cjelovita programa:

12. listopada 2017. (četvrtak) - u Hrvatskom kulturnom domu (u Gradskoj knjižnici) u Grudama u 19 sati

Predstavljanje knjiga fra Miljenka Mića Stojića

O knjizi pjesama **Stopu po stopu** govorit će prof. dr. Antun Lučić

O knjizi za djecu **Cvrk-cvrk** govorit će Anita Martinac

U programu će sudjelovati i autor fra Miljenko Mića Stojić

20. listopada 2017. (petak) - u Hrvatskom kulturnom domu (u Gradskoj knjižnici) u Grudama u 19 sati

Predstavljanje knjige **Put srca (Jean Vanier i poslanje osoba s poteškoćama u razvoju)**, autorice Paule Tomić (Knjiga je izašla u nakladi Matice hrvatske-Ogranak Grude)

Predstavljači: fra Goran Azinović, Paula Tomić, Petar Majić

27. listopada 2017. (petak) - u Staroj crkvi u Gorici u 19 sati

Predstavljanje knjige o fra Silviju Grubišiću

Predstavljači: Mario Bušić i fra Ante Marić

* * *

Nakon predstavljanja knjige u Galeriji u Staroj kapeli u Gorici **Otvorenje izložbe slika akademske slikarice Ivane Mikulić**

Sudjeluju: fra Ante Marić i Ivana Mikulić

Glazbeni dio programa čini klapa Bratovština

9. studenoga 2017. (četvrtak) - u Hrvatskom kulturnom domu (u Gradskoj knjižnici) u Grudama u 19 sati predstavljanje rada jednoga Ogranka Matice hrvatske.

-1. XII. 2017. (petak) – obilježavanje 18. obljetnice Bratovštine Sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići;

U 18 sati u župnoj crkvi u Gorici **sveta misa**, potom **koncert etno skupine Čuvarice**, poslije koncerta u Galeriji u Staroj kapeli u Gorici **Otvorenje izložbe slika akademskog slikara Ivice Vlašića iz Livna**

(Organizator ovoga događaja je Bratovština sv. Stjepana Prvomučenika Gorica-Sovići uz suorganizaciju OMH Grude)

-7. XII. 2017. (četvrtak) - u Hrvatskom kulturnom domu (u Gradskoj knjižnici) u Grudama u 18 sati – predstavljanje Godišnjaka Matice hrvatske Grude SUSRETI 11.

Predstavljači: prof. Dominika Andrijanić i gost iz Matice hrvatske (Središnjica – Zagreb!)

-17. XII. 2017. (nedjelja) - u župnoj crkvi sv. Terezije Male u župi Ledinac u 17 sati - Božićni koncert župnih zborova i drugih glazbenih organizacija s područja općine Grude (Sudjeluju zborovi slijedećih župa i glazbenih organizacija iz općine Grude: Tihaljina, Ledinac, Drinovci, Ružići,

Gorica-Sovići, Raskrižje, OGŠ Grude, OŠ Grude, Frama župe Tihaljina, Frama župe Gorica-Sovići, Frama župe Drinovci, Frama župe Ružići, klapa Bratovština i glazbenici Sanja Boban, Lucija Zovko...)

-U nakladi Ogranka Matice hrvatske Grude do Božića izlaze sljedeće knjige:

Susreti 11, Godišnjak Matice hrvatske Ogranak Grude, Grude 2017.

Zbornik u čast fra Baziliju Pandžiću, Hercegovačka franjevačka provincija Mostar-Filozofski fakultet Mostar - Matica hrvatska Ogranak Grude, Mostar - Grude 2017.

Tekst: Mario Bušić

Fotografije: Srećko Mikulić

mh
maticahrvatska

Ogranak Matice hrvatske u Grudama

SUSRETI